

VERITAS ET VITA

A BTA teológiai szakfolyóirata

2016

TARTALOM

Reformáció

3–11

A kálvinizmus újraéledése • Kovács József

12–23

A reformáció harmadik útja • Mészáros Kálmán

24–31

A reformáció hatása a nevelésügyre • Bacsó Benjamin

Kutatás

32–61

Mária hét címének rövid bemutatása és kritikája • Ármay-Szabó Ádám

62–104

Az értelmezés, újraértelmezés, applikáció, reapplikáció folyamatai
a Héber levél első fejezetének idézetei alapján • Soltész Attila

Praxis

105–178

Szociális munka vagy diakónia? • Tóth Zoltán

179–245

Mediáció után – A Nagybörzsöny-i mediáció hatásai • Kiss Tamás

Újabb tanulmánykötetünk szerkesztésekor alapításának 110. évfordulóját ünneplő Baptista Teológiai Akadémia megújuló oktatási munkájának hozadékából szemezgettünk. Örömkre szolgált, hogy az intézményünkben folyó tudományos munkák bemutatása mellett lassan hagyománnyá vált a legújabb teológus generáció kutatási eredményeinek közreadása. A PhD fokozat megszerzésére aspiráló volt hallgatóink, részben már oktatók, vagy felavatott lelkipásztorok szerzőként való megjelenése folyóiratunk éves kötetében a baptista elkötelezettségű értelmiség reprezentatív megjelenésére ad lehetőséget. A mostani szám annak a szerkesztői szándéknak jegyében született, hogy határainkon túl élő oktatóink tudományos munkásságával a hazai közvélemény is megismerkedhessen, egyben ismertté váljon Teológiánk erőfeszítése a határon túl élő honfitársaink teológiai műveltségének az elmélyítésében.

Rectori salutem

Prof. Dr. Veres Sándor Péter

Felelős szerkesztő: *Dr. Veres Sándor Péter*

Szaklektor: *Dr. Gerzsenyi László*

Borító és tördelés: *Papp Szabolcs*

Szerkesztőség címe: 1068 Budapest, Benczúr u. 31.
Telefon: +36 (1) 342-7534, e-mail: kutatointezet@bta.hu

Kiadja: Baptista Teológiai Akadémia
Felelős kiadó: *Dr. Almási Tibor* rektor

Kiadó címe: 1068 Budapest, Benczúr u. 31.
Telefon: +36 (1) 342-7534, e-mail: bta@bta.hu

Megjelenik évente kétszer • Ára 1950 Ft

Előfizethető: BTA Gazdasági Hivatal, 1068 Budapest, Benczúr u. 31.
Megvásárolható: MBE Könyvesbolt, 1068 Budapest, Benczúr u. 31.

HU ISSN 2063-0565

Nyomda: Mátyus Bt.,
Felelős vezető: Mátyus Gyula
Minden jog fenntartva!

A KÁLVINIZMUS ÚJRAÉLEDÉSE ERDÉLYBEN A HUSZADIK SZÁZAD ELEJÉN

KOVÁCS JÓZSEF

Előadás:

Egyháztörténeti ökumenikus tudományos konferencia, Budapest

A 16. századi reformáció hitvitáiból és szellemiségéből származik az a megállapítás, amit Barth Károly 1947-ben fogalmazott meg, hogy az egyháznak állandóan meg kell reformálódnia, (*ecclesia semper reformanda est*), vagy, ahogy egyes nemzeti egyházak megfogalmazták, a református egyháznak állandóan reformálódnia kell (*ecclesia reformata semper reformanda*).

Ennek a szellemiségnek kibontakozását látjuk többek között megkezdődni a 19. században az európai református egyházakban is, különösen Hollandiában az új kálvinizmus kibontakozásában. Ez a teológiai és kegyességi megújulás nagy hatással volt a világon sok református és más közösségekre, amelytől sem a magyarországi, sem pedig az erdélyi református teológusok és egyházvezetők nem tudták magukat távol tartani. Előadásom a huszadik század elei kálvinista megújulás erdélyi vonatkozásaival foglalkozik.

A REFORMÁCIÓ-SZELLEMISÉG ÚJRAÉLEDÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Az erdélyi teológiai és egyházi helyzetkép hasonlított az Európa-szerte felfedezhető protestáns helyzetképhez, azzal a különbséggel, hogy a kisebbségi helyzetből fakadóan jobban odafigyeltek a kulturális és nemzeti kérdésekre, és igyekeztek ezt a törődést a teológiai gondolkodásba is integrálni. A 19. és 20. század fordulója Erdélyt teológiai és liberalizmus hatása alatt találta. Koncz Sándor *Hit és vallás* c. tanulmányában kimutatta, hogy ez az állapot mennyire negatív hatással volt az egyházi életre. Koncz azt állította, hogy a liberalizmus,

a Bibliát nem isteni kijelentésként kezelte, mert a kijelentés helyének az emberi lelket jelölte meg. Jézus Krisztusról alkotott felfogásában is eltért a hagyományos értelmezéstől, akit nem Isten Fiának, hanem egy kimagasló történelmi személyiségnek tartott. Jézus csodáit nem tartott szükségszerűen a kijelentés részének, sőt elutasította „szubjektív és objektív lehetetlenségük” miatt. A bűn hagyományos fogalmát is elutasította és csak emberi hibákról beszélt. Úgy-szintén a feltámadásban való hitet sem találta elfogadhatónak, abból a meg-gondolásból, hogy az ebben való hit „csak a keresztyénség első századaiban volt szükséges, mert ezekben a századokban a személy túlélése csak anyagi ol-daláról nézve volt elképzelhető”. Koncz azt állította, hogy a liberalizmus va-lójában ártott az egyház haladásának és szabad fejlődésének.¹ A liberalizmus csődjének Európa szerte, de a magyarok között is gazdag bibliográfiája van, és úgy gondolom nem szükséges azt ecsetelni, hogy a beállt lelki szárazságban az egyházak, így az erdélyi és magyarországi reformátusság is új utakat keresett a személyes kegyességi és az egyházi élet megújítására.

Az új út keresésében jelentős szerepe volt a Holland református egyház-nak, ahol, mint fentebb említettem, a Kálvin teológiájához való visszatérés kí-nálkozott jó megoldásnak. Az így kialakult *új kálvinizmust* jelentős személyek képviselték, akik meghatározó teológiai munkát végeztek, mint például Heman Bavink, Abraham Kuyper, Gerrit Berkouwer, Herman Dooyeweerd és mások. Hatásuk Magyarországon is érezhető volt a Sebestyén Jenő által képviselt *tör-ténelmi kálvinizmusban*. A reformáció szellemiségéhez és teológiájához való visszatérés vágya több szellemi mozgalmat is elindított, így beszélhetünk Kál-vin reneszánszról Budapest mellett Debrecenben és Kolozsváron is. Koncz Sándor a debreceni kálvinista megújulást *lelki kálvinizmusnak* nevezte, mert elsősorban kegyességi megújulásra törekedett a francia kálvinisták példáját kö-vetve.² A Kolozsváron kialakult Kálvin-megújulást *hitvallásos kálvinizmusnak* vagy, ahogy erre Makkai Sándor utalt, *öntudatos kálvinizmusnak* lehet nevezni, az egyház klasszikus hitvallásaihoz (Heidelbergi Káté és a Második Helvét Hit-vallás) való visszatérés miatt. A továbbiakban ezzel a mozgalommal szeretnék foglalkozni. Makkai Sándor és Tavaszy Sándor személyes keresésével, majd teológiai tevékenységükkel, azután pedig a barthi dialektikus teológia felé for-dulás lépéseivel kívánom szemléltetni a reformáció szellemiségéhez való visz-szatérésére tett próbálkozásokat. Annyival is inkább, mert Erdélyben a Barth Károly kezdeti teológiáját *újreformátori teológiának* nevezték, és annak is te-kintették.

MAKKAI SÁNDOR ÉS AZ ERDÉLYI NAGY TEOLÓGIAI FORDULAT

A huszadik század második évtizedében Erdélyben egy új teológus gene-ráció jelent meg, amely a régi teológiai iskolán nevelkedett ugyan, de fokoza-tosan elégedetlen lett a kialakult egyházi és teológiai helyzettel. Ehhez a

generációhoz tartozott Makkai Sándor, Tavasz Sándor, Ravasz László (amíg Erdélyben élt), László Dezső, Imre Lajos és mások.

Makkai Sándor (1890-1961) lelki fejlődése fényt derít arra, hogy a Barth Károlyéhoz hasonló útkeresés, az övétől függetlenül, Erdélyben is megjelent, jóllehet ez a jellegzetes kulturális kontextus jegyeit viselte magán. Makkai egyházvezetői, nevelői, teológusi és szépirodalmi szerepe kiemelkedő. 1914-1917 között a Kolozsvári Református Teológiai Fakultás professzora, volt, 1918-1926 között dogmatikát tanított. Közben 1917-1918 a sárospataki református teológián a pasztorális teológia professzora volt egy tanév erejéig. 1921-1924 között a kolozsvári Református Teológia Fakultás igazgatója, 1926-1936 között pedig az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke volt. 1936-ban Magyarországon telepedett le.

Amikor diákként a Kolozsvári Református Teológiai Fakultásra került, racionalista és liberális teológiai környezetben neveltetett. Ezzel a teológiai légkörrel azonban nem volt megelégedve. Saját bevallása szerint kiábrándult és hite megingott: elege lett tanárainak bibliakritikai, vallásfilozófiai és liberális nézeteiből.³ Kereső lelke – akárcsak több kortársáé – Isten valósága után éhezett, akiről teológiai tanulmányai szóltak.

Az első felfrissítő hatást fiatal lelkére Ravasz László személye jelentette, akiben „először látott evangéliumi hitet”, és akinél először látta, hogy a tudományosság, mint isteni adomány csak a második helyen van a személyes hit után. Az evangéliumi hit irányába egy további esemény ösztönözte 1909-ben, amikor is John Mott Kolozsvárra látogatott, aki a YMCA (Keresztény Ifjak Egyesülete) diák-evangelizátora volt. Ennek „megindító bizonyosságtétele, segített engem a Szentírás engedelmes tanulmányozására” – emlékszik vissza Makkai.⁴

A kolozsvári teológiai fakultás professzoraként ismerkedett meg Kálvinnal és a református egyház hitvallásaival. Azt látta, hogy az *Institutio*-ban foglalt kálvini teológia tökéletesen megegyezik az egyház hitvallásaival. Mivel ettől a felismeréstől kezdve előadásainak gerincivé Kálvin teológiáját igyekezett tenni, ebben az időszakban fejlesztette ki azt a kálvinista teológiát, amely rá oly jellemző volt. A vallás jelensége és ezzel összefüggésben a vallásfilozófia, amely korábbi tanulmányainak kizárólagos témája és a liberális teológia fő tematikája volt, ezután is érdekelte,⁵ de már más helyet tulajdonított ezeknek. Felismerte, hogy a vallástudomány nem helyettesítheti a dogmatikát, ahogy a liberálisok tartották. A vallástudománynak nem hitben való nevelés a szerepe, hanem jelentős apologetikai funkciója van. Makkai számára a vallás nem csupán egy antropológiai jelenség, ahogy azt a vallástudomány szemlélte, hanem az embernek az élő Istennel való kapcsolatáról szól. Az egyház számára azonban szükséges a dogmatika, ennek pasztorális szerepe miatt. Amikor a keresztényen vallás tartalmát kell kifejeznünk, akkor a Bibliához, Kálvinhoz és a hitvallásokhoz kell folyamodnunk,⁶ mert „a ke-

resztyén az az ember, aki Istent ismeri Jézus Krisztus által”. Ha teológiai utazásának ezen állomásait vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy Makkai, tudunkkal mások befolyása nélkül, vagy, hogy a barthi dialektikus teológiáról tudomása lett volna, a vallásos jelenség alapos vizsgálatából eljutott oda, hogy felismerje Jézus Krisztus és az Ige elsőbbségét a teológiában és a keresztyén életben. Jézus Krisztus és az Ige kihangsúlyozása emlékeztet bennünket a 16. századi Reformáció két *sola*-jára: „*Sola Christus*” és „*Sola Scriptura*”. Teológiai tanárként ebben a szellemben nevelte az új lelkipásztor nemzedéket.

Püspöki szolgálata ideje alatt a lelkipásztori kérdések még hangsúlyosabbá váltak. Szerintem ennek tudható be, hogy a dogmatikai kérdések és a kálvinizmus gyakorlati, kulturális vonatkozásai lettek gondolkodásának alappillérei. Az építő egyházi szolgálat kihívásai még jobban megszilárdították őt kálvinista nézeteiben.

Makkai, teológiai álláspontját az *Öntudatos kálvinizmus* c. munkájában foglalta össze, amit püspökké választásának évében, 1924-ben adott ki. Ebben a kálvinizmust úgy mutatja be, mint egy következetesen megélt vallást. Könyvében a teológia, a Biblia és hitvallások mellett, megjelennek olyan témák is, mint vallás, egyház, világnézet, kultúra és nemzet. Tartalmára nézve ez a kis könyv hasonlít a holland Abraham Kuyper, *Előadások a kálvinizmusról* c. könyvéhez, ami az új kálvinizmus pozícióját tükrözi teológiáról, társadalomról és kultúráról.⁷ Makkai számára Kálvin felfedezése, legalábbis addig, míg Erdélyben élt, elégségesnek bizonyult, és nem találta szükségesnek sem a „történelmi kálvinizmus” sem pedig a „dialektikus teológia” felkarolását. Tavasz Sándor számára azonban, Kálvin felfedezése párhuzamos volt a Barth Károly teológiája iránt mutatott érdeklődéssel. Makkai Sándor érdeklődése a barthi teológia iránt minimális volt, hisz ő rátalált az ige teológiára Barth segítségével is.

TAVASZI SÁNDOR: BÖHM KÁROLYTÓL BARTH KÁROLYIG

Tavasz Sándor (1888-1951) a 20. századi magyar protestantizmus egyik kiemelkedő alakja volt. 1919 kezdett tanítani a Kolozsvári Protestáns Teológiai Fakultáson valláspszichológiát és történelmet. 1920-ban az egyháztörténet professzora lett ugyan ezen a fakultáson, 1924-1932 között pedig az igazgatója. 1936-tól püspöki titkárként szolgál. Teológiai és egyházi szolgálata mellett több erdélyi kulturális és társadalmi szervezet tagja és vezetője volt. Kezdeti liberális pozíciója után az 1920-as években megismerkedett a kálvinizmussal. 1923-ban ír először Barth Károlyról, aminek a teológiája lenyűgözi. Ettől kezdve népszerűsíti és azt és alkalmazza az erdélyi helyzetre, több lelkes követőjével együtt. 1932-ben írja meg *Református Dogmatikáját*, ami legkifejlettebb teológiai álláspontját tartalmazza.

Tavaszy teológiai fejlődése a liberális teológiától, Barth ige teológiájáig nyomon követhető ugyan, de fejlődésének szakaszai nehezen határolhatók körül. Juhász Tamás így jellemezte őt: olyan ember volt, akinek szíve korának ritmusára dobogott és megjárta a liberalizmus, a hitvalló kálvinizmus és a dialektikus teológia ösvényeit a kulturprotestantizmustól, a belmissziós mozgalomig. Tavaszzy fejlődése – mondja Juhász – egy töretlen vonal, drámai változások nélkül és a teológiai *metanoia* csak az életművének témaváltásaiból látszik.⁸

Tavaszy Sándor tevékenységének első szakaszában inkább filozófusnak mondható, mintsem teológusnak. Nyitott kérdés, hogy Tavaszzy egyáltalán megszűnt filozófusnak lenni, vagy csak arról van szó, hogy teológiai érdeklődése és egyházi szolgálata egy időre háttérbe szorította benne a filozófust.⁹ Filozófiailag Böhm Károly, kolozsvári filozófus követője volt, aki egyfajta módosított újkantianus rendszert dolgozott ki, amit *értékfilozófia* néven lett ismert. Itt nincs lehetőség arra, hogy ezt a filozófiai rendszert és a rá épülő teológiát ismertessem,¹⁰ de megjegyzem, hogy ez a filozófiai gondolkodás rokon szellemű volt a vallástudományi iskolával, az isteni kinyilatkoztatást pedig az emberi kultúrán belül megjelenőnek és ahhoz kötöttnek tartotta.

A tiszta kálvinizmussal való megismerkedés Tavaszzy munkásságában átmenetinek tekinthető a dialektikus teológia irányában való fejlődésének útján. A liberalizmustól való elfordulás tekinthető Tavaszzy életében a „legnagyobb fordulatnak”, de ezt Tavaszzy minden „megtérés” vagy „önkritika” nélkül teszi. A fokozott érdeklődést a kálvinizmus irányában, a kálvinizmusnak, mint kulturális rendszernek tudományos elemzésében nyilvánul meg. Tavaszzy is bekapcsolódott a Makkai által indított hitvallásos kálvinizmus mozgalomba. Ezzel párhuzamosan indul Erdélyben a belmissziós mozgalom, ami a gyülekezetek lelki felfrissítését tűzte ki célul, amit a hitvallások szellemében próbáltak megvalósítani. Ehhez a mozgalomhoz kapcsolódik Tavaszzy is. A Heidelbergi Káté egy új fordítását végzi el, amit úgy a belmissziós mozgalomban, mint a lelkipásztorok és vallástanárok képzésébe bevezetnek.

Amint fentebb említettem Tavaszzy Sándor 1923-ban ír először a dialektikus teológiáról. Azonban még több évre van szükség, kb. 1928-1929-ig, míg a teológiája teljes következményeinek tudatára ébred és azt felkarolja. Ezt a korszakot teológiai keresés jellemezte. Liberális érdeklődése kb. 1923 körül ér véget, de írásai között ezután is találunk olyan témákat, mint a tudomány és a kultúra. Makkaihoz hasonlóan érdeklődik a kálvinizmus kultúrát és világnézetet teremtő hatása iránt. Ebben a korszakban a következő kálvinista világnézeti kérdésekkel foglalkozó írásai láttak napvilágot: „Tudomány és világnézet”, 1923; „A nép fogalma, jelentősége világnézetünkben és életünkben”, 1924; „Világnézeti kérdések”, 1925; „A kálvinista világnézet alapkérdései”, 1927; „A kálvinizmus világmissziója”, 1929. A felsorolásból

látszik, hogy Tavaszy érdeklődése a kálvinizmus felé inkább annak kulturális és világnézeti hatásával, semmint dogmatikai tartalmával kapcsolatosak. Dogmatikai tartalom inkább az 1932-ben megjelent *Református Dogmatiká*-jában található. Ebben kimutatható, hogy az egyes tantételek, milyen teológiai rendszer hatása alatt lett kifejtve. Tavaszy Kálvintól függ például olyan tantételekben, mint „a református keresztyénség jelentősége”, „a kijelentés, mint a teológia előfeltétele”, „a Szentháromság”, „Isten megismerése”, stb. A mintegy hatvan kidolgozott tantételnél harmincöttnél kimutatható, a teljes vagy nagymértékben való függés Kálvin teológiájától.¹¹ Ennek fényében mondható, hogy Tavaszy teológiai gondolkodásában a reformációt képviselő Kálvin János teológiája győzedelmeskedett.

ÚJREFORMÁTORI TEOLÓGIA: BARTH KÁROLY TEOLÓGIÁNAK FOGADTATÁSA ERDÉLYBEN

Barth Károly teológiáját sokféleképpen nevezték. Ilyen jelzőkkel találkozunk, mint: dialektikus teológia, igeteológia, újortodox teológia, krízis teológiája, stb. Az erdélyiek legszívesebben új reformátori teológiának nevezték, jelezve egyrészt azt, hogy a reformáció szellemiségét kívánják visszaállítani az egyházban és a teológiában, másrészt, hogy a Barth Károly teológiájára úgy tekintenek, mint ami a reformáció hagyományához hű, és az egyház korabeli megreformálására alkalmas.

Miután Tavaszy első ismertető cikke megjelent Barth teológiájáról 1923-ban,¹² hamarosan vita kezdődött arról, hogy az erdélyi reformátusoknak követniük kell-e ezt a teológiát vagy nem. Valójában az erdélyi reformátusok voltak az elsők Közép-Kelet Európában, akik megismerkedtek Barth Károly tanításával, és akik az egyházi élet minden szintjén alkalmazni kívánták Barth tanítását. Tanúságos a recepció folyamatát és az azzal kapcsolatos álláspontokat röviden ismertetni. Három hozzáállásról beszélhetünk.

A KORÁBBI TEOLÓGIAI RENDSZEREK FOLYTATÁSA

Ez első vélemény az, hogy dialektikus teológia *a korábbi teológiai rendszerek folytatása*. Ezt az álláspontot Nagy Géza képviselte, a barthi teológiáról írt egyik legalaposabb tanulmányban, ami Erdélyben keletkezett.¹³ Nagy abból indul ki, hogy méltatja a Schleiermachertől Barthig tapasztalható teológiai gondolkodást, mert az – mint mondta, minden humanista jellege mellett is küzdött, hogy a keresztyénséget megvédje és törekedett arra, hogy az evangéliumot tudományosan megfogalmazza. Barth érdeme, mondja Nagy, hogy érzékeny az „objektivitásra”, ami alatt Nagy Isten objektív létezését érti. Ez azért érdem Nagy szemében, mert a 19. században népszerű

újkantiánus filozófia hatása alatt lévő teológia már nem reflektált Istenről úgy, mint valóságos létezőről. Továbbá Nagy igyekezett kimutatni, hogy a Barth-ot megelőző teológiai rendszerekben is bizonyos mértékben meg volt az objektivitás. Azt a következtetést vonja le, hogy Barth már meglévő „kövekből” építkezett, az eredetisége pedig abban áll, hogy képes volt egy egészen új rendszert kiépíteni ezekből a „kövekből”. Ezen álláspont kritikájaként elmondhatjuk, hogy Barth rendszerében nem az volt az új, hogy Isten létezését reálisnak állította, például az újkantiánus teológiával szemben, hanem annak kihangsúlyozása, hogy Istent valóságosan megismerhetjük a Jézus Krisztusban adott kijelentés által. A racionalizmus filozófiája ugyanis ezt tagadta és a romantikus liberális teológia sem tudta az Isten megismerésének objektivitását helyreállítani emberközpontú pszichologizmusa miatt.

A DIALEKTIKUS TEOLÓGIA, MINT KORREKCIÓ

A második álláspont a dialektikus teológiával kapcsolatban az volt, hogy az csupán *a korábban uralkodó teológiai irány korrekciója*. Ezt a nézetet Makkai Sándor¹⁴ képviselte, aki először ellenezte a barthi teológia befogadását Erdélybe. Úgy gondolta, hogy, ami fontos a Barth Károly teológiájában, azt már az erdélyi teológusok felfedezték az előző években. Különben is, állította, Barth teológiája olyan kontextusban született, amely eltérő az erdélyitől és mivel minden teológiai rendszer bizonyos körülményekben felvetődő kérdésekre ad választ, ezért nem fogadható el Erdélyben, mint teológiai rendszer. Sőt inkább el kell utasítani, mint erdélyi szempontból kultúraellenes gondolkodást. Inkább csak arra lenne jó, hogy némileg korrigálja a már megfogalmazott hitvallásos kálvinizmust. Makkai teológiai önéletrajzában később elismerte, hogy abban az időben nem látta teljes valóságában Barth teológiájának pozitívumait, és hogy a dialektika teológia erdélyi befogadása egy pozitív dolog volt.¹⁵

ÚJ REFORMÁCIÓ

Ezen előadás szempontjából azonban a legfontosabb a harmadik álláspont, amely a dialektikus teológiát *új reformációnak* tekintette. Tavaszy ezt a nézetet már 1929-ben kifejtette,¹⁶ amihez hamarosan több teológus és lelkipásztor is csatlakozott. Tavasz abból indul ki, hogy korának keresztyénsége válságban van, és újabb reformációra van szükség. Érdemes lenne Tavaszzy érvelését részletesebben ismertetni, de erre jelen keretek között nincs lehetőség. Azt azonban megjegyezhetjük, hogy Tavaszzy azzal érvelt, hogy a dialektikus teológia új ki vezető utat tud mutatni korának teológiai válságából. A liberalizmussal ellentétben, igeszerűen tudja értelmezni a vallásos élményt, új értelmezést ad a lelkiségnek és a kinyilatkoztatásnak, valamint új teológiai módszerrel áll elő.¹⁷

Tavaszy Sándornak egy másik érve a Barth Károly teológiája mellett az volt, hogy ez a teológia újra felveszi a 16. századi reformáció célkitűzéseit és azt a teológiai diskurzus középpontjába helyezi. Arra próbálkozott, hogy kimutassa, hogy a barthi teológia valójában a legmegfelelőbbben közvetíti a kálvinizmust a 20. század egyháza számára.¹⁸ Ez az állítás vitatható ugyan, hisz Barth több területen eltért Kálvintól, de jól mutatja azt a szándékot, ami a korabeli egyház megreformálását tűzte ki célul.

BEFEJEZÉS

Az egyház megreformálásának feladata, nagy hivatás. Valójában a Szentlélek Isten munkája, de ebben eszközként minket akar használni. Az erdélyi református egyház ezzel a kihívással nézett szembe a huszadik század elején. Minden ilyen próbálkozás azt mutatja, hogy a reformáció állandó feladatunk. *Ecclesia semper reformanda est.*

JEGYZETEK

¹ Koncz Sándor, *Hit és vallás, A magyar református vallástudományin teológia kibontakozása és hanyatlása.* 1942, p. 84-91.

² Koncz Sándor, *Hit és vallás*, p. 122.

³ Makkai Sándor, *Szolgálatom, Teológiai önéletrajz.* Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1990, p. 17.

⁴ Makkai Sándor, *Szolgálatom*, p. 36.

⁵ Ez irányú érdeklődése világosan látszik azoknak a műveknek a címéből, amelyek ebben az időben tollából származtak: *A keresztyén vallás filozófiája*, 1918; *A vallás az emberiségéletében*, 1923; *A vallás lényege és értéke*, 1923.

⁶ Makkai Sándor, *Szolgálatom*, p. 82.

⁷ A könyv eredetileg a Princetoni Egyetemen tartott előadásait tartalmazza, amit Kuyper 1898-ban tartott. Magyarul is megjelent: Abraham Kuyper, *Kálvinizmus és modernitás*, Kolozsvár, Koinónia, 2001.

⁸ Juhász Tamás, „Tavaszy Sándor”, in Kozma Zsolt (ed.), *Akik jó bizonyosságot nyertek; A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895-1948*, Kolozsvár.

⁹ Juhász Tamás szerint Tavaszgy megszűnt filozófusnak lenni és teljes jogú teológussá vált (Lásd Juhász Tamás, „Böhm Károlytól Barth Károlyig”, in Református Szemle 1988:507.), míg László Dezső szerint Tavaszgy filozófus maradt még azután is miután valódi teológussá vált (Lásd László Dezső, „Tavaszi Sándor, mint teológus”, Református Szemle 1982:373)

¹⁰ E téma kifejtéséhez lásd Kovács József, *The Reception in Transylvania of Kart Barth's Theology of the Word*, doctoral dissertation, Open University,

Milton Keynes, United Kingdom, through Oxford Centre for Mission Studies, 2006, p. 54-59.

¹¹ A *Református keresztyén dogmatika*, tantételeinek elemzéséről lásd, Kovács József, *The Reception in Transylvania...*, p. 317-318.

¹² A cikk „Irodalmi Szemle” néven jelent meg az *Az Út* folyóiratban. (Az Út 1923:69-77, 103-131)

¹³ Nagy Géza, „Barth teológiájának előzményei, kritikája és jelentősége”, *Református Szemle*, 1930:581-615.

¹⁴ Tavaszy Sándor számol be Makkai 1930-ban tartott teológia konferencián elhangzott beszédéről, ami ezzel a kérdéssel foglalkozik. Lásd Tavaszy Sándor, „Az enyedi tudományos teológiai konferencia”, *Az Út* 1930:134 kk.

¹⁵ Makkai Sándor, *Szolgálatom*, p.117. kk.

¹⁶ Ebben az évben két fontos tanulmánya jelent meg e témában Kolozsváron: *A dialektikai teológia problémája és problémái* és *A kijelentés feltétele alatt*.

¹⁷ Tavaszy Sándor, *A dialektikai teológia problémája és problémái*, Cluj-Kolozsvár, p. 2-28.

¹⁸ Lásd Tavaszy Sándor, *A teológiai irányok átértékelése – A dialektikai teológia, mint a teológiai irányok korrekciója*, Cluj-Kolozsvár, Minerva, 1931.

A REFORMÁCIÓ HARMADIK ÚTJA...

500 éve a magyar reformáció főútvonalán

DR. MÉSZÁROS KÁLMÁN

A történelmi Magyarország területére 1523-ban érkeztek az első baptista hitelveket valló reformátorok, név szerint **Schróter Kristóf**, **Kisszebeni János**² és **Fischer András**³ evangélisták, akik kezdettől fogva bátran hirdették a megterés és újjászületés fontosságát és az azt követő hitvalló keresztség bibliai igazságát. Ezek a hitükben reformált bátor férfiak eredetileg Wittenbergben tanultak és onnan tértek haza Luther felhatalmazásával az észak-magyarországi Felvidékre, hogy megalkuvás nélkül hirdették a Biblia hamisítatlan üzenetét.

Később, eltérő hitelvi okok miatt megszakadt a kapcsolat a nagy reformátor és tanítványai között, elsősorban a csecsemőkeresztség elvetése, illetve a felnőtt keresztség fontosságának hangsúlyozása és gyakorlása miatt. A konfliktus kiéleződésének a hátterében az is közrejátszhatott, hogy időközben Németországban és Svájcban széles néprétegeket ért el az „újkeresztyén” anabaptista mozgalom, amely több régióban társadalmi krízist idézett elő. A fennálló vallási és politikai hatalom képviselői kíméletlen eszközökkel igyekeztek a reformáció harmadik irányzatának további térhódítását korlátozni és végleg megsemmisíteni. Ennek következtében egyre nagyobb számban indultak vallásuk miatt üldözött reformált hitű keresztyének Európa keletebbre fekvő tartományaiba és országaiba, így Magyarországra is.

Talán kevesen tudják, hogy a reformációt követő évtizedekben több tízezer anabaptista menekült keresett átmeneti letelepedési lehetőséget a mai Ausztria, Csehország és Szlovákia hármashatárvidékén. **Bethlen Gábor** erdélyi fejedelem idejéből származó hivatalos feljegyzésekből tudjuk, hogy mintegy 70 ezer⁴ hitük miatt elűzött, felnőtt hitvallókeresztséget hirdető és gyakorló menekült élt itt a történelmi Észak-Magyarország nyugati határainak közelében.

E hitújító mozgalom tagjainak többsége Svájcból érkezett, bibliai puritán életszentségre törekedtek, családjaik fenntartására pedig különböző szakmák köré csoportosulva úgynevezett gazdasági „habán” udvarokat hoztak létre. Hitelődeink hajdan volt települései, romossá váló lakóépületei, különböző ipartevékenység köré szerveződő udvarházai, valamint itt maradt értékes műhelyeik és munkaeszközeik napjainkra egyre inkább megbecsült kulturális emlékekké kezdenek válni valamikori befogadó hazájuk számára is. Annak ellenére, hogy itt tartózkodásuk idején nagyon mostohán bántak velük.

E hatalmas, több országra kiterjedő anabaptista „újkeresztén” menekült-hullám az akkor már évszázados hagyományokkal rendelkező huszita mozgalom ősi földjén, a ma Csehországhoz tartozó Morvaországban remélt védelmet. Legnagyobb számban az ország legkeletibb területén telepedtek le, amelynek Nikolsburg/Mikulov vált szellemi központjává. Korának legismertebb anabaptista reformátora a Friedburgban született *Dr. Hubmayer Baltázár*⁵ (1481-1528) ugyancsak ebben a városban telepedett le ideiglenesen több ezer hívével együtt. Innen próbálta irányítani a környék településein szétszóródott anabaptista közösségek életét.

Hubmayer, *Luther Mártonnak* volt kortársa, 1512-ben avatták mindkettőjüket a hittudományok doktorává. Egyetemi tanár, majd rektor lett, végül a regensburgi székesegyház főpapjává nevezték ki. A reformáció kezdetén Luther feltétel nélküli híve lett, majd miután 1525-ben bemerítkezett és a hitvalló bemerítés igazságának következetes hirdetése miatt – melyet a wittenbergi reformátor korábban maga is vallott – legfőbb szellemi ellenfelévé vált. Hitbeli meggyőződése miatt Zürichben börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után Morvaországba menekült, ahol a morva testvérek körében is nagy elismerés és tekintély övezte. Az itt töltött esztendőik alatt megújította az anabaptista közösség hitvallását, amelyben nagyobb hangsúlyt kapott a „*lélek szabadságának*” az eszméje, az egyház és az állam különválásának, az újjászületett és megkeresztelt hívek gyülekezeti tagságának és az úrvacsora szimbolikus jellegének hangsúlyozása is.

Eredményes munkásságát jelzi, hogy igehirdetésére Morvaország egyik legismertebb főnemese, Nikolsburg városának egyházi főméltósága *Liechtenstein Lénárd* örgróf is megtért, akit Hubmayer részesített hitvalló keresztségben. Igazán ennek köszönhető, hogy az anabaptisták egy ideig az örgrófság területén szabadon élhettek. Számos város- és falubíró, nemes ember és egyszerű polgár értette meg általa az evangélium lényegét és részesült hitvalló keresztségben. Hubmayer anabaptista reformátor 25 teológiai témájú könyve közül 18-at Nikolsburg városában nyomtathatott ki. Német és latin nyelven írt műveit és prédikációit sokan olvasták. Befolyása akkora volt, hogy egy ideig úgy tűnt, hogy egész Morvaország lakossága az anabaptisták tudós reformátorhoz csatlakozik.⁶

Sajnos a bécsi udvar, élükön *I. Habsburg Ferdinánd*dal, aki 1526 után nemcsak Cseh és Morvaországot, de Magyarország északi és nyugati területeit

is bekebelezte, a katolicizmus védelmében kegyetlen törvényeket hozott a protestáns eszmék megfékezése érdekében. Elsőszámú közellenségnek az anabaptistákat kiáltotta ki. I. Ferninánd 1527-ben, egy évvel Mohács után „*Edictum aduersus anabaptistas...*” (Rendelet az anabaptisták ellen) – kezdetű törvényében így rendelkezik: „*Az anabaptistákat, mint lázadókat fejvesztés, vízbe fullasztás, megégetés halálnemeivel kell súlytani*”.⁷

Ennek a törvénynek következtében végeznek ki sok anabaptista vértanút szerte Ausztriában, Morvaországban és Felső-Magyarországon/Felvidéken és lobbannak máglyatüzek Bécsben, Pozsonyban⁸, Budán, Kassán⁹ és szerte az országban. Embertelen kegyetlenségeinek esett áldozatául *Hubmayer Baltazár*¹⁰ is, akit a császár magához rendeltetett Bécsbe és minden törvényes kihallgatás nélkül először bebörtönözte, megkínóztatta, majd felesége jelenlétében 1528. március 10-én máglyahalálra ítélte és kivégeztette. Hubmayer hűséges hitvesét pedig több társával együtt néhány nap múlva a Dunába fojtatta. A katolikus uralkodó és környezetének ezekkel kegyetlenségekkel az volt a célja, hogy az egyre szaporodó újrakeresztelkedő közösségeket elretentse és ily módon a többre vágyó vallásos tömegeket az államvallás keretei közé szorítsa vissza.

Minden megszorító intézkedés ellenére a Tirolból, Svájcból, Olaszországból, az Osztrák Birodalom különböző tartományaiból Morvaországba özönlő, hitvalló keresztséget hirdető „újkeresztyén” közösségek itt telepedtek le átmeneti időre, ami közel száz esztendeig tartott. Az itt élő „morva-testvérek” jó híre, humanista műveltsége, bibliai alapelveken nyugvó közösségi élete, egyes nagybirtokos családok rokonszenve és aktív támogatása bátorítást jelentett a hosszabb időre való ottmaradásra.

A Hubmayer kivégzése után a szellemi vezető nélkül maradt morvaországi anabaptisták élére a Dél-Tirolból (ma Olaszország) származó *Hutter Jakab*¹¹ (? – 1536) anabaptista hitre tért korábbi katolikus teológus állt.¹² A vele nagyszámban érkező tiroli menekültszöveget a morvaországi *Austerlitzben*¹³ (ma Slavkov) telepedett le. Ebben a városban az ősegyház példáját követve szervezte meg, a vagyonszövetségben alapuló mozgalmát, amit róla neveztek el „hutteri testvérek” gyülekezetének. A túlélés érdekében létrehozott nagycsaládi vállalkozásokra alapozott „*gazdasági udvarokban*” különböző kézműves szakmák köré tömörültek a testvérek. Ennek az anabaptista mozgalomnak Észak-Magyarországra (Felvidék) és Erdélybe letelepedett ágát hívták hazánkban „*hutterita*”, vagy „*habán*”, illetve „*újkeresztyén*” testvéri mozgalomnak.

Hutter irányításával mintegy 80 „udvar” létesült nagyrészt Morvaország, illetve a szomszédos Ausztria és Magyarország területén. Ezekben az „udvarokban” mintegy negyvenezer ember élt és dolgozott. Idővel I. Ferdinánd keze őt is elérte és 1636. február 24-én kivégeztette. Az általa létrehozott közösségek azonban nem bomlottak föl, sőt hitben és a gyakorlati összefogásban megerősödő „udvarok” tevékenysége egyre jobban kiszélesedett. Iskolákat, kórháza-

kat, pékségeket létesítettek. Egy-egy udvar konyháján nem volt ritka, hogy akár 2000 hittestvérnek és családtagjainak főzzenek.¹⁴

A gyülekezetek élén bibliaismeretben jártas igehirdetők, evangélisták és lelkipásztorok szolgáltak. A gyülekezeteket és vezetőiket a „vének tanácsa” illetve az általuk választott „püspök” irányította. Nagy gondot fordítottak a családi és közösségi élet tisztaságára, a gyermekeik nevelésére, a kötelező iskolai oktatásra. Kiváló nemzetközi kapcsolatokat létesítettek a más tartományokban és országokban élő közösségek tagjaival. Morvaországban és a szomszédos országrészekben mintegy 180 településen éltek 1526 és 1620 között hutteri és svájci „újkeresztény” testvérek, bár közöttük is megkülönböztethetünk több eltérő jellegzetességet. Attól függetlenül, hogy jelenlétük és gazdasági tevékenységük nagy gazdasági haszonnal járt, a császár és a katolikus nemesség részéről továbbra is minden alkalmat megragadtak az üldözésre.

I. Ferdinánd császár kegyetlenkedésének újabb hulláma 1539/1540 fordulóján erősödött fel ismét az anabaptisták ellen. Megállíthatatlan létszámnövekedésüket irgalmatlan megtorló akciókkal kívánta megfékezni. Az ausztriai *Falkenstein/Sólyomkővár* a hajdani Felső-Magyarország, Morvaország és Ausztria hármashatárának közelében található település, Bécstől északra mintegy 60 km-re. Valamikor a reformációt követő évtizedekben ez a vidék szolgált leginkább menedékkül a Svájcból, Dél-Németországból és az ausztriai Tirolból elűzött anabaptisták számára.

Itt történt 1539-ben, hogy *I. Ferdinánd* osztrák császár 150 környékben élő anabaptista testvért tartóztatott le és zárt Falkenstein várának sötét börtönébe. Hosszabb fogság után az asszonyokat és gyermekeiket elengedve mintegy 90 vezető anabaptista személyt ítéltetett 1540-ben gályarabságra.¹⁵ A férfiakat egymáshoz láncolva, indította katonai őrizet mellett gyalogosan a magyar-osztrák határ mentén az Adria parti kikötővárosba, Triesztbe. Bár útközben a foglyok közül többen meghaltak, vagy megszöktek, a megmaradt áldozatoknak a hadigályák evezőihöz láncolva kellett letölteniük élethosszig tartó büntetésüket. A törökkel vívott tengeri csaták során ezek az elítéltek mind a tengerbe veszttek.

Ezeknek a bátor vértanúknak az emlékét őrzi a várban kialakított, jelenleg is látogatható anabaptista múzeum. A vár épen maradt helységeiben ugyanis egy többfunkciós, interaktív kiállítás rendeztek be az anabaptista gályarabok emlékére. Az anabaptista gályarabok között, a megtalált dokumentumok adatai szerint magyar származásúak is voltak. Ezt bizonyítja a kiállítás egyik tablója, melyen az „*Ungarische Pastoren*” felirat látható. A vár kapubejáratánál egy élethű tengeri gályát is ácsoltak, ahol az evezők nehéz mozgását is kipróbálhatják az erre önkéntesen vállalkozók.

Innen nem messze *Niedersulz*¹⁶ településen egy teljes múzeumfalut hoztak létre, ahol egy „*anabaptista udvarházat*”¹⁷ is helyreállítottak, korabeli berendezésekkel, képekkel, eszközökkel, történelmi leírásokkal, dokumentumokkal. Ezen a skanzen szerű településen található egy eredetileg anabaptisták által la-

kott épület. Az erre látogató különös élményben részesül, amikor végig tanulmányozza az itt kialakított anabaptista, hutterita, habán emlékeket bemutató tárlatokat, muzeális emlékeket, eredeti kéziratokat, könyveket, eszközöket, térképeket, amit valaha hitelődeink használtak ezen a vidéken. Mindkét múzeumot EU pályázati támogatásokból sikerült osztrák hittestvéreinknek kialakítaniuk.

A ma Csehországhoz tartozó ausztriai határvidéken áll *Nikolsburg/Mikulov* vára amely még ma is büszkén emelkedik az azonos nevű város fölé. *Dr. Hubmayer Baltazár* reformátor 1526-ban érkezett ide sok ezer menekülttársával együtt. Nem sokára ez a város lett az anabaptisták fellegvárává. Hubmayer hatásos szónokként, elnyerte a Liechtenstein földesurak kegyeit. Maga *Liechtensteini Leonhard* herceg is itt merítkezett be általa „sok más emberrel együtt”. Ebből a városból rendeltette aztán maga elé *I. Habsburg Ferdinánd* császár *Hubmayer Baltazárt*, akit 1528-ban Bécsben máglyahalálra ítélték. Az esemény helyét és idejét egy emléktábla jelzi a városban.

A morva rendek és *I. Ferdinánd* császár között közel 40 éven át dúlt a harc az „újkeresztyén” közösségek térhódítása miatt. Végül is egy 1567-ben meghozott országgyűlési határozat értelmében a „morva-testvéreknek” illetve velük együtt az „újkeresztyén” anabaptistáknak is menekülniük kellett az országból. Nagyon sokan érkeztek Magyarországra, mivel hittestvéreik közül számosan telepedtek meg már korábban 1547-től Pozsony, Nyitra és Trencsén megyékben.¹⁸ Morvaországi birtokaikat elkobozták, „udvaraikat” megsemmisítették. A hívők többsége a környék erdős területein és hegyvidékén keresett menedéket. Akik tehettek magyar területre menekültek, a Felvidéken és Nyugat-Magyarországon található Ószombatra, Holicsra, Nagylévárdra, Csejtére, Alsódíósra, Kuttiba, Sopronba, Györbe, Kőszegre. Az anabaptisták püspöki székhelye is Ószombatra került át **Valtin Vinter** (1578-1631) személyében.

Ószombat/Szobotiszt nevű gazdag múltú anabaptista település a valamikor észak-nyugat Magyarország (ma Szlovákia) területén fekszik. Ószombat egy ideig „anabaptista püspöki székhellyé” is vált, sőt országos konferenciákat és közgyűléseket is tartottak itt egy időben. Ez az hegyekkel és erdők koszorúzza település a legnevezetesebb habán falvak egyike volt. A település híven őrzött emléke a Habán udvar, belső terén a községházával, mellette a malom, óratorony és a kápolna. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem innen menekítette tovább az „újkeresztyén” anabaptistákat 1621-22 években Gyulafehérvár környékére, Alvincra a fokozódó erőszakos rekatolizáló vallási türelmetlenség és üldözés elől.

Berencsváralja/Branc néhány kilométerre található a felvidéki Ószombattól. A berencsi vár szomorú színhelye volt a magyar protestáns lelképásztorok üldöztetésének. 1674-ben a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé idézett protestáns papok nagy részét (közel 200 fő), gályarabságra való hurcoltatásuk előtt, többek között a berencsi vár börtönébe vetették. A ma már romos várépület közepén hatalmas obeliszk áll, rajta ismert magyar protestáns lelké-

szek nevei, akik nagyrészt észak-dunántúli és felvidéki városokban teljesítettek korábban szolgálatot. Hosszabb kinszenvedés után közülük hurcoltak el 40 protestáns lelkészt, az anabaptista vértanúkhöz hasonlóan gályarabságra.

Nagylévárd/Velké Leváre,¹⁹ a Rajna vidékéről idemenekülő svájci anabaptisták másik jelentős települése volt itt a Pozsony felé vezető út mentén. Ma is megtekinthetők a múzeummá átalakított családi házaik, az eredeti formában megmaradt Habán-udvar, a régi pellengér és a főterén található barokk kápolnájuk is. Országos hírűvé a sárga, zöld, kék színnel díszített ónmázás fajanszedényeik tették őket. A habán fazekas mesterségüket mai utódaik is szívesen gyakorolják. Elődeik többsége a fokozódó vallásüldözés miatt tovább vándorolt innen. Itt maradt utódaik a 18. század végén visszakényszerültek a katolikus egyházba. Ekkor kapták Mária Terézia személyes ajándékaként, hordozható sípos orgonájukat, ami ma is megszólaltatható eredeti formában megőrzött imaházukban.

Az anabaptisták további térnyerése Észak-Magyarországon. Az első anabaptista tanokat hirdető tanuk mint már láttuk 1523-ban megjelentek a Kárpát-medence különböző vidékein. Kezdetben *Schröter Kristóf*, és *Kisszebeni János* jött Luther tanaival, de később anabaptistákká lettek és nézeteiket széles körben hirdették a Felvidéken. A katolikus klérus 1526-ban követeli, hogy azokat, akik áttérnek az anabaptista hitre, azokat keményen büntessék meg: „*Antonius Transsylvaniau kassai pap felszólította az eperjesieket, hogy Kisszebeni János prédikátor és Schröter Kristóf ellen lépjenek fel*”²⁰ 1529-ben *Fischer András* wittenbergi „hittudós” csatlakozott hozzájuk. Munkássága Szepes és Gömör vármegyére terjedt ki, ahol sok felnőtt hitvallót keresztelt meg alámerítéssel a környéken. Szerinte „*csak harminc éven felüli hitvallókat szabad megkeresztelni, mivel az ember akkor válik teljesen éretté és felelősségteljessé*”²¹

Az anabaptista mozgalom terjedésének új törvények bevezetésével kívántak gátat szabni. Időközben a tömeges mértékben elszaporodó hitújítókkal szemben *I. Ferdinánd* király 1527. augusztus 20-án Budán kiadott rendelete, az „*Edictum aversus anabaptistas... - Az anabaptistákat, mint lázadókat fejevesztés, vízbefulladás, megégetés halálnemeivel kell súlytani*”²² törvény értelmében súlyos retorziók történtek Magyarországon is. (Ennek a törvénynek esett áldozatul 1528-ban Hubmayer Baltazár Bécsben.) 1529-ben pedig Kasán végeztek ki 5 anabaptista vértanút. Egy levéltári följegyzés így rögzíti a gyászos eseményt: „*Három férfi és két nő, mivel baptista hitelveiket tévelygésnek elismerni nem akarták, megégettetett... s ezek a férfiak és nők mosolygó arccal, énekelve, gyöngéd szeretettel eltelve, baptista hitelveik mellett való állhatatos kitartással, csodálatos szilárdsággal léptek a lobogó máglyára.*”²³

Az ebben az időben összeállított *Baptista Kódex*ek nagy részletességgel tárják föl a vértanúhalált szenvedett baptisták életét és üldöztetését. Ezekben a könyvekben tragikus életsorsokat ismerhetünk meg. Hitükért és meggyőződés-

sükért bebörtönzést, vagyonek kobzást, tűzhalált, vízbefojtást, lefejezést is vállaló hitelődeink hosszú sorát láthatjuk megörökítve. Lócse²⁴, Besztercebánya, Bártfa, Eperjes, Kisszeben, Pozsony, Esztergom, Sárospatak neve szerepel a baptisták működési területeként ebben az időben. Várady Pál esztergomi érsek 1530-ból származó hivatalos levele bizonyítja, hogy **„a baptizmus a Dunán átkelve, 1530-ban, már Esztergomban van. Így nem lehet kétség arra nézve, hogy északon Sáros megyétől nyugatra Pozsonyig, onnan Esztergomba, majd a Dunán átkelve hosszú vonalon mehetünk a baptisták nyomain Sárospatakig.”**²⁵

Anabaptisták tevékenysége a törvényi megszorítások ellenére egyre intenzívebbé vált a Felvidéken. Meg kell jegyeznünk, hogy a történelmi Magyarország területén a wittenbergi egyetemről hazánkba kerülő a már korábban is említett Fisher András volt az első képzett anabaptista reformátor, aki 1523-1540 között végezhetette szolgálatát a Felvidéken nagy eredménnyel. A korábban felsorolt városok többségét személyesen is felkereste, amikor végül 1540-ben elfogták és Krasznahorka várának egyik bástyájáról a mélybe dobták. Így ő lett magyar földön az anabaptisták első prédikátor vértanúja. A felvidéki anabaptista mozgalom megerősödését a hutteriták 1546-os tömeges betelepülése szolgálta, akik többségükben Nyitra, Pozsony és Trencsén megyék területén találtak új otthonra.

Nyugat-Magyarországon 1550-es évektől kezdve telepednek le hutterita anabaptisták Sopron, Vas és Zala megyékben. Mint jó szakemberek kaptak munkalehetőséget a Nádasdy, Zrinyi és Batthyány főurak birtokain. Jártságok voltak az ipar a kereskedelem és a mezőgazdaság különböző ágaiban. Különösen a kézművesség, benne a fazekas mesterség tette híressé őket. A kézművességen kívül az egészségügy terén is jó hírben álltak az anabaptisták. A korabeli feljegyzések arról beszélnek, hogy **„valósággal divatos a hölgyek különféle megbetegedése idején újkeresztény orvost vagy dajkát hozatni, gyógyvizeket és gyógyszert vásárolni az anabaptistáktól. A gyógyvizeket az egyre híresebbé váló fujansz edényekben hozzák forgalomba, ónzárral légmentesen lezárva.”**²⁶

A reformáció terjedése során a baptista tanítások Kolozsvárra is eljutottak. **Heltai Gáspár** is foglalkozott a témával 1553 és 1570 körül. A baptista hitelvek egyes tételei **Dávid Ferenc** és követői tanításában is megjelentek. A neves erdélyi reformátor, az unitáriusok első püspöke Mátyás király szülővárosában, 1570-ben jelentette meg az általa fordított **„Könyvecske az igaz keresztényi keresztségről”**²⁷ című munkáját. Figyelemre méltó a krónikás **Tinódi Lantos Sebestyén** által 1554-ben lejegyzett énekstrófa, melynek egyik mondata így hangzik: **„Ezen baptisták Bátori Andrásval...”** Mindezek az utalások arra engednek következtetni, hogy ha nem is nagy tömegben, de szórványosan már éltek baptista hitvallású emberek ezen a vidéken a reformációt követő évtizedekben.

Az anabaptisták letelepedése Erdélyben. **Bethlen Gábor** erdélyi fejedelem és kísérete többször találkozott Habsburg-ellenes hadjáratainak során morvaországi és felvidéki anabaptistákkal. A fejedelem többtízezer hadseregének élélme-

zésében, hadfelszerelésének javításában és kiegészítésében, a beteg katonák gyógyításában a baptista hittestvérek is kivették részüket. A közvetlen kapcsolatfelvétel nyomán a fejedelem értesülhetett szenvedéssel teljes életükről és viszontagságos vándorlásaikról. Ennek ismeretében dönthetett úgy a fejedelem, hogy hittestvéreinket Erdélybe költözteti. Odaköltözésük, letelepedésük és ott induló életük hiteles történetét a máig megmaradt *anabaptista* kódexek, krónikák és kéziratok őrzik. Ezek közül a leghíresebb a közösség vezetője **Jakob Werner** munkája, amely eredeti német és magyar nyelven is olvasható.²⁸

Egy másik krónikás **Georg Klauss** pedig így örököltette meg az áttelepülés körülményeit: „*Morvaországi hadjárata alatt Bethlen védelmébe fogadott Nikolsburgnál egy testvérgyülekezetet, akikkel nagyon jól járt, mert a szegény szász kézművesek súlyos kárára elhozta őket minden holmijukkal Erdélybe, Alvincre, amit székhelyül adott számukra. Ott építkeztek és szektájuk szerint éltek és iparukat folytatták, és attól az időtől kezdve a mai napig is ott élnek, immár több ezerre szaporodva*”²⁹

Erdélybe nagyobb létszámban 1621-ben érkezett az első habán *anabaptista* csoport. A több hullámba érkező *anabaptisták* erdélyi központja a Gyulafehérvár melletti Alvinc község lett. Betlen Gábor a továbbiakban is pártfogásba vette őket, kiváltságokat biztosítva számukra, teljes vallásszabadságot és adómentességet adva nekik. A Nyitrai Krónika a következőképpen örökíti meg az *anabaptisták* Erdélybe való betelepítését: „*Erdély fejedelmének óhaja, hogy községünkben jól gyakorlott kézműveseket (anabaptistákat) Erdélybe engedjenek áttelepedni...teljes szabadságot, atyai adományozást, és hathatós oltalmat ígérvén azok számára Csejten át Erdélybe küldte. Azokat 18 szekérre felrakták és 20 katona kíséretében 1621. augusztus 31-én Alvincon nagy örömeire összejöttünk.*”³⁰

Az *anabaptisták* történetének új fejezete kezdődött Erdélyben. 1622-ben a kolozsvári országgyűlés külön törvénnyel rendelkezik az *anabaptisták* szabadsága ügyében, adó és vámkedvezményt biztosítva számukra. Alvincre³¹ több hullámban érkezettek letelepedők. Lerakták az új „udvar” alapkövét. A település 1623. végére már 1089 tagot számlál. Az erdélyi „udvar” iparosainak felhasználása eltér a nyugat-magyarországitól annyiban, hogy míg ott közvetlenül várszemélyzetként dolgoztak, itt a lakosság széles rétegeinek ellátása volt a feladatuk.

A magyarországi reformáció egyik fontos fellegetőre **Sárospatak**. Már a tatárjárás idején is jelentős őrvár állt itt. A középkorban Budát a lengyelországi Krakóval összekötő kereskedelmi útvonal egyik fontos állomása volt. A várkastély falai között megfordult az *anabaptisták* bátor védelmezője **Bethlen Gábor** épp úgy, mint **I. Rákóczi György** erdélyi fejedelem, később pedig az osztrák-török megszállás ellen szabadságharcot vívó **II. Rákóczi Ferenc** helyezte ide hatalmi központját.

Sárospatak igazi szellemi kisugárzása a reformációt követő időszakban bontakozott ki. Magyarországon elsőként itt épült 1531-ben protestáns oktatási központ, a híres *Sárospataki Református Kollégium*. Az iskola falai között tanított a magyar-morva származású nemzetközileg ismert pedagógus *J. A. Comenius*, a keresztlevelében szereplő magyar nevén *Szeges János*. (A későbbiekben itt diákoskodott többek között *Kazinczy Ferenc*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Kossuth Lajos* és *Móricz Zsigmond* is)

A szomszédos *Vizsoly* községet az 1590-ben *Károlyi Gáspár* lelkipásztor által itt kinyomtatott első magyar nyelvű biblia tette híressé. Kevesen tudják, hogy a híres magyar bibliafordító eredetileg délvidéki szerb családból származott és neve *Radicsics Gáspár* volt. Később, amikor protestáns hitre tért, családjával együtt *Nagykárolyba* települt át a fenyegető törökvész elől. Időközben *Wittenbergben* is tanult, ahol fölvette a *Caspar Carolus Pannonius* nevet.

Hazatérve Magyarországra *Vizsolyban* lett lelkipásztor, majd a Felvidék egyik esperese. Ebben az időben fogott a bibliafordításba és került a *Vizsolyi Biblia* címlapjára fordítóként a *Károli Gáspár* név. Itt diákoskodott ez időben *Szenczi Molnár Albert* is, aki később ugyancsak a reformáció nagy alakjává vált. (A *Károli biblia* magyarországi terjesztésében a baptisták is jelentősen kivették a részüket, különösen a 19. század közepétől a Brit és külföldi Bibliatársulat tagjaiként, mely időszak egybeesik a baptista misszió Kárpát-medencében való elterjedésének az idejével.)

Sárospatakon is jelentős számban éltek „*újkeresztyén*” hívőknek nevezett anabaptisták is a reformációt követő időkben.³² **I. Rákóczi György** 1645. évi felvidéki hadjárata után jutott arra az elhatározásra, hogy anabaptista habánokat telepítsen *Sárospatakra*.³³ Az áttelepülők számát nem jegyezték föl a krónikák, de egy későbbi 1657-ből való összeírás szerint 50 felnőtt férfi alkotta a sárospataki habán közösséget. Ennek alapján az áttelepültek száma asszonyaikkal, öregeikkel és gyermekeikkel együtt, mintegy 200-250 főre tehető. Rákóczi fejedelem a sárospataki vár északi oldalán fekvő, ún. Hejcén telepítette le az alvincihoz hasonló anabaptista udvarházat, ahol kiváló kézműves mesterek álltak a fejedelem rendelkezésére. E szándékban nem annyira az anabaptisták iránti rokonszenve vezette, hanem sokkal inkább iparpolitikai tervei.³⁴ Az újkeresztyén-anabaptistákkal kapcsolatban 1647-ben kiadott adománylevélben rendelkezett adómentességükről, valamint arról, hogy: „*Senki őket és utódaitakat zavarni ne merészelje*”³⁵

A sárospataki kolónia belső életéről és struktúrájáról az 1657. évi összeírás tájékoztat. E szerint „*a telepet magas kőkerítés vette körül, melyen két bejárat volt. A lakó- és műhelyházak egy tér körül helyezkedtek el. A tér egyik sarkában volt a habánok pincéje, – a Cellarium Anabaptistarum, – amely terményeik tárolására szolgált. Az egész telepet 1785-ig Curia Anabaptistarum*

névvel jelölték. A kolónia fenntartása és a közösség ellátása hatalmas feladatot jelentett...16 személyt vett állandó jelleggel igénybe. Nemcsak az állatállomány ellátásáról és saját szükségleteikről kellett gondoskodni, hanem az emberek testi és szellemi szükségleteiről is. A két pap és az iskolamester szintén ehhez a kategóriához tartozott...³⁶

Sajnos a jezsuiták által 1663-ban megkezdődő erőszakos rekatolizálásának elsődleges célpontja a habánok voltak. Egy darabig megvédte őket *Lórándffy Zsuzsanna* befolyásos közbelépése, de 1680 után már tarthatatlanná vált az *anabaptisták* maradása. A kolónia egy része, engedve a jezsuiták erőszakos fenyegetésének beolvadt a lakosságba, nagyobb részük azonban békésebb vidékre költözött tovább, bármily meglepő, de átmeneti nyugalmat a hódoltsági területen lévő Eger városában nyertek.

Egerben az 1690. évi összeírás szerint jelentős számú *anabaptista* közösség élt. A felvidéki, dunántúli, erdélyi és sárospataki *anabaptisták* külön elkerített falu, vagy városrészben, gettószerűen laktak. Telepüket hatalmas kőfal választotta el a külvilágtól. Telepük békéjére és biztonságára külön e célra tartott kapusok ügyeltek, éjjel pedig külön őrszemet tartottak a telep őrzésére. Az egri *anabaptisták* ettől eltérően a város különböző pontjain laktak. Nagy részük a vár alatt, a mai városháza körül, mások pedig a város más-más pontjain.

„Az egri anabaptisták abban is különböztek az ország más részein megtelepült anabaptistáktól, hogy soraikat szélesre tárták a különböző nemzeti-ségűek és vallásúak előtt. Jellemző, hogy még az olyan lenézett megvetett embereket is beengedtek soraikba, mint a cigányok, - a rácokról, magyarokról, németekről és törökökről nem is beszélve.³⁷

A Magyarországra és Erdélybe települt *hutterita*, *anabaptista*, *újkeresztény* közösségekre közel két évszázados virágzás után nehéz idők következtek. Az ellenreformáció erői egyre keményebb eszközökkel sújtotta le az *anabaptistákra*. A végső csapást *Mária Terézia* 1763-ban kiadott rendelete jelentette.

„Az Erdélyben eddig megtűrt anabaptisták – így szólt a törvény – többé ott meg ne tűretessenek, szónokaik hivatalaiból elmozdítottassanak, és egyenként a katolikus papoknak oktatás végett átadassanak. A néphez katolikus papok küldessenek. Aki hat nap alatt meg nem tér, száműzöttessék.³⁸ Ennek nyomán hagyták el az *anabaptisták* Magyarország területét, és végül a Kárpáton keresztül a román Havasalföldre, onnan Ukrajnába, Oroszországba, végül Amerikába vezetett útjuk...

E fejezet lezárásaként álljon itt egy református vallású történész *Révész Imre* értékelése aki *anabaptista* elődeink életét és munkásságát a következőképpen méltatja: ***„Tanaik a reformáció legforrongóbb éveiben a reformátorokéval vetekvő, hallatlan népszerűsége tettek szert, kivált a rengeteg lelki válság és gazdasági nyomorúság közt hányódó kispolgári s kisebb részben***

paraszti körökben; voltak évek, mikor kérdésnek lehetett tekinteni, vajon nem anabaptista értelemben reformálódik-e egész Közép-Európa, főképpen a német birodalom, Svájc és Ausztria. Már csak ezért is természetes, hogy az anabaptisták nemcsak a régi egyház, de a reformátori főirányok híveinél sem számíthattak kíméletre. Ez utóbbiak, az őket támogató állami hatóságok segítségével, itt-ott még túl is tettek amazokon az anabaptisták kegyetlen üldözésében, s a középkori felfogás szerint fegyverrel való irtásában. Az anabaptisták legszebb evangéliumi vonása viszont az a csöndes, alázatos békétűrés volt, amellyel irtózatos üldöztetésük keresztjét hordozták, szemüket az eljövendő Messiás-ország dicsőségére függesztve.”³⁹

Mi is úgy tekintünk a reformáció harmadik ágaként jelentkező újkeresztén-anabaptista hithősökre, mint akik következetesen képviselték a protestantizmus biblikus/evangéliumi irányát. Akik hitbéli meggyőződésükért még a szenvedést, kegyetlen üldöztetést, sőt sokan közülük a vértanúhalált is bátran föl vállalták. Bennük a mai baptisták és valamennyi hitvalló bemerítést gyakorló evangéliumi felekezet is szellemi előfutárait tiszteli.

A Biblia azt mondja: *„Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik az Isten igéjét hirdették nektek. Figyeljetelek életük végére, és kövessétek hitüket. Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.”* (Zsidók 12,7-8)

JEGYZETEK

¹ Somogyi Imre: A „vértanu-egyház” jelentkezik!, Jubileumi Füzetek 1., Emléklapok, Budapest, 1948, - 6. oldal

² Szebeni Olivér: Anabaptisták, A reformáció harmadik ága, Budapest, 1998, - 99 oldal

³ Kirner A. Bertalan: Fischer András baptista reformátor, Jubileumi Füzetek – Emléklapok, Budapest, 1948, - 18 oldal

⁴ Szebeni Olivér: i. m. – 130. oldal

⁵ Somogyi Imre: Vallásszabadság és a baptisták, Magvető, Budapest, - 37. oldal

⁶ Zágonyi Jenő: Bethlen Gábor és a baptisták, Alvenci kéziratok 1623-1644, Baptista Levéltár, Budapest 2003, - 12. oldal

⁷ Somogyi Barnabás: Hitújítók vértanúsága... Baptista Naptár 2000. 91. oldal

⁸ Kirner A. Bertalan: Baptista krónika, Budapest, 1935, - 36 oldal

⁹ Kirner: i.m. – 36. oldal

¹⁰ Anderson L. Frederick: Dr. Hubmayer Baltazár (1481-1528), Jubileumi Füzetek 1, Emléklapok, Budapest, 1948, - 32. oldal

- ¹¹ William R. Estep: Az anabaptisták története, Budapest, 2004, - 131 oldal
- ¹² Reinhold Enichinger – Josef F. Enzenberger: Anabaptists, Hutterites and Habans in Austria, Vienna, 2012, - 99. oldal
- ¹³ Katona Imre: Habánok Magyarországon, Gesta Könyvkiadó, Budapest, 2001, - 20. oldal
- ¹⁴ Zágoni Jenő: i. m. – 12 oldal
- ¹⁵ R. Eichinger – J. F. Enzenberger: Anabaptists, Hutterites and Habans in Austria, Vienna, 2012, - 108. oldal
- ¹⁶ Reinhold Eichinger – Josef F. Enzenberger: Taufermuseum Niedersulz, Wien, 2009.
- ¹⁷ William R. Estep: i. m. – 141 oldal
- ¹⁸ Szebeni Olivér: Anabaptisták, i. m. – 105. oldal
- ¹⁹ Kirner A. Bertalan: A nagylévárdi baptisták, Egyháztörténelmi tanulmány, Budapest, 1937,
- ²⁰ Szebeni Olivér: Anabaptisták, i. m. – 99. oldal
- ²¹ Bethlen Gábor és a baptisták, i. m. - 13. oldal
- ²² Somogyi Barnabás: i. m. - 91. oldal
- ²³ Kirner A. Bertalan: Baptista krónika. Budapest, 1935. 44. oldal
- ²⁴ Kirner A. Bertalan: i. m. 38. oldal
- ²⁵ Kirner A. Bertalan: i. m. 49. oldal
- ²⁶ Kirner-Krisztinkovics-Szebeni: A baptista misszió története. Kézirat. A Baptista Teológiai Szeminárium jegyzete, 60. oldal
- ²⁷ Zágoni Jenő: Bethlen Gábor és a baptisták, i. m. 14. oldal
- ²⁸ Sajtó alá rendezte Zágoni Jenő a Baptista Levéltár vezetője. A mű címe: Bethlen Gábor és a baptisták.
- ²⁹ Bethlen Gábor krónikásai. Budapest, 1980.
- ³⁰ Katona Imre: Habán kerámia Magyarországon. Budapest, 1976. 15. oldal
- ³¹ Bunta Magda: Az erdélyi habán kerámia, Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1973, - 13. oldal
- ³² Román János: A habánok Sárospatakon, Sárospatak, 1958,
- ³³ Kirner A. Bertalan: i. m. – 56. oldal
- ³⁴ Román János : A habánok Sárospatakon. Rákóczi Múzeum 17. füzet, Sárospatak 1959.
- ³⁵ Szebeni Olivér: i. m. – 131. oldal
- ³⁶ Katona Imre: A habán kerámia Magyarországon. Budapest, 1976. 17. oldal
- ³⁷ Katona Imre: A habánok Egerben, Külön kiadás, 130. oldal
- ³⁸ Katona Imre: i. m.
- ³⁹ Révész Imre: A reformáció. Budapest, 1932. 64-65. oldal

A REFORMÁCIÓ HATÁSA A NEVELÉS ÜGYÉRE¹

BACSÓ BENJÁMIN

Ahhoz, hogy a reformáció nevelésre gyakorolt hatását is értsük, először a reformáció előzményeit kell szemügyre vennünk. Csak nagyon vázlatosan ismertetem ezeket a lelki és politikai motivációkat, majd pedig a reformáció nevelésügyéről írok.

Ami összekapcsolja a humanizmust és a reformációt, az az egyházkritika. Erasmus, a kor legnagyobb humanistájának tartott tudós maga is bírálta az egyházat, azonban nem akarta, hogy szétszakadjon. A balgaság dicsérete (1511) munkájában ostromozza a papságot, püspököket, akik visszaélnék pozíciójukkal. A rossz egyházi felső vezetés hatása romlást okozott az alsópapság és a szerzetesség körében is. Általános felfogássá vált ebben az időben, amit a reformáció is kívánt, megújulás in capite et in membris (a főben és a tagokban). Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a társadalom szélesebb rétegében elterjedt volt az igény egy “igaz vallásosságra”, akkor közelebb kerülünk annak a megértéséhez, hogy melyek is voltak a reformáció elindulásának főbb motivációi.

Sokan felteszik a kérdést, ahogy Jos Colijn neves egyháztörténész is megteszi, hogy nem lenne e célszerűbb egyházszakadásról beszélni, mint reformációról?² Hiszen az eredmény végül is ez lett. Miért beszélünk akkor mégis reformációról? A kérdésre a választ egyszerűen szoktuk megadni, hogy azok a visszaélések, ha úgy tetszik bűnök váltották ki a reformációt, amelyek ebben a korban megjelentek. Aki azonban ismeri az egyház történelmét tudja, hogy az egyházban mindig voltak olyan csoportok, akik visszaéltek az egyházat körülvevő tisztelettel. Ez a sematikus válasz nem elegendő. Az okok mélyebbre vezetnek bennünket. Ezt csak alátámasztja, hogy amikor a XVII.században a katolikus egyház a problémák jelentős részét orvosolta, a korábban protestáló felekezetek nem keresték a visszatérés útját.

Fontos megjegyezni, hogy sem az úgynevezett elő-reformátorok, sem Luther nem akart elsőre új felekezetet alapítani. Éppen ellenkezőleg, azokat a visz-

szaéléseket akarta megszüntetni, amelyek jellemezték az egyházat, szeretnék volna a bibliai tanításhoz visszatérni. Jól jelzi ezt, hogy Luther nem is igazán 1517-ben szakít a katolikus egyházzal, hanem 1519-ben a lipcsei disputa alkalmával.

Miközben Lucien Febvre-nek igaza van, amikor azt mondja, hogy a vallási forradalomnak elsősorban vallási előzményei vannak³, aközben a reformációnak, nem csak lelkeségi, hanem politikai okai is voltak. A terjedelmi követelmények csak említés szintjén adják meg a lehetőséget arra, hogy felhívjuk a figyelmet azokra a speciális motivációkra, amelyek a Lutheri, Kálvini, Anabaptista és az Anglikán reformáció kialakulásához vezettek.

A POLITIKAI MOTIVÁCIÓI

A pápaság a 11. század közepétől az európai hatalmi viszonyok egyik legfontosabb szereplője. A 15. századra ebből süllyedt vissza az itáliai fejedelmek hatalmi szintjére⁴. Ennek következtében a “reneszánsz pápák” gyakran tekintettek úgy magukra, mint fejedelmekre. Különböző jogcímenek, az egyes európai államok továbbra is fizették a járadékokat (annata, pallium stb.). Az így befolyt jövedelmeinek nagy részét reneszánsz életvitelre és az itáliai fejedelmekkel folyó háborúra költötte a pápaság. Ennek megfelelően ebben az időszakban virágzott a simónia és a nepotizmus. Az egyszerű néptömegek szemében az erkölcstelen, fényűző életmód megütközést okozott. Nem véletlen, hogy többen követelik az egyháztól a szegénység, egyszerűséghez való visszatérést.

V. Károly aki a Habsburg ház egyik legjelentősebb képviselője és Német-Római császár, politikájával jelentősen befolyásolja a reformáció ügyét. A török veszély⁵, amely egyre jelentősebb, arra kényszeríti, hogy egyensúlyozzon a katolikus és lutheránus fejedelmek között. Így nem csak azért türelmes Lutherrel szemben, mert Bölcs Frigyes szász választófejedelem a pártfogásába vette, hanem azért is, mert igyekszik a birodalom egységét megtartani.

Meg kell jegyezni, kedvezett a reformációnak, hogy a katolikus fejedelmek sem voltak egységesek, így nem tudtak kellően hatékonyan fellépni a reformációval szemben. A bonyolult szövetségi rendszerek és azok gyors változásai lehetőséget teremtettek a reformáció terjedésére. Némely fejedelmek éppen azért csatlakoztak a reformációhoz, mert így a pápával és Rómával szemben nagyobb szabadságra tudtak szert tenni.

Az állam és az egyház viszonya érdekes kérdése a reformációnak. Luther az 1525-ös parasztfelkelés után tartja egyértelműen szükségesnek a fejedelmek bevonását a reformáció ügyébe. Többek között népegyház jellege miatt ragaszkodik a gyermekkeresztséghez.

Sajátos reformáció zajlik le Angliában, ahol az állam és egyház viszonya válik feszültté. VIII. Henrik, aki korábban kiérdemli a leghűségesebb katolikus király megjelölést, hamarosan szakít a pápával, jórészt politikai okok miatt és igen

sajátosan fejlődik tovább az anglikán egyház, amely jóval nyitottabb marad a katolikus tanítás iránt, mint a későbbi kálvinizmus vagy lutherán egyház.

A LELKI MOTIVÁCIÓ

A reformáció politikai háttere igen jelentős, még nagyobb hatást kell tulajdonítanunk a lelki kiváltó tényezőknek. A XVI. század embere tapasztalatában, ott volt az előző évtizedek véres háborúinak és járványainak emléke. A XV-XVI. század fordulóját körbelengte a halál jelenléte és a bűnösség tudata. Nem véletlen, hogy ebben a korban erősödik fel a szentek kultusza, az ereklyék és a búcsúk jelentősége.

A reformáció előzményeként kell figyelembe venni azokat a tanokat, amelyeket a korábbi évszázadban eretnekségnek nyilvánított az egyház. John Wycliff akit 1377-ben pápai átokkal súlytottak és eretnekké nyilvánítottak, már akkor tiltakozott a fülbe gyónás, a szentek tisztelete és hasonló gyakorlatok ellen. Jan Husz, akit 1415-ben máglyán elégettek többek között a két szín alatti áldozást és az egyetemes papság elvét hirdette. A lipcsei vitában Johannes Eck azt próbálta bizonyítani, hogy Luther hasonló nézeteket vall, mint Husz és Wycliff. Luther ezt a vita kezdetén még tagadta, azonban a későbbiek során elismerte, hogy van azonosság a tanítások között.

Tanbelileg egyeseknek problémát okozott az egyre nagyobb teret nyerő Mária-kultusz, amely Krisztus egyedüli üdvösségszerző szerepét homályosította el. A búcsúval kapcsolatos tanítások a 10-12.században kialakult tisztítótűz (purgatorium) tanításához nyúlnak vissza. A szentek közösségére vonatkozó dogma alapján az egyház élő és elhunyt tagjai érdemeket szerezhetnek egymás számára Isten előtt. Ilyen módon a búcsú, érdemszerzés élő vagy már meghalt hozzátartozók számára, akiket részlegesen vagy teljesen kiszabadíthattak a purgatóriumból. Ehhez kapcsolódott a búcsúcédulák gyakorlata, amelyeknek bevételéből a Szent Péter templom építését is finanszírozták. A katolikus egyház üdvintézménnyé vált. A búcsúcédulák az egyház számára jelentős bevételi forrást jelentettek, míg a reformátorok számára komoly botrányozássá váltak. Luther nem véletlenül száll szembe, 1517-ben ezzel a gyakorlattal és lesz a tulajdonképpeni kioktató oka a reformációnak.

Már Wycliff-nél és a huszitáknál is előkerül a népnyelvű igehirdetés, aminek az oka, hogy a laikus tömeg a gépiesen ismétlődő liturgikus cselekményekből keveset értett. A nép nyelvén tartott igehirdetések mellett a nyomtatás elterjedésével lehetővé vált, hogy a Biblia elérhető legyen a művelt emberek számára. Emellett a papi rend közbenjáró hatalmának megtörésére volt eszköz az, hogy a reformáció a nép kezébe adta a Szentírást⁶. Az ad fontes elv (vissza a forrásokhoz) jegyében Rotterdami Erasmus 1516-ban megjelentette nyomtatásban a nyelvészeti pontossággal összeállított görög nyelvű Újszövetséget. A későbbiekben ez képezte az anyanyelvi bibliafordítások újszövetségi részének alapját.

LUTHER HATÁSA A NEVELÉSRE

A reformáció atyja, Luther Márton prédikációiban, írásaiban gyakran foglalkozik a nevelés kérdéseivel. A reformáció eszméjének terjesztéséhez ugyanis égető szükség volt nagyműveltségű prédikátor-hitújítókra, egyszerű plébánosokra és írni-olvasni tudó emberekre egyaránt. Éppen ezen hatása miatt különösen is fontos, hogy részletesen igyekezzünk megismerni gondolatait.

Az egyházi férfiak nevelése-képzése a városi-plébániai iskola és az egyetemek feladata. Luther a nevelést, úgy gondolta, hogy nincs szentebb emberi tevékenység a nevelésnél, melynek alaptényezője a család⁷. Szerinte csak az Isten által megajándékozott és az ő uralma alatt álló, felszabadított ember képes igazi közösségi életre, a mindenkinek való szolgálásra. Az Istentől kegyelmet kapott ember életcélját abban látja, hogy ami „szükséges, hasznos és üdvösséges”, azt cselekedje embertestvéreivel. Isten visszafordítja a hozzá megtérőt felebarátai felé a szeretet parancsában.⁸

A lutheri pedagógiai elképzelések nem mondhatók humanisztikusnak. Igaz ugyan, hogy ő is szorgalmazta a görög és a latin nyelv tanítását, de e törekvésében nem az antik kultúra iránti rajongás vezette, hanem az a meggyőződése, hogy a Szentíráshoz csak annak eredeti nyelvén lehet teljesen eljutni⁹. Mindemellett természetesen szükséges volt a Biblia-fordítás, melynek munkáját Luther el is végezte¹⁰. A népoktatásban a reformáció megjelenése után gyökeresen azért változhatott meg a helyzet, mert új motiváció, az Istenhez való közelség lehetősége jelent meg, mely az embereket tanulásra ösztönözte.¹¹

„...Ha évenként annyit költünk puskákra, utakra [...] és számtalan más ilyen dolgokra [...], miért ne lehetne ugyanennyit költeni a szűkölködő szegény fiatalságra?”¹² Ez a gondolat is jól mutatja, mennyire nem marginális kérdés volt a nevelés kérdése számára. Ugyanakkor hamar fel kellett ismernie a humanistáknak, hogy a reformáció nem az ő ügyüket igyekszik elő segíteni. Sőt, a kolostorok felszámolásával az iskolarendszer is megingott. Jellemző adat, hogy a wittenbergi egyetemen, ahol azt megelőzően másfélezer hallgató tanult, 1526-ban már csak 12 új hallgatót iktattak be. Ebben az időszakban fogalmazta meg Erasmus - később sokszor félreértett - mondását: „Ahol csak lutheranizmus van, ott veszendőbe mennek a tudományok.”¹³ Melancthon szerepe, aki Luthernek nem csak a hitvitákban, hanem a nevelés ügyében is munkatársa volt, jelentős szerep jutott abban, hogy a reformáció által előidéezett változások nyomán a legjelentősebb iskolákat éppen a tanítványai alapították meg.¹⁴

Luther szerint az iskolába járást államilag is kötelezni kell. Ahogyan 1530-ban írta: *“A hatóság pedig kötelezve van arra, hogy kényszerítse alattvalóit, hogy gyermekeiket az iskolába küldjék. Ha alattvalóit arra kényszeríti, hogy az arra alkalmasak dárdát, puskát viseljenek, várfalakon futkározva örködjének és a háború esetén mást is műveljenek: úgy annál is inkább kell, hogy kényszerítse alattvalóit arra, hogy gyermekeik az iskolába járjanak.”*¹⁵

Nagyon jó összefoglalást ad a Luther féle nevelésről Pukánszky Béla és Német András által írt Neveléstörténet, amely jól disztinktváltan mutatja be Luther elképzeléseit.¹⁶

1. A *jövendő teológusainak* sokoldalú nyelvi képzésben kell részesülniük. Luther a *latin és görög nyelv* tanulását nem elsősorban a klasszikus irodalom iránti rajongása miatt sürgeti, hanem azért, hogy a tudós reformátorok („nagy tudású doktorok és magiszterek”) *eredetiben olvashassák* a Biblia, az Újszövetség könyveit. Az Ószövetség tanulmányozásához pedig a *héber nyelv* ismerete nélkülözhetetlen.

2. A *leendő falusi plébánosoknak*, igehirdető prédikátoroknak főleg a görög és héber nyelv tanulásával bajlódniuk. A *latint* kell minél alaposabban elsajátítaniuk. Az írás-olvasás készségének megszerzése után latin grammatikával, egyházi zenével, majd dialektikával, retorikával és poétikával kell foglalkozniuk. Írásműveket, prédikációkat szerkesztenek, verseket írnak, hogy szert tegyenek „a szavak gazdagságára”. Fontos, hogy a gyerekek az iskolában tanítójukkal és egymás között is minél hamarabb *latin nyelven beszéljenek*.

Luther erőlesen felszólítja az egyházi előjárókat, hogy minden eszközzel szorgalmazzák a rátermett, tehetséges fiúk iskoláztatását. A tehetősebb híveket pedig arra buzdítja, hogy adományokkal, alapítványokkal támogassák a szegény szülők gyermekeinek taníttatását.

3. A *népnek*, az egyszerű emberek többségének elegendő az *anyanyelvi olvasás-írás* készsége. A tömegek számára a *betűtanulás új hullámát* indította útjára Luther: az általa német nyelvre lefordított Bibliát mindenki saját maga olvashatta-értelmezhetette, ha elsajátította az olvasás tudományát. Ennek érdekében *minden helységben iskolát kívánt állítani külön a fiúk és külön a lányok számára*. A jó nevelésre nemcsak a vallásosság érdekében van szükség, hanem - mint már említettük - a *polgári erények* kialakításához is.

A népoktatás lehetőleg minél szélesebb körre terjedjen ki. A német reformátorok jelentős tette az *alsó fokú népoktatás* - s benne a *leánynevelés* - ügyének fölkarolása. A leányiskolák tananyagában - az olvasás és írás tanításán túl - zsoltárok éneklése, Luther kis katekizmusa és egyszerűbb bibliai történetek olvasása szerepelt. Tanítóként általában egy tisztas korú művelt és vallásos aszszonyt alkalmaztak, aki „tud tanítani, s a leánykákkal jól és okosan bántani”. A gyermekek szülei tandíjat fizettek, ez alól a legszegényebbek mentesültek.

AZ ANABAPTIZMUS NEVELÉSÜGYE

Az igazság halhatatlan” írta Hubmayer Baltazár, az egyik legfelkészültebb anabaptista teológus. Amikor az anabaptistákra gondolunk, még mindig azt a kérdést kell feltenni: mi az igazság velük kapcsolatban? A reformáció emléknapiján nem igen szoktunk beszélni az anabaptistákról, pedig minél többet beszélünk róluk, annál közelebb kerülünk a vágyott igazsághoz. A hallgatás egyik

oka lehet, hogy az anabaptisták széleskörű és sokrétű mozgalmának a köztudatban még mindig csak egy kicsiny része ismert, ez pedig a radikális, sőt forradalmi Münzer Tamáshoz (1490-1525) kötődik. Napjainkban ezen szűk ismeret alapján alakítanak ki, egy igen egyoldalú képet az anabaptistákról, forradalminak, radikálisnak kikiáltva őket, sokan úgy emlékeznek rájuk, mint akik zűrzavart hoztak és felkeléseket robbantottak ki. Fel kell tenni a kérdést: ez az igazság vagy az igazságnak egy kis szelete? Valójában, az anabaptista mozgalom nem egységes, sőt az evangélium megértéséből táplálkozó irányzatok, egymástól függetlenül, több helyen jöttek létre, néhol egyszerű közemberek, másutt nagy felkészültségű tudósok által. Éppen ezért egy igen szerteágazó mozgalomról beszélhetünk. Ami mégis összeköti őket az a felnőtt, hitvalló keresztség gyakorlása. Továbbá legtöbbjükre jellemző, hogy az állam és az egyház szétválasztását fontosnak tartják.¹⁷

Az anabaptizmus egyik ágát hutteritáknak nevezik. Kiváló iskolarendszert működtettek mely hatással lehetett az egyik legismertebb pedagógiai gondolkodóra Comeniusra is. Úgy gondolták, hogy a mozgalom megmaradása a tanult emberektől függ¹⁸. Hamar megtanultak olvasni, majd pedig valamilyen szakmát tanultak.

W.R. Estep amerikai baptista történész idézi, Peter Riedemann hutterita vezetőt, aki az oktatásról a következőt mondta¹⁹:

“Mihelyt az anya elválasztja gyermekét, beadja az iskolába. Itt vannak nővérek, akiket a gyülekezet nevezett ki...és mihelyst beszélni tudnak szájukba helyezik Isten bizonyágtételének az Igéjét és imát mondanak nekik...”

Ebből jól látszik, hogy igen korán gondoskodnak a gyermek elhelyezéséről és rendkívül fontos szerepet tölt be a “hitre való nevelés”. Azonban a vallási buzgalom nem ment a tanulás rovására sokkal inkább elősegítette azt, elég ha a neves hutterita orvosokra gondolunk, akik ez Erdélyi Fejedelemség területén is komoly elismerést vívtak ki.

A REFORMÁCIÓ NEVELÉSÜGYÉNEK HATÁSA

Korábban a szülők gyermekeik iránti viselkedését általában a távolságtartás, a túlzott érzelmi kötődéstől való óvakodás jellemezte - ez érthető, hiszen járványok dúltak, óriási méretű volt csecsemőhalandóság, ahogy ezt fentebb már említettem. Így a kisgyermekek élete állandóan veszélyben volt. A gyermekek elvesztését szüleik így könnyebben tudták érzelmileg feldolgozni. A XVII. században mindemellett már új eszközök rendelkezésre állnak: kialakul és fejlődik a gyermekgyógyászat, egyre elszántabb erőfeszítéseket tesznek az esendő gyermeki életek megmentésére.²⁰ A gyermekre már egyre inkább úgy tekintenek, mint önálló értékekkel rendelkező individuumra, aki figyelmet törődést érdemel. A verés viszont továbbra is a legelterjedtebb nevelési módszer, hiába szónokolnak ellene a moralista írók.²¹

A felnőttek világa már egyre inkább érdeklődik a gyermeknevelés kérdései iránt, egyre több gyermeknevelési tanácsadó, útmutató kerül ki a nyomdák-ból. Mindemellett - főleg felsőbb körökben - megfigyelhető a gyermekek túlzott dédelgetése, babusgatása, játékszerként való kezelése is, ami ellen már a reneszánsz moralistái is felvették a harcot.

A reformáció egyik hatása hogy, megszorodnak az alapfokú képzést nyújtó kisiskolák, ahol már nemcsak vallási ismereteket, katekizmust tanulnak a gyerekek. Egyre több gyermek számára igénylik szüleik a műveltség alapvető elemeinek (anyanyelvi olvasás, írás, számolás) átadását.

A rákövetkező tizenhetedik század folyamán az iskola egészen belekerül a kiélesedett felekezeti küzdelmek sodrába, miáltal a humanizmus mind többet veszít egyetemességéből. Minden egyébnél fontosabbá válik, hogy a gyermek saját vallásos álláspontjában soha meg nem rendülő, öntudatos katolikus vagy protestáns emberré váljék.²²

A magasabb műveltség tartalmai is kezdenek lassan átfőmálódni. A hagyományos klasszikus (mindenekelőtt latin) nyelvű stúdiumok mellett egyre határozottabban fogalmazódik meg a hétköznapi életben közvetlenül használható praktikus ismeretek, ezen belül is a természettudományos tudás iskolai oktatása iránti igény. A középkorból átörökölt, és a reneszánsz klasszicitás-kultuszával feldúsított nyelvi képzés azonban még mindig központi jelentőségű tananyagalakító tényező.

ÖSSZEGZÉS

A reformáció nem csak vallási, hitbeli megújulást hozott Európába, hanem az oktatás és a tudomány területén is jelentős változásokat. Luther hatása nem csak a hitújítás terén mérhető, hanem ahogy ebben a dolgozatban is igyekszem megmutatni, a nevelés területén is jelentős.

JEGYZETEK

¹ Ez a dolgozat a Baptista Teológiai Akadémián, a Reformációs Emlékbizottság által támogatott konferencián került rövidebben ismertetésre.

² Colijn, Jos: Egyetemes egyháztörténet, Iránytű Alapítvány, Bp., 2001., 126.old

³ Orosz István: A reformáció. In: Orosz István, ifj.Barta János és Angi János (szerk.):Európa az újkorban, DUP, Debrecen, 2006. 353.old

⁴ Gergely Jenő: A pápaság története, Kossuth Kiadó, Bp., 192.old

⁵ 1529.ben egészen Bécsig vonulnak a török hadak

⁶ Csohány János: Reformáció és Biblia In: Collegium Doctorum. 2008, IV.évf.1.szám 46-54.old

⁷ Ottlyk Ernő: A pedadógus Luther, Bp., 1942.

⁸ Ottlyk Ernő: 19.old

⁹ Szontagh Pál: Luther Márton, a pedagógus, In: Credo, 1996, 2.szám, 19.old
http://epa.oszk.hu/02300/02357/00002/pdf/EPA02357_Credo_02_1996_1-2_019-024.pdf (utolsó letöltés 2016.06.29)

¹⁰ Fontos megjegyezni, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem elsőként. Az korábban született fordítások azonban nyelvezetükben alkalmatlanok voltak arra, hogy a köznép számára érthetőek legyenek.

¹¹ Szontagh Pál: 20.old

¹² Fináczy Ernő: A reneszánsz kori nevelés története, Neumann kht., Bp., 2004., 212.old

¹³ Fináczy Ernő: 208.old

¹⁴ Mikonya György: Mikonya György: P. Melanchthon, a tanító. In.: Magyar pedagógia 1998/3, 236.old

¹⁵ Szebenyi Péter: Tagoltság és iskolaszervezet-tananyagszabályozás és iskolaszervezet. In: Magyar Pedagógia, 1997, 3-4.szám, 394.old

¹⁶ Pukánszky Béla- Németh András: Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1996. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/05.htm#fn0>

¹⁷ Szebeni Olivér: Anabaptisták, Magyarországi Baptista Egyház, Bp., 1998.23.old

¹⁸ Estep, William R.: Magyarországi Baptista Egyház, Bp., 2004. 142.old

¹⁹ Uo.

²⁰ Orosz István: A tudomány forradalma. In: Orosz István, ifj.Barta János és Angi János (szerk.):Európa az újkorban, DUP, Debrecen, 2006. 389.old

²¹ Fináncz Ernő: 214.old

²² Finánczy: 3.old

MÁRIA HÉT CÍMÉNEK RÖVID BEMUTATÁSA ÉS KRITIKÁJA

ÁRMAY-SZABÓ ÁDÁM

*Témavezető tanár:
Prof. Dr. Almási Mihály*

Bevezetés:

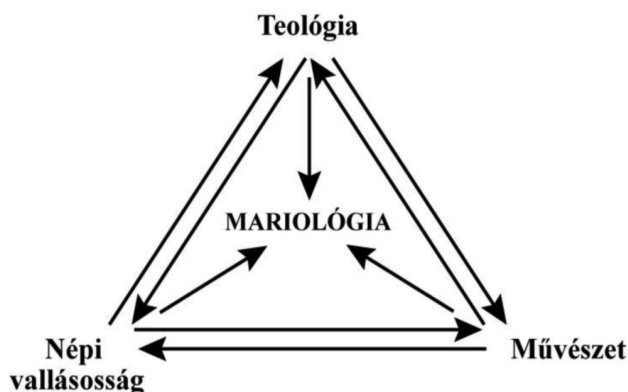
„A katolikus keresztények az egyházi közösség liturgikus életében és a templomok belső terének ikonografikus ábrázolásai között sokféle módon és ismételten találkoznak egy női alakkal, aki a keresztény időszámítás minden évszázadában teológiai reflexióra is alapot adott...”¹

Dolgozatom egy olyan személyről szól, akinek a státusza túlnőtt az eredeti rendeltetésén és ezáltal egy olyan jelenség magas szintű megvalósulását vizsgálhatjuk, ami éppen nála érte el csúcspontját a kereszténység történetében. Ez a személy Mária, József felesége (Mt 1:18-19), és többek között Jézus, Jakab, József, Júdás és Simon anyja (Mk 6:1-6) a Szentírás szerint.

Azonnal az elején le kell szögeznünk, hogy a mariológia alulról építkező dogmarendszer² - például a krisztológiával ellentétben, ami felülről építkezik - így sohasem láthatjuk a végét³. És éppen itt ütközik a protestáns teológia nézőpontjával, ami pedig felülről szemléli Mária személyét, nem értve, hogy is került ilyen magasra e hölgy. A mariológia⁴ közismerten a dogmatika⁵ leginkább külső tényezőktől függő fejezete⁶, így a kialakulásában és a formálódásában is sokat köszönhet a lelkeségi irodalomnak, a művészeteknek, a népi kegyességnek⁷, az apokrif irodalomnak⁸ és a magán-kinyilatkoztatásoknak (amik leginkább Mária-jelenések). Mivel a Biblia tanúságtétele nem bizonyul elegendőnek a Mária-dogmák⁹ és a Máriával kapcsolatos egyházi tanítások alátámasztásához¹⁰, ezért váltak szükségessé a fent említett területekről érkező különböző megerősítések. Három fő pillért találhatunk a Mariológia alatt (*lásd a túloldali ábra*).

Ezek a különböző területek miközben hatottak egymásra is, formálták ki a mariológiát. A három pillér közé helyezhetjük a többit:

- a teológia és a népi vallásosság közé a lelkeségi irodalmat,
- a népi vallásosság és a művészetek közé a magánkinyilatkoztatásokat,
- a művészetek és a teológia közé pedig az apokrif irodalmat.

Így van egy kreatív (művészetek és magánkinyilatkoztatások), egy normatív (teológia és apokrif irodalom), és egy gyakorlati (népi vallásosság és lelkeségi irodalom) összetevője a rendszernek. Mivel laza és alulról építkező dogmarendszerről¹¹ beszélünk, így ha a dogmatika és dogmatörténet¹² mellett kihagynánk a valláslélektani, és a művészettörténeti (fel)hajtóerőket, lemaradnánk Mária „mennyebeemelkedésének” igazi okairól és mélységeiről¹³. „A művészet még a vallási szövegeknél is világosabban megmutatja, hogyan alakult ki és fejlődött Mária kultusza. De a művészet nem éri be pusztá ábrázolással, bemutatással: cselekvő részese lett a kultuszépítésnek, hatással van arra, támpontul szolgál mind az egyéni áhítatnak, mind a hivatalos liturgiának.”¹⁴

Időnként idézek katolikus művekből, hogy bemutassam az ő gondolatmenetüket, illetve, hogy apologetikus álláspontom is nyilvánvalóvá váljék, ahogy reflektálok rájuk¹⁵. Alapvető protestáns hozzáállásom, hogy a Bibliából megismerhető logika alapján bizonyítsam a mariológia tarthatatlanságát dogmatikai szempontból. Szerintem ugyanis kizárólag a krisztológián belül van helye a Máriáról szóló diskurzusnak a teológiában, és a Mária-dogmákat is csak a krisztológia szemüvegén keresztül láthatjuk helyesen. Mária által lett Isten Fia egy közülünk (Jn 1:1-18), lett test és vér, hogy megválthasson minket. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy ez a Szentháromságos Isten érdeme¹⁶, és nem Máriáé. Így nem Máriának tartozunk hálát adni imában, és nem hozzá kell segítségért folyamodnunk szükségünkben, mert egyedül Krisztus az, akinek köszönhetjük üdvösségünket, és egyedül a Szentháromságos Isten az, aki valóban be tudja tölteni szükségünket.

Mária alakjával tehát komolyan foglalkozunk kell, hogy ne csak kritikusak vagy engedelkenyek legyünk ezzel a protestánsokat és katolikusokat egyik leg-

inkább megosztó kérdéssel kapcsolatban, hanem legyen egy határozott elképzelésünk arról, hogy ki nekünk Mária, és milyen helyet foglal el a dogmatikánkban.

A MARIOLÓGIA ÖNMEGHATÁROZÁSA

„A mariológiában... csaknem valamennyi hittudományi vonal összefut, krisztológiai, az egyháztani, az antropológiai és eszkatológiai... A mariológiában ennélfogva olyan teológiai határozatokat hoznak, amelyek hitünk egésze számára sokatmondók. Megfordítva a krisztológia, az egyháztan, a kegyelemtan hittudományos fölismerései horderejüket feltárják a mariológiában... Benne kristályosodik ki a Krisztus-hívők önértelmezése.”¹⁷

Mindenekelőtt a leghelyesebbnek az látszik, ha magát a mariológia fogalmát határozzuk meg, természetesen a katolikus terminológia szerint: *„A mariológia a teológiának az a részterülete, amely a Jézus édesanyjáról szóló hittanítást a maga teljességében és a többi hitigazsággal összefüggésbe állítva módszertanilag következetesen tárgyalja... E szakterület jogosultsága a mariológiai dogmákból adódik (istenanyaság, szüzesség, szeplőtelen fogantatás, mennybevétel). Újabban azáltal növekszik e traktátus jelentősége, hogy a felszabadítás teológiájában erőteljesebben előtérbe kerül a népi vallásosság, illetve hogy a feminista teológia előszeretettel foglalkozik Máriával. A mariológia forrásai ugyanazok, mint a teológiáé általában¹⁸. A hittanítás növekedési törvényei azonban különös mértékben és koncentráltan megfigyelhetők a mariológiában, következésképpen a teológiai hermeneutika kérdései kivételesen tisztán és élesen merülnek fel itt”¹⁹* mivel *„...a mariológiai dogmatörténet objektív ismeretszerzési kritériuma Mária különleges üdvtörténeti szerepe.”²⁰* *„Nem hagyható ki az analógia, hogy amint egy anya gondozza és védi gyermekét, úgy gondozza és védi a mariológia a krisztológiát.”²¹* Ez az utóbbi, természetesennek tűnő megállapítás furcsa mód pont ellenkezője a dogmatörténeti valóságnak, hiszen az ókorban szükséges volt megfogalmazni bizonyos krisztológiai álláspontokat, amik miatt került bele Mária alakja is a dogmatikai párbeszédbe. Sem a patrisztikus korban, sem a középkorban nem láthatunk jól kifejlett mariológiát. A 17. századtól kezeli teljesen önálló dogmatikai traktátusként a katolicizmus a Szűz Máriáról szóló tanokat, és a II. Vatikáni zsinat *„Lumen Gentium”* című konstitúciója 8. fejezetében találkozhatunk először komolyan rendszerezett dogmatikai tanítással (LG 52-69)²². A zsinat után nagyon fellendültek a különböző területei a Mária-kultusznak²³. *„A Mária dogmák rendkívül gazdag fejlődésen mentek keresztül. A különböző máriás elképzelések átültetése a keresztény lelkiségbe, vallásosságba, irodalomba és művészetbe szintén sokféle módon történt”²⁴*

A mariológiában időről-időre kiválasztanak egy alapelvet²⁵, amiből levezetik a többi, amik persze egymást erősítve az alapelvet is egyre jobban körülbástyázzák. Mária személyének emberfeletti szintre való felnagyítása érdekében több párhuzamot és ellentétpárt is használt az egyháztörténelem során számos teológus (Jusztinosz, Tertullianus, Ágoston, stb.): „...a páli Ádám-Krisztus-tipológiát követve, Éva engedetlenségének (= szándékos hitetlenségének) és Mária hívő engedelmességének a szembeállítás (Lk 1,38, Ter 3, Róm 5,19) ”²⁶, az egyik ilyen példa, ami szintén egykor mariológiai alapelvként funkcionált. Ebből szerintük az következik, hogy: „Éva engedetlensége és hitetlensége által a halál okozója lett, míg Mária az élet okozójává vált. Így ő valóban anyja minden élőnek (Ter 3,20), mert ahogy a férfi és a női nem által jött a halál, úgy az életnek is Krisztus, a férfi, és Mária, a nő által kellett jönnie.”²⁷ Iréneusz így fogalmazza ezt meg: „És ahogyan az emberi nem egy szűz által a bűn igája alá került, úgy a szabadulás is egy Szűz által jött. A szűz engedetlenségét a Szűz engedelmessége egyenlítette ki.”²⁸ Ami nem kevesebbet jelent ma a katolikus teológia terminológiája szerint mint azt, hogy: „...Isten Mária készségétől tette függővé a megtestesülést...”²⁹. Ezt az iréneuszi állítást protestánsként semmiképpen sem lehet abszolút értelemben érteni, mintha Mária pótolhatatlan lett volna a megváltás végrehajtása szempontjából. Az a kép, hogy a Mindenható rászorul egy ember segítségére, hogy megtestesülhessen, komoly tévedés. Mégis a mai napig a katolikus teológia egyik fő vonása, hogy Isten kegyelme mellett különösen kiemeli az ember szerepét (akár a saját üdvösségében, akár máséban), és így „Mária Krisztus társaként és segítőjeként jelenik meg (socia Christi).”³⁰, ami ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy „Mária engedelmességével mind önmaga, mind az egész emberiség üdvösségének oka lett.”³¹ Ezzel a tantétellel később részletesen is foglalkozom, ahogy a „Mária a keresztyények közbenjárója és segítője (adiuvatrix)”³² cím kialakulásával is, és hogy miként is lett Mária a „a legnagyobb szent”: „...a kegyelemmel teljes, a valódi értelemben hívő és az egészen megváltott ember.”³³ Ilyen kiemelkedő rangok után nem meglepő, hogy a feminista teológia pozitívan értékeli, hogy Isten női dimenziója nagyobb tért kap Mária személyében, miközben Mária „harcos amazon” (!) természete mellett különleges anyaságának csodálata is megfigyelhető, ami maradandó szüzessége által megőrizte önállóságát és autonómiáját³⁴.

A négy Mária-dogma - hogy Mária Istenanya (431; Efezusi zsinat), örökké szűz (649; Lateráni zsinat), szeplőtelenül fogantatott (1854; Ineffabilis Deus bulla), és mennybe vétetett (1950; Munificentissimus Deus apostoli rendelkezés) - fokozatosan a kegyelembe fogadott alázatos és engedelmes szolgálólányból, a kegyelemmel teljes, isteni szférába felemelkedett méltósággá deklarálja Mária alakját.

MÁRIA A BIBLIÁBAN

„...helyes eljárás mód csak ez lehet: józan mérlegelés tárgyává kell tennünk a Biblia Mária-képét és az abból levonható következményeket, és állandóan szemünk előtt kell tartani az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásait.”³⁵

Mária teológiaiailag mellékes alakját bizonyítva nem tudunk sokkal többet róla a Bibliából azonkívül, hogy Jézus földi anyja volt³⁶. „A szent szövegek semmi többet nem mondanak róla. De miért is mondanának?”³⁷ Egyetlen újszövetségi levél sem említi név szerint, amik ugyebár útmutatásként íródtak a gyülekezeti rend és az istentiszteleti gyakorlatokat illetően. És ami most számunkra hangsúlyos, hogy a Szentírás egyetlen szerzője sem ruházta fel Máriát olyan szellemi szerepkörrel és egyedüli hatalommal, amivel a későbbiekben a Katolikus Egyház. De még csak egy rejtett félutalást sem találunk ezekre vonatkozóan, ezért „az Újszövetség szövegének teológiai értelmezése jelenleg a történeti-kritikai egzegézis módszertani eszköztárát használja fel a bibliai hagyomány teológiai értelmének pontosabb feltárására.”³⁸ – ami azért lényeges szempont, mert ha az egzegézis feladata a hagyomány pontosabb alátámasztása³⁹, akkor eleve torzszülöttet fog eredményezni.

Amit megtudhatunk Máriáról a Szentírásból

„Ahol azonban úgy érzik, hogy Mária akadály az egység felé vezető úton, ott az élesebb szemügyrevétel felfedezi, hogy nem ő, azaz nem személye és üdvtörténeti helyzete önmagában az akadály, hanem az, hogy ő a lényeges hittudományi vonalak csúcspontja.”⁴⁰

Az Írás szerint (Ef 1:3-14, 19-23, 2:20-22), nem inkább Jézus Krisztusnak kellene a csúcspontnak lennie?! Ez után a költői kérdés után nézzük végig, hogy mit is lehet megtudni a Bibliából első olvasásra Máriáról. Fontos az elején kiemelni, hogy Mária nem jelenik meg a Bibliában önmagában, csak a Megváltóval kapcsolatosan⁴¹. Mária az Ószövetség próféciaiban, úgy szerepel mint az Újszövetségben: a megváltó anyja (1Móz 3:15), aki szüzen fogan („*asszony magva*”), majd fiút szül (Ézs 7:14, Mt 1:23, Lk 1:31). Ha elfogadjuk Mária családfájaként a Lk 3:23-38-at, akkor az abban különbözik Józsefétől (Mt 1:2-16), hogy a kényes részt elkerülve (Jekonjá⁴²: Mt 1:11-12) kapcsolódik Dávidhoz – akinek trónja örökké megmarad (2Sám 7:12-16), és Ábrahámhoz – akinek utódjául ígértetett a Messiás (1Móz 22:15-18, Gal 3:16)⁴³.

Ezenkívül értesülünk arról, hogy Mária engedelmes (Lk 1:38), olyanynyira, hogy saját jóhírét és életét is hajlandó kockáztatni. Ezért nevezik ké-

sőbb paráznának pletykálkodva a rosszakarói (Jn 8:41). József nem akarja Mária halálát (Mt 1:18-19) és elbocsátaná titokban, de az angyali kontaktus után (Mt 1:20-25) feleségül veszi. Majd Mária megszüli gyermekét (Lk 2:7) és bebizonyosodik számára (Lk 2:19), hogy az tényleg Isten Fia, az angyali seregek által küldött pásztorok viselkedése és üzenete (Lk 2:8-20), és a keleti mágusok különleges látogatása (Mt 2:11) következtében. Később ezt erősítette Máriában Simeon próféciaja (Lk 2:27-33) és Anna bizonyoságtétele (Lk 2:38) is, ahogy annak idején Erzsébet⁴⁴ felkiáltása (Lk 1:41-45) és jóval később a kamasz Jézus saját szavai (Lk 2:49-51) is. Jelentős momentum, hogy Józsefnek jelennek meg később az angyalok és nem Máriának (Mt 1:20-23, 2:13, 19-20). Egészen pontosan háromszor annyi angyali jelenést él át József, mint Mária⁴⁵, ami érthető is, hiszen Isten a férfin keresztül vezeti a családot (Ef 5:22-24), amint Zakariásnál is láttuk (Lk 1:11-22), nem beszélve az Ószövetségről, ahol aránytalanul többször szól Isten természetfeletti módon férfhoz, mint nőhöz.

Ami még említésre méltó, hogy Jézus előszeretettel használja magára az „*Emberfia*” kifejezést (Mt 13:36-43), de egyszer sem nevezte magát „*Mária fiának*”. Sokan hívják „*Isten Fiának*” (Mt 16:16) is, de csak egyszer „*Mária fiának*”, és akkor is gúnyolódásból (Márk 6:3), anyja paráznaságára utalva. A Jézus név is Istentől ered (Mt 1:21, Lk 1:31), se nem Máriától, se nem Józseftől. Azt is tudjuk, hogy Máriának születnek még később gyermekei (Mt 13:55-56, Mk 6:3), akik kezdetben nem hisznek Jézusban (Jn 7:5), viszont utóbb részben követték őt (ApCsel 1:14, Gal 1:19, 1Kor 9:5). Jézus hozzáállása földi anyjához, apjához és testvéreihez kezdettől fogva kijózanító (Mk 3:31-35, Lk 2:48-49, Jn 2:1-4), már-már természetfeletti módon mentes minden szentimentalizmustól. Különösen sokat mond Mária megfoglyatkozott emberi hitéről Jézus egy kis közjáték után (Mk 3:20-21, 31-35).

Nyugtalanító kérdések is felmerülnek itt Máriával kapcsolatban. Előfordulhat, hogy Mária nem cselekszi Isten akaratát (Mk 3:33-35)? Előfordulhat, hogy Mária az aggodásának engedve akadályozni próbálja Jézust a küldetésében (Mk 3:20-21, 31-32), aki ennek ellenáll (Mk 3:33-35)? Katolikus fülek számára ezek megbotránkoztató mondatok lehetnek, de mégis benne vannak a Szentírásban, és nem csak feltevések, hanem kijelentések. Ezenfelül Lukács evangéliumában is találkozunk hasonló esettel (Lk 10:38-42), és Jézus ott is ugyanazt a mennyei alapelvet hangsúlyozza: Őt hallgatni az Isten akarata (Lk 11:27-28), és nem a fizikai dolgok felől való aggodás (Mt 6:31-34). Ebből is láthatjuk, hogy Jézus földi anyja sem volt mindig lelki-szellemi magasságokban a Biblia tanúsága szerint, hanem bizony testi megnyilvánulásai is voltak, amiket ugyanúgy az anyai aggodás hívott elő, mint bármelyik más anyánál, és amiket Jézus nem a hívők, hanem a pogányok cselekedeteként aposztrofált (Lk 12:30-31).

Végezetül, Jézus halálakor János is Mária fia lesz (Jn 19:25-27), ami nem Mária kiválóságáról, hanem sokkal inkább János, a szeretett tanítvány kiemeléséről szól. Mária tanítványa voltának bibliai megerősítését ezután látjuk csak (ApCsel 1:13-14), és nem a kánai menyegzőn (Jn 2:1-5), ahol még ő próbált diktálni Isten Fiának. *„A Szentírás semmit sem közöl Mária további életéről. ...arról nincs tudomásunk, hogy neki is megjelent volna Jézus feltámadása után.”*⁴⁶

MÁRIA CÍMEI

*„A Szentséges Zsinat... inti az Egyház minden gyermekét, hogy nagylelkűen ápolja a Boldogságos Szűz tiszteletét, különösen liturgikus kultuszát, becsülje nagyra azokat a Máriát tisztelő szokásokat és ájtatosságokat, melyeket a Tanítóhivatal ajánlott a századok folyamán. Vallásos lelkülettel tartsák meg a régebbi korokban kelt határozatokat Krisztus, a Boldogságos Szűz és a szentek képeinek tiszteletéről.”*⁴⁷

A teljesség igénye nélkül röviden foglalkozom Mária hét címével, amik a Mária-dogmákkal párhuzamosan alakultak ki. Ezek mind egymásra, mind a ma már dogmaként kihirdetett tanokra is gyümölcsözően hatottak és hatnak most is.

Társ a megváltásban

„Senki sem üdvözülni, hacsak nem általad Szent Szűz; senki sem szabadul meg a rossztól, hacsak nem általad, legkegyesebb Szűz.” – írja Szent Germán⁴⁸.

Mária a katolikus egyházban corredemptrix (társmegváltó) szerepkörrel is rendelkezik⁴⁹. A katolikus teológia szerint engedelmessége és szenvedése nélkülözhetetlen volt Krisztus váltságahalálához, és még most is együttműködik Jézussal a bűnösök üdvözítésében. Jézus anyja így *„másokat messze fölülmúló, nagylelkű társa és az Úr alázatos szolgálója lett”*⁵⁰. Ez a katolikus tanítás természetesen közvetlenül egy másikra épül, ami nem más, mint a szeplőtelen fogantatás dogmája⁵¹. XII. Piusz (1939-1958) *Mystici Corporis* című enciklikájában kijelentette, hogy valójában Mária ajánlotta fel Jézust a Golgotán: *„Ő volt az, aki az eredeti bűntől és személyes bűntől menten, mindig szorosán egyesülve Fiával, mint egy új Éva ajánlotta fel a Golgotán Fiát Ádám minden bűnnel szennyezett fiáért anyai jogainak, anyai szeretetének áldozatával.”*⁵² Tehát Mária – a római hitelvek szerint – a mi üdvösségünkért szenvedett, sőt *„a Krisztus érdemei által megszerzett megváltás kegyelmének erejében Mária azáltal, hogy szellemileg részévé vált annak az áldozatnak, amit isteni származású fia az emberiségért szenvedett el, elégtételt adott az emberiség bű-*

neiért és (de congruon) kiérdemelte, hogy közvetíthesse Krisztus megváltói kegyelmét. Ilyen módon működik közre az emberiség szubjektív megváltásában.”⁵³

Emellett Mária új Évaként⁵⁴ való interpretálása (Iréneusz) éppen a gyülekezet szerepét veszi el, hiszen nem Mária volt egy személyben a Logosz jegyese⁵⁵, hanem mi vagyunk a (Jézus Krisztusban megtestesült) Logosz jegyese (Ef 5:22-32, Jel 22:17) a Szent Lélek által, várva a Bárány Menyegzőjét. Még az Énekek Énekét is ennek szellemében értelmezték, miszerint az Mária és Isten kapcsolatának profetikus leírása. „*Scheeben matrimonium divinum-ról (= isteni házasságról) és connubium Verbi-ről (az Ige házasságáról) beszél. ...menyasszonyi istenanya. Anya ő, mert menyasszony és segítőtárs, azaz mivel a megváltás művének egésze számára mint »adjutorium simile sibi«-nek (= hozzá hasonló segítőnek) kellett véghez vinnie mindazokat a teljesítményeket, amiket ebben a minőségében ki lehetett jelölni neki.*”⁵⁶ „...»valódi anya«, aki által Krisztus bennünket életre nemz, »vera Mater viventium (= az élők igazi Anyja)«, »vera Mater Ecclesiae (= az Egyház igazi Anyja)«.”⁵⁷ A pogány termékenységkultuszokban látunk olyan elképzeléseket, hogy az anyaistennő a fia jegyese lesz. Ez a zsidó-keresztény tradíció és teológia szöges ellentéte. Mária különlegessége éppen ebben nyilvánul meg a legvilágosabban: Jézus (az ember) anyja, és Krisztus (az Isten) jegyese⁵⁸. (Mária József jegyese a Bibliában emberi szinten: Mt 1:18, Lk 1:27.) Az Ige is konzekvensen mindig Jézus anyjaként (Jn 2:1), és nem Krisztus anyjaként említi Máriát!

A fájdalmas anya archetípusa

*„Mög sírnya is löhet. Azt szereti a Szűzanya, mer, hogy ő is sokat sírt...”*⁵⁹

A római katolikus egyházban Mária fájdalma és keserősége miatt is külön megbecsülésben részesül. Úgy mondják, hogy Krisztus keresztségének viselésében vett részt, mivel a tanítás szerint ő nemcsak engedelmesen beleegyezett fia szenvedésébe, de mindenkinél jobban vele együtt is szenvedett, osztozva a megváltáshoz szükséges fájdalmaiban: „*Ez abból indul ki, hogy a Krisztus által hozott üdvösség nem öncélú, hanem lényegénél fogva emberekre irányuló és az emberiség szabad akarati közreműködését feltételező üdvözítés. Ennek a szociológiai vonatkozásnak következtében csak úgy jöhetett létre, hogy volt valaki, aki az egész emberiség nevében szabad akaratú hittel és engedelmes önátadással elfogadta az üdvösséget. Szűz Mária volt az, aki nemcsak »legyen« szavában, hanem Jézus életének végig kíséréssel és szenvedésének megosztásával kimondta az emberiség igen-jét, és pedig a hit és engedelmesség legtökéletesebb igen-jét, mert ő a teremtmények legtökéletesebbje... Ennek alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy a Krisztushoz hitben és szeretetben történő kapcsolódás mindig szűzmáriás jellegű.*”⁶⁰ Már csak az a kérdés ezek után, hogy ez miért nem je-

lenik meg a Szentírásban ilyen markánsan? Sokkal közelebb látjuk Jánost, Pétert és Jakabot Jézushoz, mint Máriát az Újszövetség lapjain (Mt 17:1-9, Mk 9:2-9, Lk 9:28-36). Mária nincs is ott az utolsó vacsorán (Mt 26:20), ahogy sok más kulcsfontosságú ponton sem, ahol a tanítványok vagy azoknak egy része jelen volt (Mk 4:10-12, 9:35, 10:32-34, 11:11, Lk 9:1, 18:31).

XII. Piusz pápa így vezeti le a társmegváltói szerepkört Mária fájdalmából: „*Ő... azáltal, hogy névtelen fájdalmát derekasan és bizalommal eltelve viselte, jobban, mint az összes Krisztus-hívő együttvéve, a vértanúk valódi Királynőjeként »kiegészítette azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből... testének, az Egyháznak javára«.*”⁶¹ Bár semmilyen információnk nincs arról, sőt egyetlen szenthagyomány sem tud róla, hogy Mária bármilyen vértanúságot vagy testi üldöztetést szenvedett volna, mégis őt tartják a „*Vértanúk Királynőjének*” is. Ez arra az emberi szokásra emlékeztet, mint amikor egy jelentős tisztségben lévő személyt megbíznak, más tiszteletbeli elnöki posztokkal, annak ellenére, hogy nem biztos, hogy ne lenne, aki helyette jobban végezné az adott feladatot. Mária emberi szenvedése (bármekkora is volt) egyáltalán nem mérhető a Szentháromságos Isten szenvedéséhez: az Atya elvesztette Fiát, aki a kezdetektől vele van tökéletes szeretetközösségben, a Fiú átélte az Atya ítélő haragját, a poklot és a fizikai kínhalált. Ugyan a Szentlélek akkori érzelmeiről nem ír a Biblia, de lehet elképzelésünk arról, hogy Krisztus Lelke miként élte át, ahogy a Fiú szembekerül az Atyával és testestül-lelkestül szenved.

A kegyelem anyja

„Keserű gondok tépik szívünket,
Ó Szűz Mária!
Sok bűneinkért keményen büntet
Isten szent Fia.
Bánatos szívvel mellünket verjük
Könnyünk árja hull.
Bűnbánóan valljuk: Megérdemeljük,
Mit ránk mért az Úr.
Zokogva mégis kérlelni Istent
Most letérdelünk.
Pártunkat fogni Anyánk, te Szűz, Szent,
Jöjj, ó jöjj velünk.
Könyörül rajtunk Szent Fiad Érted,
hogya rád tekint,
Isten országa és a te néped
Így leszünk megint.”⁶²

Az elmélet szerint Mária a kegyelem/irgalom anyja (*mater misericordiae*) és a Szentlélek „*nagymamája*”: „*Ha viszont arra gondolunk, hogy a Szentlélek a Verbumtól is származik, akkor ezt mondhatja neki Mária: aki Téged lehel, az az én fiam.*”⁶³ A *Lumen Gentium* Máriát többek között a kegyelem anyjaként is bemutatja, miközben tudjuk, hogy a Szentháromságos Isten a kegyelem forrása és kiszolgálója is a Biblia szerint. Mária ugyanúgy nem lehet a kegyelem anyja azáltal, hogy szül, mint ahogy Isten anyja sem. Ezenkívül a Józseffel való eljegyzése után nevezi csak az Ige kegyelembe fogadottnak (Mt 1:18, Lk 1:28-30)! Vagyis a kegyelem előbb volt Máriánál, mint ahogy sok ószövetségi történet is bizonyítja Isten kegyelmes voltát. A „*kegyelemmel teljes*”⁶⁴ megnevezés egyébként már Luther Mártont (1483-1546) is zavarta, mert szembeállította Krisztussal mindazokat, akik az igazságos bírói ítélettől fenyegetve érezték magukat, és így ahelyett, hogy Krisztus váltságművéhez menekültek volna, Mária anyai tulajdonságaira apelláltak.⁶⁵ „*Ugyanezen okból utasítja el Luther a Misszonyunk oltalmazó palástja képét [is], hiszen Mária nem ontotta a vérét az emberekért. Nem szabad az oltalmunkat mindenekelőtt Máriánál keresnünk Krisztus helyett.*”⁶⁶ Philipp Melanchton (1497-1560) Apológiájában (21:28) így fogalmaz: „*Egészen nyilvánvaló, hogy az ilyen hamis tanítás által Mária Krisztus helyére került; őt szólították meg, az ő jóságára hagyatkoztak, általa akarták Krisztust engesztelni, mintha csak ő (Krisztus) nem kiengesztelő lenne, hanem egyedül szörnyű és bosszúálló bíró.*” Ezt a torzult közvetítő képet, még a katolikus mariológusok egyike-másika is túlzásnak tartja: „*Mária közvetítő szerepét, ami korlátozza Jézus egyetlen közvetítését, kétségtelenül vissza kellene utasítani hittudományi szempontból. Az az elképzelés is, hogy Krisztus a szigorú bíró, s Mária a jóságos Anya, elferdülés...*”⁶⁷

A kegyelemközvetítő

„*Nem akarta Isten, hogy bármit kapjunk, ami nem Mária kezén keresztül jutott hozzánk.*”⁶⁸

A katolikus lelkiség Máriát minden kegyelem közvetítőjének⁶⁹ tekinti: ő az, aki Isten áldásait és kegyelmét osztogatja⁷⁰. X. Piusz (1903-1914) szerint pedig Mária „*osztja szét azokat az ajándékokat, melyeket Jézus szerzett meg számunkra halála és vére által.*”⁷¹ A mediatrix (közvetítő) kifejezés⁷² megint csak egy félreértés, mint a testvére, a *corredemptrix*⁷³: „*A II. vatikáni zsinat azonban szándékosan kerülte ezt az egyes hittudósok által egyenesen definibilisnek (dogmaként kimondhatónak) tartott kifejezést: »Mária egyetemes kegyelemközvetítő«. Tételünk azt jelentené, hogy minden kegyelemben, amit bármely keresztény vagy nem-keresztény kap, Máriának is van közvetítői szerepe. A Lumen Gentium 62. szövege ennek a kijelentésnek szellemében készült, de a kifejezést kerüli...*”⁷⁴ Ami azt jelenti, hogy nem merik még hivatalosan kijelen-

teni, de azért az egyházi vezetés már úgy gondolja. A mindenkori tévedhetetlenséget pedig így védik a tanításbeli változások közepette: „*nem úgy kell azt érteni, ahogy eddig értettük, hanem tudományosan, elvont értelemben*”⁷⁵. A fogalom megmarad, csak a jelentése változik az idővel; így kellően homályos kifejezésekkel és bonyolult mondszerkezettel gyakorlatilag folyamatosan fenntartható egy olyan szöveg-massza, amit később a változó igényeknek megfelelően lehet újragyúrni és újraértelmezni (hermeneutika)⁷⁶. Ezért létezik az a jelenség a római katolikus teológiában, hogy ami egyszer világos megkülönböztetésnek hat, az máskor árnyalatnyi eltérésként funkcionál, amit akár át is léphetünk, ha „*átfogóbban akarjuk értelmezni*” az összefüggéseket.

Amennyiben Márián keresztül juthatunk csak Krisztushoz (közbenjáró), és juthat hozzánk Isten kegyelme (közvetítő) az azt jelenti, hogy az Újszövetségben való jó hír csorbát szenvedett: Isten ugyan lenyúlt egy történelmi pillanatban az emberért, de aztán újra megszakadt Vele a közvetlen kapcsolat. Ebből a szempontból Krisztus feleslegesen szenvedte volna el a kereszthalált, ha még mindig csak közvetítőn keresztül érintkezhetnénk Istennel (2Móz 20:19, Zsid 10:12-23). Azt a szomorú jelenséget látjuk itt is, mint az Apostolok Cselekedetében (14:12-18, 17:29-30), hogy nem annak adnak hálát, akinek kellene, a könyörülő Istennek, hanem másnak, akit látnak (Mária esetében egy képnek vagy szobornak). Ezért is lehettek csodás gyógyulások, mert Isten kegyelmes, de a Biblia tanúsága szerint ebből a céltévesztésből is meg kell térni! (Véleményem szerint az igazi Mária sem akarná, hogy elhomályosítsa Isten fényét és kegyelmének erejét.⁷⁷) Már csak az a kérdés ezek után, hogyha Mária a közvetítő, és Mária az egyház is, akkor hol van Jézus Krisztus (a valódi közvetítő) és a hívők (a valódi egyház) kapcsolata, ami a legszentebb és leggyönyörűbb, és aminek földi szimbóluma a házasság (Ef 5:31-32)!?⁷⁸

A közbenjáró

„*Senki sem járulhat Krisztus elé csakis a Szűzanyán keresztül.*”⁷⁹

Mária egyik címe a „közbenjáró” lett. A II. Vatikáni Zsinat egyértelmű állásfoglalása szerint: „*Mert ezt az üdvösséges feladatot a mennybevételekor sem tette le, hanem szüntelen közbenjárásával kieszközli nekünk az örök üdvösség ajándékait*”⁸⁰ II. János Pál pápa (1978-2005) az ellene elkövetett mérénylet pillanatában (1981. május 13.-án) így kiáltott fel: „*Mária, Anyám!*”, és a halálos lövésből való felépülését a fatimai Szűzanya „*valódi csodájaként*” emlegette. Amikor egy év múltán elzarándokolt a búcsúhelyre, hogy köszönetét fejezze ki, ezen szavakkal mondott odaszentelési imát: „*Szeplőtlen szív! Segíts, hogy legyőzzük a gonosz fenyegetését... az éhségtől és háborúságtól szabadíts meg bennünket... az emberi élet ellen, annak legelső pillanatától kezdődően*

*elkövetett bűnöktől, szabadíts meg bennünket... A gyűlölettől és mindattól, ami sárba tiporja Isten gyermekeinek méltóságát, szabadíts meg bennünket. Mindenfajta társadalmi igazságtalanságtól, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, szabadíts meg bennünket. Az Isten parancsolatainak lábbal eltiprására való hajlamunktól, szabadíts meg bennünket. Ne engedd, hogy bárki is elfojthassa Isten igazságát az emberi szívekben. A gonosz létezéséről ne engedd, hogy elfelejtkezzünk. A Szent Szellem ellen elkövetett bűnöktől, szabadíts meg bennünket.*⁸¹ - amivel félreérthetetlenül kifejezte Mária közbenjárói tiszteben⁸² való mélységes hitét, példát adva a katolikus hívek százmillióinak. A tévedés ismét csak annyi, hogy ebben a kérdésben sem Mária, hanem Isten a kulcsfigura. Krisztus a közbenjárónk⁸³ (Róm 8:34, 1Tim 2:5, Zsid 7:25, 1Jn 2:1), és a Szentlélek osztogatja a kegyelmi ajándékokat (1Kor 12:4-11) kinek-kinek, amint akarja (tehát Ő is egy személy⁸⁴), és nem Mária.

A kánai menyegzőn (Jn 2:1-11) látható „közbenjárást” használja fel a katolikus szakirodalom Mária közbenjárói címének igei alátámasztására. Véleményem szerint nem kellene túlságosan alapozni erre a történetre, hiszen ki akarna egy olyan protekciót, amit az „igazgató” egyből és durván elutasít (és ne kerülje el a figyelmünket, hogy ez az egyetlen eset, amikor Mária úgymond „közbenjár”!)? Ha egy kicsit komolyabban elmélyedünk az evangéliumokban, akkor meglátjuk, hogy vannak közbenjárók bőven Jézus körül: a százados, akinek Jézus szerint nagyobb hite volt Máriánál is (Mt 8:5-13, Lk 7:2-10), a görög hölgy, akinek kitartása páratlan (Mk 7:25-30), és akinek Jézus szerint nagy hite volt (Mt 15:22-28), Jairus (Mk 5:22-24, 35-43), a tizenkettő (Mt 14:15, Lk 9:12), Lázár nővérei (Jn 11:3), Zebedeus felesége (Mt 20:20-24), egy béna barátai (Mt 9:2, Mk 2:1-12, Lk 5:18-26), a holdkóros fiú apja (Mt 17:14-18), és még sokan mások (Mt 4:24, 15:30). Ezekkel szemben a kánai menyegzőn Mária egyszerűen észrevette a bor hiányát, ami jó; de egyedüli érdeme Jézus anyjának az, hogy a szolgák figyelmét felhívta a Fiúra. Az egyetlen közvetítő Isten és ember között Jézus Krisztus (1Tim 2:5-6), és mivel ő az egyetlen út is (Jn 14:6), így szükségtelen (sőt erősen kerülendő) bármilyen más mellékutcán kóborolni.

Az anyaszentegyház anyja

„Az Isten népének hitvallása így szól: »Hisszük, hogy Isten legszentebb Anyja, az új Éva, az Egyház Anyja folytatja anyai feladatát a mennyben Krisztus tagjaiért, amennyiben együttműködik a megváltottak lelkében az isteni élet megszületésénél és nevelésénél.« ”⁸⁵

A katolikus terminológia szerint Mária az Egyház Anyja⁸⁶: „Mária, Jézus testi anyja, Istenanya s ezzel egyidejűleg lelki anyja az embereknek.”⁸⁷ Itt, egy mondaton belül tetten érhetjük a katolikus dogmatika különleges érvelési rend-

szerét: egyrészt az ok az, hogy „*Jézus testi anyja*” Mária, de az viszont nem valós, hogy „*Istenanya*”⁸⁸ is, így már nem igaz az az állítás sem, hogy „*lelki anyja lenne az embereknek*”⁸⁹. Ugyanis a Biblia világosan kimondja, hogy mi nem Máriától származunk lelkileg, hanem Istentől (Jn 1:12-13, 3:3-7, ApCsel 13:32-33, Róm 8:14-17, 9:8, Ef 5:8, Jak 1:17-18, 1Pt 1:3-4, 23, 1Jn 3:1-2).

„*Anyja, hiszen az egyesek üdvösségéről gondoskodó szeretete minden egyes hívőre kivétel nélkül ráirányul, anyai szeretettel szeret mindenkit, aki Krisztust szereti.*”⁹⁰ – a katolikus dogmatikus szerint. Ez az állítás is emberfeletti teljesítményt tulajdonít a Szent Szűznek, de a rajongókat ugyanakkor nem gondolkoztatja el, mert „*...a katolikus Egyház a Szentlélek ihletésére a gyermeki jámborság érzületével édesanyaként követi őt.*”⁹¹ Szerintük „*...amikor Mária elfogadta a megváltást, az egész emberiséget képviselte, az egész emberiség nevében mondott igent az angyal szavára.*”⁹² Ez a kijelentés pedig minimum főpapnői rangra emeli a Szűzanyát, ami az ószövetségi papságra ugyan utalhat, de éppen hogy a hébereknél nem volt női papság⁹³. Ellenben az összes kánaáni és egyiptomi kultuszban – amiket az Ószövetség lapjain, mint bálványimádó gyakorlatokat elítél Isten, kiöntve rájuk fizikailag is haragját –, találunk papnőket⁹⁴. Ezen papnőknek a tevékenységei nagyrészt a termékenység-kultuszokkal kapcsolatosak, és a főisten feminin párjának megtestesítőjeként többször kultikus paráznasággal szolgálták a híveket a templom fennmaradásáért átvett adományok ellenében⁹⁵. De ha figyelmen kívül is hagyjuk Mária nemét, akkor sem tekinthetjük *igenjét* a mi üdvösségünk forrásaként abszolút értelemben, hiszen ez sértené annak a szabad akaratnak az elvét, melyet éppen Máriával kapcsolatban hangoztatnak a katolikus dogmatikusok. Mindazonáltal Mária alakjának párhuzamba állítása Krisztus testével, hogy ő lenne az Egyház előképe (pl.: Ambrusnál); illetve az Egyház fölé való rendelése (Iréneusznál és Tertullianusnál kezdődött, majd Ágostonnál vált teljessé) anyaként szintén elgondolkodtató. Ez a tendencia ugyanis, hogy Mária, mint a *Nagy Anya*⁹⁶ lassan mindenkinek az anyja (a hívőknek, bizonyos nemzeteknek, az egész emberiségnek, stb.), éppen a termékenységkultuszokban megjelenő főistennőket juttatja ismét eszünkbe. Az Újszövetség lapjain viszont a hívők anyjaként nem Mária, hanem a mennyei Jeruzsálem van megnevezve (Gal 4:26)!

A társteremtő

„*A Mária titkában levő teológiai mélység kincsei szervesen csak a mariológia önállóságában bontakoznak ki és épülnek bele értelmünk és szívünk egységébe.*”⁹⁷

Mária, mint társteremtő: „*...amikor az angyal szavára kimondta a legyen-t. Ez nem azt jelentette, hogy elhiszem, hanem: Isten rendelkezésére bocsátom*

magam. A patrisztika ezért állítja párhuzamba ezt a legyen-t a világ teremtésénél elhangzott »legyen«-ekkel (»legyen világosság« stb). Szent Ágoston írja, hogy Mária hite foganta meg Krisztus testét (*Maria carnem Christi fide concepit*).⁹⁸ Abban az esetben, ha Máriát (abszolút értelemben) társteremtővé kiáltanák ki, az gyakorlatilag a Szentháromságos Isten preegzisztens lényével való egyenlőségét jelentené, ami által minden teremtmény felé emelkedne Jézus földi anyja. A „társteremtő” fogalma ezért meghatározásra szorul, mert ez a fajta „teremtés”, amit egy anyában végez Isten „társsá” teremti ugyan a nőt, ha az a neki rendelt szerepet betölti, de „teremtővé” nem - hiszen egy kódolt biológiai folyamat zajlik a testében, melyet ha nem szakít meg, akkor az végigfut és megszületik a gyermek. A Teremtő úgy teremt, hogy valami olyasmit készít, ami azelőtt nem volt; és az életet, Istenen kívül más nem tudja megteremteni. A gyermekáldás Istentől van (Zsolt 127:3), és ez fokozottan érvényes Jézus Krisztus esetében. Az Atya azért tájékoztatta előzetesen Máriát, mert Máriának tudnia kellett, hogy ki az aki benne fogan⁹⁹, és ez nem a megváltás, hanem a felelősségvállalás miatt volt indokolt. Egyébként pedig, ha figyelmesen elolvassuk az adott szakaszt (Lk 1:26-38), akkor észrevevesszük, hogy az angyal semmit sem kérdezett, csak Mária. Az angyal csak kijelentett: „ez és ez lesz, így és így, és ezt és ezt tedd”. Mária engedelmissége tagadhatatlan, de „teremtővé” kikiáltani, ráadásul a „Teremtő teremtőjévé” az azért erős túlzás (Jn 1:1-3, Kol 1:15-19, Zsid 1:2-3).

BEFEJEZÉS

„Aki átgondolja e fejlődéstörténetet, megállapítja, hogy a mariológia újra meg újra a vallásosság részéről kapott erős ösztönzéseket, de ez utóbbi is mindig rászorult a teológiai tisztázásra.”¹⁰⁰

A dolgozatban megfigyelhettük azt a jelenséget, hogy amikor az „Isten-anya” alakja növekedésnek indult az egyháztörténelem folyamán, az Istenember alakja ezzel arányosan elkezdett csökkenni. Én úgy látom a Bibliában (Jn 14:25-26, 16:6-15), hogy ezt a szerepet Isten a Szentléleknek szánta, és nem Jézus földi anyjának. Éppen így adta át korábban Keresztelő János is a helyet Jézusnak (Jn 3:30). És figyeljük meg, hogy mivel indokolta ezt (Jn 3:31): aki a mennyből/felülről jön, az minden földi felett áll. János volt a legnagyobb aki asszonytól született Jézus szerint (Lk 7:28), vagyis csak Jézus, az Istenember követhette, aki mérték nélkül kapta a Lelket (Jn 3:34), és akinek az Atya kezébe adott mindent (Jn 3:35). Tehát Jézust sem követhette egy földi személy, csakis Isten Lelke (aki még annyira sem volt földi, mint a Fiú), ahogy ezt Ő előre el is mondja (Jn 14:15-18, 15:26-27)¹⁰¹. Ezenkívül Jézus Krisztus volt az egyedüli, aki bűn nélkül élt a földön (Róm 3:23), és akinek hatalma van, hogy megbocsássa bűneinket (Lk 5:20). Az is izgalmas téma, ha már ennél az ígehelynél

tartunk, hogy Isten Fia, nemcsak a démonűzésre, a halottfeltámasztásra és a gyógyításra hatalmazta fel tanítványait (Mt 10:7-8), hanem az oldásra és kötésre is (Mt 16:19)¹⁰². Máriát viszont semmire sem hatalmazta fel a Fiú, sőt mint megváltóra Máriának is szüksége volt Jézus Krisztusra¹⁰³ (Lk 1:46-50). De ez az igazság sajnos elhomályosul Mária fokozott tiszteletének (hüperdulia) mindennapi gyakorlatában.

A Szentlélekkel való kapcsolatunk is kulcskérdés a hívő életünkben, mivel Isten Szent Lelke által lakozik bennünk (1Kor 3:16, 7:40, 2Kor 5:5, Gal 4:6, Ef 3:16, 2Tim 1:7, 1Pt 1:11, 1Jn 3:24, 4:11-12). Az előbb láttuk, hogy Jézus Krisztusnak csak és kizárólag a Szentlélek lehet a méltó utódja. Többek között azért is, mert ha mi a problémáinkat nem a Szentháromság valamelyik tagjához visszük, akkor például hogy gondoljuk, hogy a Lélek imádkozik bennünk ezekért (Róm 8:26, Ef 6:18, Fil 1:19, Júd 1:20)? Isten Lelke Isten felé közvetít, és nem valamelyik szent felé (1Kor 2:10-11). Ezért felbecsülhetetlen segítség, hogy miközben bennünk van, imádkozik értünk Istennél – úgy, ahogy mi (vagy bármelyik másik ember) nem tud! Mária „közbenjárása” ehhez rendkívül kevés, mivel egyrészt nem mindent halló, így meg sem hallja mindazt, amit felé címeznek a katolikus hívek, másrészt nincs is olyan szoros közösségben Istennel, mint a Szentháromság bármelyik tagja. Mindemellett velünk sincs olyan szoros közösségben, mert nem mindent látó, így nem látja azt amit a Lélek, hogy mi van a szívünk mélyén (Zsolt 11:4-5, Péld 16:2, 21:2, Róm 8:26-27), ahogy azt sem, hogy mi van Isten szívének mélyén (1Kor 2:10-11)! Vagyis, a mi Krisztus-képüvé válásunk/átváltozásunk (Róm 8:29) hibás lesz, ha Márián keresztül akarjuk, hogy végbemenjen. Mária bármilyen csodálatos is, nem Isten. Ebből kifolyólag nem szélesíti a kört, hanem szűkíti. Amit Istentől megkaphatunk Márián keresztül, azt Istentől közvetlenül is megkaphatjuk. Amit viszont nem Istentől kapunk Máriától, azt jobb ha nem is akarjuk! És mivel Mária szűkíti a kört, így nem is tud mindent átadni Istentől, amit Istentől közvetlenül amúgy megkapnánk. Egyszer sem mondja a Biblia, hogy Máriához, vagy bárki más emberhez, angyalhoz, stb. kellene imádkoznunk Istenen kívül (2Kor 13:7), éppen azért mert Isten a Lelkén keresztül tud vezetni minket (Jn 14:26, 1Kor 2:12). Egyszóval a kapcsolat oda-vissza működik. Ezért a közvetlen kapcsolatért adta az életét Isten Fia! Előtte volt közvetítő általi kapcsolat, de az nem működött kielégítően (ApCsel 7:52-53), akkor most miért akarunk egy újabb emberi közvetítőt, magunk és Isten közé?! Be kell végre látnunk, hogy ez a gondolkodás egy letűnt korszakból maradt ránk és nem egyezik az újszövetségi világgéppel.

Az előzőekben áttekintett Máriának tulajdonított csodálatos címekkel szemben megdöbbenő, hogy Máriát még csak nem is nevezi Isten Szava „igaznak”, miközben másokat igen, pl.: Ábel (Mt 23:35), Noé (1Móz 6:9),

Abrám (1Móz 15:6), Lót (2Pét 2:7), Zakariás (Lk 1:5-6), Erzsébet (Lk 1:5-6), József (Mt 1:19), Simeon (Lk 2:25), Keresztelő János (Mk 6:20), Jézus (Ézs 53:11), Arimátiai József (Lk 23:50), Kornéliusz (ApCsel 10:22), Timóteus (1Tim 1:2), Titusz (Tit 1:4). Ráadásul Jézus mondja, hogy asszonytól születettek közül nincs nagyobb Jánosnál (Mt 11:11, Lk 7:28)! Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy Mária ugyanúgy válik igazzá, mint bárki más (Róm 3:28), és ugyanúgy lesz nagyobb is Jánosnál, mint bárki más (Lk 7:28). Amint láttuk Jézus és az egész Írás sehol sem biztosított számára előjogokat. A katolikus vallásgyakorlatban ugyanakkor azt vesszük észre, hogy Mária hite helyett (Lk 1:45), Mária személye, vagy még inkább egy Máriáról idealizált kép (a megistenülő ember eszménye) kerül a figyelem, az elismerés, és végül a különleges tisztelet középpontjába¹⁰⁴. Holott a Szentírás szerint Isten a bolondok által szégyeníti meg a bölcseket (1Kor 1:27-31), és nem az ember teljesítménye számít (Préd 9:11) pont azért, hogy Isten mérhetetlen kiválasztó kegyelme sértetlenül ragyoghasson (Róm 11:6, Ef 2:4-9, 4:7, 2Tim 1:9)!

JEGYZETEK

¹ Theodor Schneider: A dogmatika kézikönyve, 161. oldal

² „...sokkal inkább a kultusz és az érzékenység fejlődésének következményei, és sokkal kevésbé a szisztematikus reflexió eredményei, mint a feltétlennek gondolt szentháromságtani és krisztológiai kijelentések..., viszont a híveik általában visszafordíthatatlannak tekintik őket. Az ő szempontjukból ezek maradandóan érvényes felfedezéseket vagy felismeréseket képviselnek arról, ami korábban csak rejtetten volt jelen a keresztény hitben... A megfordíthatatlanság mellett szólhat az az észrevétel, hogy minden kifejezésmódnak vannak rejtett korlátai arra, hogy mi mondható ki benne, s mi nem. Időnként egészen új felfedezéseket tesznek arról, hogy mik is ezek... A vallásban a korlátok felderítése soha véget nem érő feladat. Csak akkor jövünk rá, mik is ezek, amikor megpróbálunk új dolgokat mondani, s ez vagy sikerül, vagy kudarcha fullad. Ez történt a Mária-kegyesség változatos és sokszor megtévedő (aberrant) fejlődése során. Csak azután vált lehetővé a kifejezést korlátozó és megengedő nyelvtani, illetve logikai elvek azonosítása, miután kialakult egy új konszenzus Máriával kapcsolatban.” (George A. Lindbeck: A dogma természete, Vallás és teológia a posztliberális korban, 160-162. oldal)

³ „A különbség annyi, hogy itt, amint azt már megjegyeztük, sokkal nehezebb meghatározni, hogy mik is a mögöttes szabályok. Talán meg kell azzal elégednünk, hogy az isteni és emberi szabadság kölcsönhatásának kodifikálhatatlan vonásaival kapcsolatosak.” (George A. Lindbeck: A dogma természete, Vallás és teológia a posztliberális korban, 163. oldal)

⁴ „A mariológiai ismeretszerzés kritériumait azok a biztosan rögzített tartalmi és formai pontok képezik, melyek a mariológiát mint teológiai diszciplínát meghatározzák. Ezek alapvetően azonosak azokkal a mozzanatokkal, melyek általánosságban központi szerepet játszanak a teológiában, azzal a különbséggel, hogy a mariológiai kijelentések szentírási gyökereire vonatkozó kérdés különös élességgel vetődik fel... A hagyomány ezért a teológia (s így a mariológia) relatív forrásaként rendkívül jelentős a mariológiai ismeretszerzés kritériumai kérdésében. Ez Mária szeplőtelen fogantatásának és mennybevételének dogmája esetében különösen is szembeszökő.” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 447. oldal)

⁵ „A dogmatika feladata az, hogy egyrészt Isten tevékenységének a kinyilatkoztatásban feltárolt értelmét, másrészt a Krisztus egyházában az idők folyamán nyert, meghatározott értelemmel rendelkező tapasztalatot rendszerezetten és módszeresen bemutassa, s ezáltal a gyakorlati életvitel számára alkalmazhatóvá tegye. Mindkettő lényegileg megmutatkozik az egyház minden életmegnyilvánulásában (liturgia, művészet, vallási áhítat formáiban); mindenekelőtt azonban olyan tételek formájában ölt alakot, melyeket kisebb részben formálisan a Tanítóhivatal fogalmaz meg (szoros értelemben vett dogmák), javarészt azonban az egész egyház által tanúsított hitből nyert következtetések (tág értelemben vett dogmák, dogmatikai kijelentések).” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 101-102. oldal)

⁶ „Az egyes (javaslatok) rendszerint nem zárják ki egymást, hanem csak különböző hangsúlyokat helyeznek el, amik végül is Mária alakjának gazdagságát és titokzatosságát bizonyítják.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvörtörténetben, 41. oldal)

⁷ „Mária fokozatos szentté válása és, végül is, megistenülése elsősorban a népi jámborság műve... Ebben az esetben is tettenérhetjük egy ősi és egyetemesen elterjedt vallási eszme beolvasztását és átértelmezését.” (Mircea Eliade: Vallási hiedelmek és eszmék története II., 323. oldal)

⁸ „Ezek az apokrif szövegek nemcsak a festőket inspirálták, de nagyban hozzájárultak a népi vallásosság erősödéséhez és a Mária-kultusz kialakulásához is.” (Jacques Duquesne: A szűznek neve Mária, 22. oldal)

⁹ „Dogmán a keresztények számára kötelező tanító jellegű kijelentést értünk, amely egyházilag rögzített nyelvi megfogalmazásban egy kinyilatkoztatott igazságot valamely történeti korszak értelmezésében kifejt, a keresztény gyakorlatra vonatkoztat, s ezáltal megőrzi maradandó jelentéstartalmát (szoros értelemben vett dogma).” Tulajdonságai a következők: „1. kinyilatkoztatott igazságot fogalmaz meg, 2. ítélet (tantétel) formájában, amely 3. tévedéstől mentesen fejezi ki a hitet, s ezért 4. lelkiismeretben kötelező, 5. meghatározott történelmi problémahelyzetben keletkezett...” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 95. és 98. oldal)

¹⁰ Söveges Dávid: Fejezetek a lelkiség történetéből 2., 221. oldal

¹¹ „...a Mária-tiszteletet kevesebb dogmatikai kötöttség határolta be, mint Krisztust és általában az isteni Személyeket érintő tematikát, így a kultusz szabadabban bontakozott ki, több önállóságot engedve a köréje fonódott ikonográfiának.” (Dávid Katalin: Egy asszony, öltözete a Nap, 7. oldal)

¹² „A dogmatörténet teológiai-történeti diszciplína, amely az egyházi tanítás kialakulását s hatását kutatja és mutatja be.” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 105. oldal)

¹³ Egy példa a mechanizmusra: „A hittudósok bíráló szerepe a népi vallássság követeléseivel szemben nagyon világosan megmutatkozik az Istenanyának az áteredő bűntől való mentessége kérdésében. Albert és Tamás nem tudta elfogadni a Szeplőtelen Fogantatást, és a tartózkodó hangok nem némultak el Duns Scotus megoldási javaslata után sem, hogy ti. Mária nem volt független Krisztus megváltó tettétől, hanem csupán előre lett megváltva, tekintettel egyedülálló anyaságára. Hasonló módon voltak tartózkodók a Karolingkor hittudósai az Assumptio Mariae-vel (= Mária Mennybevétele) szemben, mert hiányzik az Írás adata és csak apokrifek beszélnek róla. Csak a 12. században tör itt utat a fordulat: A De assumptione beatae Mariae Virginis (= A boldogságos Szűz Mária mennybevétele) c. ál-ágostoni irat szerzője kerüli az apokrifeket, s az Írás hallgatására való tekintettel a Krisztus és Mária titkának teljes tényállása alapján érvel. Mint Jézus, Mária is meghalt, de az új Éva nem volt az Éva-átok (terhe) alatt. Továbbá felidézi még a Fiú gyermeki kegyeletét, kettejük testi összekapcsolódását és Máriának egyedülálló szolgálói szerepét. Az ő rendkívüli kegyelmi gyümölcsöztetései a feltételei annak is, hogy az elővételezett testi fölvétel értelmében kiváltságos helye legyen a mennyben.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 27. oldal) Vagyis, ami korábban elképzelhetetlen lett volna, az később a népi kegyesség és a művészetek által a köztudatba plántálva „teológiai magyarázatot követelt” magának, és amikor azt megkapta, dogmává nemesült.

¹⁴ Jacques Duquesne: A szűznek neve Mária, 5. oldal

¹⁵ Egy példa bevezetésként a sok közül: Lukács evangélista „Márktól eltérően Máriát hívő tanítványként ábrázolja (Lk 11,27sk.; 8,20sk), »kegyelemmel teljesnek« (Lk 1,28) és »az Úr (szűzi) szolgálójának« (Lk 1,38) nevezi.” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 448. oldal) Ami azért erősen megkérdőjelezhető, hiszen a Lk 8:20 a Jézus igazi rokonairól szóló szakaszban található (Lk 8:19-21, párhuzamos igehelyek: Mt 12:46-50, Mk 3:31-35), ami pont arról szól, hogy Mária és gyermekei azt hitték, hogy Jézus megőrült, és le akarták állítani (Mk 3:20-21), azért indultak a megkeresésére, és nem azért mert hittek benne, és tanulni akartak volna tőle bármit is. A Lk 11:27 hasonló ehhez. Ott is a kényes téma (Belzebub és társai) után lesz helyretéve az „anya” hirtelen felmerülő dicsőítése (Lk 11:27-28). Ebből a két igehelyből kiolvasni, hogy hívő tanítványa lett volna Mária Jézusnak nem csak figyelmetlenségre vall, hanem tudatos figyelmen kívül hagyása a kontextuális analízisnek. Jézus válaszaiból

egyértelmű, hogy Mária nem tartozott még ekkor a tanítványai körébe (Lk 8:21, 11:28).

¹⁶ Isten fogadta kegyelmébe Máriát (Lk 1:28, 30), mikor rátekintett (Lk 1:48) és nagy dolgokat tett vele (Lk 1:49), akit ezáltal boldognak mondanak azóta is (Lk 1:48), mert hitt az Úr szavában (Lk 1:45) és engedelmeskedett annak (Lk 1:38). Így lett Mária áldott az asszonyok között (Lk 1:42). És (csak is) így lehet példaképe a hívőknek is: Isten elhív minket egy feladatra, kegyelmét adja, hogy el tudjuk végezni, és megáldja engedelmes válaszuk.

¹⁷ Katholische Dogmatik, V. k. Mariologie, 7. oldal

¹⁸ Amint korábban láttuk ez a kijelentés erősen támadható.

¹⁹ Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 444. oldal

²⁰ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 465. oldal. Ami szintén csak egy katolikus hittétel, és nem egy Szentírásból levezethető igazság.

²¹ Dávid Katalin: Egy asszony, öltözete a Nap, 11. oldal

²² Aminek az oka éppen az, hogy időközben Mária kinötte a rendszeres teológia által rászabott keretet: „*Mind az egyes témák bősége, mind Máriának egyedülálló hivatása (személyes jellege) és az a nehézség, hogy, mint megváltott sem teljesen a krisztológiába (megváltástanba), sem mint a megváltás terén közreműködő segítség a kegyelem- vagy egyháztanba be nem vonható, amellet szól, hogy legyen saját zárt mariológiai traktátus, aminek a rendszerbeli helye közvetlenül kapcsolódik a krisztológiához.*” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 32. oldal)

²³ „*Megkülönböztethető az egyének vagy csoportok privát kultikus gyakorlata (áhitat, népi vallásosság) és a hivatalos kultusz (liturgia), továbbá a spontán kreatív kultusz és a ritualizált kultusz. A kultusz kifejezésformái (szavak, dolgok és cselekvések) szimbolikus természetűek, azaz – akárcsak a művészet vagy az ünneplés esetében – kikerülnek mindennapi jelentésük és céljaik összefüggéséből, s így rajtuk keresztül felsejlik az elrejtett isteni valóság (transzparenssé válnak). A ritualizált kultusz-szimbólumok többé-kevésbé világosan önálló, a profántól elkülönített, szent valóságtartományt alkotnak.*” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 431. oldal)

²⁴ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 465. oldal

²⁵ „*A mariológiai alapelv (más elnevezéssel: mariológiai alapeszme) az az összefüggő gondolat, mely a Máriáról szóló egyéb dogmatikai kijelentéseket mint e mariológiai alapelv tartalmi kifejtését tartalmazó következtetéseket átfogja, és nyilvánvalóvá teszi, hogy azok belsőleg összefüggő egységet alkotnak. A mariológiai alapelv a mariológia mint önálló teológiai traktátus egységalkotó alapelve... Mariológiai alapelvnek a következőket tekintik: az istenanyaság (Pohle-Gierens, C. Feckes), az új Éva (L. Billot), Mária mint az egyház ősképe (O. Semmelroth) vagy mint az emberek helyettesítő képviselője, aki maga is tagja az egyháznak (H. M. Köster). ... ma ismét az istenanyaságot tekintik a keresett rendező alapelvnek.*” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 446. oldal)

²⁶ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 477. oldal

²⁷ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 477. oldal. Az ilyen kijelentések miatt a Teremtő által a teremtésbe programozott rend összekuszálódni látszik, mivel Mária („az új Éva”) a valóságban anyja volt Jézusnak („az új Ádámnak”). A keleti vallásokban alkalmazott férfi-női (jin-jang) körkörösség és egymásrautaltság a kereszténységben nem állja meg a helyét, mert a zsidó-keresztény kultúrkör alapvetően férfias istenképet használ (Atya, Fiú, Szentlélek). Így a férfi vezető és felelősségvállaló elsődlegességét (Ef 5:22-24) a nő javára cáfoló bármilyen tanítás a Szentírással való vitatkozásnak tekinthető, és ez nem csak magával a Krisztussal való kapcsolatunkra (Ef 5:32) hat ki, hanem az Istennel kapcsolatot fenntartani kívánó család önképére és belső működésére is (Ef 5:21-6:4).

²⁸ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 478. oldal

²⁹ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 477. oldal

³⁰ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 477. oldal

³¹ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 478. oldal

³² Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 477. oldal

³³ Gerhard Ludwig Müller: Katolikus Dogmatika, 478. oldal

³⁴ Ugyanakkor itt meg kell jegyezni, hogy a feminista teológia minden olyan utalást, amely Mária, vagy más bibliai nőalak engedelmes alávetettségére és szolgálatkészségére utalna, messzemenőig tagad, hangoztatva annak maradiságát és elavultságát.

³⁵ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 650. oldal

³⁶ Ezekben az ígehelyeken találkozunk vele: Mt 1:16, 18, 20; 2:11, 13-14, 20-21; 12:46; 13:55; 27:56, 61; 28:1; Mk 3:21, 31-32; 6:3; 15:40, 47; 16:1; Lk 1:27, 30, 34, 38-39, 41, 43, 46, 56; 2:5, 16, 19, 33-34, 48, 51; 8:19; 24:10; Jn 2:1, 3, 5, 12; 6:42; 19:25-26; ApCsel 1:14

³⁷ Jacques Duquesne: A szűznek neve Mária, 7. oldal

³⁸ Theodor Schneider: A dogmatika kézikönyve, 187. oldal

³⁹ „Ahogy már IX. Pius tanította, a teológiáé a »nemes feladat, hogy kimutassa, hogyan található meg a kinyilatkoztatás forrásaiban a tanítás, ugyanabban az értelemben, ahogy azt az egyház meghatározta«. Ez a teológiai eljárás, melyet Gardeil »regresszív módszernek« hívott, bő alkalmazást talált, különösen a menny-bevitel hittétellé válásával kapcsolatban; maga a Munificentissimus bulla is felhasználja, és rajta keresztül mutatja ki, hogy az új dogma valóban kinyilatkoztatott igazság.” (Alszeghy Zoltán SJ – Maurizio Flick SJ: A katolikus dogma fejlődése, Dogmafejlődés, dogmaértelmezés, 76-77. oldal)

⁴⁰ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 68. oldal

⁴¹ Ez egyben isteni utalás is lehet arra, hogy ne szakítsuk ki Jézus földi anyját a krisztológiai keretből.

⁴² Az átok szerint (Jer 22:30, 36:30) nem uralkodhat Jekonjás utódja Dávid trónján; ez abban az esetben lehetséges magyarázat, ha Jekonjás/Jekoniás (Mt 1:11-12) egyenlő Konjáhuval/Kóniással (Jer 22:30).

⁴³ Ron Harris: Mária, az én Uram anyja, 14-17. oldal

⁴⁴ Amikor meglátta Erzsébetet Mária, akkor bizonyosodott meg az angyal kijelentéseiben először, hiszen tényleg gyermeket várt az, akit meddőnek mondanak (Lk 1:5-7, 36-37, 41).

⁴⁵ És ami érdekes még, hogy amikor Máriának jelenik meg egy angyal, akkor csak Mária van ott, de amikor Józsefnek, akkor Mária is ott van mellette, és mégsem mindkettejüknek, hanem csak Józsefnek adatik az üzenet (Mt 2:13, 19-20).

⁴⁶ Dr. Gál Ferenc: Dogmatika I., 314. oldal

⁴⁷ A II. Vatikáni zsinat Lumen Gentium kezdetű konstitúciója, 8. fejezet 67. rész. (http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.html#LG67 – Letöltés: 2015.04.03.)

⁴⁸ Dr. Kovács L. P. Bánk OFM: Magyarok Nagyasszonya, 71. oldal

⁴⁹ 1997-ben több mint 4 millióan írtak alá egy kérvényt Mária társmegváltói szerepének dogmában való kihirdetésére.

⁵⁰ Lumen Gentium 8. fejezet 61. rész. (http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.html - LG61, Letöltés: 2015.04.03.) Ez a kifejezés azért ilyen finomodó még, mert nincs felkészülve/felkészítve a világ, hogy ki merje mondani a katolikus vezetés Mária társmegváltói dogmáját, azaz a következő kötelező érvényű tanítást Máriáról. „A II. vatikáni zsinat ökumenikus szempontból nézte a mariológiát. Mária szerepét és kegyelmi kiváltságait Krisztus és az egyház oldaláról érzékelte, s nem akart olyan kérdéseket érinteni, amelyek teológiaiilag még nem érettek.” (Dr. Gál Ferenc: Dogmatika I., 280. oldal.)

⁵¹ „A kinyilatkoztatás ezt az asszonyt a győzelemben a Megváltó mellé állítja, tehát azért nem állhatott egy pillanatra sem a bűn uralma alatt.” (Dr. Gál Ferenc: Dogmatika I., 282. oldal.)

⁵² <http://www.katolikus-honlap.hu/1002/mystici.htm>, – Letöltés: 2015.04.03.

⁵³ Ludwig Ott: Fundamentals of Catholic Dogma, 213. oldal. Az, hogy ez az esemény Máriának szenvedést okozott, nem azt jelenti, hogy Krisztus váltósága kiegészítésre szorult volna, hanem azt, hogy egy szerető szülőnek mindig szenvedést okoz, ha a saját gyermekét szenvedni látja. De mekkora szenvedést jelentett ez a szerető Istennek, aki a szeretet forrása, sőt maga a szeretet (1Jn 4:7-19)?! Ezen kellene inkább elmélkednünk...

⁵⁴ „... új kezdetként és új őssanyaként helye van a tárgyi üdvösségtörténetben az egész emberi nem üdvösségére.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 22-23 oldal.)

⁵⁵ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 625. oldal

⁵⁶ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 38. oldal

⁵⁷ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 187. oldal

⁵⁸ De nem abban az értelemben, ahogy ezt a középkorban gondolták (pl.: Clairvaux-i Szent Bernát). Mária nem állítható oda Krisztus mellé, mint annak

feminin párja, jelképezvén, hogy a női nem is megváltatott. Mert Krisztusban váltattunk meg mindannyian, férfiak és nők (Gal 3:26-28), ahogy kezdetben is Ádamból lett Éva (1Móz 2:21-24). Ehhez kapcsolódik természetesen a kereszteselés aktusa is (Gal 3:27), mely ugyanúgy mindkét nem számára egyenlő mértékben szól; ugyanakkor miközben Jézus megkeresztelkedése központi jelentőségű és példaértékű, nem szólva jel szerűségének és prófécia betöltő szerepének súlyáról, egyértelműen egyedülálló és női pár nélkül való. Mária megkeresztelkedésének még csak a bekövetkezéséről sem tudunk, nemhogy olyan szintű Atyaisteni megerősítéséről, amit Jézusnál látunk (Mt 3:13-17, Mk 1:9-11, Lk 3:21-22).

⁵⁹ Erdélyi Zsuzsanna: Szűz Mária alakjának szemléletmódja az archaikus népi imádságokban, 39. oldal

⁶⁰ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 651. oldal

⁶¹ Idézi Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 185. oldal

⁶² Hozsanna, ima és énekeskönyv, 182/1-4

⁶³ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 629. oldal

⁶⁴ „Az eredeti szövegben használt szenvedő alak legpontosabb jelentése: kegyelemben részesült. Nem a kegyelmi ajándékok birtoklásáról, hanem a kegyelemben fogadottság tényéről beszél ez az ige.” (Szigeti Jenő: Mária, in A reménység hangja, 1987. 5. Évf. 2. sz. 5-7. oldal)

⁶⁵ A korabeli művészeti alkotások is ezt erősítették. Egy példa a sok közül: „Krisztust, a megtestesült Istent számos bizánci szöveg és kép úgy ábrázolja, hogy méltóságosan ül bírósága élén, melybe olyan fenséges személyek tartoznak, mint édesanyja, Szűz Mária, a kerubok, a szeráfok, a mártírok és a szentek.” (Mary Cunningham: Hit a bizánci világban, 146. oldal)

⁶⁶ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 49. oldal

⁶⁷ De utána gyorsan korrigál és megmagyarázza a hagyományt: „Meg lehetne azonban kérdezni, hogy a katolikus áhitat, amely magától értetődően ismeri és gyakorolja Krisztus közvetlen megszólítását, miért járja még ezt a »kerülő utat«. A katolikus keresztény először is Máriában nem Krisztus »riválisát« látja és a Máriához fordulás révén saját csekély erejű kérésének megerősítését reméli, mely kérő erő Krisztus Testében más tagok mindig kiegészíthetik. Talán éppen Mária anyai alakjának ez a »kerülő útja« jelenti azt a »melegséget« és védettséget, melyet H. Urs von Balthasar egy Mária nélküli Egyházban hiányol.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 52-53. oldal)

⁶⁸ Dávid Katalin: Egy asszony, öltözete a Nap, 307. oldal

⁶⁹ Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona szerint (455. oldal): „Mária közvetítő szerepe Máriának az üdvtörténetben kegyelemközvetítőként betöltött szerepét jelöli.”

⁷⁰ „Krisztus mint fő hajtotta végre a megváltást, de azt akarta, hogy valamilyen formában misztikus teste is együttműködjék vele. Az ilyen közvetí-

tésnek tehát egyházi jellege van. Krisztus bevonja saját művébe az egyházat, illetőleg annak tagjait. Mária közvetítését is ilyen szempontból kell nézni.” (Dr. Gál Ferenc: Dogmatika I., 365. oldal) Ez a gondolatmenet már majdnem elfogatható lenne, ha egyrészt csak Mária földi életére vonatkoztatnák a római katolikusok (amiben egyébként egyáltalán nem látunk ilyen aktust a Szentírás szerint), másrészt ha a megváltásról, nem mint központi és mindentől és mindenkitől független Isteni terv bevégzéséről beszélünk (ami valójában), hanem a szubjektum részéről, mint támogatásra váró feltevésről (azaz az örömhír hirdetésétől tennénk függővé). Csak éppen ahogy ezt egy jó katolikus érti, az bizony nem Mária evangelizáló szolgálatáról, hanem természetfeletti képességeiről szól: „Mennybevétele után sem vált meg üdvös feladatától, hanem folytatja és sokszoros közbenjárásával kieszközöli nekünk az üdvösség ajándékait. Anyai szeretetével gondoskodik fiának testvéreiről, akik még földi vándorok, és sok veszedelmet, szorongattatást átélnek, amíg el nem érkeznek a boldog hazába. Ezért nevezzük a Szent Szület az egyházban szószólónknak, segítőnknek, oltalmazónknak, közvetítőnknek.”

⁷¹https://w2.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_02021904_ad-diem-illum-laetissimum.html – Letöltés: 2015.04.03.)

⁷² „A »közvetítő« (meszítész, mediatrix) főnév Keleten a 8. sz.-ban jelent meg; Nyugaton Canterbury Anzelm óta használatos.” (Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona, 455. oldal)

⁷³ A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) megkezdése előtt több, mint 500 zsinati atya kérvényezte a mediatrix meghatározását Máriával kapcsolatban, és 50-en szavaztak a társmegváltó (corredemptrix) cím kihirdetése mellett!

⁷⁴ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 653. oldal

⁷⁵ Egy példa erre: „Még inkább világossá és elfogadhatóvá válik tételünk, ha ezt a kegyelemközvetítést nem antropomorf módon képzeljük. Krisztusról azt olvassuk a Bibliában, hogy a mennyben közbenjár értünk (Róm 8,34; 1Jn 2,1; Zsid 7,25 stb.). Nem szabad ezt úgy képzelniünk, mintha állandóan átvénné s az Atyához továbbítaná kisebb-nagyobb kéréseinket, hanem arra kell gondolnunk, hogy hittal és bizalommal hozzá intézett kéréseink belekapcsolnak bennünket az ő érdemeibe, és részt juttatnak az általa szerzett üdvösség gyümölcseiből. Sőt a kérés nélkül kapott kegyelmek is az ő érdemeire való tekintettel, tehát az ő »közbenjárására« jutnak el minden emberhez. Mivel pedig Mária mennyei léte - mint többször hangoztattuk - egészen Krisztus üdvözítő művének szolgálatában áll, ezért nyugodtan állíthatjuk, hogy neki is része van a számunkra folyósított kegyelmekben. »Osztogatja« a kegyelmeket Szent Fiával együtt és hozzá hasonló módon.” (Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 653-654. oldal)

⁷⁶ A katolikus teológiai terminológia ezt ma így magyarázza meg: „... a dogmák nem tévedhetetlenek, hanem »javíthatatlanok«. (Bár nem abban az értelemben, hogy a megfogalmazásuk nem változtatható meg, hanem abban az

értelemben, hogy helyesek voltak eredeti kontextusukban, és ezért mindig érvényesek, amikor a kontextus a fontos vonásaiban kellőképpen hasonló.)” (George A. Lindbeck: A dogma természete, Vallás és teológia a posztliberális korban, 164. oldal)

⁷⁷ Ezért nem gondolom azt sem, hogy miután Mária látta Jézus kereszthalálát és tudatosult benne, hogy miért vállalta azt, megjelenne bármikor is a történelem folyamán olyan üzeneteket hangoztatva, amik a Mária-kultuszt erősítik, háttérbe szorítva a kereszten elvégzett megváltást.

⁷⁸ Ha Mária van az egyik szerepben, és Mária van a másik szerepben is, az sem lelki, sem testi szinten nem nevezhető egészségesnek egy párkapcsolatnál... De mi tudjuk, hogy az Atyánk is, és az Anyánk is mennyei (Lk 11:13, Gal 4:26, Jel 21:2, 9), és nem a teremtményre, hanem a Teremtőre tekintünk! A Szentlélek által megtermékenyített láthatatlan/mennyei egyház tagjai vagyunk, aki Krisztus menyasszonya (Jel 19:7-8, 22:17), tehát a női oldal. Isten pedig a vőlegény (Lk 5:34), azaz a férfi oldal.

⁷⁹ XIII. Leó pápa (1878-1903), Octobri Mense című rózsafüzér enciklikája, 1891. (http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_22091891_octobri-mense.html – Letöltés: 2015.04.03.)

⁸⁰ Lumen Gentium, 8. fejezet, 62. rész. (http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.html#LG62 – Letöltés: 2015.04.03.)

⁸¹ II. János Pál: Odaszentelő ima a Miasszonyunkhoz, (www.fatima.org, – Letöltés: 2011.02.05.)

⁸² „Mária közbenjárása - mint az előbbi fejezetben említettük - minőségileg nem különbözik a többi szent közbenjárásától. Különbözik azonban intenzitás és extenzitás tekintetében, vagyis jóval hatékonyabb, mint azok, továbbá univerzális, egyetemes kegyelemközvetítés.” (Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 657. oldal)

⁸³ Luther szerint, pont azzal, hogy Máriából közbenjárót csináltak, lett bíró a valódi közbenjáróból, és így a kegyelmet már nem Jézustól várjuk, aki életét adta értünk, hanem Máriától. (Révész István: Üdvözlégy Mária, 8-9. oldal in Evangélikus Theologia 1947. 7sz.)

⁸⁴ Az egyik jelenség, amelyet majd később részletesebben is kifejtek éppen az, hogy Mária előtérbe kerülésével a Szentlélek háttérbe szorult az egyháztörténelemben és a katolikus dogmatikában is.

⁸⁵ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 189. oldal

⁸⁶ „Mária üdvrendi szerepe is csak akkor lesz nyilvánvaló, ha Jézus feltámadt a halálból és az egyház megalakul. Az átmenet a szenvedés ideje... Jézus órája elérkezett, azért kijelöli anyja helyét az üdvrendben. János apostol a kereszt alatt jelképpé válik: azokat képviseli, akik kitartanak a kereszt mellett, vagyis a hitben alkalmazzák magukra a megváltást. Ők lesznek majd Mária gyermekei, ők keresik anyai közbenjárását, és egyben tiszteletét is hirdetik, mert elismerik anyjuknak a kegyelmi rendben.” - Dr. Gál Ferenc dogmatikus szerint

(Dogmatika I., 313. oldal). Ez a gondolatsor egy alaptalan visszavetítés a Jézus halála előtti pillanatra, hiszen sehol nem olvassuk a Bibliában, hogy János bármikor is képviselte volna, bármilyen formában is az összes keresztényt, nem beszélve arról, hogy az Újszövetség egyetlen szereplője (még Jézus sem) nevezi Máriát a keresztények anyjának! Akkor miért kellene nekünk ezt hinni és tenni?

⁸⁷ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 181. oldal

⁸⁸ Sokkal pontosabb az a megnevezés Máriára, hogy *Istenember-szülő*, mert az *Istenanya* kifejezés messzire mutat (ahogy ezt az elmúlt 2000 évben tapasztalhattuk is) és egyre inkább a „*felsőbbrendű*” Mária különleges tulajdonságaként értelmezték, holott egy véges és teremtetten lény nem lehet a végtelen és teremtetlen Isten anyja. Az Atya szülte a Fiút lelki szinten (Jn 1:14, 18, 3:16-17, Kol 1:15-18, Zsid 1:5-6, 5:5, 1Jn 4:9, 5:1), és így minket is Ő szül újjá (Jn 1:12-13, 3:5-6, Jak 1:18, 1Pt 1:3, 23).

⁸⁹ Az erre épülő katolikus érvelések már teljesen kuszává váltak, ahogy próbálják Krisztus címeinek bőségét Mária személyére átkonvertálni: „*Ha a Theotokosz-cím az isteni s az emberi természet egységét állítja Krisztusban, a Mater-Ecclesiae cím először (állítja) a Krisztus egyetlen Teste Fejének és tagjainak egységét, s aztán a hívők mélyebb kapcsolatát a közös édesanya által... A mater ecclesiae és a filia ecclesiae (= az Egyház leánya), az Egyház Anyja s az Egyház mint (Mária) anyja vagy az anya és nővér (VI. Pál által történt kihirdetés) címek feltűnően egyidejű használata bizonyítja, hogy az ő természetest meghaladó léte, ...Máriát nem idegeníti el az emberektől. Mária Anyja az Egyháznak, és fölötte áll.*” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 190-191. oldal) Az eredmény kétségbeejtő: Mária az Egyházból kiemelkedve, fölé került annak, miközben ő az Egyház is - és ezeken túl még természetfeletti léttel is bír. Ez nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy (görög-római mintára) Mária félistenné változott a katolikus teológiában.

⁹⁰ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 655. oldal

⁹¹ Lumen Gentium, 8. fejezet, 53. rész. (http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_03.html#LG53 – Letöltés: 2015.04.03.)

⁹² Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 630. oldal. Szerintem Mária *igenje* sokkal inkább az ő személyes kiválasztására irányult, mint ahogy ezt az ószövetségi prófétáknál is látjuk (2Móz 4:18, Ézs 6:8, Jer 1:4-8). Az angyal nem Mária beleegyezéséért jött, hanem Istentől hozott üzenetet, amit Mária elfogadott.

⁹³ Két helyen találunk az Ószövetségben (2Móz 38:8, 1Sám 2:22) női szolgálókat a sátor körül, de ezeket egyszer sem nevezi az Ige papnőnek, és a papságot szabályozó részek (pl.: 3Móz) egyáltalán nem beszél róluk. Funkciójukkal kapcsolatban egyenlőre csak találgatni tudunk.

⁹⁴ „*A kánaánita papság különbözött az izraeli papságtól, bár a papság kánaánita szóalakzata megegyezik a bibliaival, pl. a kánaánitáknál lehet női papot, sőt, főpapnőt találni (rb khnt), ami a főpap (rb khnm) párhuzama. Izra-*

elben viszont, ezzel ellentétben, a papság a férfiakra korlátozódott, nem voltak papnők. A pap családjának női tagjai, feleség vagy leánygyermek nem rendelkeztek papi státusszal.” (Szécsi József: Papság a zsidóságban, 1. oldal, <http://www.szecsihozsef.hu>, Letöltés: 2014.03.02.) Ilyen volt Fánuel leánya, Anna is (Lk 2:36-38).

⁹⁵ „Kánaáni hatásra Izrael kultuszában is megtalálható alkalmanként a kultikus paráznaság (4Mózes 25:1, 1Királyok 14:24, Jeremiás 3:2, Hóseás 4:12). A jeruzsálemi templom mellett külön házaik voltak a paráznáknak, ahol az asszonyok ruhát szőttek Áserá istennőnek (2Királyok 23:7). Jósias király, néhány elődjéhez hasonlóan, megszüntette ezt az intézményt (1Királyok 22:47, 2Királyok 23:1-20).” (Szécsi József: Papság a zsidóságban, 1. oldal, <http://www.szecsihozsef.hu>, Letöltés: 2014.03.02.)

⁹⁶ „Mária, a Fő Anyja és az élők anyja (vagyis: Mária nemcsak »új Éva«, aki megszülte az »életet«), különleges feladatot kapott az Egyház Anyjaként, s e feladatba a természetes anyaság kiüresítésével igazi tanítványnővé téve lett bevezetve. Vegyük hozzá még, hogy Mária nemcsak Anyja, hanem ősképe is az Egyháznak, amely Krisztus menyasszonya.” (Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 211. oldal) Vagyis a katolikus szemlélet szerint egy idő után minden ami a női princípiumhoz tartozik, bármi ami női oldalt testesíti meg: Mária?

⁹⁷ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 12. oldal

⁹⁸ Dr. Előd István: Katolikus Dogmatika, 629. oldal

⁹⁹ Meg természetesen azért is, mert itt kijelentett egy próféciát, amit később be is teljesített.

¹⁰⁰ Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: Mária az üdvtörténetben, 27. oldal. Amint láttuk a mariológia valóban rászorul a teológiai tisztázásra, ezért is született ez a kis dolgozat.

¹⁰¹ Ha szemünk előtt tartjuk ezt az igazságot, akkor más megvilágításba kerülnek a Mária-jelenések is. Ugyanis, ha Isten akart Márián keresztül üzenni, azt megtette még Mária életében, mint ahogy az apostoloknál is. Most meg azokon keresztül üzen, akik itt élnek közöttünk, Jézus testén keresztül.

¹⁰² Jézus a megbocsájtásra vonatkozólag konkrét instrukciókat adott (Mk 11:25-26): amikor imádkozunk (1Thessz 5:17), akkor bocsássunk meg az ellenünk vétkezőknek (Lk 11:4, Fil 2:5), hogy nekünk is megbocsássonak (Mt 6:12-15), és hogy imáink meghallgatásra találjanak (Mk 11:23-24, Jn 15:7-10, Róm 8:26-29, 1Pt 3:7).

¹⁰³ Ha Máriának szüksége volt megváltóra (megtartóra), akkor ő nem lehetett megváltó. És neki is meg kellett vallania bűneit és meg kellett térnie. Ezt a lelki fejlődést pedig az Újszövetségben nyomon is követhetjük (Lk 2:19, Mk 3:20-21, 31-35, ApCsel 1:14).

¹⁰⁴ Egyébként pedig, ha Mária alakját ennyire elembertelenítjük, akkor hite már nem lehet a példaképünk, hiszen azt gondolhatjuk, hogy a különleges

és csodálatos volta miatt, nem lehetett olyan nehéz hinnie, mint nekünk közönséges halandóknak.

BIBLIOGRÁFIA:

- A népi jámborság és liturgia direktóriuma* (Szent István Társulat, 2005)
- Artner Edgár: *Ókeresztény egyház- és dogmatörténet* (Szent István Társulat, 1946)
- B. Bauer, Johannes: *Az újszövetségi apokrifek* (Márton Áron Kiadó, 1994)
- Bálint Sándor: *Népünk ünnepei* (Szent István Társulat, 1937, Ős-Kép Kiadó, 2009) http://www.unitas.hu/sites/default/files/balint_sanador_nepunk_unnepei.pdf
- Bálint Sándor: *Ünnepi Kalendárium 1.* (Szent István Társulat, 1977) <http://mek.oszk.hu/04600/04656/>
- Bálint Sándor: *Ünnepi Kalendárium 2.* (Szent István Társulat, 1977) <http://mek.oszk.hu/04600/04657/>
- Barna Gábor: *A Szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Közép-Európában. A magyar szentek tisztelete.* (Néprajzi tanszék, 2001)
- Beinert, Wolfgang: *A katolikus dogmatika lexikona* (Vigília Kiadó, 2004)
- Brown, Peter: *A szentkultusz kialakulása és szerepe a latin kereszténységben* (Atlantisz Könyvkiadó, 1993)
- Brown, Peter: *Az európai kereszténység kialakulása* (Atlantisz Könyvkiadó, 1999)
- Chadwick, Henry: *A korai egyház* (Osiris, 2003)
- Cunningham, Mary: *Hit a bizánci világban* (Scolar Kiadó, 2003) *Csodás evangéliumok* (Telosz Kiadó, 1998)
- Dávid Katalin: *Egy asszony, öltözete a Nap* (Szent István Társulat, 2008)
- Denzinger, Heinrich – Hünermann, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Örökmécses Kiadó – Szent István Társulat, 2004)
- Dezséry László: *Szűz Mária és családja* in Keresztyén Igazság 1939. 10. sz. http://medk.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/keresztyen_igazsag_1939_10.pdf
- Diószegi Vilmos: *A pogány magyarok hitvilága* (Akadémia Kiadó, 1978)
- Diószegi Vilmos: *Az ősi magyar hitvilág*, in Kálmány Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*, (319-338 oldal), (Gondolat Kiadó, 1971)
- Dömötör Tekla: *Magyar népszokások* (Corvina, 1983) <http://mek.oszk.hu/04600/04691/>
- Duquesne, Jacques: *A szűznek neve Mária* (Officina '96 Kiadó, 2006)
- Dümmerth Dezső: *A Mária országa – eszme és Szent István*, in Török József: *Doctor et apostol, Szent István-tanulmányok* (Márton Áron Kiadó, Studia Theologica Budapestinensia sorozat, 10. kötet, 1994) 171-198. oldal

Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története I., II., III.* (Osiris-Századvég, 1994, 1995, 1996)

Előd István: *Katolikus Dogmatika* (Szent István Társulat, 1978)
<http://www.ppek.hu/k302.htm>

Erdélyi Zsuzsanna: *Boldogasszony ága, Tanulmányok a népi vallásosság köréből* (Szent István Társulat, 1991)

Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék-lótőt lépék - archaikus népi imádságok* (Kalligram, 1999) <http://mek.oszk.hu/05200/05255/html/>

Evans, G. R.: *Hit a középkor világában* (Scolar Kiadó, 2003)

Ferenc pápa: *Az evangélium öröme kezdetű apostoli buzdítása* (Szent István Társulat, 2014)

Ferguson, Everett: *A kereszténység bölcsője* (Osiris, 1999)

Galantai Esteras Pal: *Az Boldogságos Szűz Maria szombattya* (Friedl János, 1691 hasonmás kiadása Balassi Kiadó, 1995)

Gál Ferenc: *Dogmatika I-II.* (Szent István Társulat, 1990)

Groó Gyula: „Imhol az Úrnak szolgálója” in Keresztyén Igazság 1943. 8. sz.
http://medk.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/keresztyen_igazsag_1943_08.pdf

Hetény János: *A magyarok Máriája, Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza* (Szent István Társulat, 2011)

Hesemann, Michael: *A názáreti Mária* (Szent István Társulat, 2012)

Heussi, Karl: *Az Egyháztörténet kézikönyve* (Osiris, 2000)

Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: *Jelképtár* (Helikon Kiadó, é. n.)

II. János Pál: *Átlépni a remény küszöbén* (JLX Kiadó, 1994)

Joseph Ratzinger XIV. Benedek: *A názáreti Jézus III.* (Szent István Társulat, 2013)

Kálmány Lajos: *Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya* (Magyar Tudományos Akadémia, 1885) <http://digilib.mtak.hu/B336/issues/vol12/B3361209.pdf>

Kandra Kabos: *Magyar Mythologia* (Beznák, 1897)
<http://mek.oszk.hu/08700/08726/>

Keating, Karl: *Amit a katolikusok valójában hisznek* (Szent István Társulat, 2011)

Kovács L. P. Bánk OFM: *Magyarok Nagyasszonya* (Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009)

Kraus, Naftali: *Nők a Bibliában és a Talmudban* (Polgart Könyvkiadó, 2005)

Küng, Hans: *A katolikus egyház rövid története* (Európa Könyvkiadó, 2005)

Lafont, Ghislain: *A katolikus egyház teológiatörténete* (Atlantis, 1998)

Lammel Annamária, Nagy Ilona: *Parasztbiblia* (Gondolat Könyvkiadó, 1985)

Lane, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története* (Harmat Kiadó – Kálvin Kiadó, 2001)

- Lindbeck, George A.: *A dogma természete, Vallás és teológia a posztliberális korban* (Hermeneutikai kutatóközpont, 1998)
- Ludwig Ott: *Fundamentals of Catholic Dogma* (Tan Books, 1974)
- Mária-misék gyűjteménye (Szent István Társulat, 2007)
- Miravalle, Mark I. S.T.D.: *Szűz Mária, a megváltó társa, közvetítő és szószóló* (Márton Mihály esperes plébános, é. n.)
- Montforti Grignon Szent Lajos műveiből: *Mária által Jézushoz* (Bazilika Alapítvány, 1996)
- Moody, Dale: *Az igazság szava* (Baptista Teológiai Akadémia jegyzete, 2004)
- Müller, Gerhard Ludwig: *Katolikus Dogmatika* (Kairosz, 2007)
- Németh Pál: *Gyógyító Szentek* (Éghajlat Könyvkiadó, 2010)
- Neumann, Erich: *A Nagy Anya* (Ursus Libris, 2005)
- Pacifik Pál: *Szűz Mária, a béke királynője Medjugorjei üzenetei 1981-2010* (2010)
- Pál József, Újvári Edit: *Szimbólumtár* (Balassi Kiadó, 2001)
- Papp Faber Erika: *Égi Édesanyánk könnyei -Tizenkét könnyező Mária-kép a Kárpát-medencében* (Romanika Kiadó, 2008)
- Pezenhoffer Antal: *A katolikus hit igazsága I-III.* („Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek, 2009)
- Puskely Mária: *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára* (Kairosz Kiadó, 2006)
- Raffay Sándor: *Apokrifus evangéliumok* (Wigand K. F. 1912)
- Raffay Sándor: *Újszövetségi apokrifusok* (Wigand K. F. 1905)
- Reuss András: *Mária a mai evangélikus teológiában* (Mária és az evangélikusok Magyarországon konferencia, Budapest-Deák tér, 2012.10.16.) http://teol.lutheran.hu/tanszek/rendszeres/munkatarsak/ra/2012_maria.pdf
- Révész István: *Üdvözlégy Mária*, in *Evangélikus Theologia* 1947. 7 sz. (Magyar Luther Társaság) http://medk.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/Evangelikus_Theologia_1947_07.pdf
- Scheffczyk, Leo – Ziegenaus, Anton: *Mária az üdvtörténetben* (Szent István Társulat, 2004)
- Schnattner Szigfrid O.S.B.: *Máriáról sohasem elég...* (Korda R.T. Kiadása, 1942)
- Schneider, Theodor: *A dogmatika kézikönyve 1-2.* (Vigilia Könyvkiadó, 1997)
- Soós Sándor: *Csiksomlyó* (Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1996)
- Söveges Dávid: *Fejezetek a lelkiség történetéből 1-2.* (Bencés Kiadó, 2007)
- Suenens, Leo Jozef: *Új pünkösöd?* (Az Emmausz Karizmatikus Közösség Marana Tha 2000 Alapítványa, 1994)
- Sullay István: *A boldogságos Szűz Mária tisztelete a Katholikus Anyaszentegyházban* (1882)

Szeghy Ernő OCD: *Örömünk oka, Elmélkedések a lorettói litániáról* (Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, é. n.)

Tarbay Ede: *Az anya és a szűz paradigmája* (Corvinus Kiadó, 2000)

Telek József: *Magyarok Nagyasszonya*, in Lukácsy Sándor: *A megszentelt ország* (Jelenkor, 2000) <http://mek.niif.hu/04800/04832/html/megszenteltorszag0005.html>

Theurer Andreas: *Miért ne lehetnék katolikus?* (Szent István Társulat, 2013)

Tőzsér Endre SP – Várnai Jakab OFM: *Dogmafejlődés, dogmaértelmezés* (Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, L'Harmattan Kiadó, 2012)

Vanyó László: *Az egyházatyák beszédei Mária-ünnepekre* (Jel Kiadó, 2002)

Vanyó László: *Az ókeresztény egyház irodalma I-II.* (Jel Kiadó, é. n.)

Vanyó László: *Az ókeresztény művészet szimbólumai* (Jel Kiadó, 2000)

AZ ÉRTELMEZÉS, ÚJRAÉRTELMEZÉS, APPLIKÁCIÓ, REAPPLIKÁCIÓ FOLYAMATAI a Héber levél első fejezetének idézetei alapján

SOLTÉSZ ATTILA

*Témavezető tanár:
Prof. Dr. Almási Tibor*

Rövidítések

Hbl – Héber levél

LXX – Hetvenes fordítás (Septuaginta)

ÚT – Újszövetség

ÓT – Ószövetség

BEVEZETÉS

Témameghatározása

Érdeklődésem középpontjában az exegézis-applikáció áll, ezért azt vizsgálom, hogy az újszövetségi szerzők hogyan exegetálják és applikálják az ószövetségi textusokat. Műfaji szempontból az idézet alakzatára szűkítem a kutatás keresztmetszetét, hiszen a szószerinti idézetek esetében egyértelműen megállapítható a forrás és az idézet kapcsolata. A textusokat a Héber levél messiási/krisztológiai idézeteiből választom, ezen belül pedig az első fejezet idézeteivel foglalkozom. Az exegézis-applikáció szempontjából pedig négy kategóriába fogom besorolni a vizsgált szövegeket:

1. értelmezés (exegézis)
2. újraértelmezés (re-exegézis)
3. alkalmazás (applikáció)
4. újra alkalmazás (re-applikáció)

A kutatás középpontjában nem az idézetek mennyisége áll, hanem az exe-gézis-applikáció biblikus folyamatainak modellezése. A kutatás nehézségét az jelenti, hogy az exe-gézis-applikáció témája egyfelől feldolgozatlan, másfelől az applikáció szabályrendszere kidolgozatlan. Ilyen értelemben igazolhatjuk azt a törekvést, hogy az írásmagyarázat fejlődését jobban előmozdítja az egyes esetek részletes feltárása, mint számos textus felületes kategorizálása.

Hipotézis

A Héber levél szerzője többféle módon idézi az Ószövetséget, vagyis ér-telmezi, újraértelmezi, applikálja, re-applikálja az LXX szövegét.

FOGALMI MEGHATÁROZÁS

Az exe-gézis-applikáció tudományági háttere

A teológiai szakirodalomban gazdag anyag található, amely az exe-gézis folyamatait a konkrét írásmagyarázatok kapcsán mutatja be. Általában elfoga-dottnak mondhatjuk azt a meghatározást, miszerint az exe-gézis olyan (speciális teológiai) írásmagyarázati eljárás, amely a hermeneutika által leírt és összegzett módszereket a gyakorlatban alkalmazza.¹

Ehhez képest az applikáció és a hermeneutika viszonyának pontos meg-határozása szinte teljesen elsikkad a szakirodalomban.² E hiány tükrében külö-nösen figyelemre méltó az a tény, hogy Gadamer az „*Igazság és módszer*” című korszakos hermeneutika történeti írásában külön fejezetet szentel az appliká-ciónak.³ Arról ír, hogy a romantika előtti tudománytörténeti korszakban, a „*her-meneutikai problémát*” két fő rendszertani elemre tagolták: megértés (subtilitas intellegendi) és értelmezés (subtilitas explicandi). Majd úgy folytatja, hogy a pi-etizmus képviselői, például J. J. Rambach, ezekhez harmadik elemként kap-csolták hozzá az alkalmazást (subtilitas applicandi). Gadamer szerint, a romantika időszakában a megértés és az értelmezés összeolvadt, míg az alkal-mazás teljesen kiszorult a hermeneutika rendszeréből. A 18. és 19. század során a teológiai és jogi hermeneutika elszakadt a filozófiai és történelmi hermeneu-tikától, amelyek a tudományos megismerés módszertanává váltak. Az okot, amely miatt a hermeneutika diszciplináris széttöredezése, illetve szétesése be-következett éppen az applikáció rendszertani elhagyásában látja:

„Az a szoros összetartozás azonban, amely a filozófiai hermeneutikát a jogi és a teológiai hermeneutikával összekapcsolta, az applikációnak, mint min-den megértés integráns mozzanatának az elismerésén alapult. Hiszen mind a jogi, mind a teológiai hermeneutika számára konstitutív az a feszültség, amely egyfelől – a törvény vagy az ige – tételes szövege, másfelől pedig a között az értelem között áll fenn, amelyhez az értelmezés egy konkrét alkalmazása lejut – az ítéletben, vagy a prédikációban. A törvényt nem történetileg kell megérteni,

hanem jogi érvényében kell konkretizálni az értelmezés révén. Ugyanígy: a való-lási szent szövegeket sem pusztá történeti dokumentumként kell felfogni, hanem úgy kell megérteni, hogy kifejttesse üdvözítő hatását. Ez mindkét esetben ma-gában foglalja, hogy a szöveget, legyen az a törvény vagy az evangélium, ha megfelelően, tehát a szöveg igénye szerint akarjuk megérteni, akkor minden pillanatban, azaz minden konkrét szituációban újból és másképp kell érteni. A megértés itt egyben mindig alkalmazás.”⁴

A szerző tehát a megértés folyamatának végpontját az alkalmazásban, vagyis az applikációban ismeri fel. Röviden úgy foglalhatjuk össze gondo-latmenetének lényegét, hogy akkor lesz teljessé a szöveg megértése, ha az olvasó képes a jelenre alkalmazható következtetéseket levonni, vagyis a szö-veget a jelen gyakorlatára alkalmazni. Ebből a nézőpontból fogalmaz úgy, - számunkra kissé zavaró módon - hogy „minden szituációban máshogy kell érteni a szöveget”.

Számunkra talán az „értelmezni” és „érteni” fogalmak átfedése lehet fél-revezető. A teológiai hermeneutika szempontjából szemlélve a szövegnek csu-pán egy helyes „exegetikai értelmezése” (szándékolt jelentése) van, amelynek feltárása az exegézis feladata.

Azonban a fogalmi eltérései ellenére egyetérthetünk Gadamer gondolat-menetének lényegével, miszerint az applikáció az átfogó megértési folyamat szerves és elválaszthatatlan részét képezi. Gadamer a későbbiek során kitér még a teológiai és a jogi hermeneutika történelmi elszakadására, melynek gyö-kerét éppen a gyakorlati alkalmazás, vagyis az applikáció elhagyásában látja. Majd úgy folytatja, hogy a teológiai hermeneutika (a jogi hermeneutikával szemben) feladta dogmatikai céljait és beolvadt a történeti és filozófiai herme-neutikába.⁵ Úgy összegzi a folyamatot, hogy a doktrinális célok és a *megértés-értelmezés-applikáció* komplex egységének feladása révén a teológiai hermeneutika teljes átfedésbe került a filozófiai, irodalmi és történelmi herme-neutikával. Gadamer egyfelől profetikus éleslátással nyugtázza a diszfunkci-onális teológiai hermeneutika eliminálódását, másfelől megerősít minket abban a meggyőződésünkben, hogy az applikáció a teológiai hermeneutika történeti hagyományának szerves része.

Grondin - *A bevezetés a filozófiai hermeneutikába* c. művében - részlete-sen elemzi Gadamer véleményét J. J. Rambachról, illetve a pietizmus folya-matait. Az applikáció mozzanatának megjelenését úgy mutatja be, mint a „*protestáns ortodoxia meddő szófetisizmusára*” adott pietista választ.⁶ A törté-neti háttér alapján az applikáció fogalma nem pusztán etikai, logikai vagy hit-elvi alkalmazást jelentett, hanem a szöveg tartalmának (*animasermonis* – *beszéd lelke*) átadását. Azt az „*affektust*”, amelyet a szöveg közvetít, vagyis „*a szentbeszéd során az Írás értelmét le kell fordítani (hermeneuein), úgyszólván át kell ültetni a tagok lelkébe*”.⁷

Összegezve tehát, a felvilágosodás utáni hermeneutika történetében - „*ismeretlen isten oltáraként*” – a szekuláris tudomány számára is regisztrált módon felbukkan az applikáció mozzanata. Ez fontos kapcsolódási pont lehet a számkra, ha képesek vagyunk az applikációt az exegézishez képest definiálni, vagyis az exegézis-applikáció egységét helyreállítani. Az exegézis-applikációt úgy is értelmezhetjük, mint a hiteles teológiai önreflexió képességét. E kompetencia elvesztése, tartós hiánya a lelki kiskorúság, bizonyos esetekben a patológiás lelkiállapot tünete az egyén és a közösségek (családi, egyházi, társadalmi, tudományos) szintjén.

Az exegézis-applikáció folyamata teológiai nézőpontból

Az általam elért és átnézett teológiai szakirodalomban - több száz kötetnyi hermeneutikai anyag - csak néhánynak a tartalomjegyzékében találtam meg az applikáció fogalmát. Ezekből is csupán Walter C. Kaiser könyvében olvashattam 30 oldalnyi anyagot,⁸ amely érdemben foglalkozott az applikáció folyamatával. Azonban itt sem az exegézis-applikáció egységes modelljéről olvashatunk, inkább a „*Szentírás analógiájának*” és a „*hit analógiájának*” a mibenlétével és a kulturális különbségekkel foglalkozik a szerző. A források hiányából, illetve az applikációra vonatkozó eltérő koncepciók miatt kénytelen vagyok a rendelkezésre álló töredékek alapján (irodalom és előadások) - némiképp úttörő módon - modellezni az exegézis-applikáció gyakorlati folyamatát.

Az exegézis-applikáció folyamatainak modellezése a Héber levél alapján

A Héber levél és a Septuaginta anyagát egyaránt „*applikált igének*” tekintem, tehát az elemzés során két applikált anyag összevetését kell elvégeznem az alábbiak szerint:

- Forrás applikált anyaga az LXX-ben
- Az idézet applikált anyaga a Hbl-ben

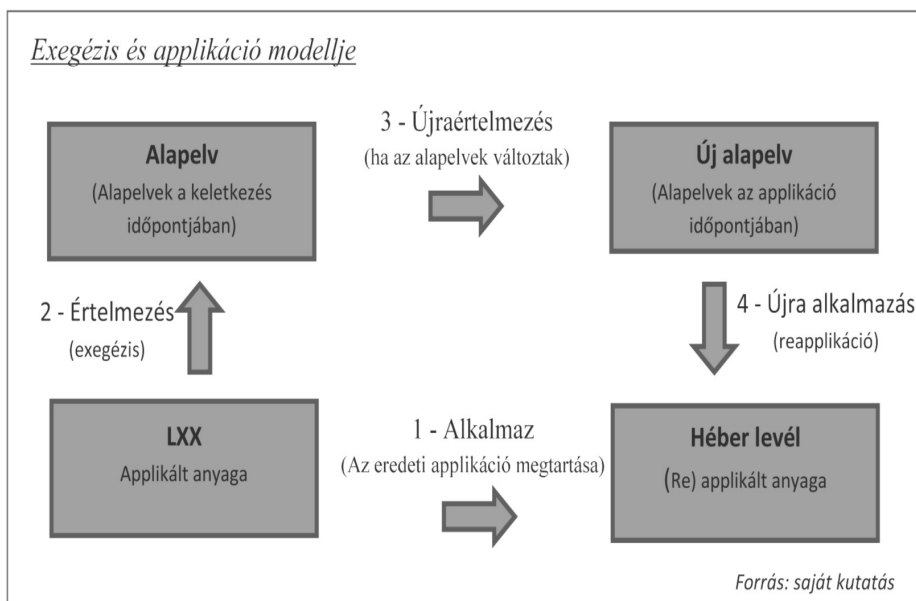
Az elemzés során a Hbl és az LXX szövegeinek összehasonlítását a következő lépések szerint végzem el:

- Az LXX applikált szövegének vizsgálata
- Az LXX alapelveinek megállapítása
- A Hbl szövegének vizsgálata
- A Hbl alapelveinek megállapítása

Az LXX és a Hbl viszonyának megállapítása (applikáció, értelmezés, újraértelmezés, re-applikáció)

Grafikusan az alábbiak szerint ábrázolható a folyamat (Lásd a következő oldalon).

Összegezve tehát, a fenti modell logikája arra az előfeltevésre épül, miszerint a forrás már applikált igehirdetés egy adott történeti, kulturális, teológiai, vallási, tudományos, lélektani helyzetre. Ez az előfeltevés a szöveghez és kijelentéshez való viszonyulásunkat is érinti. E kiindulópont alapján, a szent szö-

vegek általános alapelvek alkalmazásaként jöttek létre. Amit tehát az LXX szövegeiben olvashatunk, az már általános alapelvek alkalmazása egy konkrét helyzetre, vagyis „*applikált ige*”. Amennyiben ezt a kiindulópontot elfogadjuk, az exegézis feladata éppen az, hogy az „*ott és akkor*” keletkezett applikált szövegtől eljusson a szöveg értelmezési keretét adó általános alapelvekig. Az ihletettség logikájából az következik, hogy az elsődleges szerzőnél, vagyis Istennél már a szöveg keletkezése előtt megvoltak azok az örökérvényű alapelvek, amelyek a szövegben – akár a másodlagos emberi szerző tudta nélkül – tükröződnek. Az alapelv maga a szövegtől függetlenül létező objektív valóság, amely az exegézis során a szövegből – Isten Szentlelkének vezetése révén – válhat szubjektív felismeréssé az exegéta számára. Az exegézis során tehát az elsődleges isteni és a másodlagos emberi szerző által applikált alapelvek feltárása történhet meg.

Ezek alapján az alábbi definíciókat használom:

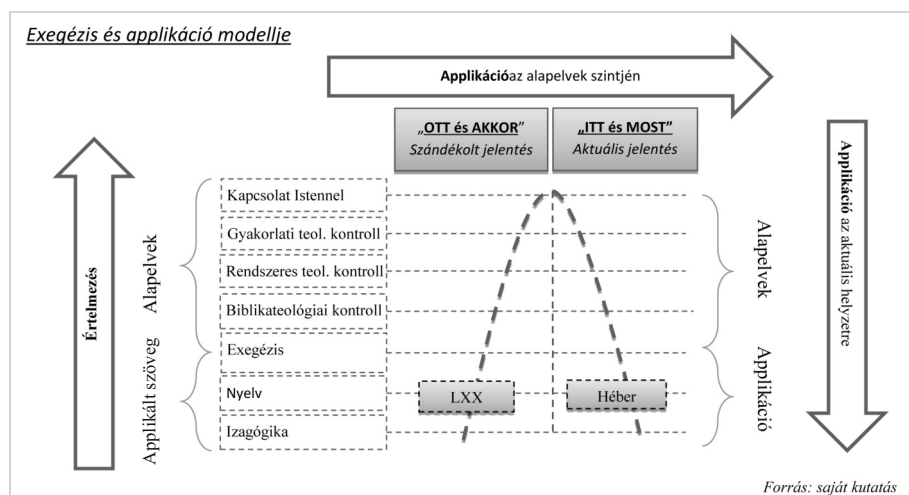
1. **Applikációnak** nevezem azt az esetet, amikor a forrás kontextus applikált szövege *teológiai* szempontból azonos applikációként kerül át a Héber levél szövegébe

2. **Értelmezésnek** nevezem azt, amikor az LXX applikált anyagából levezetett *teológiai* alapelvet használja fel a Héber levél szerzője

3. **Újraértelmezésnek** nevezem azt az esetet, amikor az idézetet más *teológiai* alapelvek tükrében újraértelmezi a szerző

4. **Reapplikációnak** nevezem azt az esetet, amikor a szöveget *teológiai* szempontból a forrástól (LXX) eltérő módon alkalmazza az idézetben a szerző.

A 3. és 4. pontok alapján megállapíthatjuk, hogy az újraértelmezés nem feltétlenül jelent re-applikációt, (pl.: jánosi és jézusi bemelegítés, étkezési szokások). Lehetséges olyan eset, amikor az alapelv változik, de a gyakorlat ugyanaz marad.

Az exegézis-applikáció teológiai síkjainak meghatározása

A fenti meghatározások mindegyikében megjelent a „teológia” fogalma. Erre azért van szükség, mert az alapelvek és az idézet applikált szövegének viszonyát a teológiai hermeneutika nézőpontjából vizsgálom. A „teológiai hermeneutika” fogalmának tisztázásához rögzítenünk kell azokat az összetevőket, amelyeket a teológiai értelmezés során figyelembe veszünk.

Jelen dolgozatnak nem témája a mélyreható hermeneutika történeti kutatás. Ennek megfelelően csak utalok Origenész hármas modelljére (testi, lelki, spirituális),⁹ amelynek alapján Johannes Cassianus¹⁰ végső formájában megfogalmazta a középkorban uralkodó négyes hermeneutikai modellt: szószerinti, allegorikus, morális és anagogikus. A szövegértelmezés dimenzióinak leírása tehát nem újkeletű gondolat. Modellünk abban tér el Origenész vagy Cassianus modelljétől, hogy mi nem párhuzamos síkokról, hanem egymást kiegészítő, illetve egymást kontrolláló rétegekről beszélünk. Episztemológiai szempontból a kontrollt éppen az adja, ha a rétegek egyeztetése és összhangja kialakul. Tehát teológiai szempontból valós megértésről akkor beszélhetünk, ha az applikált szövegből levezetett alapelv illeszthető a kanonikus, a dogmatika-etikai, a gyakorlati-lélektani kontextusokhoz és kapcsolati rétegekhez. Grafikusan az alábbiak szerint mutathatjuk be ezt a folyamatot:

A fenti diagramon szürke vonallal a Szentlélek inspirációs illetve kontextus alkotó munkáját ábrázoltam, ahogy a szentíró és később az exegéta gondo-

latmenetét szervezi. Továbbá a fenti ábrán az követhető nyomon, hogy az exegeta hogyan vizsgálhatja meg a szövegből levezetett alapelveket a bibliKateológiai kontroll, a rendszeres teológiai kontroll és gyakorlati teológiai kontroll segítségével.

A szövegből kiemelt elemeket a kontroll folyamatok elhagyásával is lehetséges „áthúzni” az „itt és most” kontextusába. Ez azonban szinte minden esetben az egészséges teológiai hangsúlyok eltolódásához, megbomlásához vezet. Hosszabb távon a teológiai rétegek egyeztetésének elmaradása szükségszerűen alapvető dogmatikai, etikai és gyakorlati teológiai tévedésekhez, torzulásokhoz vezet. Ezek később a gyülekezetet vagy akár az egyházi közösséget átható téveszmék formájában csapódhatnak le.

A teológiai hermeneutika témájának felvétele, kutatása és legitimációja tehát kulcsfontosságú. Ahogy a szekuláris tudományágak módszertanát a szekuláris hermeneutika dolgozta ki, ugyanígy a teológiai kutatás módszertanát a teológiai hermeneutika öntheti megújult formába. A teológiai hermeneutikai módszertan nem csak az elméleti ágak számára fontos. Ez lehet az alapja később a biblikus társadalomtudománynak (történelem, politika, gazdaság stb.) és a biblikus lélektan is. Enélkül a gyakorlati ágak (igehirdetés, hitoktatás, lelkigondozás stb.) biblikus módszertani és igei fundamentum nélkül maradhatnak.

Megjegyzés: Origenész modellje (testi, pszichikus, pneumatikus értelmezés) alapján jól látható, hogy a különböző dimenziók valójában az ember antropológiai adottságaiból következnek.¹¹ Vagyis az ember, mint lelki-szellemi valóság, képes a nyelvhasználatra, érzékeli az igaz-hamis kategóriáját (dogmatika), jó-gonosz lelkiismereti feszültségét (etika), bizalom-bizalmatlanság, vagyis a hit állapotait (lélektan), illetve az élet-halál pneumatikus valóságát (kapcsolat dimenzió). Ugyanezeket az antropológiai dimenziókat ismerhetjük fel az exegézis-applikáció folyamatában, illetve a teológia diszciplináris felosztásában is. Így érthetjük meg, hogy a teológiai gondolatmenet egésze valójában az ember lényének (imago Dei) kivetülése.¹² Mivel mind az írásmagyarázat, mind a teológia az ember alapvető tulajdonságait és istenképességét tükrözi, ezért gondolhatjuk megalapozottnak azt, hogy releváns válaszokat is adhat az ember lelki és szellemi szükségleteire.

HERMENEUTIKAI BEVEZETÉS A HÉBER LEVÉL IDÉZETEIHEZ

Az LXX és maszoréta szöveg viszonya (hiteles-e az LXX)

A Hbl szószerinti idézetei alapján az LXX-et hiteles fordításnak kell tekintenünk. A hellén kultúrában azonban a fordítás nem volt ismert, hiszen a LXX volt az egyetlen összefüggő mű, amit görögre fordítottak. Az LXX-re éppen ezért kortárs szöveggént tekintettek, nem pedig fordításként, ezért szö-

veggondozás vagy szövegrevizíó sem történt. Ennek hiányából adódhatnak egyenetlenségek az LXX és a fennmaradt héber szövegek között.

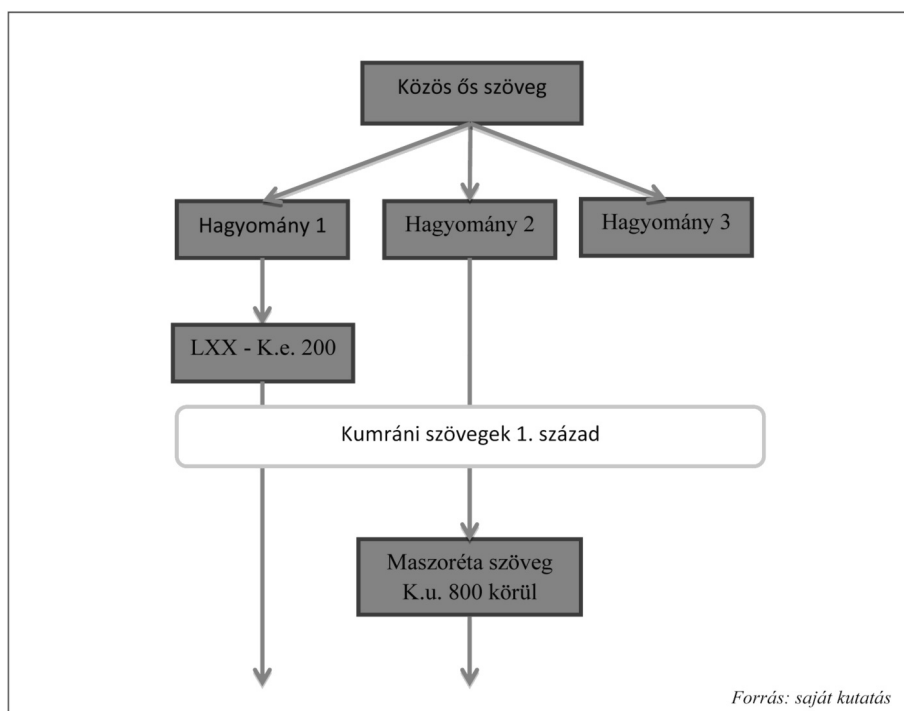
Vanyó László tanulmánykötetében, filológiai nézőpontból az alábbi sarokpontokat fogalmazza meg:

1. A Septuaginta önálló irodalmi mű, teljes értékű fordítás.¹³
2. A héber és a görög szöveget nem lehet egyirányú szövegrevizíó alapján korrigálni, hiszen két közös ősről visszavezethető, de párhuzamos és egymásra kölcsönösen hatást gyakorló szövegtani tradícióról van szó.¹⁴
3. A Septuaginta szemantikai vizsgálata során, a koiné nyelvi és kulturális háttér, a héber szöveg illetve a fordítói szándék együttesen határozzák meg a jelentést.¹⁵

Összességében leszögezhetjük, hogy a korabeli zsidóság körében népszerű¹⁶ és ihletett fordításnak tekintették a LXX-et, amely egyenértékű a héber Szentírással.¹⁷ Azonban a kereszténység hatásának ellensúlyozása végett létrejöttek azok a héber tradícióra épülő konkurens fordítások, amelyek végül kiszorították a LXX-et a használatból a zsidóság körében.¹⁸ Így végül, az LXX a „keresztények Ószövetségévé” vált.¹⁹

A szöveg nyelvi eltérései esetében (szavak, igeidő, szórend, szűkülés, bővülés stb.) Vanyó állításait csak akkor tudjuk helyesen értelmezni, ha a szöveget az **ihletett gondolat** közvetítő közegének tekintjük. Vagyis nem a szöveg naturális ihletettségét hangsúlyozzuk, hanem a szövegben közölt gondolatmenet ihletettségét priorizáljuk, amelyet a fizikailag rendelkezésünkre álló, esetleg egyenetlen szövegek alapján kell rekonstruálnunk. Almási hermeneutikájában szintén amellet teszi le a voksát, hogy a szövegben rejlő gondolatmenet felismerése híján, még a kvázi hibátlanul gondozott szövegben sem lehetséges az egyes szavak helyes szótári jelentésének felismerése.²⁰ Vanyó koncepciójával - miszerint a héber és az LXX közös ősről visszavezethető egyenrangú szövegtradíciók - egyetérthetünk, amennyiben nem egymással szemben, hanem egymást kiegészítő módon a kijelentés gondolatmenetének felismerésére használjuk a szövegeiket. Szövegkritikai nézőpontból az alábbiak szerint ábrázolhatjuk a folyamatot (lásd a következő oldalon)

A kumráni leletben mindkét (görög és héber) hagyomány párhuzamosan jelen van. Kutatásom szempontjából az LXX olyan kulcsfontosságú krisztológiai referenciákat tartalmaz, mint például az 5 Mózes 32:43-t, amelyet a Hbl. 1,6. idéz, vagy az Ézsaiás 7:14 („*παρθενος*” kérdés), amelyet a Máté 1:23 idéz. Ezekben az esetekben a maszoréta szöveg részlegesen vagy egyáltalán nem tartalmazza az újszövetségi idézet anyagát! Munkám során az LXX-et olyan hiteles forrásnak tekintem, amely alapja lehet a maszoréta szöveg kritikájának, kiegészítésének, értelmezésének.

Hogyan viszonyul a Hbl idézeteihez a keresztény kommentárirodalom?

Három típusos példán keresztül röviden bemutatom, hogy az LXX és a Hbl viszonyát hogyan értékeli a keresztény kommentárirodalom hermeneutikai szempontból. Moffat²¹ – akire A. T. Robertson is többször reflektál²² – úgy összegezi a Hbl és az LXX viszonyát (krisztológiai szempontból), hogy a keresztények megtalálták Krisztust a Septuagintában.²³ Később úgy folytatja, hogy a Hbl szerzője arra törekszik, hogy kimutassa az LXX alapján, hogy egyedül Krisztus, mint Messiás felel meg az igaz vallás kritériumainak és feltételeinek.²⁴ Úgy fogalmaz, hogy a Hbl szerzője az LXX szövege alapján bizonyítja, hogy a régi szövetségben, benne foglalás (implication) és előremutatás (anticipation) révén felismerhető az új szövetség ígérete. Moffat azon felül, hogy az LXX-et a keresztények Bibliájának nevezi,²⁵ úgy összegzi a Hbl olvasóinak az alapproblémáját, hogy nem voltak hűségesek hitbeli alapelveikhez, vagyis a következetes alkalmazás (applikáció) elmaradt.²⁶ Moffat (1924) és A. T. Robertson (1932) számára teljesen magától értetődő, hogy legitim kapcsolat áll fenn az LXX és Hbl szövege között. Az esetleges hermeneutikai problémákra a bevezetésben nem térnek ki.

Ellingworth (1993) ennél távolságtartóbb módon úgy fogalmaz, hogy a Hbl szerzőjének és egy 21. századi tudósnek a nézőpontja nem keverhető. Azt

a következtetést vonja le, hogy egy ószövetségi textus és annak esetleges későbbi alkalmazásai (applikáció) közé nem vonható éles határ, vagyis a szöveg többféle módon alkalmazható.²⁷ Ehhez az állításhoz azonban nem fűz részletes írásmagyarázati kifejtést. Úgy véli, hogy a Héber levél szerzőjének értelmezései egészen újszerűek és ötletszerűek, ezért nincs értelme a forrás és az idézet kapcsolatát a mai eszközökkel elemezni.

A WBC sorozatban Lane²⁸ (1991) körülbelül 20 oldalon át tárgyalja az idézetekhez kapcsolódó különböző kérdéseket. Külön fejezetet szentel²⁹ a rabbinikus írásmagyarázati módszereknek, ahol részletesen kitér a 1. században bevett hermeneutikai alapelvekre.

Összegezve, a kommentárirodalom hermeneutikai szempontból három tipikus módon közelít a Hbl-hez:

1. magától értetődőnek veszi az LXX és a Hbl kapcsolatát, ezért különösen nem is elemzi a forrás és az idézet viszonyát
2. a mai módszerekkel nem látja értelmét az elemzésnek
3. a korabeli rabbinikus módszerek tükrében igyekszik értelmezni az LXX és Hbl viszonyát

Az első századi rabbinikus hermeneutika, mint a Hbl háttere

A Hbl idézeteinek elemzéséhez szükséges a korabeli hermeneutikai módszerekre legalább érintőlegesen kitérni. E kérdésben – a szűkös keretek miatt – Finta Szilvia összefoglaló jellegű tanulmányát³⁰ veszem alapul, amely a halachikus módszerrel foglalkozik, kiemelve Hillél rabbit. A téma relevanciáját mi sem igazolja jobban, mint az, hogy Hillél rabbi i.e. 30 körül működött,³¹ halálát követően iskoláját fia Sammáj, majd Gamaliél (Pál apostol tanítómestere) vette át. A hillélita hagyomány tehát izagogikai szempontból is fontos, mint az Újszövetség hermeneutikai-történeti bevezetése. Ezek az írásmagyarázati módszerek képezték azt az 1. századi hermeneutikai közeget (irodalmi, logikai, teológiai formulák összessége), amelyet nemcsak az Újszövetség szerzői és szereplői, de maga Jézus Krisztus is felhasznált hitvitái és tanítása során.

Mivel ez a terület szorosan kapcsolódik a Hbl idézeteinek elemzéséhez, röviden összegzem a halachikus midrás, vagyis a korszak egyik meghatározó exegetikai műfajának a sajátosságait. A *d'ras* (keresés, kutatás) kifejezés, a tóra exegézisét és interpretációját foglalja magában.³² A *dáras* ige jelentése: *tanulmányoz, vigyáz, keres, kutat, kérdez, nyomoz, rálép, sétál vmin.* A fogalom egyszerre jelent Istent kereső lelkiületet, a szellemi dimenzióval való kapcsolatfelvételt és teljes életgyakorlatot. A *d'ras* jelentése tehát egy életformára utal. *(Ez azonban nem teljesen azonos az applikáció fogalmával, hanem magának az exegétának a lelkiületére, Istent kereső magatartására vonatkozik.)* Hermeneutikai szempontból a judaizmus írásmagyarázati tradíciójában a midrás jelentheti magát az adott bibliai verset, az adott vers interpretációját, vagy interpretációk gyűjteményét egy könyvre, vagy témára vonatkozóan.

A midrásnak kétféle iránya létezik:

– törvényt magyarázat (halachikus midrás) – „egyfajta zsidó vallásjogként funkcionált”³³

– etikai-teológiai tanítás (aggadikus midrás) – „ez a zsinagógai prédikáció műfaja, amely során bátorították, buzdították és tanították az embereket”³⁴

A szóösszetétel másik eleme a haláchá (amely a halach szóból származik). „Jelentése járandó út, életvezetés, ahogy járni/élni kell. Ez a fogalom viszont magában foglalja az applikációt, vagyis a helyes életvitel törvényszerűségeit és az azokból levezetett konkrét cselekedeteket.

A halachikus midrás jelentését tehát úgy összegezzük, hogy a „törvény szerint való életvezetés, életmód kikutatása. A halachikus midrás részletes [hermeneutikai] szabályait a middót (mértékek) tartalmazza, amelyet először Hillél rabbi gyűjtött össze.”³⁵

Az exegetis-applikáció szemszögéből, a midrás célja az általános alapelvek felismerése és alkalmazása:

„A midrás mint exegetikai módszer a Tóra örök igazságait igyekszik kiutatni. A rabbinikus midrásban, a Tóra nem történet és nem kultúra. A Tóra tehát nem egyszer megtörtént események sorozata, nem egydimenziós történelem, hanem örök igazság, történetek formájában. A múlt a jelen és a jelen a múlt része, így a múlt, jelen és jövő egy létező ugyanazon síkja, vagyis a Tóra ilyenfajta olvasásában idő és változás semmit nem jelent. Ebben a paradigmatis gondolkodásban egy esemény nem egyszeri esemény, hanem egyben példa is, így a midrás azokat a szabályokat keresi, amelyeket az események körvonalaznak, sejtetnek, s amelyek a jelenben, jövőben hasonló helyzetekben alkalmazhatóak. Neunser egy matematikai modellhez hasonlítja, amely egyszerűen a való világot alapelvekké konvertálja. A midrás eme lényegi jellege különösen nyomon követhető az aggadikus midrás (üdv)történelem értelmezésében, de természetesen a halachikus midrásban is érvényes.”

Jól érzékelhető a fenti idézet kapcsán, hogy hermeneutika történeti nézőpontból, a Hbl anyag hogyan illeszkedik a halachikus és aggadikus midrás hagyományaihoz!

Hillél hermeneutikájának hatástörténeti mozzanatai

Mivel kutatásom arra irányul, hogy az LXX és a Hbl viszonyát vizsgáljam exegetis-applikációs szempontból, jelzésszerűen utalok (a Finta tanulmány alapján) Hillél módszereinek hatására a rabbinikus hermeneutikára, hiszen ennek alapján rekonstruálhatóak az 1. sz.-i értelmezések:

Idézve Fintát, „Hillél pálcát törve az Írás mellett, a legkorszerűbb filozófiai iskolák tanításai szerint alakította ki a szabályait, míg előtte századokon keresztül filológiai analízis – vagyis a szavak és mondatok pontos vizsgálata – volt csupán az Írással való foglalkozás tárgya. Hillél a szabályok lefektetésével

*nemcsak rendszerezetté és egyben korlátlaná tette a Törvény fejlődését, hanem fenntartotta általuk a hagyomány autoritását, hidat építve a farizeusok és a saducceusok fölé.*³⁶

*„Meilzner figyelmeztet arra, hogy [...] a mesterséges értelmezés e rendszere főként arra jött létre, hogy megalapozza a tradíciót a Szentírásból, és harmonizálja a szóbeli szabályokat az írott Törvénnyel. [...] Így már a középkor legnagyobb bibliamagyarázói, Ibn Ezra, Kimich és mások, akiket joggal tartunk az exegézis alapos és tudományos rendszere atyáinak, [...] bibliai értelmezésükben teljes mértékben függetlenek maradtak Hillél, R. Jismaél és R. Akiva hermeneutikai szabályaitól.*³⁷”

Finta továbbá kifejti, hogy a rabbinikus hermeneutikai szabályok gyakran a haláchá vagyis a szóbeli magyarázat és az elsődleges jelentés ellentmondásainak összeegyeztetését szolgálták. Mindamellet az Újszövetségben jelen van egy azonos gyökerekre visszavezethető hermeneutikai „iskola”, amely kötetlenebb keretek között alkalmazza a midrás szabályait.

Jelen dolgozat kereteinek szűkössége miatt, a rabbinikus hermeneutika más irányait és jellemzőit nem tárgyalom (aggadikus midrás, PaRDész, alexandriai iskola). Röviden a PaRDész kapcsán csak annyit említek meg, hogy a rabbinikus hagyományban is jelen van az a négyes értelmezési sík, amelyet a középkori keresztény hermeneutika is más formában átvett: Psát - „egyszerű” (szószerinti), Remez - „utaló” (allegorikus), Drás - „prédikációs” (tanító), Szod - „titok” (misztikus) értelmezés. A Hbl krisztológiai idézeteinek kapcsán azt kell figyelembe vennünk, hogy az 1 sz.-i judaista tanító, igehirdető gyakorlatban a szöveg egyszerre lehetett konkrét, szó szerint értendő szöveg, allegorikus üzenet, hitelvi-erkölcsi tanítás, illetve Isten titkos tervének misztikus kulcsa.

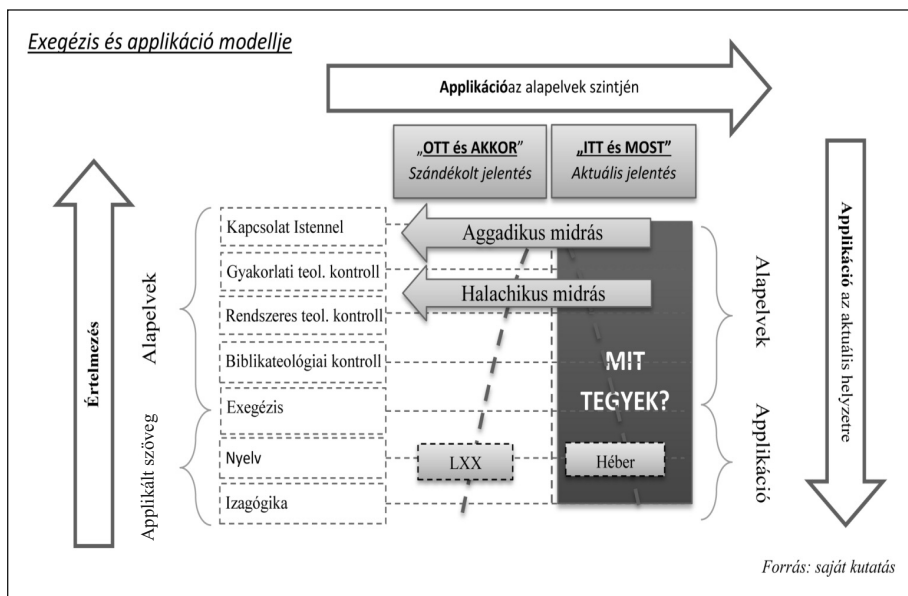
Az 1. sz.-i írásmagyarázati módszerek összevetése a modern írásmagyarázattal

Ebben az összegző fejezetben az 1. századi és a 21. századi teológiai hermeneutika koncepcióját hasonlítom össze. Az általam elérhető szakirodalomban ilyen fajta összevetésre nem találtam. Ha azonban a Hbl-t „*applikált igének*” tekintjük, akkor a mai és az egykori hermeneutikai módszerek összevetése elkerülhetetlen. A szándékolt jelentés meghatározásához ugyanis egyfelől rekonstruálnunk kell az (ismeretlen) szerző hermeneutikai módszereit, logikáját, amelyek alapján a szöveget összeállította. Másfelől ezeket a módszereket saját 21. századi hermeneutikai módszereinkkel össze kell vetnünk, hogy következtetéseket levonva értelmezni tudjuk az anyagot.

Összegezve tehát az eddig leírtakat, a midrás inkább „*felülapplikálta*”, vagy „*tülapplikálta*” a szövegeket. A főhangsúly a jogi hermeneutikához közelálló módon a „*mit kell tennem ahhoz, hogy helyesen éljek*” kérdésre esik. A midrás a szöveg tartalmát a kazuisztika nézőpontjából, precedensként szemléli. Az exegézis ennek megfelelően nem egy egységes gondolatmenet felépítését

célozza a kontextus alapján. Az exegézis inkább a kontextus „visszabontására” törekszik, vagyis olyan mozzanatokat izolál, amelyek „*példaként, esetként*” megragadhatóak és applikálhatóak.

Komplex hermeneutikai modellünkön az alábbiak szerint ábrázolhatjuk a halachikus és aggadikus midrást:

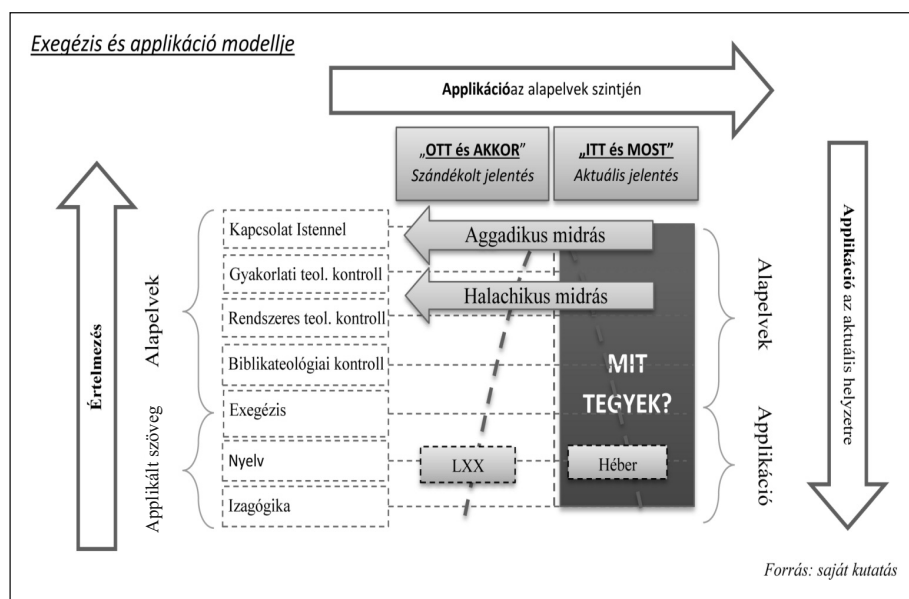

Az aggadikus és halachikus midrás rabbinikus felhasználása gyakran a szóbeli hagyomány és a szokások felől közelített a Szentíráshoz, vagyis a gyakorlatot igyekezett igazolni az Írással. Ez az irányultság abban az esetben deformálhatja az exegézis-applikáció módszereit, ha olyan mértékben fordítottá válik a folyamat, hogy az applikációhoz igazodik az exegézis.

Ezen felül a „*mit higgyünk*”, „*mit élünk át*”, „*mit cselekszik velünk Isten*” spirituális és kapcsolati dimenziók elsikkadnak. Talán a cselekedetközpontú gondolkodásnak ezt a hangsúlyeltolódását ellensúlyozza a Hbl-nek az a kijelentése, hogy: „*Hit nélkül pedig lehetetlen Istennek tetszeni; mert aki Isten elé járul, hinnie kell, hogy ő létezik és megjutalmazza azokat, akik őt keresik*”(11,6).

A (halachikus) midrás, mint módszer inkább a jogi hermeneutikához állt közel, a kor írásmagyarázati alapproblémája pedig a szóbeli hagyomány, vagyis az applikáció igazolása az exegézis alapján.

Kitekintésképpen modellünkön még elhelyezem a megemlített PaRDész irányzatait:

Felismerhetjük, hogy a PaRDész egyes írásmagyarázati megközelítései valójában ugyan-annak a komplex hermeneutikai folyamatnak a részét képezik, csak különböző területből indulnak ki. Mindegyik nézőpontnak megvan a maga részizágassága, azonban mindegyik nézőpont csak része a teljes hermeneutikai komplexitásnak. A bevezetésben leírt, komplexitásra épülő episztemológia éppen a rétegek kölcsönhatását és egyeztetését (szinergiáját) tekinti a helyes ismeret kritériumának. Ez nem azonos az egyes rétegek kritikátlan összeolvasásával (integráció). Az exegézis-applikáció célja az egyes rétegek kritikai összevetése révén, a rétegek korrekciója és összehangolása a Szentírással. Ezzel szemben az egyes rétegek leválása - vagyis az exegézis-applikáció és/vagy a teológiai dimenziók elszakadása - esetén csak elkülönült literális vagy szimbolikus (nyelvi, irodalmi) jelentést, száraz etikai törvényeket, vagy misztikus (kabbalisztikus) „varázsigéket” kaphatunk. A téma aktualitását éppen az adja, hogy a kortárs teológiai gyakorlatban szintén jelen vannak ezek a hangsúlyeltolódások.

Hillél módszerei a Hbl levében

Ebben a fejezetben, Finta tanulmányából a Hbl-re vonatkozó példákat sorolom fel, amelyek között vannak krisztológiai idézetek is:³⁸

1 – *kal vachomer* (könnyű és nehéz) a kisebbről a nagyobbra következtet: „*a majori ad minus*”. Jellemző szófordulata: *hát még, mennyivel inkább, nagyobb, jobb*.

– 9,14.–, *„Mennyivel inkább Krisztusnak a vére”*

– 12,9.–, *„nem sokkal inkább engedelmeskedünk-e a lelkek Atyjának”*

2 – *G'zérá sává* (hasonló kijelentés/ döntés/ törvény) ez a kijelentés analógiáját jelenti és lehetővé teszi, hogy átvegyük az egyik kijelentés számára azt, amelyet a másiktól már tudtunk. Jogi szempontból a hasonló eseteket jelenti. Exegetikai értelemben a szómagyarázatok, vagyis az egyes szavak jelentésének biblikateológiai meghatározása is ide tartozik:

– Ps. 110,4. /Hbl 5,5.-6. – *„Hasonlóképpen Krisztus sem maga dicsőítette meg magát azzal, hogy főpap lett, hanem az, aki így szólott hozzá: Én Fiam vagy te, ma szültelek téged.”*

– 2 Sám. 7,14. / Hbl 1,5. – *„Mert kinek mondotta valaha az angyalok közül: Én Fiam vagy te, én ma szültelek téged? és ismét: Én leszek neki Atyja és ő lesz nekem Fiam?”*

3 – *binjánáv mikkátiév echád* – általánosítás, törvényszerűség megállapítása. Az Újszöv.-ben egy textus alapján megállapítást tesz, majd általánosítja azt.

– Héb 10,5. – *„Azért a világba bejövetelekor így szól: Áldozatot és ajándékot nem akartál, de testet alkottál nekem,”*

Az eredetiben (Zsoltár 40,7.): „Véres áldozatot és ételáldozatot nem kedveltél; füleimet fölnyitottad; égőáldozatot és bűnért való áldozatot sem kívántál”. Az általánosítás menete a következő: ha a fület (részt) Isten alkotta, akkor a testet (egésztest) is Isten alkotta.

4.,5.,6. szabályokra nem találtam példát Finta tanulmányában.

7 – *„Dábár hálláméd méinjanó”* – az idézett szót vagy bekezdést a szövegkörnyezet figyelembevételével kell magyarázni:

– Hbl 4,9-10 – *„⁹Annak okáért megvan a szombatja az Isten népének. ¹⁰Mert aki bement az ő nyugodalmába, az maga is megnyugodott cselekedeteitől, amiképpen Isten is a magáéitól,”*

„Krisztus Isten népének a szombatja. A szombat tartalma, hogy a mindenható ezen a napon megnyugodott minden cselekedetétől. Következtetés: aki Krisztusban – vagyis a Szombatban – van, az is megnyugszik cselekedeteitől, vagyis nem cselekedeteiből van számára az megigazulás.”³⁹

Érdemes még megemlíteni R. Jismaél 13. szabályát, amely kimondja, hogy ha két vers ellentétben áll egymással, csak egy harmadik vers alapján lehet dönteni, mely összhangba hozza őket.⁴⁰

– Hbl 4:4 –, *„⁴Mert valahol a hetedik napról ekképpen szólott: És megnyugovék Isten a hetedik napon minden ő cselekedeteitől. ⁵ És ugyanabban ismét: Nem mennek be az én nyugodalmamba. ⁶ Mivelhogy annak okáért áll az, hogy némelyek bemennek abba, és akiknek először hirdettetett az evangélium, nem mentek be engedetlenség miatt. ⁷ Ismét határoz egy napot: Ma, szól-*

ván Dávid által annyi idő múltán, amint előbb mondva volt. Ma, ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek a ti szíveiteket. ⁸ Mert ha őket Józsué nyugalomba helyezte volna, nem szólana azok után más napról. ⁹ Annak okáért megvan a szombatja az Isten népének.”

A 4. és 5. vers ellentétét a 7. vers oldja fel.

BEVEZETÉS AZ IDÉZETEK SZEMPONTJÁBÓL

A Hbl, mint applikációs közeg bevezetése:

A szerző – általános konszenzus alapján – számunkra ismeretlen. Valószínűleg Pál közvetlen munkatársi köréhez tartozó személy (pl.: Apollós, Filemon, Barnabás), akit a gyülekezet jól ismer. A szöveg alapján a szerző kiválóan képzett teológiai, aki ismeri és rutinosan, pontosan idézi az LXX szövegét.⁴¹

Az olvasói kör – amennyiben hitelesnek tekintjük a feliratot – minden bizonnyal egy zsidó keresztény közösség tagjaiból áll.⁴² Mivel a szerző evidenciaként (magyarázat nélkül) idézi az LXX szövegét, az olvasók szintén jól ismerhették a Septuaginta szövegét, erre utal a 12,17-ben a „tudjátok” [¹⁷ἴστε^{V-RAM-2P}] kifejezés. A levél folyamatosan a zsidó kultuszra reflektál, vagyis az olvasók a zsidó vallási törvényeket egykor aktívan gyakorló személyek lehettek.

Az írás időpontja valószínűleg 70 előtti, vagyis a templom pusztulása előtt keletkezett, az alábbi igék alapján:⁴³

– 10,1. - „*áldozatokkal, amelyeket esztendőnként szünetlenül visznek*” – [*προσφερονσιν^{V-PAI-3P}*] *praes. impf.*

– 8,13. „*Mikor újról beszél, óvátette az elsőt; ami pedig megavul és megvénhedik, közel van az enyészethez.*”

A keletkezés időpontjában még működik az ószövetségi vallási gyakorlat, vagyis ünnepek és a templomi áldozatok rendszere.

A levél célja nem evangelizálás, hanem „reevangelizálás” az olvasók felé:

– 5,12. - „*ez idő szerint tanítóknak kellene lennetek, ismét arra van szükségetek, hogy az Isten beszédeinek kezdő elemeire tanítson valaki titeket*”

A szerző célja, egy korábban elfogadott keresztény hitvallás és életgyakorlat helyreállítása és megtartása, az ószövetségi zsidó hitvalláshoz és vallási gyakorlathoz való visszatéréssel szemben:

– 10,25. - „*El nem hagyván a magunk gyülekezetét, amiképpen szokásuk némelyeknek*”

– 10,35. - „*Ne dobjátok el hát bizodalmatokat, melynek nagy jutalma van.*”

– 10,39. - „*nem vagyunk meghátrálás [emberei], hogy elveszünk, hanem hitéi, hogy életet nyerjünk*”

A Hbl üzenete

A levél három központi üzenete:

1. Jézus a Messiás (Krisztus)
2. A Messiás feljebbvaló mindenkinél és mindennél, akit/amit Isten küldött az emberhez
3. A Krisztusban való hitnek gyakorlati következményei vannak

A levél tehát egyfelől azonosítja Jézust a Messiással, másfelől a Messiást összeveti a zsidó hitrendszer elemeivel, harmadrészt a hit gyakorlati megnyilvánulásait mutatja be.

Exegézis-applikáló szempontjából a szerző az ószövetségi zsidó hitrendszert, mint Jézus tipológiai előképét mutatja be.⁴⁴Itt tehát megjelenik a midrás kapcsán már leírt „fordított irány”, vagyis egy Jézus által kialakított új gyakorlatot kell összhangba hozni a Szentírással. (LXX). Jézus szolgálatát követően vált felismerhetővé az ószövetségi hitrendszer több elemével kapcsolatban (*pl.: áldozati rendszer; templomi istentisztelet*) az előkép jelleg. Ez azt jelenti, hogy emberi síkon az ószövetségi kijelentés tipologikus újraértelmezése elkerülhetetlenné vált. (Annak ellenére, hogy az elsődleges szerző, vagyis Isten már előre Jézus előzményeként vagy előképeként adta az ószövetségi kijelentést és a hitrendszer több elemét).

Hermeneutikai szempontból, a Hbl szerzője az ószövetségi *ígéreteket, előképeket, precedenseket* veti össze (paraballó)⁴⁵ az újszövetségi beteljesedésekkel és eseményekkel. Az érvelés alapját e kettő közötti azonosságok és különbségek adják. Az ó és új hasonlósági és különbözőségi pontjaiban (metszéspontok) helyezkednek el maguk a vizsgált idézetek. E metszéspontok mentén ismerheti fel az olvasó, hogy az új *jobb* (κρείττων), *nagyobb* (πρόσχωμᾶλλον–lásd: kalvachomer), *örökkévaló* (αἰώνιος) a régihez képest.⁴⁶A szövegben a halachikus jellegű magyarázatok és az aggadikus jellegű gyakorlati alkalmazások váltakoznak.⁴⁷A törzsszövegben is megjelenik kifejtett értelmezés és ahhoz kapcsolt applikáció!

TEXTUSOK ELEMZÉSE

A bevezetőben leírtak alapján, az „eredeti jelentést,”⁴⁸vagy „szándékolt jelentést”⁴⁹ két további összetevőre bontom: *eredeti alapelv és eredeti alkalmazás*. Vagyis az exegetikai elemzés tárgyát az képezi, hogy melyek voltak a szerző által eredetileg figyelembevett alapelvek és azokat milyen helyzetre applikálta. E munka elvégzése során alapvetően négy forrásra támaszkodhatok:

A szöveg - az első és legfontosabb forrás maga a Biblia szövege és a Szentírás által nyújtott szűkebb és tágabb contextusok.

A rabbinikus hagyomány– a korabeli rabbinikus hagyomány értékelése során arra kell felfigyelnünk, hogy jóllehet a szövegek nagymennyiségű i. sz. előttre visszavezethető hagyomány anyagot tartalmaznak, az írásba

foglalás vagy összeállítás csak 200 és 500 között ment végbe.⁵⁰Ebből adódóan, „az Újszövetség kutatójának az egyik legnagyobb nehézség, amivel szembe kell néznie, [...] hogy az általa felhasznált írásos szöveganyag lényegesen későbbi, mint a megvizsgált dokumentumok.”⁵¹Ez azt is jelenti, hogy az Újszövetség dokumentumai korábban keletkeztek, mint a rabbinikus iratok. Tehát az Újszövetség szövegeiből rekonstruált Ószövetség magyarázatok korábbi írásos exegetikai emlékek, mint a rabbinikus dokumentumokból megismert magyarázatok.

Kortárs nyelvi emlékek és irodalom- a Szentírás szövegeinek értelmezéséhez támpontot jelenthet a környező népek nyelvi és irodalmi anyaga, (pl.: *υιος του θεου* *vita*⁵²) ez azonban félrevezető is lehet. Egyfelől a folyamatok irányát is igen nehéz rekonstruálni (Izraeltől vett át valamit a környezet, vagy éppen fordítva Izrael vett át valamit a környezettől). Másfelől a kulturális, történeti, tudományos vagy nyelvi anyag a Szentírás kontextusában teljesen más értelemmel bírhat.

Kommentárirodalom- egyfelől a kommentárok értelemszerűen az előző három forrásra támaszkodhatnak, másfelől a keresztény kommentárirodalom saját hagyományaitól is meghatározott. Az elemzéseim során a fenti négy forrás egyensúlyára törekszem.

A levél bevezető versei (1-3. vers)

Az első vers, a Hbl átfogó logikájának megfelelően a „*régmúltat*” (*πάλαι*) és a jelenlegi utolsó időket (*ἐπ’ ἐσχάτου τῶν νημερῶν τούτων*) hasonlítja össze, majd, a „*próféták által az atyáknak adott*” (*τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις*) kijelentést a „*Jézus által*” (*ἐν νῦν*) adott kijelentéssel. Végül a „*többszöri és többféle*” (*Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως*) kijelentést a Krisztusban adott egyszeri és tökéletes kijelentéssel. A levél a későbbiek során ugyanennek a szempontrendszernek a mentén tárgyalja a különböző témákat:

- *régi/új*
- *ószövetségi tekintély/Jézus tekintélye*
- *tökéletlen és részleges (ÓT) / tökéletes és teljes (ÚT)*

A 2. és 3. versek - Jézus mindenképp felett való személyét mutatják be egy tömör hitvallás keretében:

*ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων,
δι’ οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας·
ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ,
φέρων τε τὰ πάντα τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,
καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος
ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς,*

A dogmatikai igazságok a következők; a fiú örökös, a fiú társ a terem-
tésben, a fiú lényében Istennel azonos (személyében eltérő), a fiú a világ telj-
hatalmú ura, a fiú az ember megváltója, a fiú az Atya társuralkodója. Ez a
mottószerű hitvallás összefoglalja a levél dogmatikai üzenetét, amelyet a ké-
sőbbiek során kifejt (applikál) a szerző.

Kulcsüzenet: a Fiú, az Atyától elválaszthatatlan legfőbb tekintély, király,
főpap, főpróféta egy személyben

Az első fejezet kulcsfogalma: υιος

1.fejezet 4. verse („az első fejezet alapelve”)

„⁴ Annyival kiválóbb lévén az angyaloknál, amennyivel különb nevet örökölt
azoknál.” [⁴ τοσοῦτον^{D-DSM} κρείττων^{A-NSM} γενόμενος^{V-2ADP-NSM} τῶν^{T-GPM} ἀγγέλων^{N-GPM}
ὅσῳ^{K-DSN} διαφορώτερον^{A-ASN-C} παρ’^{P-APM} αὐτοῦς^{P-APM} κεκληρονόμηκεν^{V-RAI-3S} ὄνομα.
^{N-ASN}] – szintaktika.⁵³ A levél elején bemutatott átfogó alapelvet –vagyis azt, hogy
Krisztus az Atyától származó entitás– most a fiú és az angyalok viszonyára alkal-
mazza. A negyedik vers fogalmazza meg azt a konkrét alapelvet, amelyet az egész
fejezet során idézetekkel illusztrál a szerző. A gondolatmenet végén ugyanezt az
alapelvet nyugtazza a 14. vers: „¹⁴Avagy nem szolgáló lelkek-e mindazok, elküldve
szolgálatra azokért, akik örökölni fogják az üdvösséget?”

Az első fejezet szerkezet a következő: (1.-3. versek – a levél bevezetése)

4. vers – alapelv bemutatása („kiválóbb lévén az angyaloknál”)

5-13. versek –illusztrációk

5 /a vers - (Zsoltár 2:07)

5 /b vers - (2Sámuel 7:14)

6 vers - (5Mózes 32:43)

7 vers - (Zsoltár 104:4;)

8 vers - (Zsoltár ‘45:8)

9 vers - (Zsoltár 46:6)

10 vers - (Zsoltár 102:25)

11 vers - (Zsoltár 102:26)

12 vers - (Zsoltár 102:27)

13 vers - (Zsoltár 110:1)

14. vers – alapelv összefoglalás („az angyalok szolgáló lelkek”)

A Hbl szerzője, a „binjan áv miss ’né k’túvim”⁵⁴-hoz hasonlóan több textus
alapján von le egy végkövetkeztetést, annyi különbséggel, hogy itt nem csak a
Tóra a forrás.

A fejezetben megjelenő idézeteket a 4. és 14. vers alapelveinek tükrében kell értelmeznünk, miszerint *Krisztus nagyobb az angyaloknál, az angyalok pedig Krisztusnak alávetett szolgáló lelkek.*

(A kutatás távlatos jelentőségét az adja, hogy a fejezet szerkezete akár egy teológiai tanulmány, szakmai előadás vagy tematikus prédikáció vázlata is lehetne, sőt az élő beszédben is megfigyelhetőek hasonló „teológiai mintázatok”).

1.fejezet 5. a.vers (Zsoltár 2:7)

(Mert kinek mondotta valaha az angyalok közül:) „*Én Fiam vagy te, én ma szültelek téged*”

Hbl [υιος^{N-NSM} μου^{P-1GS} ει^{V-PAI-2S} συ^{P-2NS} εγω^{P-1NS} σημερον^{ADV} γεγεννηκα^{V-RAI-1S} σε^{P-2AS}]

LXX [υιος^{N-NSM} μου^{P-GS} ει^{V-PAI-2S} συ^{P-NS} εγω^{P-NS} σημερον^{ADV} γεγεννηκα^{V-RAI-1S} σε^{P-AS}]

WHM [בְּנֵי @ncmsc+X1csHa הַמַּלְאָכִים @pi2ms:יְהוָה @pi1cs:אֵל @Pa:אֲנִי @ncmsa+Ha:הַיּוֹמָהּ @vqp1cs+X2ms]

A forrás - a Károli számozása szerint - a 2. zsoltár 7. verse. A héber⁵⁵ és a görög szöveg⁵⁶ szinkronban van. Az LXX és a Hbl⁵⁷ szövege betű szerint egyezik. Egyéb magyar fordítások: „Az örökkévaló szólt hozzám: *fiam vagy, én ma szülőd lettem*”,⁵⁸ „elmondom nektek [...] mit mondott nekem az örökkévaló: *a fiam vagy ma adtam neked életet*”⁵⁹

Rabbinikus nézőpontból Kraus (Rásit idézve) így fogalmaz: „*Bölcseink az egész zsoltárt a messiási időre vetítik, annak minden ismérével: a felkent király maga a Megváltó, a Messiás, aki ellen a népek felkelnek, fellázadnak és háborút vezetnek ellen.*”⁶⁰ Ámosz Cháchám⁶¹ a „*Mesiách = Felkent = Messiás*” fogalmát olyan eszmetörténeti kontextusban értelmezi, amely során a 2. Zsoltár fokozatosan levált Dávid történetéről (2Sám 5,17) és általában a harcba induló izraelita seregek énekévé vált. A Messiás (felkent) fogalma fokozatosan Dávid minden utódjára vonatkozó terminus technikussá fejlődött. Ezt támasztja alá Flusser azon állítása, miszerint a második templom időszakában jelen volt az az eszme a zsidóság gondolatvilágában, hogy Izraelt maga Isten kormányozza a felkent király által.⁶²

A WBC⁶³ speciális ÚT nézőpontból is elemzi a zsoltár messiási vonatkozásait. Történeti szempontból az i.e. 587./6. évben a dávidi dinasztia hatalma véget ér. Az 1. században viszont Krisztus ígéhirdetésének központi eleme az, hogy kihirdeti Isten országát: „*Bétölt az idő, és elközelített az Istennek országa; térjete meg, és higgyetek az evangéliumban*” (Márk 1:15 - Károli). Craigie rámutat arra, hogy a második zsoltár anyaga milyen tipológiai kapcsolatban áll Krisztus ígéhirdetésével és szolgálatával. A királyzsoltár antitípusa a mennyei szózat: „*ez az én szerelmes Fiam, akiben én gyönyörködöm: őt hallgassátok.*” (Máté 17:5; Márk 9:7). Tipológiai értelemben, Jézus bemeztése és a Szentlélek

leszállása, földi beiktatási ceremónia messiási hivatalába, vagyis „*koronázási (felkenetési) szertartás*”. (Jézus életét, igehirdetését és halálát is áthatja Isten országának és saját királyságának teológiája.)⁶⁴A 2. Zsoltár messiási értelmezését erősíti az ÚT-ban az apostoli igehirdetés is:

„*Mint a második zsoltárban is meg van írva: Én Fiam vagy te; ma nemzettelek én téged*”(ApCsel 13:33 - Pál a pisidiai Antiókiában prédikál).

A 2. Zsoltár szövege és messiási értelmezése ismert volt az 1. századi egyház körében is:

„*Miért zúgolódtak a pogányok, és gondoltak a népek hiábavalókat?* ²⁶ *Felállottak a földnek királyai, és a fejedelmek egybegyűltek az Úr ellen és az ő Krisztusa ellen.* ²⁷ *Mert bizony egybegyűltek a te szent Fiad, a Jézus ellen, akit felkentél, Heródes és Poncius Pilátus a pogányokkal és Izrael népével.* (Apcs 4:24-28)

Az Újszövetség fokozatosan kibontakozó krisztológiájának tükrében válik érthetővé a Hbl 1:5 és 5:5 egyértelmű jelentése: „*Én Fiam vagy te, ma szültelek téged*”.

Exegetikai szempontból a király zsoltár⁶⁵ eredeti szövege nyitva hagyja az alanyiség kérdését vagyis, hogy Isten közvetve, vagy próféta által szólt-e a királyhoz. A Hbl ellenben, - talán éppen a Márk 9:7⁶⁶ alapján - az Atya és a fiú közvetlen és élő párbeszédének kontextusába helyezi a szöveget (interrogáció)⁶⁷: „*Mert kinek mondotta valaha az angyalok közül*” (τινι γαρ ειπεν ποτε των αγγελων). A „*τινι*” Itt lehetne dat. resp. („*kiről mondtá*”) azonban a folytatásban szereplő sing. 2. alak (υιος μου ειπυ) egyértelművé teszi, hogy részesbármelyik alapesetről van szó („*kinek*”). Robertson is nyugtázza a KJV fordítását: „*unto which*”⁶⁸.

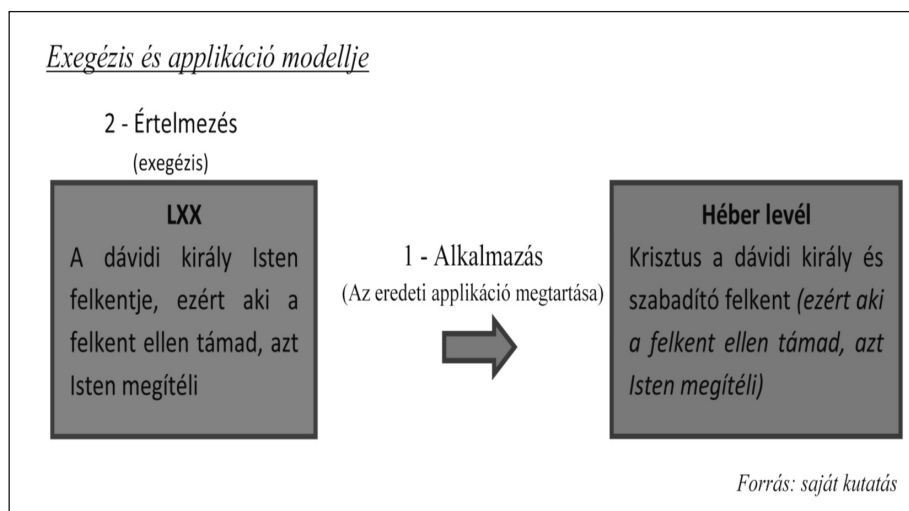
Az exegézis-applikáció szempontjából a zsoltár eredeti, szándékolt jelentését több szegmensből is elemezhetjük. Literális szempontból – a WBC gondolatmenetét követve⁶⁹ – vonatkozhat egy konkrét (történetileg meghatározható) király beiktatására. Ceremoniális szempontból lehet a királyi beiktatások liturgikus szövege. Profetikus (tipikus) szempontból Isten országának eljövendő királyára (a Messiásra) mutathat. Jézus Krisztus életében a ceremoniális és tipikus elem is beteljesedett a bemelegítéskor. Ennek alapján mondhatjuk, hogy ceremoniális és tipológiai értelemben Jézusra **applikálja** a szöveget a szerző (lásd a következő oldalon).

Ha azonban a 2.Zsoltárt a történeti és irodalmi hermeneutika alapján közelítjük, akkor a szövegben az alábbi alapelvet figyelhetjük meg:

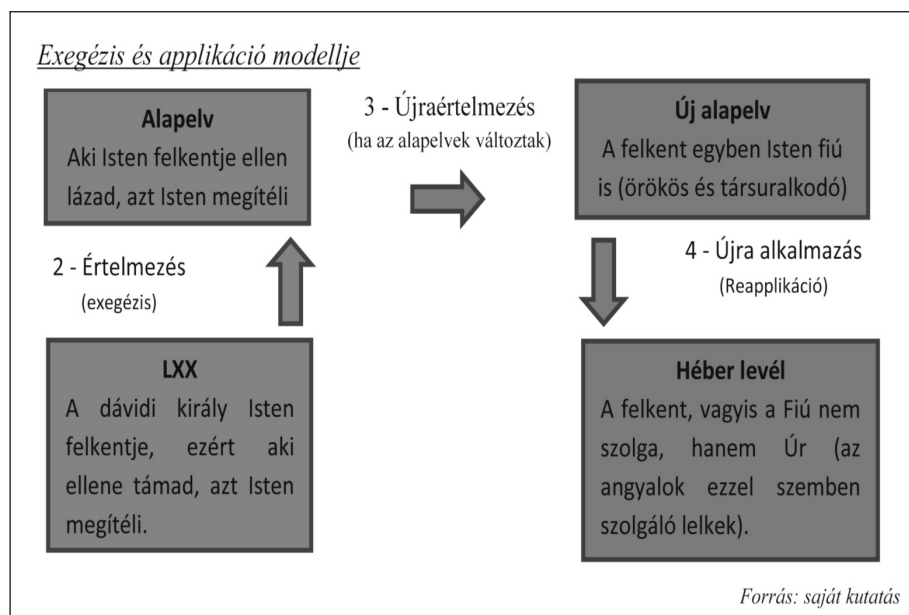
1. *Izrael királya Isten felkentje*

2. *Aki Isten és az ő felkentje ellen lázad, azt Isten a Fiú által megítéli*

A Hbl 1. fejezetének gondolatmenete azonban nem a népek lázadásával és az ítélet gondolatával hozza összefüggésbe a 2. Zsoltár 7. versét, hanem Krisztus és az angyalok hierarchikus viszonyát illusztrálja a király zsoltár szövegével. A Hbl szerzője a forrás kontextusából egy új (addig is jelenlévő, de

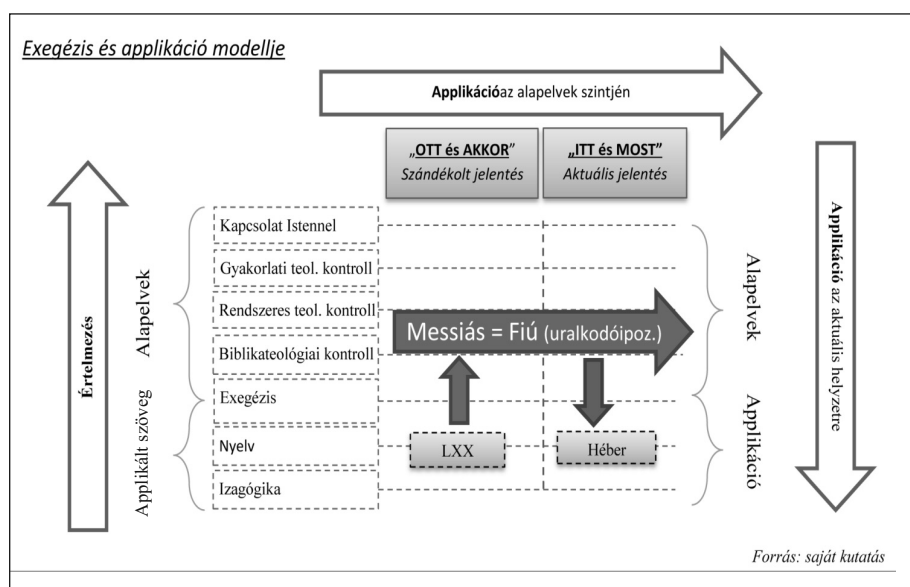
hangsúlytalan) elvet emel ki. Ilyen értelemben átértelmezi a kontextus központi alapelvét az alábbiak szerint:

A folyamatot azonban tovább bonthatjuk, miszerint a Hbl 1. fejezete az alábbi elemekre épül:

1. A Messiás Isten fia
2. Az angyalok Isten szolgálói
3. A fiú státusza magasabb, mint a szolgák státusza

A Hbl szerzője illusztratív módon (precedens jelleggel) arra keres hivatkozást az ÓT-ban, hogy Jézus nagyobb az angyaloknál. Ez az illusztratív technika eltér a kontextuális megközelítéstől. Ez az eltérés abban áll, hogy nem a kontextus központi alapelvét applikálja a szerző, hanem a 2. Zsoltár anyagát teológiai komponensekre bontja. A 2. Zsoltár egy etikai hangsúlyú szöveg, amely imperatívuszok (συνετε; δουλευσατε;δραξασθε) formájában felszólítja a lázadó királyokat a Fiú iránti engedelmességre. Teológiai nézőpontból magától értetődő, hogy az etikai üzenet azon a dogmatikai pilléren nyugszik, hogy a felkent (*fiúi státuszban*) Isten autoritásával uralkodik. A Hbl szerzője elhagyja az etikai réteg normatív felszólításait és a dogmatikai réteg igazságait emeli át érvelésében. Ezt a folyamatot az alábbiak szerint ábrázolhatjuk:

Tehát a Zsoltár és Hbl között biblikateológiai („fiú”, „felkent”) és dogmatikai („a felkent Isten fia”) és nem etikai vagy átfogó kontextuális kapcsolat van. Ez a már említett *G'zéra sáv* (hasonló kijelentés/döntés/törvény) módszerhez hasonlít (3.5.). Összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a kontextus egészét nézve, az etikai alapelvet – ami a felkent elleni lázadás – elhagyja a Hbl szerzője és a fiúság státuszára helyezi át a hangsúlyt, tehát **átértelmezésről** van szó.

1. fejezet 5. b. vers (2Sámuel 7:14)

„Én leszek neki Atyja és ő lesz nekem Fiam”

Hbl [ἐγὼ^{P-INS} ἔσομαι^{V-FDI-1S} αὐτῷ^{P-DSM} εἰς^{PREP} πατέρα, ^{N-ASM} καὶ^{CONJ} αὐτὸς^{P-}
^{NSM} ἔσται^{V-FDI-3S} μοι^{P-1DS} εἰς^{PREP} υἱόν, ^{N-ASM}]

LXX [εγω^{P-NS} εσομαι^{V-FMI-1S} αυτω^{D-DSM} εις^{PREP} πατερα^{N-ASM} και^{CONJ} αυτος^{D-NSM} εσται^{V-FMI-3S} μοι^{P-DS} εις^{PREP} υιον^{N-ASM}]

WHM [אני @piles-ה'ה'ה'ה' @vqiles-י' @Pp+X3ms-י' @Pp-ב' @ncmsa-י' @Pc-אני @pi3ms-ה'ה'ה'ה' @vqi3ms-י' @Pp+X1cs-י' @Pp-ב' @ncmsa+Ha]

A forrás - a Károli számozása szerint - a 2Sámuel 7:14. A héber és a görög szöveg szinkronban van. Az LXX és a Hbl szövege betű szerint egyezik. Egyéb magyar fordítás: „*Én leszek neki atyjául és ő lesz nekem fiamul*”.⁷⁰

A szakasz érdekessége, hogy a 2. Kor. 6:18-ban Pál ugyanezt a forrást (2 Sámuel 7:14) idézi Krisztus és az egyház viszonyára vonatkoztatva.⁷¹ Az LXX-ben megjelennek a messiási kellékek (örök uralom, fiúság). Közvetlenül Nátánnak jelenti ki az Úr (7:4) a profetikus és tipikus üzenetet. A kontextusban a típusra (Salamon) és az antitípusra (Jézus) vonatkozó állítások összefonódnak. Ez abból adódik, hogy a szöveg elhangzásának időpontjában a közeljövő és a távoli jövő horizontja összemosódik, vagyis Salamon és Jézus színrelépése egyaránt jövőbeli eseménynek számított. Tipikus nézőpontból négyféle minőséget kell tehát megkülönböztetnünk az LXX szövegében:

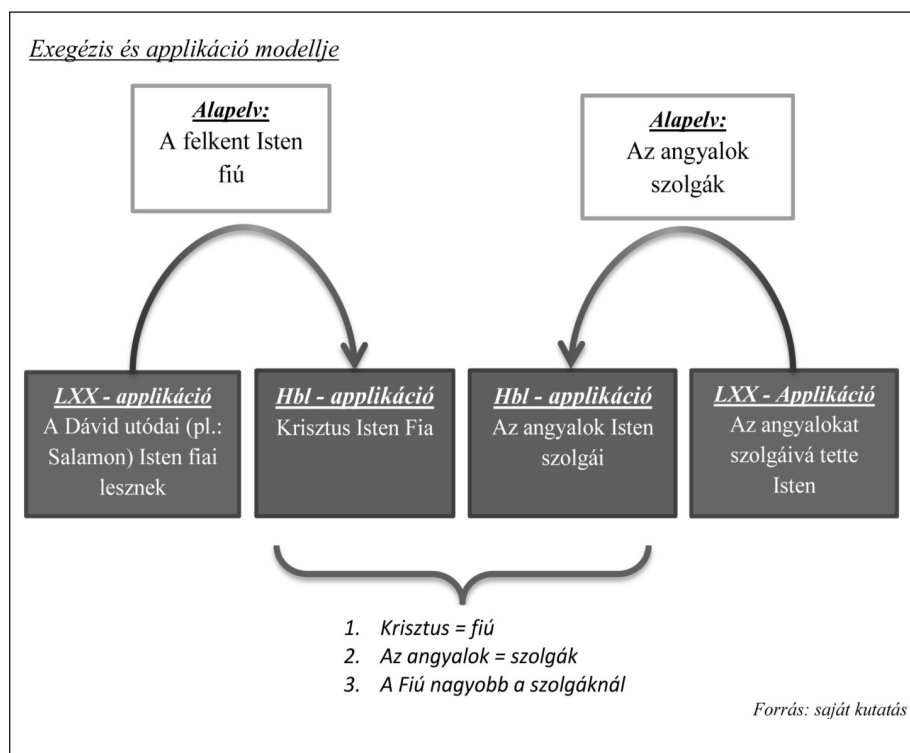
- Salamonra és Jézusra egyaránt és szó szerint igaz állítások (pl.: 12. vers - „ágyékból származik”)
- Salamonra és Jézusra, mint típusra és antitípusra érvényes állítások (pl.: 13. vers - „Az fog házat építeni”)
- Csak Salamonra érvényes állítások (pl.: 14. vers - „aki mikor gonoszul cselekszik”)
- Csak Jézusra érvényes állítások (pl.: 16. vers - „te országod mindörökké tiéd lesz, [és] a te trónod erős lesz mindörökké”)

A „υιος” kifejezés – amelynek kapcsán a Hbl idézi a forrást – tipikus módon vonatkozhat Salamonra és Jézusra, mint típusra és antitípusra. A WBC úgy fogalmaz, hogy a biológiai származáson túl háromféle módon közölhető a fiúság státusza: örökbefogadás, szövetségkötés, királyi adomány.⁷² Salamon esetében az Istentől kapott fiúság adoptáció révén valósulhatott meg, Jézus esetében pedig származása révén. Jól érzékelhető, hogy a fiúság ÚT teológiája (amelyet 2. Zsoltár kapcsán részleteztem) hogyan hat más prófétikus szakaszok értelmezésére.

Az eredeti kontextus vezérgondolata a templomépítés. A textus alapelve pedig az, hogy nem Dávid, hanem Dávid utóda fogja felépíteni a templomot. ÚT nézőpontból az Isten háza és a templom tipológiai jelentéssel bírnak. (A fogalom vonatkozhat Krisztus biológiai testére⁷³ is és lelki testére is, vagyis az egyházára⁷⁴). E gondolat Hbl-en belüli hivatkozása így hangzik: „*Krisztus ellenben mint Fiú (hű volt) a maga háza felett, akinek háza mi vagyunk*”.⁷⁵

A forrás kontextusban meghúzódó tipikus alapelv tehát az, hogy ahogy Salamon fel fogja építeni Isten kőből épült templomát, ugyanúgy - Dávid fia (Mt. 1:1) - Jézus is fel fogja építeni Isten lelki templomát, vagyis az ÚT-i egyházat.

A Hbl szerzője azonban a fiúság gondolatát nem a templomépítéssel kapcsolja össze, mint a forrás kontextus, hanem illusztratív módon a Fiú és az angyalok viszonyára vonatkoztatja az alábbi logika szerint:

A teljes kontextus szempontjából **újraértelmezi** a szakaszt a szerző, hiszen elhagyja a templomépítés alapüzenetét és más alapelvet helyez a középpontba. A kiemelt prófétikus ígéretet („*Én leszek neki Atyja és ő lesz nekem Fiam*”) viszont tipikus módon **applikálja** Jézusra.

1. fejezet 6. vers (5 Mózes 32:43)

„(Viszont mikor behozza az ő elsőszülöttét a világba, így szól) és imádják őt az Istennek minden angyalai.”

Hbl – [προσκυνησάτωσαν^{V-AAM-3P} αὐτῷ^{P-DSM} πάντες^{A-NPM} ἄγγελοι^{N-NPM} θεοῦ.^{N-GSM}]

LXX – [προσκυνησάτωσαν^{V-AAM-3P} αὐτῷ^{D-DSM} παντες^{A-NPM} υιοι^{N-NPM} θεου^{N-GSM}] (5 Mózes 7:14)

LXX - [προσκυνησατε^{V-AAM-2P} αυτω^{D-DSM} παντες^{A-NPM} οι^{T-NPM} αγγελοι^{N-NPM} αυτου^{D-GSM}](Zsolt 97:7)

A forrás - a Károli számozása szerint - az idézet az 5Mózes 32:43 vagy a 97. Zsoltár 7. versével rokon.

Az 5 Mózes esetében a héber és a görög szöveg határozott bővülést mutat:

765Móz 32:43		
43 ευφρανθητε^{V-APM-2P} ουρανοι^{N-NPM} αμα^{ADV} αυτω^{D-DSM} και^{CONJ} προσκυνησατωσαν^{V-AAM-3P} αυτω^{D-DSM} παντες^{A-NPM} υιοι^{N-NPM} θεου^{N-GSM} ευφρανθητε^{V-APM-2P} εθνη^{N-NPN} μετα^{PREP} του^{T-GSM} λαου^{N-GSM} αυτου^{D-GSM} και^{CONJ} ενισχυσατωσαν^{V-AAM-3P} αυτω^{D-DSM} παντες^{A-NPM} αγγελοι^{N-NPM} θεου^{N-GSM} οτι^{CONJ} το^{T-ASN} αιμα^{N-ASN} των^{T-GPM} υιων^{N-GPM} αυτου^{D-GSM} εκδικαται^{V-FMI-3S} και^{CONJ} εκδικησει^{V-FAI-3S} και^{CONJ} ανταποδωσει^{V-FAI-3S} δικην^{N-ASF} τοις^{T-DPM} εχθροις^{N-DPM} και^{CONJ} τοις^{T-DPM} μισουσιν^{V-PAPMP} ανταποδωσει^{V-FAI-3S} και^{CONJ} εκκαθαριει^{V-FAI-3S} κυριος^{N-NSM} την^{T-ASF} γην^{N-ASF} του^{T-GSM} λαου^{N-GSM} αυτου^{D-GSM}	הָרְגִינִי גַם־לְאֵלֹהִים @ncmpa עַל־אֵלֶיךָ @vhvm @ncmsc+X3ms עַל־כֵּן @Pc+Hb גַּם־לְאֵלֹהִים @ncmsc עַל־כֵּן @ncmpc+X3ms הָרְגִינִי @vq13ms לְאֵלֹהִים @Pc עַל־כֵּן @ncmsa וְיִשְׁכַּח @vhi3ms לְאֵלֹהִים @Pp עַל־כֵּן @ncmpc+X3msH אֶפְרַיִם @vpp3ms+Oc כִּפְרוּ @Pc עַל־כֵּן @ncmsc+X3ms וְעַל־כֵּן @ncfsc+X3msHc	Ujjongjatok ti nemzetek, ő népe! Mert ő megtorolja az ő szolgálainak vérét, földjének és népé- nek megbocsát!

Az 97. zsoltár 7. verse szintén eltérést mutat, ami a héber és a görög szöveget illeti:

7797. zsoltár 7. vers		
77 αισχυνητωσαν^{V-APM-3P} παντες^{A-NPM} οι^{T-NPM} προσκυνουντες^{V-PAPRP} τοις^{T-DPM} γλυπτοις^{A-DPM} οι^{T-NPM} εγκαυχωμενοι^{V-PMMP} εν^{PREP} τοις^{T-DPM} ειδωλοις^{N-DPM} αυτων^{D-GPM}	יִבְשֹׁנוּ כָּל־ הַפְּסִלִים @vq13mp+JmHa הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @ncmsa עַל־פָּנֵי @vqPmpc הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @ncmsc הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @vtPmpa+Hb עַל־פָּנֵי @Pa הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @ncmpa עַל־פָּנֵי @Pp+X3ms הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @vsvmp+Hb עַל־פָּנֵי @ncmpa הַמִּשְׁתַּחֲוִּיִּם @ncmsc	Megszégyenülnek mind a faragott képek szolgálai, akik bálványokkal dicsekednek; meghajolnak előtte mind az istenek.

Robertson⁷⁸ a 97. zsoltár 7. versét nevezi meg forrásként, ahol a „προσκυνησατε” plur. 2 imper. alak szerepel. A WBC⁷⁹ az 5. Mózes 32.43-ból, vagyis Mózes himnuszából eredezteti az idézetet. Az LXX és a Hbl szövege egy szó kivételével (ἄγγελου/υιοι) megegyezik. Az idézett szöveg általánosan ismert liturgikus ének volt az első századi zsidó-keresztény egyházban. A Messiás személyére egyedül a „κυριος” kifejezés utalhat a forrás szövegében. Keil/Delitzsch⁸⁰ a messiási jelleget az „εθνη”, vagyis „népek” kifejezéssel támasztja alá, miszerint a messiási korszak jellegzetessége, hogy minden nép leborul Isten előtt. Pál is ilyen értelemben idézi a verset a Róma 15:10⁸¹-ben. A

Pulpit⁸² a 32:1 alapján⁸³ kozmikus és apokaliptikus kontextusban a menny és a föld közös hódolatára vonatkoztatja a szöveget. Ebből következően a „*υιοι θεου*” kifejezés valóban angyali seregeket jelenthet, ez később szinonimaként meg is jelenik az LXX szövegében („*ενισχυσατωσαν αυτω παντες αγγελοι θεου*”). A Hbl idézete a kettő kombinációja: „*προσ κνησατωσαν αυτω παντες αγγελοι θεου*”. Exegetikai szempontból az *Isten Fia* (*υιος θεου*) és az *Isten fiai* (*υιοι θεου*) kifejezések szinkronizálása jelenhet problémát, hiszen a Hbl éppen a kettő alapvető különbségét hangsúlyozza. Robertson szerint, az LXX-ben szereplő „*Isten fiai*” kifejezés az angyalokra vonatkozóan mindig csak csoportot jelöl („*class*”) és soha nem individuummként egyes angyalokra vonatkozik.⁸⁴

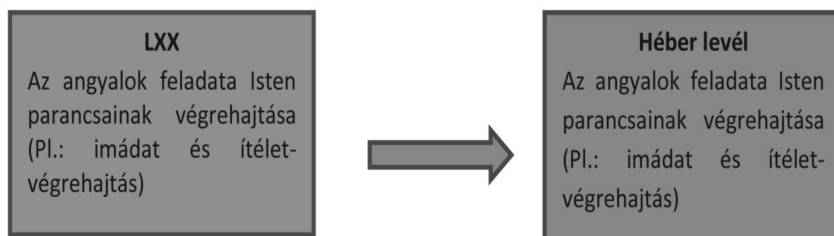
A Hbl szerzője ebben az esetben egy aoristos imperativusi alakot (προσκνησάτωσαν) emel át az LXX szövegéből. A Hbl 1:6-ban a hangsúlyos „δε” kötőszó gondolathatárt jelöl. Ebben a versben már nem a Fiú kiemelt, hanem az angyalok alárendelt státuszát illusztrálja a szerző az idézettel. Az „*imádják*” felszólítás tehát az angyalok alávetett státuszára utaló ÓT precedens.

Az exegézis-applikáció nézőpontjából Mózes énekének középpontjában Isten igazságossága áll. Ez az engedetlenség számára ítéletet, az igazak számára pedig kegyelmet és örömteli felemelkedést jelent majd. Az angyalok a kozmikus igazságszolgáltatás folyamatának a „*mellékszereplői*”. Feladatuk imádni (*proszküneo*) Istent és végrehajtani (*eniszkhüo*, *ekdikeo*, *antapodidómi*) az ítéletet. Az LXX apokaliptikus képi anyaga is tükrözi azt az elvet, hogy az angyalok alávetett státuszban vannak.⁸⁵

A Hbl nem *Isten kozmikus ítéletének* szempontjából idézi a szöveget, hanem kiemeli az angyalokra vonatkozó felszólítást a gondolatmenetből. A teljes kontextus alapelvehez képest **újraértelmezi** a szöveget, vagyis új alapelveket helyez a középpontba. Az angyalokra vonatkozó szöveg (43. vers) szempontjából viszont megtartja az eredeti értelmet és **applikálja** az anyagot:

Exegézis és applikáció modellje

1 - Alkalmazás
(Az eredeti applikáció megtartása)

Forrás: saját kutatás

1. fejezet 7. vers (Zsoltár 104:4)

⁷ És bár az angyalokról [így] szól: Ki az ő angyalait szelekké teszi és az ő szolgálait tűz lángjává,

Tisch - [⁷ και^{CONJ} πρὸς^{PREP} μὲν^{PRT} τοὺς^{T-APM} ἀγγέλους^{N-APM} λέγει, ^{V-PAI-3S} ὁ ^{T-NSM} ποιῶν^{V-PAP-NSM} τοὺς^{T-APM} ἀγγέλους^{N-APM} αὐτοῦ^{P-GSM} πνεύματα, ^{N-APN} και^{CONJ} τοὺς^{T-APM} λειτουργοὺς^{N-APM} αὐτοῦ^{P-GSM} πυρὸς^{N-GSN} φλόγα· ^{N-ASF}]

LXX - [⁴ ο ^{T-NSM} ποιῶν^{V-PAPRS} τοὺς^{T-APM} ἀγγέλους^{N-APM} αὐτοῦ^{D-GSM} πνεύματα^{N-NPN} και^{CONJ} τοὺς^{T-APM} λειτουργοὺς^{N-APM} αὐτοῦ^{D-GSM} πυρ^{N-NSN} φλεγὼν^{V-PAPRS}]

WLC - [⁴ הַשָּׁמַיִם^{@vqPmsa+Ha} אֱלֹהִים^{@ncmpc+X3ms} יוֹרֵד^{@ncfpa+H3f} אֵשׁ^{@vpPmpc+X3ms} וְהַיָּם^{@ncbsa+Ha} וְהַיָּם^{@vqPmsa+Ha}]

A forrás - Károli számozása szerint – a 104. zsoltár 4. verse. A héber és a görög szöveg szinkronban vannak. Az LXX és a Hbl szövege betű szerint egyezik. Egyéb fordítás: „Szeleket tesz követivé és szolgálivá lobogó tüzet” (IMIT). A WLC és az LXX szövege a finalis acc. „irányában” térhet el:

„angyalait szelekké teszi” vagy „angyalaivá [a] szeleket teszi”.

„szolgálait tűznek lángjává teszi” vagy „szolgálivá teszi [a] tűznek lángját”.

Az eredeti költői héber szöveg nyelvtani szempontból kétesélyes, mivel nem jelennek meg a „תא” ill. a „ל” előljárószavak, amely a héber szöveget teljesen egyértelművé tehetné. A LXX fordítója követi a héber szórendet, ami a koinéban a finalitás irányát („szelekké”, „lángjává”) is eldönti. Az eredményhatározói viszonyokat a szórenden felül pl.: εις prepozíció vagy a ως szócska⁸⁶ fejezhetné ki egyértelműen a görög szövegben az alábbiak szerint:

1. ο ποιον τους ἀγγέλους αὐτοῦ ως πνεύματα

2. ο ποιον εις πνεύματα τους ἀγγέλους αὐτοῦ

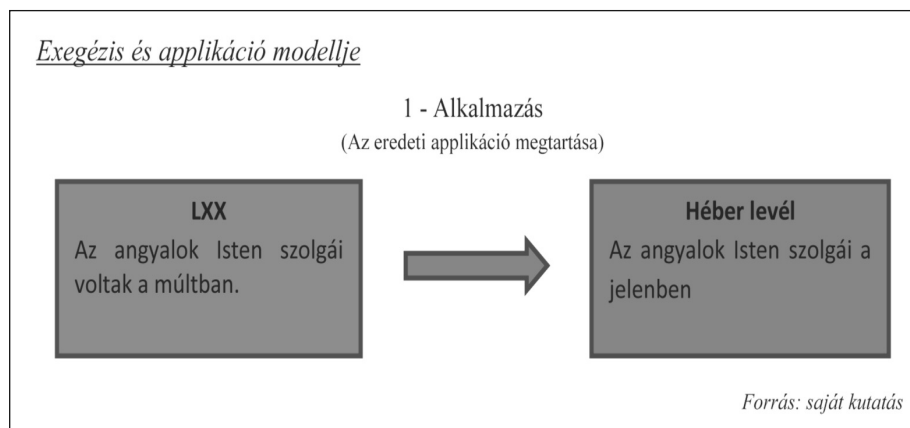
3. ο ποιον εις τους ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα

Teológiai szempontból, van ÓT precedens arra vonatkozóan, hogy Isten a természeti jelenségeken keresztül cselekszik és kommunikál (pl.: Illés⁸⁷). De kifejezetten arra is van precedens, hogy az angyali lények (sátán) tűz és szél formájában cselekszenek (Jób⁸⁸).

A szövegben megjelenő allegorikus képi anyag a teremtett világ jelenségeit állítja párhuzamba a királyi udvar kellékeivel: *fény* = *öltözet*; *egek* = *kárpit*; *vizek* = *palota alapzata*; *felhők* = *szekerek*; *szelek és tűz* = *szolgák*. A zsoltárban megjelenő alapelv az, hogy Isten uralkodik a kozmosz felett és Ő jelöli ki az egyes teremtmények helyét és funkcióját. Nafta Kraus úgy fogalmaz, hogy a rabbinikus irodalomban fel sem merül, hogy itt a „követ” vagy „szolga”⁸⁹ fogalmak ne mennyei lényekre vonatkoznának. A szél és a tűz is lehetnek olyan fizikai tényezők, amelyek mögött szellemi entitások állnak (Élijahu, Jób).⁹⁰

A 104. Zsoltár alapelve tehát az, hogy Isten uralkodik a kozmosz és az angyalok felett is. A Hbl nem ezt az alapelvet applikálja, hanem az angyalokra vonatkozó illusztrációt használja fel. A teljes kontextus szempontjából tehát

ismét **átértelmezi** a szöveget a szerző, mivel új alapelveket helyez a középpontba. Az angyalokra vonatkozó illusztráció szempontjából viszont **applikálja** az anyagot.

1. fejezet 8. vers (Zsoltár 45:7)

⁸ Ámde a Fiúról [így]: A te királyi széked, óh Isten, örökkön örökké. Igazságnak pálcája a te országodnak pálcája. ⁹ Szeretted az igazságot és gyűlölted a hamisságot: annak okáért felkent téged az Isten, a te Istened, örömmel olajával a te társaid felett.

Hbl. - [⁸ πρὸς^{PREP} δὲ^{CONJ} τὸν^{T-ASM} υἱόν, ^{N-ASM} ὁ^{T-NSM} θρόνος^{N-NSM} σου, ^{P-2GS} ὁ^{T-NSM} θεός, ^{N-NSM} εἰς^{PREP} τὸν^{T-ASM} αἰῶνα^{N-ASM} τοῦ^{T-GSM} αἰῶνος, ^{N-GSM} καὶ^{CONJ} ἡ^{T-NSF} ῥάβδος^{N-NSF} τῆς^{T-GSF} εὐθύτητος^{N-GSF} ῥάβδος^{N-NSF} τῆς^{T-GSF} βασιλείας^{N-GSF} σου. ^{P-2GS}]

LXX – [⁶ ὁ^{T-NSM} θρόνος^{N-NSM} σου^{P-GS} ο^{T-NSM} θεός^{N-NSM} εἰς^{PREP} τὸν^{T-ASM} αἰῶνα^{N-ASM} τοῦ^{T-GSM} αἰῶνος^{N-GSM} ῥάβδος^{N-NSF} εὐθυτητος^{N-GSF} ἡ^{T-NSF} ῥάβδος^{N-NSF} τῆς^{T-GSF} βασιλείας^{N-GSF} σου^{P-GS}]

A forrás - Károli számozása szerint - a 45. Zsoltár 7. verse. A héber és a görög szöveg a szórendtől eltekintve szinkronban vannak. Az LXX és a Hbl szövege a szórenden és a névelők bővülésén kívül betű szerint egyezik.

Az újszövetségi krisztológia fontos hivatkozási pontjai a messiási zsoltárok.⁹¹ A 45. zsoltárban is megjelennek a messiási kellékek: „Trónod örökkévaló” (ο θρονος εις τον αιωνα του αιωνος), „fölkent téged Isten” (εχρισενσε ο θεος), „magasztalnak a népek” – (λαοι εξομολογησονται). Naftali Kraus alapján a messiási értelmezés magától értetődő a rabbinikus hagyományban.⁹² A keresztény kommentár irodalom visszafogottságára jó példa a Pulpit Commentary, amely úgy fogalmaz, hogy esküvői zsoltárról van szó, amely „messiási színezetű”.⁹³ A WBC a zsoltárt szó szerinti értelemben a házasságra vonatkoztatja, mint esküvői éneket. Csupán a házasság allegorikus (spirituális) ÓT-i értelmezésére hívja fel a figyelmet: Hóseás 1-3, Ezékiel 16. Ezekben a textusokban a házasság negatív színezettel, a hűtlenség kontextusában Isten és Izrael kapcsolatára vonatkozik.⁹⁴

A 7. versben az Isten (θεος) szó casus-a lehet nominativus vagy vocativus, mivel a héberben nincs külön vocativus-i alak, a koinéban pedig a θεοσnom. és voc. alakja megegyezik. Vocativus esetén olyan aposztrófról⁹⁵ van szó, amikor a zsoltáros hirtelen Ászáftól elfordulva Istent szólítja meg. Károli vocativusnak is fordítja a szöveget: „Trónod, oh Isten örökkévaló”. Az IMIT ellenben nominativusnak fordítja az élőhím-ot: „Trónod az Istentől való, mindörökké tart”⁹⁶.

A zsoltár kontextusában vannak olyan párhuzamok, amelyek a nominativus irányába viszik el az értelmezést pl.: a 3. vers („azért megáldott Isten örökre.”) és a 8. vers („azért kent fel Isten”).⁹⁷ Ezekben a versekben a zsoltáros, miközben felsorolja Isten nagy cselekedeteit a Király életében, közvetlenül meg is szólítja a földi uralkodót.

Kitekintve, a zsoltárirodalomban találunk olyan szerkezeteket ahol a zsoltáros Istenre vonatkozóan használ metonimikus kifejezéseket pl.: pajzs, kőszila stb.:

Zsolt 18:2

„Szeretlek Uram, én erősségem!”

[αγαπησω^{V-FAI-1S} σε^{P-AS} κυριε^{N-VSM} η^{T-NSF} ισχυς^{N-NSF} μου^{P-GS}]

[אָהבֵנִי @vqilcs+X2ms יְהוָה יְהוָה @np:יְהוָה @ncmsc+X1cs]

A 18. zsoltárban a „κυριε” voc. alakja és később a 3. versben „κυριος” nom. alakja elválik:

Zsolt 18:3.

„az én Istenem (te vagy), az én kősziklám”

[ο^{T-NSM} θεος^{N-NSM} μου^{P-GS} βοηθος^{N-NSM} μου^{P-GS}]

[יְהוָה יְהוָה @np:יְהוָה @ncmsc]

A harmadik versben a „κυριε” fogalompárjaként jelenik meg a „ο θεος”. A kérdés az, hogy itt aposztróf jellegű Istenhez intézett közvetlen megszólításról van-e szó, vagy pedig nominális mondatról. AzLXX nominális irányba mozdul: „őbenne bízom” [ελπιω^{V-FAI-1S} επ^{PREP} αυτον^{D-ASM}](Zsoltár 18:3b). Az IMIT szintén így fordítja a szöveget: „Az Örökkévaló szirtem és váram és megszabadítóm, Istenem, sziklám, kiben menedékem van, paizsom, üdvöm szaruja, mentsváram.”⁹⁸

Zsolt 59:9

„Isten az én váram.”

[ο^{T-NSM} θεος^{N-NSM} αντληπτωρ^{N-NSM} μου^{P-GS} ει^{V-PAI-2S}]

[יְהוָה יְהוָה @Pc+Hb אֱלֹהֵי אֲנִי @ncmpa:אֱלֹהֵי אֲנִי @ncmsc+X1cs]

Az LXX vocativus-nak fordítja a szerkezetet, amit az „εἰ”pres. impf. sing. 2. alakja bizonyít. Vagyis a görög szöveg magyar fordítása így hangzik: „*Ó Isten, mentsváram vagy Te!*”. A héber szöveg alapján nem lehet egyértelmű következtetést levonni arra vonatkozóan, hogy vocativus, vagy nominativus az „Elohim”. A IMIT nominativus-nak fordítja: „Isten a mentsváram”⁹⁹.

A fenti szövegek esetében csak a kontextus, vagy a szöveghez kapcsolódó exegetikai hagyomány alapján lehet eldönteni, hogy nom. vagy voc. jelentése van a „ο θεος” – nak. További hasonló helyek: Zsoltár 59:18, 91:2.

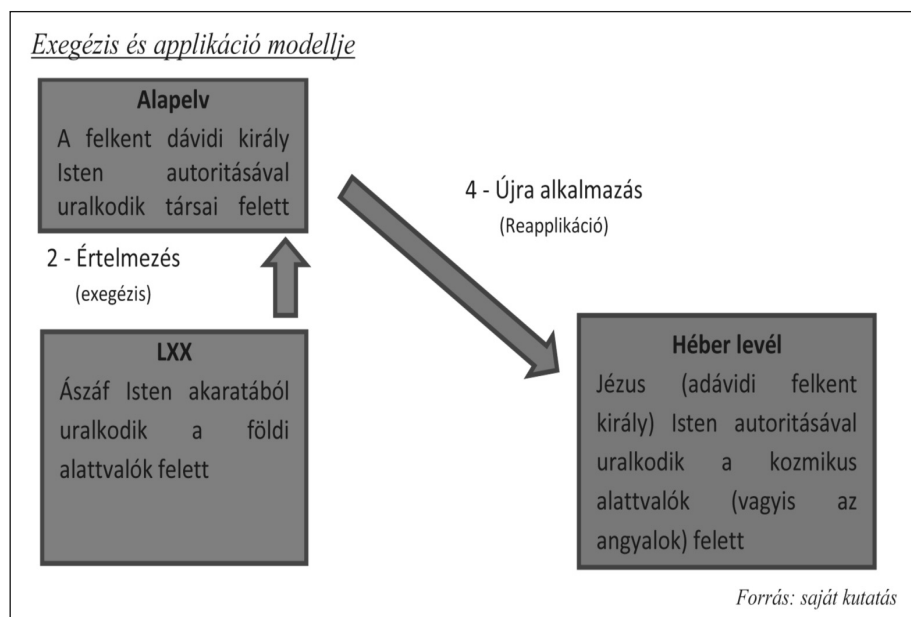
A 45. zsoltár annyiban különleges eset, hogy itt a zsoltáros nem a maga nevében beszél ilyen módon: „*Isten az én trónom, kősziklám, pajzsom stb.*”, hanem a király nevében és a királynak mondja a szerző, hogy „*Isten a te trónod, pajzsod, sziklád stb. örök*”. Ez a mondat alaki szempontból a magyar nyelvben is egyaránt lehet Isten felé irányuló megszólítás, vagy a földi királyhoz intézett kijelentés. A különbség csak a hangsúlyban van.

A 45. zsoltár 2. verse kifejezetten a királyt exponálja megszólítottként: „művem a királynak szól.” [τῶ^{T-APN} ἔργα^{N-APN} μου^{P-GS} τῷ^{T-DSM} βασιλεῖ]. A kontextus tehát abba az irányba mozdítja a szöveget, hogy Istenhez intézett megszólítás (apoztróf) helyett, metonimikus névcseréről van szó. Ebben az esetben a szöveg értelme ez lenne: „*Az Isten a te trónod*” vagyis Istentől származó a te hatalmad (ó király). Tehát az Isten akaratából, az Isten felhatalmazása révén és Isten megtartó kegyelme által uralkodik a megszólított király. (A „τρονος” metonimikusan a hatalomgyakorlás egészét ragadja meg egy ponton, a „θεος” pedig Isten felhatalmazását és megtartását sűríti egy fogalomba.) A zsoltáirodalomban megjelenő példák alapján azonban (pl.: 2. és 104. zsoltárok) nem zárható ki teljesen a megszólítás sem.

A zsoltár egészére nézve, nehezen fogalmazható meg egyetlen alapelv. A szöveg először a király dicsőségét, majd a királyné szépségét dicséri. Az LXX messianisztikus módon Istentől származónak és öröknek mutatja be a királyi pár dicsőségét. Az alapelv tehát az lehet, hogy Izrael királya Isten autoritásával és áldásával uralkodik örökké (18. vers).

Visszatérve az idézet szövegéhez, a Hbl 1:8 olyan gondolathatár, ahol a szerző áttér a Fiú dicsőségének illusztrálására. A vers elején szereplő hangsúlyos δὲ („ellenben”) kötőszó jelzi az angyalok alárendelt státuszának szembeállítását a Fiú fölérendelt státuszával.¹⁰⁰ A Hbl szerzője messiási értelemben idézi a 45. Zsoltárt. Az „ἐχρίσενσε ο θεος παρα τους μετοχους” kifejezés különös jelentőséggel bír a 9. versben, hiszen az uralkodó fölérendelt szerepére utal. A forrásban ez a kiemelt státusz tipikus értelemben a földi alattvalók körére vonatkozhat, az idézetben azonban az angyalokra vonatkoztatja a szerző. A felkent dávidi utód, vagyis Jézus uralkodói státusza révén uralkodik kozmikus alattvalói (vagyis az angyalok) fölött. Ha a tipikus messiási értelmezést tekintjük kiindulópontnak, akkor a Hbl **re- applikálja**

a 8.-9. verseket. A dávidi utód tipikus földi hatalmát kiterjeszti a kozmikus/mennyei dimenzióra:

Kitekintésképpen, a Hbl szövege a vocativus kérdését nem oldja meg, sőt felvet egy újabb problémát, mégpedig azt, hogy a „*πρὸς τὸν υἱόν*” szerkezet directionis-i értelmű („a fiúhoz”), vagy respectivus-i értelmű („fiúra/ról”).

FRIEDRICH az „*εἰς*” + acc. szerkezetet állítja párhuzamba a *πρὸς* + acc. szerkezettel. A kettő közötti különbséget úgy exponálja, hogy míg az *εἰς* a tárgyig közvetlenül eljutó cselekvést ír le, addig a *πρὸς* a cselekvés tárgya előtt megtorpan, közvetlen hatás helyett irányultságot fejez ki.¹⁰¹ Ettől a distinkciótól némiképp eltér a *λεγω* + *πρὸς* + acc. szerkezet, amely az 5. versben szerepel és a 8. vers grammatikai kontextusát adja. Igaz ugyan, hogy a beszélő nem fejt ki közvetlen fizikai hatást a hallgatóra (érintés, megragadás stb.), ez a fordulat mégis a beszéd erőteljes irányultságát hangsúlyozza és kifejezett megszólítást, felszólítást, intést fejezhet ki.¹⁰² Ez a koncepció a respectivus-i jelentés helyett („a Fiúról”) a megszólításra utaló directionis-i jelleget erősíti („fiúhoz”)¹⁰³.

Az eddigiek alapján így fordíthatjuk a szöveget:

– „ámde a fiúhoz: **(ő király)**, a te trónod az Isten(től lévén), örökkön örökké megáll”

– „ámde a fiúhoz: **Ő Isten**, a te trónod örökkön örökké megáll”

Látható tehát, hogy a fordítások esetében, a különbség a megszólított személyében van. Az első változatban „Istenként”, a második változatban „királyként” szólítja meg a szöveg a Fiút. (A kánonikus kontextussal mindkét változat összehangolható.)

Robertson szintaktikai szempontból három lehetőséget lát:¹⁰⁴

vocativus: „*Ó Isten, a te trónod örök(ké megáll)*”

praedicativus:

(*ó király*) trónod Istenként/től örök(ké megáll)

(*ó király*) trónod, mint Isten örök(ké megáll)

subject: Isten (*van*) a trónod (*ó király*)

1. fejezet 10-12. vers (Zsoltár 102:25)

„¹⁰ És: Te Uram kezdetben alapítottad a földet és a te kezeidnek művei az egek; ¹¹ Azok elvesznek, de te megmaradsz, és mindazok, mint a ruha megavulnak. ¹² És palástként összehajtod azokat és elválni fognak, te pedig ugyanaz vagy és a te esztendeid el nem fogynak.”

¹⁰⁵ LXX - Zsoltár 102:25	Hbl - 1:10-12
¹⁰ καί, CONJ σὺ P-2NS κατ' PREP ἄρχας, N-APF κύριε, N-VSM τὴν V-ASF γῆν V-ASF ἐθεμελιώσας, V-AAI-2S καὶ CONJ ἔργα N-NPM τῶν I-GPF χειρῶν N-GPF σοῦ P-2GS εἰσιν V-PAI-3P οἱ T-NPM οὐρανοὶ N-NPM ¹¹ αὐτοὶ P-NPM ἀπολοῦνται, V-FMI-3P σὺ P-2NS δὲ CONJ διαμένεις V-PAI-2S καὶ CONJ πάντες A-NPM ὡς ADV ἱμάτιον N-NSN παλαιωθήσονται, V-FPI-3P ¹² καὶ CONJ ὥσει ADV περιβόλαιον N-NSN ἀλλάξεις V-FAI-2S αὐτοῦς, P-APM καὶ CONJ ἀλλαγήσονται, V-2FPI-3P σὺ P-2NS δὲ CONJ ὁ T-NSM αὐτός P-NSM εἰ V-PAI-2S καὶ CONJ τὰ T-NPM ἔτη N-NPM σου P-2GS οὐκ PRT-N ἐκλείψουσιν, V-FAI-3P	²⁵ κατ' PREP ἀρχας N-APF σὺ P-NS κυριε N-VSM τὴν V-ASF γῆν V-ASF ἐθεμελιώσας V-AAI-2S καὶ CONJ ἔργα N-NPM τῶν I-GPF χειρῶν N-GPF σου P-2GS εἰσιν V-PAI-3P οἱ T-NPM οὐρανοὶ N-NPM ²⁶ αὐτοὶ P-NPM ἀπολοῦνται V-FMI-3P σὺ P-NS δὲ PRT διαμένεις V-FAI-2S καὶ CONJ πάντες A-NPM ὡς PRT ἱμάτιον N-NSN παλαιωθήσονται V-FPI-3P καὶ CONJ ὥσει PRT περιβόλαιον N-NSN ἀλλάξεις V-FAI-2S αὐτοῦς D-APM καὶ CONJ ἀλλαγήσονται V-FPI-3P ²⁷ σὺ P-NS δὲ PRT ὁ T-NSM αὐτός D-NSM εἰ V-PAI-2S καὶ CONJ τὰ T-NPM ἔτη N-NPM σου P-2GS οὐκ ADV ἐκλείψουσιν V-FAI-3P

A forrás - a Károli számozása szerint - a 102. Zsoltár 25. verse. A héber¹⁰⁶ és a görög szöveg¹⁰⁷ szinkronban van. A szöveg összetettsége miatt nem azonosítható a zsoltár keletkezésének pontos kultikus, vallási vagy történelmi háttere. Szövegkritikai nézőpontból felmerülhet több zsoltár összeolvasásának a lehetősége is.¹⁰⁸ A zsoltár tartalmazza, az Istenhez térő népek jellegzetes messiási motívumát (16. és 23. versek).¹⁰⁹ Naftali Kraus utal ugyan a messiási magyarázatra, de abban az értelemben, hogy a zsoltár a Messiásra várakozó (nyomorult) ember imája.¹¹⁰ Az LXX és a Hbl szövege eltér a 23. versben (Károli számozása szerint). A WBC szerint¹¹¹ fordítási hibáról van szó, miszerint az „נה” radikálisokat „*sújtott*” helyett „*válaszolt*”-nak fordítja az LXX. A héber és az LXX magyar fordításai között az alábbi eltérések mutatkoznak:

IMIT:¹¹² „²⁴⁽²³⁾ Megsanyargatta az úton erőmet és megrövidítette napjaimat. ²⁵⁽²⁴⁾ Azt mondom: Istenem, el ne ragadj napjaim felében, nemzedéken meg nemzedéken át a te éveid! Hajdanában alapítottad a földet...”

KÁROLI: „²⁴ Megsanyargatta az én erőmet ez útban, megrövidítette napjaimat. ²⁵ Ezt mondom: Én Istenem! Ne vigyél el engem az én napjaimnak felén; a te esztendeid nemzedékek nemzedékéig [tartanak]. ²⁶ Régente fundáltad a földet, s az egek is a te kezednek munkája.”

LXX:¹¹³

Az író mondja a valakikről (Isten, Messiás) - „Ő válaszolt öneki az Ő erejének útján”¹¹⁴

A Messiás/Isten mondja valakinek (Dávidnak, zsoltárosnak) – „a te napjaidnak kicsinységét mondd el Nekem”¹¹⁵

Az író/Dávid mondja a Messiásnak – „Ne vigyél el engem az én napjaimnak felén; a te esztendeid nemzedékek nemzedékéig [tartanak]. Régente fundáltad a földet, ...”¹¹⁶

A Héber szövegben változatlan az alany, míg az LXX szövegében többszöri alanyváltás történik. A Hbl szerzője a „κυριε” megszólítást egyértelműen a Messiásra vonatkoztatja.

Összegzés: mivel a Hbl-nek az LXX a forrása, ezért ehhez képest értékelem az idézetet. Az LXX-hez képest **applikáció** történik, vagyis a messiási jelentést megtartja és Krisztusra alkalmazza a szerző.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglaló táblázat

¹¹⁷ Krisztológiai jellegű idézetek				
ID	forrás	alkalmazás		szöveg
1	Zsoltár 2:07;	1:5 /a	újraértelmezés	Én Fiam vagy te, én ma születek téged
2	2Sám '7:14	1:5 /b	újraértelmezés / applikáció	Én leszek neki Atyja és ő lesz nekem Fiam
3	5Móz 32:43	1:6	applikáció	És imádják őt az Istennek minden angyalai.
4	Zsoltár 104:4;	1:7	applikáció	Ki az ő angyalait szelekké teszi és az ő szolgálit tűz lángjává,
5	Zsoltár '45:7	1:08	re- applikáció / applikáció	A te királyi széked, óh Isten, örökkön örökké. Igazságnak pálcája a te országodnak pálcája.
6	Zsoltár 46:6;	1:09		Szeretted az igazságot és gyűlölted a hamisságot: annak okáért felkent téged az Isten, a te Istened, örömmel olajával a te társaid felett.
7	Zsoltár 102:25	1:10	applikáció	10 És: Te Uram kezdetben alapítottad a földet és a te kezeidnek művei az egek;
8	Zsoltár 102:26	1:11		11 Azok elvesznek, de te megmaradsz, és mindazok, mint a ruha megavulnak.
9	Zsoltár 102:27	1:12		12 És palástként összehajtod azokat és elváltoznak, te pedig ugyanaz vagy és a te esztendeid el nem fogynak.
10	Zsoltár 110:1	1:13	applikáció	Úlj az én jobb kezem felől, míglen ellenségeidet lábaidnak számolyává teszem?

Hipotézis értékelése

Hipotézisem igazolást nyert, miszerint a Hbl szerzője többféle módon (applikáció, re-applikáció, értelmezés, újraértelmezés) idézi az ÓT szövegét.

Összegzés

A fenti kutatásból azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a Hbl szerzője nemcsak applikálja a források anyagát, hanem teológiai összetevőkre bontva értelmezi, újraértelmezi és reapplikálja az ÓT szövegeit. Mivel a forrás kontextusa irodalmi, történeti, dogmatikai, etikai és lélektani elemekből áll össze, ezért a központi alapelv háttérét komplex teológiai értelmezési keret biztosítja. Ezek a kontextus elemek is hordozhatnak olyan (történeti, dogmatikai, etikai, lélektani) üzeneteket, amelyek a szándékolt jelentéssel és a kánonikus kontextussal összhangban értelmezhetők, újraértelmezhetők, applikálhatóak vagy re-applikálhatóak.

E folyamat tudatosítása, leírása és szabályainak felismerése elősegítheti a kortárs szövegek (segédtudományi anyagok, szakirodalom, igehirdetés) biblicitásának kiértékelését. Az írott szövegek értékelése pedig előremutat a kötetlen beszédaktus biblikus értékelésének irányába. Ez által lehetővé válhat számunkra a teológiai mintázatok tudatos alkalmazása az igehirdetés, a hitoktatás, a lelkigondozói beszélgetés, illetve a közösségi élet területein.

JEGYZETEK

¹ 25. oldal – Exegesis concludes by saying, “This passage means such and such”; hermeneutics ends by saying, “This interpretative process is constituted by the following techniques and preunderstandings.”

² 1. oldal - A HERMENEUTIKA – mint fontos teológiai alapdiszciplína – az exegézis

(magyarázat) szabályait magában foglaló tudomány. Szeretnénk ezt a magyarázatot most némileg kibővíteni, s a továbbiakban úgy foglalkozni a hermeneutikával, mint amely mind az exegézis, mind pedig az alkalmazás (applikáció) szabályait magában foglalja.

³ 218.-220. oldal

⁴ – 219. oldal

⁵ 229. oldal

⁶ 96. - 101. oldal

⁷ 99. oldal

⁸ 163.-193. oldal

⁹ 55. oldal

¹⁰ 57. oldal

¹¹ 54.-55. oldal

¹² 33.-36. oldal – Képzés: Hegel kapcsán - aki középiskolai tanár volt - demonstrálja, hogy a megértésről alkotott elképzelés hogyan határozza meg az oktatás folyamatát.

¹³ 95. – „Ám ha arra következtetésre kell jutnunk, hogy végül is minden

„fordítás” egy szöveg, amely a maga környezetében önálló életet kezd élni, akkor miért ne vennénk figyelembe a szöveg saját jellegzetességeit? Ezek a jellegzetességek kétségtelenül abba az irányba mutatnak, hogy a görög Biblia a görög világban élje életét és fejtse ki hatását. Ha modern fordítók azt hajtogatják, hogy a héber szöveget a maga teljességében kell visszaadni a modern nyelveken, akkor miért ne lehetne ezt reklamálni a Biblia görög szövegét illetően is?”

¹⁴ 28. - „a Septuaginta görög szövege is szövegrevízió tárgya volt már Origenész Hexaplája előtt! Ezért kellő elővigyázatosság nélkül nem lehet a héber szöveget sem korrigálni a görög alapján, sem a görögöt a héber szöveg alapján, mert eleve szövegtanilag két eltérő tradícióról van szó. A fentiek alapján az sem állítható, hogy a hetvenes fordítás „téved”, „hozzáad”, „megrövidít”. A héber és a görög Biblia – legalábbis a Tóra fordításának elkészülte után – párhuzamos fejlődés eredménye, fejlődési vonalaik időnként keresztezték egymást. A Septuagintának is két fontos szövegkiadása volt, az egyik még a héber szöveg fixálását megelőzően, a második keresztény kiadása a 4. és 5. században. Ezek azok az okok, amiért a Septuagintát külön tanulmányok tárgyává kell tenni.”

¹⁵ 89. - „A szó elsődleges jelentése illúzió. Azt kell tudni, mit gondolt a fordító, mit gondolt a kortárs, és az utókor olvasói mit értettek rajta. A Septuaginta esetében a szavakat mindig a koiné nyelvhasználattal, aztán azzal a héber szókészlettel összefüggésben, aminek meg akart felelni majd a szöveg utókor általi szentesítésére”

¹⁶ 806. – Hetvenes Fordítás szócikk

¹⁷ 53. oldal

¹⁸ 54. oldal - „A Septuaginta kiküszöbölésére tett kísérletek a konkurens fordítások készítésében és a szövegrevíziókban öltöttek testet.”

¹⁹ 55. oldal - „Az ókeresztény egyház Ószövetsége a Septuaginta lett, és Jusztínusz Párbeszéde felsorolja a keresztyének és zsidók vitájának tárgyát képező helyeket”

²⁰ 10. oldal - Ebből következik tehát, hogy az egyik legkritikusabb feladat: megállapítani, hogy a könyv egyes szakaszai és a szakasz egyes bekezdései hogyan vesznek részt az érvelésben, az átfogó, generális, nagy gondolat kifejtésében. Ha ezen a ponton hibát követünk el, akkor a további munkánk – helyes kezdet híján – elvesztegetett idő és eredménytelen erőlködés lesz csupán. Előfordulhat, hogy hibátlanul fel tudjuk sorolni az egyes szavak jelentéseit, pontosan meghatározzuk nyelvtani alakjukat, és mégsem értjük, hogy hogyan illeszkednek bele az elindított gondolatmenetbe. Vagyis elmondhatjuk, hogy egyáltalán nem biztos, hogy a kifogástalan szóelemzést nyújtó exegéta jól meg is értette textusát. Hiszen helytelen lenne a szavak több jelentése közül – bármiféle válogatás nélkül – mindegyiket vagy – tetszés szerinti választás alapján – valamelyiket behelyettesíteni egy adott összefüggésbe (pl. Jak 2,19, πιστεύω).

²¹<http://www.ccel.org/ccel/moffat> - Born in Glasgow, Moffatt was educated at the University and the Free Church College in that city. After ordination in 1896, he spent fifteen years in parishwork for the Free Church of Scotland. He then lectured at Mansfield College, Oxford, for four years, and Glasgow for twelve, before being appointed Washburn professor of church history at Union Theological Seminary, New York, in 1927. He retired in 1939.

²² 330., 331. oldal

²³ XXV – „*Christians were finding Christ in the LXX*, especially his suffering in the prophetic scriptures, but our author falls back on the Pentateuch and the psalters, but our especially to illustrate the commanding position of Jesus as the Son of God in the eternal διαθηκη”

²⁴ XXVi – „He (the writer) seeks to show from the LXX how Christian faith alone fulfils the conditions of real religion, and as he knows no other religion than the earlier phase in Israel, he takes common ground with his readers on the LXX record of the first διαθηκη, in order to let them see even there the *implication and anticipation* of the higher.”

²⁵ XVi – „As Christians, his readers accepted the LXX as their Bible.”

²⁶ XVii – „practical failure to be loyal to their principals”

²⁷ 41. oldal – „It would be anachronistic to confuse the approach of the author of the Hebrews with that of a modern scholar, drawing a clear line of demarcation between the meaning of an OT text in its original setting and its possible application to a later situation, whether in the first or the twentieth century of the Christian era.”

²⁸ cxii-cxxiv

²⁹ cxix – The Writer’s appropriation of the OT Texts

³⁰ 151.-185. oldal

³¹ 151.

³² 152. oldal – „A *midrás a d’ras* folyamatának eredménye: interpretáció, bibliamagyarázat, a kinyilatkoztatott szöveg, a Tóra exegézise”.

³³ u.o. 153. oldal

³⁴ u.o.

³⁵ u.o. 154. oldal

³⁶ 153. oldal

³⁷ u.o. 184.-185. oldal

³⁸ 74.-79. oldal

³⁹ 179. oldal

⁴⁰ 170. oldal

⁴¹ 329. oldal

⁴² u.o.

⁴³ 331. oldal

⁴⁴ 13. oldal – „a szerző célja az, hogy zsidókeresztény olvasóit az ótestamenti előképektől elvezesse a beteljesüléshez, valamint a beteljesítőhöz,

Jézus Krisztushoz. Gyakorlatilag pedig a törvény cselekedeteitől a hitből fakadó jócselekedetekhez szeretné elsegíteni az olvasókat.”

⁴⁵Hbl 9,9. – „Ami példázat a jelenkori időre” – [ἥτις^{R-NSF} παραβολῇ^{N-NSF} εἰς^{PREP} τὸν^{T-ASM} καιρὸν^{N-ASM} τὸν^{T-ASM} ἐνεστηκότα,]

⁴⁶u.o. – A „különb” szó gyakori alkalmazása azt sejteti, hogy az író nincs megelégedve a címzettek hitével és gyakorlati életével. Pl.: égetően szükség lenne arra, hogy az előképi jellegű ótestamentumi áldozat-konceptió és gyakorlat helyett elfogadják Jézus Krisztus újszövetségi áldozatát. Jézus „különb” az angyaloknál, a főpapnál, mi pedig úgy lehetünk különbek jelenlegi önmagunknál, hogy elfogadjuk az ő mindenek feletti személyét és tanítását.”

⁴⁷u.o. – „az elméleti jellegű, dogmatikai szakaszokat azonnal gyakorlati, etikai konklúziók, valamint buzdítások követik. Nézzünk ilyen példákat!” 4,1 „...gondosan ügyeljünk arra...”; 4,11 „Igyekezzünk tehát...”; 6,1 „Ezért...törekedjünk...”; 10,35 „Ne veszítsétek el tehát...”; 12,1 „Ezért tehát...fussuk meg...”; 13,15 „Általa vigyünk...áldozatát...”. Az etikai konklúziót bevezető szerkezeti sztereotípiá – a következtető „hát” (οὖν) kötőszó –, az „annakokáért, azért” (τογαποῦν, διό) és imperativusi igealak segíti a szakasz- és gondolathatárok felismerését.

⁴⁸ 7. oldal – „Az exegéta feladata az, hogy a hermeneutika segítségével megállapítsa –

a lehetőségek határain belül a legpontosabban – a textus eredeti jelentését.”

⁴⁹ 17. oldal – A hermeneutika és a szándékolt jelentés

⁵⁰ 125. oldal

⁵¹ 134. oldal

⁵² 152.-169. oldal

⁵³337. oldal - [τοσοῦτω^{D-DSM}, ὅσω^{K-DSN}] dat. instr.; [τῶν^{T-GPM} ἀγγέλων^{N-GPM}]abl. gen. comp. ;

⁵⁴ 179. oldal

⁵⁵ (WHB - Westminster Hebrew Morphology Database, 2009)

⁵⁶ (LXX - Analytic Septuagint ed. A. Rahlfs; prepared by Steve Amato, 1935)

⁵⁷ (Tischendorf's 8th edition Greek New Testament with morphological tags Version 1.5, 2006)

⁵⁸ 663

⁵⁹ 15. oldal

⁶⁰u.o.

⁶¹u.o. 16. oldal

⁶² 68. oldal – „Mikor a Felséges örökséget osztott a népeknek; mikor szétválasztá az ember fiait: megszabta a népek határait, Izrael fiainak száma szerint, mert az Úrnak része az ő népe, Jákób neki sorssal jutott öröksége (5Móz 32:8-9). Az az elgondolás, hogy minden nemzetnek saját isteni uralkodó adatik igen ősi és a második templom korszakának apokaliptikus és eszkatológiai iro-

dalmában nem egyszer előfordul. A Dániel könyve példájának okán azt mondja, hogy Mihály angyal kormányozza Izraelt. E felfogás mellett azonban azt az állítást is megtalálhatjuk (miként az idézett deuteronomiumi szakaszban), hogy miközben más nemzeteket angyalok kormányoznak, addig Izrael az Úr része (öröksége).”

⁶³ 68.-69. oldal / explanation

⁶⁴ Máté 12:28 – „*Ha pedig én Istennek Lelke által űzöm ki az ördögöket, akkor kétség nélkül elérkezett hozzátok az Isten országa.*” János 18:36 – „*az én országom nem e világból való*”; János 19:19- „*A NÁZÁRETI JÉZUS, A ZSIDÓK KIRÁLYA*”;

⁶⁵ 64. oldal

⁶⁶ Márk 9:7 -És felhő támada, mely őket befogá, és a felhőből szózat jöve, mondván: Ez az én szerelmes Fiam; őt hallgassátok.

⁶⁷ 52. oldal – Interrogáció

⁶⁸ 337. oldal

⁶⁹ 66.-67. oldal

⁷⁰ (IMIT - Teljes kétnyelvű (héber- magyar) Biblia 2 kötetben, 1997) 663

⁷¹ (Robertson, 1960) 338. oldal

⁷² (Anderson, 1989) 122. oldal

⁷³ János 2:21- Ő pedig az ő testének templomáról szól vala.;

⁷⁴ 1Péter 2:5 – ó Ti magatok is, mint élő kövek épüljete fel lelki házra, szent papsággá, hogy lelki áldozatokkal áldozzatok, amelyek kedvesek Istennek a Jézus Krisztus által.

⁷⁵ [ου^{R-GSM} οικο^{N-NSM} εσμεν^{V-PAI-1P} ημεις^{P-1NP}]

⁷⁶ Forrás: saját kutatás

⁷⁷ Forrás: saját kutatás

⁷⁸ 338. oldal

⁷⁹ 28. oldal

⁸⁰ 491. oldal

⁸¹ Róma 15:10 – „*Örüljete pogányok az ő népével együtt*” [εὐφράνθητε, V-APM-2P ἔθνη, N-VPN μετὰ^{PREP} τοῦ^{T-GSM} λαοῦ^{N-GSM} αὐτοῦ. P-GSM]

⁸² 503. oldal

⁸³ 5Mózes 32:1 – „προσεχε^{V-PAM-2S} ουρανε^{N-VSM} και^{CONJ} λαλησω^{V-FAI-1S} και^{CONJ} ακουετω^{V-PAM-3S} γη^{N-NSF} ρηματα^{N-APN} εκ^{PREP} στοματος^{N-GSN} μου^{P-GS}”

⁸⁴ 338. oldal – „As a class angels are called sons of God (Elohim) (Psa. 29:1) but no single angel is called God’s Son like the Messiah in Psa. 2:7.”

⁸⁵ . oldal

⁸⁶ 75. oldal – „Az Újszövetségben az ilyen [állítmánykiegészítő] acc. elé gyakran εις praepositio, vagy ως = *mint* szócska kerül.”

⁸⁷ 2Kir 1:12 És felele Illés, és monda nekik: Ha Isten embere vagyok, szálljon tűz az égből alá, és emésszen meg téged és a te ötven emberedet. És Istennek tüze szálla alá az égből, és megemészté őt és az ő ötven emberét.

⁸⁸Jób 1:16 - Még szól vala ez, mikor jöve egy másik, és monda: Istennek tüze esék le az égből, és megégeté a juhokat és a szolgálakat, és megemészté őket. Csak én magam szaladék el, hogy hírt adjak neked.; Jób 1:19 És íme nagy szél támad a pusztára felől, megrendíté a ház négy szegletét, és rászakada az a gyermekekre és meghalának. Csak én magam szaladék el, hogy hírt adjak neked.

⁸⁹ - H4397 מַלְאָךְ (mal'a'ák) - 1) küldött, hírvivő; 2) angyal; H8334 שָׂרָף (šarat) - Piél: szolgál, (papi) szolgálatot végez; melléknévi igenév: szolga (az Úré)

⁹⁰ 190. oldal – „olyan teremtmények, amelyek Isten dicsőségét zengik [...] angyalok”; 193. oldal – „A szelek, mint Isten küldöncsei (angyalai) már említődtek, amikor az „égi seregek” mibenlétéről beszéltünk. Ezt persze képletes, átvitt értelemben értendő, de a szél, szelek néhol, mint konkrét tényező jelennek meg: 2Kir. 2, 11., Jób 1, 6.-19.”

⁹¹ 106. – „In my opinion the Christological hymnody of early Christianity is also based on messianic psalms such as Psalms 2; 8; 22; 45; 69; 89; 118, etc. Psalms 110:1 is the most quoted Old Testament in the New Testament and the development for the development of earliest Christology. ”

⁹² 234. oldal

⁹³ 350. oldal – „It is absolutely and wholly Messianic, or did the author take some human event as the basis of his description, and give it a Messianic coloring. ”

⁹⁴ 341. oldal

⁹⁵ 51. oldal - Aposztróf: a beszélő elfordul hallgatóitól, és jelen nem levő, elképzelt hallgatókhoz (vagy tárgyhoz) intézi további szavait.

⁹⁶ Második kötet / 716

⁹⁷ (The Anchor Bible - Psalms 1-50, 1965) 273.

⁹⁸ (IMIT - Teljes kétnyelvű (héber- magyar) Biblia 2 kötetben, 1997) 2. kötet 676.

⁹⁹ 2. kötet 732.

¹⁰⁰ 54. – „The contrast between the Son and the angels is evident in 1:8, as the introductory phrase, **but the Son** (1:8a), indicates”

¹⁰¹ VOL VI. 723. – „This is very common and denotes movement „towards”. In this case, which is also the most important theologically, *προς* is almost parallel to *εις*. A radical difference which is often overlooked is that with *προς* the movement breaks off on the frontier of the object sought whereas with *εις* it is continued right on into the object.”

¹⁰² VOL VI. 723. – „With the exception *προστινα λεγειν* and the like are reserved for the divine address and they do not mean only „to speak to someone” but „to direct a word to someone,” „to cause him to be smitten by a word” e.g. **Hb 1:8**. (1:7; 1:13; 5:5; 7:21; 11:18). Here the reference is unquestionably to Gods direct address to Israel or Christ. Yet He is not just telling them something. He is giving them a special position or

task in salvation history. The relevant Word of God has referenced to them and has an effect on them” (Szövegen belüli idézetek J. Pedersen – től.)

¹⁰³ (Ellingworth, 1993) 122.

¹⁰⁴ 339. - „A Hebrew nuptial ode (eptihalamium) for a king treated as Mes-sianic. It is not certain whether ο θεος is here vocative (addressed with the nomi-native form in John 1:18 with the Messiah termed θεος as is possible, John 1:18) or ο θεος is nominative (subject or predicate) with ειν (is) understood: „God is thy throne” or „Thy throne is God.” Either makes good sense.”

¹⁰⁵ Forrás: saját kutatás

¹⁰⁶ (WHB - Westminster Hebrew Morphology Database, 2009)

¹⁰⁷ (LXX - Analytic Septuagint ed. A. Rahlfs; prepared by Steve Amato, 1935)

¹⁰⁸ 11. oldal

¹⁰⁹ Zsoltár 102:16 - És félék a népek az Úrnak nevét, és e földnek minden királya a te dicsőségedet; Zsolt 102:23 - Mikor egybegyűlnek a népek mind-nyájan, és az országok, hogy szolgáljanak az Úrnak.

¹¹⁰ 176. oldal

¹¹¹ 30. oldal

¹¹² 790. oldal

¹¹³ 597. oldal – „²⁴⁽²³⁾He answered him in the way of his strength, „Tell me the paucity of my days. Do not take me away at the mid-point of my days, while your years are in generation of generations!””

¹¹⁴ [απεκριθη^{V-API-3S} αυτω^{D-DSM} εν^{PREP} οδω^{N-DSF} ισχυος^{N-GSF} αυτου^{D-GSM}]

¹¹⁵ [την^{T-ASF} ολιγοτητα^{N-ASF} των^{T-GPF} ημερων^{N-GPF} μου^{P-GS} αναγγελιον^{V-AAM-2S} μοι^{P-DS}]

¹¹⁶ [²⁴μη^{ADV} αναγαγης^{V-AAS-2S} με^{P-AS} εν^{PREP} ημισει^{A-DSM} ημερων^{N-GPF} μου^{P-GS} εν^{PREP} γενεα^{N-DSF} γενεων^{N-GPF} τα^{T-APN} ετη^{N-APN} σου^{P-GS}]

¹¹⁷ Forrás: saját kutatás

BIBLIOGRÁFIA

A NEW ENGLISH TRANSLATION SEPTUAGINTA. (2007). OX-FORD: OXFORD UNIVERSITY PRESS.

Allen, L. C. (1983). In: Word Biblical Commentary - Psalms 101-150. USA: Word Books.

Almási Dr. Prof., T. (2010). A bibliaértelmezés alapelvei (bevezető kötet). Szokolya: GyuRó Art-Press.

Anderson, A. A. (1989). in: Word Biblical Commentarty - 2 Samuel. USA: Word Books.

Carson, D. A. (1996). Exegetical Fallacies. U.K.: Baker Books.

Craigie, P. C. (1983). Word Biblical Commentary vol. 19. - Psalms 1-50. USA: Word Books.

- Ellingworth, P. (1993). *Commentary on Hebrews*. Michigan: Grand Rapids.
- Finta, S. (2008). In: *Elváló utak, rabbinikus és ókeresztény exegézis - Halachikus legfőbb szabályai és megjelenési formái az Újszövetségben*. Budapest: Jósöveg Műhely kiadó.
- Flusser, D. (1999). *A judaizmus és a kereszténység eredete*. Budapest: Múlt és Jövő Kiadó.
- Flusser, D. (2007). *Judaizmus a második templom korában*. Budapest: Múlt és Jövő.
- Freindrich, G. (1986). *Theological Dictionary of the New Testament*. Michigan: WM.B. EERDMANS PUBLISHING CO.
- Gadamer, H.-G. (1984). *Igazság és módszer*. Budapest: Gondolat.
- Grondin, J. (2002). *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Grüll Dr., E. T., & Zsidó, M. (2016). *Újszövetségi ógörög-magyar szótár*. Internet: <http://www.bible-discovery.com/>.
- Grüll Dr., T. E., & Zsidó, M. (2016). *Ószövetségi óhéber-magyar szótár*. Internet: <http://www.bible-discovery.com/>.
- Hengel, M. (2002). *The Septuaginta as christian scriptura*. New Yourk: T & T international.
- IMIT - Teljes kétnyelvű (héber- magyar) Biblia 2 kötetben. (1997). Budapest: Makkabi Kiadó Kft.
- Istennek Újszövetségben adott kijelentése. (2008). Budapest: Kálvin János Kiadó.
- Kaiser, W. C., & Silva, M. (1994). *An Introducton to Biblical Hermeneutics*. USA: Zondervan Publishing House.
- Keil, C. F., & Delitzsch, F. (1976). In: *Commentary on the Old Testament in Ten Volumes - Vol. 1 Pentateuch*. USA: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Kraus, N. (1999). In: *Ősi forrás - Dávid zsoltárai - I. kötet*. Budapest: Göncöl Kiadó.
- Kraus, N. (2000). In: *Ősi Forrás - Dávid zsoltárai - II. kötet*. Budapest: Göncöl kiadó.
- Lane, W. L. (1991). *Word Biblical Commentary / Hebrews 1-8*. Dallas: Word Books.
- LXX - Analytic Septuagint ed. A. Rahlfs; prepared by Steve Amato. (1935). Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt.
- Magyar Katolikus Lexikon. (1998). Budapest: Szent István Társulat.
- Moffat, J. (1924). *Hebrews*. Great Brittain: Morris & Gibb Ltd.
- Osborne, G. R. (2001). *A hermeneutika spirálisa*. Budapest: Royal Press Hungary Nyomda.
- Rawlinson, G., & Conder, E. R. ([S.A.]). *The pulpit commentary vol. 17. - Psalms vol. I*.

- Robertson, A. T. (1960). Word Pictures in the New Testament (Volume. V.) - The Epistol to the Hebrews. Michigan: Bakere Book House.
- Szabó, M. (1997). Bevezetés az újszövetségi görög nyelvbe. Szeged: Agapé Kft, Ferences nyomda és könyvkiadó.
- The Anchor Bible - Psalms 1-50. (1965). New York: Doubleday.
- The Pulpit Commentary - Vol. 6. Deuteronomy. (dátum nélk.). USA: Funk & Wagnallis Company.
- Thompson, J. W. (2008). Hebrews. USA: Baker Academic.
- Tischendorf's 8th edition Greek New Testament with morphological tags Version 1.5. (2006). <http://morphgnt.org/projects/tischendorf/> Ulrik Petersen.
- Vanyó, L. (2002). Az egyházatyák Bibliája és az ókeresztény exegézis módszere, története. Budapest: JEL Könyvkiadó.
- Vermes, G. (1997). Jézus és a judaizmus világa. Budapest: Oziris Kiadó.
- WHB - Westminster Hebrew Morphology Database. (2009). online: <http://www.theword.net/>.

SZOCIÁLIS MUNKA VAGY DIAKÓNIA?

TÓTH ZOLTÁN

BEVEZETÉS

Valahol Németországban van egy Krisztus szobor, mely a háborúban megsérült, letörték a kezei. A szobrot nem restaurálták, hanem a talapzatára ráírták: „*Ti vagytok kezeim!*” Ez a kép fejezi ki számomra a legszebben és legtömörebben az egyház és a hívő ember diakóniai szolgálatának lényegét. A felebaráti szeretet gyakorlása minden tanítvány felelőssége, hiszen az evangélium tanítása szerint az ítélő Úr számon fogja kérni rajtunk a nevének megvallás mellett a szükségét szenvedő nyomorának enyhítését is. (Mt 10: 32-33, Mt 25:31-46) Azonban az egyház Ura egyeseket hivatásszerűen is arra rendelt, hogy a mások segítségére szoruló ember terheit felvállalja, segítsen neki azok hordozásában és enyhítse testi-lelki fájdalmait, szükségait. Én is ekként tekintek magamra, amióta igent mondtam erre a pályára és az 1Tim 3,8-13-ben megírt igék alapján igyekszem betölteni ezt a szolgálatot.

A segítő hivatás első látásra egyszerűnek, szépnek, néha talán szentimentálisnak is tűnik, azonban a professzionális szociális munkának rengeteg buktatója van. Sok csalódáson, kudarcon és gyötrődésen kell átmennie annak, aki igazán érett szakemberré akar válni. Tisztában kell lennie motivációival, felelősségének és lehetőségeinek határaival és hivatásának céljaival. A személyiség alkalmassága mellett rendkívül fontos az alapos elméleti tudás, melynek a gyakorlattal állandó kölcsönhatásban kell maradnia. A szociális munka nem rendelkezik egy jól körülhatárolható, specifikus tudománnyal, mely az elméletének alapja lehetne, ahogyan egy tanárnak a pedagógia, egy ügyvédnek a jog, vagy az orvosnak a biológia. Ez önmagában is nagyon sok kérdést felvet, hát még akkor, ha a szociális munkás egyházi intézményben dolgozik és bibliai alapokra akarja helyezni hivatását! A teológia hogyan hozható szintézisbe a pszichológia, vagy a szociológia megállapításaival? A szociális munka interdiszcipli-

linaritásának e tekintetben milyen következményei vannak a gyakorlatra nézve? Az egyházi fenntartónak milyen elvárásai lehetnek alkalmazottjai felé? Eleget-e, ha pusztán csak jó szakember és lojális munkavállaló, anélkül, hogy magáénak érezné a bibliai elveket? Milyen mértékben kell, lehet érvényesíteni az egyház eredeti, lélekmentő küldetését a szociális tevékenysége során? Hoszszasan sorolhatnám még azokat a kérdéseket, melyek felmerülnek a nagyszámú, államtól átvett szociális intézmény kapcsán. Véleményem szerint nagyon időszerű és szükséges ezekre a kérdésekre megtalálni a biblikus választ, mely bizonyára hosszú és küzdelemmel teljes időt igényel, azonban a hitelesség és Jézushoz, a főhöz való hűség megköveteli ezt tőlünk, keresztyén szociális munkásoktól. Az időszerűség másik tényezője az a nagy missziói kihívás, mely a tömeges mélyszegénységből adódik. A nincstelenség törvényszerűen magával hozza az erkölcsi romlást, a társadalmi feszültségeket és a dezintegrációt. Isten népének történelmét tanulmányozva láthatjuk, hogy az ébredés, miként tudta megváltoztatni egy-egy ország szellemi klímáját és ez által kataklizmák váltak elkerülhetővé. Ahhoz, hogy Isten népe kovászként legyen jelen a mai magyar társadalomban, mindenekelőtt a Szentlélek munkájára kell hagyatkoznunk. (Jn 3:8) Ez azonban nem jelenthet passzív várakozást, hanem meggyőződésem szerint Krisztus szorongató szeretete egyféle diakóniai-evangelizációra kell, hogy sarkaljon bennünket.

Dolgozatom egy útkeresés, melynek során adalékokat kívánok fűzni a szociális munka elméletéhez és gyakorlatához, valamint a sarkalatos pontokon kritikai megállapításokat teszek apologetikai célzattal. Egyúttal olyan út mutatására teszek kísérletet, mely elsősorban az egyházi fenntartású intézményekben működő szociális munkások számára lehet járható anélkül, hogy megghasználnak keresztyén identitásukban hivatásuk művelése során. Témám kifejtésében a következő gondolatmenetet követtem. Először a szociális munka tanának alapjait vázolom fel, valamint a szakma elméletének fejlődését mutatom be akként, ahogyan a társadalmi és tudományos fejlődés befolyásolta. A második fejezetben a szociális munka célcsoportjának kulturális antropológiai jellemzőit ismertetem és a szegénységet, mint társadalmi jelenséget mutatom be szociológiai szempontból. A szociális esetkezelés, (*casework*), folyamatát egy esettanulmányon keresztül szemléltetem, érzékeltetve a szakember dilemmáit ennek során. Dolgozatom első harmadában a világi szociális munkát szándékozom bemutatni, azonban az eltérések érzékeltetése miatt szükségesnek láttam a gondolatmenetet megszakítva exkurzusokat tenni néhány fontos kérdésben. A harmadik fejezetben a szociális munka és az egyház küldetésének egymáshoz való viszonyulásáról írok, valamint a szociális munka elméletének és a teológia szintézisbe hozhatóságának problematikusságáról. A negyedik fejezet a Biblia szociáletikai tanításáról szól, ezen belül a szegénység és gazdagság kérdését Jakab levelének exegézisével vizsgálom meg mélyebben. Végül az egyháztörténetét tekintem át vázlatosan a jelentősebb diakóniai paradigmák

mentén, prognosztizálva a folyamatokból feltételezhető közeljövő kihívásait. Dolgozatom során az egyértelműbb megfogalmazás kedvéért az egyházban végzett szociális munkát diakóniának nevezem, a szociális szakembert pedig diakónusnak.

A SZOCIÁLIS MUNKA ELMÉLETÉNEK ALAPJAI

A szociális munka fogalma, meghatározása

A szociális munka az angolszász államokban kb. száz éve vált önálló professzióvá, majd a múlt század hatvanas-hetvenes éveire komoly presztízst vívott ki magának, szemben hazánkkal, ahol csupán az 1990-es évek elején indult meg a képzés főiskolai és egyetemi szinten. A fiatal szakma funkcióját és tevékenységi körét a politikai döntéshozók és a társadalom intézményei alig ismerik, csak úgy, mint a médiából tájékozódó polgár. A szociális munka valóban nehezen körülírható tevékenység, mivel a hivatás elméleti bázisa nem rendelkezik önálló tudománnyal, hanem egy integrált, interdiszciplináris tudásra épít. Maguk a szakma művelői is nehezen tudják definiálni hivatásuk lényegét, melynek következtében a szociális munkások körében identitás zavar figyelhető meg. Ennek okát abban látom, hogy főként a pszichológia, szociológia és jog tudományából merítő szakemberek nem mélyedhetnek el egy-egy területen oly mélységben, mint azok művelői, így kisebbségi érzésük támadhat a társzakkal szemben. Amennyiben a szociális munkás tevékenységében túlzott súlypont eltolódás figyelhető meg az egyik disciplina irányába, a szakma félreértéséről beszélhetünk.

A legismertebb és ma széles körben a legelfogadottabb megközelítési módot *Allen Pincus – Anne Minaham (1973)* így fogalmazta meg:

A szociális munka tárgya az ember és környezete közötti kölcsönhatás. A szociális munka hozzásegíti az embert, hogy ellássa feladatát, csökkentse nehézségeit és megvalósítsa céljait.

Az Európa Tanács miniszteri bizottsága 2001. 01. 17-én egy ajánlást fogalmazott meg a szociális munkáról, mely a szakma társadalompolitikai funkcióját e képen határozza meg:

A globalizáció politikai és társadalmi átalakulást hozott, melynek mértéke és súlyossága feszültséget okoz (szegénység, munkanélküliség, hajléktalanság). Ezek veszélyeztetik a társadalom kohézióját és a családot, mint a társadalom legkisebb egységét instabilizálják. A szociális munka közvetíti a jóléthez szükséges eszközöket, feltételeket teremt, mellyel lehetővé teszi az egyéneknek, csoportoknak és közösségeknek a társadalomban való részvételt. A változások idején a szociális munka szerepe megnő, támogatja, védi a közösség tagját, partneri viszonyban dolgozik a szolgáltatás igénybe vevőjével és más szakemberekkel.

A szociális munka különböző szintereken tevékenykedik, melyek egymástól jelentősen eltérő, speciális ismereteket igényelnek. A szintereket hat csoportra szokás osztani:

- családvédelem
- gyermekvédelem
- szenvedély és pszichiátriai betegek gondozása
- idősellátás
- hajléktalan ellátás
- fogyatékos gondozás

A szociális szakember alapvetően három munkaforma közül választhat a képen, melyik módszer ígérkezik leghatékonyabbnak a probléma megoldása szempontjából.

a, Szociális munka egyénnel

A szakember döntően kliens-szolgáltató relációban gondolkodik, az esetvezetés során egy metodikailag jól felépített, probléma-megoldó folyamaton kíséri végig gondozottját, melynek lépéseit írásos megállapodásban rögzítik. A ma uralkodó iskolák különböző mértékben igyekeznek a problémában érintetteket és más partnereket is bevonni a probléma megoldásába. Korábban az egyén fejlesztésére fókuszált, ma inkább a probléma megoldása került előtérbe. Az egyéni esetmunka (*casework*) a gyakorlatban nagy dominanciára tett szert, ezért dolgozatomban tárgyát is leginkább ez a munkamódszer képezi.

b, Szociális munka csoportokkal

A szociális munkás felismerhetővé teszi az azonos helyzetben lévő kliensei számára a problémáik hasonlóságát, csoporttá szervezi őket, hogy ezután saját elgondolásuk alapján lépjenek fel a szükségleteiknek megfelelő szolgáltatások kialakítása, befolyásolása és átalakítása érdekében.¹ Az 5-15 fős csoport lehet természetes vagy mesterséges, alkalmi, vagy állandó, zárt-nyitott, homogén-inhomogén, határozott vagy határozatlan idejű, illetve terápiás. Néhány példa a csoport lehetséges céljára:

- oktató: örökbefogadó, vagy nevelőszülők számára
- személyiségfejlesztő
- gyógyító és rehabilitációs csoport: szenvedélybetegeknek
- szocializációs csoport: magatartászavaros gyerekeknek

c, Közösségi szociális munka

A szociális munkás a probléma megoldásába bevonja azokat is, akik közvetlenül nem érintettek – *legalább is egyenlőre* – és a problémát tágabb, közösségi kontextusba helyezi. Felkelti a közösség tagjaiban a szolidaritást és a

mi tudat kialakulásával együttesen cselekednek.² A szakember koordinátorként, facilitátorként lép fel, a kapcsolatihálóra és a közösség erőforrásaira koncentrál. A közösségi munka három fajtáját szokták megkülönböztetni:

- közösség fejlesztés
- közösségi tervezés
- közösségi cselekvés

Teológiai reflexió: a diakónia fogalma

A diakónia (*διακονία*) a profán görögben nem túl gyakran használatos szó volt, jelentése: az asztal körüli tenni valók intézése. Vallási értelemben a pogány áldozati lakomán felszolgáló személyt is *diakonos*-nak, szolgának nevezték. Később a fogalom kibővült és igeiként használták olyan ember tevékenységére is, aki mások eltartásáról gondoskodik, megélhetési ügyeket intéz. Platón a *polis*-t irányító államférfit *diakonos*-nak nevezi. A helenista zsidóság alig ismeri ezt a fogalmat, a LXX fordításban mindössze hétszer fordul elő, jelentése minden esetben hivatalszolga.³ A görög gondolkodásmódban a szolgálat alantas, rabszolgák által végzett, megvetendő cselekedet volt, hiszen a polgár embereszménye a független és szabad személyiség volt. A diakónia fogalma hasonlatos az Újszövetségben is, azonban Jézus tanítása gyökeresen más viszonyulást kívánt meg követőitől. A diakónia főnévként és igeiként egyaránt gyakori, különösen Pál leveleiben, ahol hatvanöttször fordul elő különböző használatban.

- Mások testi szükségleteiről való gondoskodás: például Mártának, vagy Péter anyósának a szolgálata Jézus felé. (Lk 10:40), (Mt 8:15)
- Jézus messiási működését is diakóniának nevezi az evangélista (Mk 10:45) és az Úr ennek a követésére hívja fel a tanítványait.
- Saját és minden keresztyén küldetéséről Pál úgy beszél, mint diakónia. (ApCsel 20:24), (2Kor 3:7) A missziói munka céljának a békéltetés diakóniáját tartja az apostol. (2Kor 5:18)
- Az államhatalomról szóló etikai tanítás fontos igehelye Pálnál a Rm 13:4, melyben Isten diakónusának nevezi a világi előljáróságot.

Feltételezhetően az apostoli kor végére állandósult a diakónusi tisztség az egyházban és az igehirdetés mellett hangsúlyos feladata volt a gyülekezet rászoruló tagjairól való gondoskodás ügyeinek intézése. Az egyháztörténet későbbi évszázadaiban sajnálatos módon a diakóniai szolgálat bibliai eszménye elhomályosult, bár mindig voltak olyan hívők, akik Jézus parancsa szerint szolgálták a rászorulókat. Protestáns vonalon a 18. századi pietista ébredés nyomán jelentkezett újra a diakónia bibliai gondolatához való visszatérés igénye. Ennek a megújulásnak köszönhetően, ma diakóniának nevezik az egyházban végzett szociális munkát és a szociális gondozást. Dolgozatomban azonban szeretnék rámutatni arra, hogy a Biblia alapján a diakónia több mint szociális gondoskodás, mert egyformán fontosnak tartja az embert testi, lelki és szellemi valójában,

mivel ezek a dimenziók egy szétválaszthatatlan egységet képeznek. A Biblia alapján tehát diakóniának nevezhetjük azt a szolgálatot, mely Jézus követéséből fakad, a teljes embert szolgálja és az Isten dicsőségére végzik. A diakónia cselekvő alanya Isten a szolgálatra odaszentelt emberen keresztül, ezért soha nem kerülhet ellentmondásba a Biblia kijelentéseivel.

Dolgozatomban az egyházban végzett szociális munkára a megkülönböztetés érdekében többnyire a diakónia szót fogom használni, mivel a jelentése sokkal tágabb és jobban fedi azt a tartalmat, amit kikívánok fejteni.

A szociális munka kompetenciáinak elemei

Az eredményes segítő tevékenységhez a szociális munkásnak rendelkeznie kell megfelelő, *a*, egymásra épülő különböző tudás szintekre és *b*, készségekre.

b, A szociális munkás legfontosabb készségei

- *Kommunikációs készség*: megértés, beszédképesség, írásképesség, non-verbális kommunikációs jártasság
- *empátias készség*: a kliens helyzetébe való beleélés képessége
- *együttműködési készség*: a klienssel és más szakemberekkel partneri kapcsolatra törekszik, kezdeményez, cselekvésre kész, a háttérbevonulás képessége (teret ad másnak) és elismeri kliense döntési jogát
- *a probléma megoldásához szükséges készségek*: kreativitás, széles módszertani repertoár, érzelmi állóképesség, terhelhetőség, erkölcsi integritás
- *a személyiség eszközként való használatának képessége*: önismeret és énvédelem

A szociális munkás és a szociálpedagógus munkakörök között Magyarországon a gyakorlatban nem tesznek különbséget, azonban a két szakma hangsúlyaiban mégis eltér egymástól. Peter Lüssi, rendszerszemléletű svájci teoretikus így definiálja a szociálpedagógiát:

„A szociálpedagógus részt vesz a kliens életvilágában, hétköznapijaiban és az a célja, hogy részvételének különleges módján keresztül úgy befolyásolja személyesen klienseit és úgy alakítsa életvilágukat, hogy szociális szempontból a lehető legjobban fejlődhessenek. Ennek egyes esetekben (pl. gyermekeknél) túlnyomórészt nevelői, máskor (pl. felnőtt értelmiségieknél) inkább gondozói jellege van.”⁴

Teológiai reflexió: a diakónussal szemben felállított lelki és erkölcsi kritériumok (Apcsel 6:3, 1Tim 3:8-13)

A jeruzsálemi gyülekezetben az arámi nyelvet beszélő és a helenizált görög ajkú zsidó-keresztények között feszültség alakult ki a segítézés körül. Ezzel egy időben, a gyarapodó létszámú közösség szociális ügyeinek intézése az apostolokat az ima és ige szolgálattól túlzottan elvonta. A problémák megoldása érdekében az apostolok azt javasolták, hogy válasszanak ki hét férfit a görög ajkúak közül, akik az özvegyek megélhetési ügyeit intézik. Őket nem nevezi sehol a Szentírás diakónusnak, de azt bizonyosra vehetjük, hogy a közösség szociális tevékenységének szervezéséért ők voltak a felelősök. Az Apcsel 6:3 szerint a következő lelki kritériumoknak kellett megfelelniük:

– *akiről jó bizonyosságot tesznek, más fordításban, akiknek jó bizonyosságaik vannak a μαρτυροῦμένων (tanúskodik, bizonyosságot tesz) szó passiv, participium imperfectum, modusa accusativus, megengedi mindkét fordítást és a kontextus sem mond ellent egyik verzióknak sem. A tárgyeset miatt inkább az első fordítási javaslatához állok közelebb. A folyamatos igeidő, olyan kipróbált férfira utal, akinek a jó híre az egész gyülekezet előtt ismert. A másik, Károli által is követett fordítási variáció arról beszél, hogy az illetőnek már van személyes tapasztalata Isten tetteiről és erről bizonyosságot is tud tenni.*

– *Lélekkel és bölcsességgel teljes*

A szolgálatra kirendelt férfiak már részesültek a Jézus által megígért Szentlélekből, a πνεύμα-ból (néhányan inkább a pszichétől megkülönböztető Szentszellem szót használják). Az új angol fordítás (NIV) szerint a gyülekezetnek kell arról bizonyosságot tennie, hogy Lélekkel és bölcsességgel teljes a hívó személy. A σοφία (bölcsesség) itt nem pusztán elméleti tudományt jelent, hanem az Isten kijelentéseiből származó ismeretet. Ezzel a Lélektől kapott bölcsességgel szól István a megkövezése előtt (Apcsel 6:10). A görög γινώσκει szó jelentése olyan tudás, ismeret és tapasztalat, mely kizárólag az Isten kijelentéséből származik. Ilyen értelemben találkozhatunk vele például Mt 13:11-ben, amikor Isten országának titkairól van szó, vagy a 2Kor 8:9-ben Jézus

kegyelmének ismeretéről.⁵ Ezzel szemben az *οἶδα* szó csupán a természetes úton megszerezhető tapasztalatot, tudást jelenti. A zsidó gondolkodásban a bölcsesség praktikus, gyakorlatias tudást jelent és a textusból feltételezhetjük, hogy már a hívő életben is sok tapasztalati tudásra tehetett szert ez a hét férfi.

Az szövegben hangsúlyos a gyülekezet felhatalmazása, mely Isten elhívásának felismeréséből fakad. A választást követően kézzel és imádsággal bocsátották ki a hét férfit. A kézzel kísért imát a különleges szolgálatba való beiktatás alkalmával gyakorolták és ennek nem csupán szimbólikus, hanem lelki hatalmat közvetítő jelentést is tulajdonítottak. Fülöpről és Istvánról az ApCsel-ből tudjuk, hogy nem csak a szociális munkában tűntek ki, hanem az evangelizációban és az igehirdetésben is Isten áldott eszközei voltak.

A 1Tim 3:8-13-ban Pál munkatársának, Timóteusnak írja, hogy a diakónus személyével szemben milyen erkölcsi követelményeket kell állítani. A felsorolást két megállapítás zárja: szolgálatukkal szép tisztességet és nagy bátorságot nyernek a hit hirdetésére.

– *tiszteletre méltó* – kívülálló számára is nyilvánvaló a rendezett élete

– *nem kétszínű* (*διαλόγους*) – görögben: kétnyelvű, vagyis beszédében nem egyértelmű. Az igen, igen – a nem, nem!

– *nem mértéktelen borivás rabja* – mértékletesség! Lélek gyümölcse a Károli fordításban (Gal 5:22)

– *nem haszonleső* (görögben: tisztességtelen haszonra vágyók) – tiszta kezek az adományok kezelésében!

– *akiben megvan a hit titka tiszta lelkiismerettel* – a hit titkait (*μυστήριον*) sokszor nem megmagyarázni, hanem Istent ezekért imádni kell, melyet csak rendezett szívvel lehet. Megtérés nélkül ezeket a feltételeket nem lehet teljesíteni!

– *megvizsgált, kipróbált és fedhetetlen* – a szolgálatba állítás előtt meggyőződtek a teherbíró képességről és az erkölcsi megbízhatóságról

– *feleségük szintén tiszteletre méltó, nem rágalmozó, mértékletes, hűséges* – az apostoli kor gyülekezetei a családi háttérrel nagyon fontosnak tartották a lelki munkában. A házastárssal való lelki-szellemi egység a szolgálatot erősítő, ennek hiánya romboló hatású.

– *egyfeleségű* – a hellenista világban a poligámiát és a férfiak számára a válást engedték, a szexuális szabadságot természetesnek tartották. A házassági hűségben élő keresztyének kitűntek ezzel is a koruk társadalmából.

– *gyermekét és háza népét jól vezeti* – az *episzkoposzok* (felügyelő, vagy püspök) esetében ezt a kritériumot azzal indokolja Pál, hogy aki a családját nem tudja jól vezetni, a rábízottakat sem tudja megfelelően.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a diakóniai szolgálatot nem végezhetette akárki az Újszövetség korában élő egyházban. Alapvető feltétel volt

az újjászületettség, megkövetelték az erkölcsi feddhetetlenséget és csak érett hitű, kipróbált embert állítottak szolgálatba, aki az ige hirdetésére is alkalmasnak bizonyult. Nem tartották elégségesnek a tudományokban való jártasságot, hanem az Isten kijelentéseinek ismerete és azok gyakorlatban való alkalmazása is kritérium volt. Ezeknek az elveknek az alkalmazása a mai korban óriási bátorságot igényelne az egyháztól, amikor szociális munkára vállalkozik. Élesen vetődik fel a kérdés, hogy a pszichológiai és szociológiai tudományágak megfelelő alapot adnak-e a diakónia végzéséhez? Isten meg tudja-e áldani szolgálatunkat, ha negligáljuk a Biblia által felállított etikai és hitbéli kritériumokat, valamint az elmélet alapos teológiai beágyazottságát?

A szociális munka céljainak változása a szakma professzianizálódásának folyamatában

A szociális munka elméletét és gyakorlatát alapvetően az határozza meg, hogy döntő mértékben miben véli felfedezni a probléma gyökerét:

a, az egyénben

b, a társadalom működésének diszfunkcióiban

c, az egyén és a társadalom kapcsolatának diszharmóniájában

Egy-egy szemléletmód bizonyos korszakokra döntően jellemző volt, melyek a XX. században három jól körülhatárolható paradigmát hoztak létre. Fontosnak tartom figyelembe venni azt a tényt is, hogy a szociális munka nem légüres térben létezik, hanem a társadalmi, politikai és kulturális-tudományos viszonyok, változásai alapvetően befolyásolják a szakma elméletét és gyakorlatát.

a, Az előzmények

Az ipari forradalom gyors társadalmi változásainak következtében a rurális vidékeken tömegek veszítették el megélhetésüket és így nagyvárosokba kényszerültek költözni munka reményében. Azonban, a természetes szociális-kulturális támogató háttérből kiszakadva a testileg-lelkileg nyomorgó, gyökértelen tömeg részévé váltak. A súlyos problémák kezelése egy idő után már olyan szakembereket igényelt, akik nem csupán a szabadidejükben jótékonykodtak, hanem professzionális segítőkke váltak. Angolszász nyelvterületen vált ismerté a settlement mozgalom, mely máig ható modellként áll előttünk. Samuel Barnett, anglikán lelkész családjával együtt beköltözött London egyik szegény-negyedébe, ezzel sorközösséget vállalt a nyomorban élőkkel. Az 1884-ben létre hozott Toynbe Hall-ban szociális és kulturális missziót folytattak, melyhez sok lelkes egyetemista is csatlakozott. A középosztály értékeit és életvitelét akarták tanítással és személyes példájukon keresztül átadni. Oktatták az asszonyokat, lányokat a háztartás vezetésére, felolvasó esteket szerveztek és egy könyvtárat is fenntartottak. Az ingatlan a slumban mai értelemben

közösségiházként funkcionált, ahol ügyes-bajos dolgaikban is támogatták a szegény, írástudatlan embereket. A Toynbe Hall mintaként szolgált több brit és amerikai intézménynek, melyeket settlement-eknek neveztek.

Valamivel korábban, 1869-ben Londonban alapították a *Charity Organization Society*-t (COS), mely egy jótékonyági nőegyletként működött. Tagjait *befriender viziters*-nek, baráti látogatóknak nevezték, akik egy metódust, a *casework*-öt fejlesztették ki a probléma jobb megismerése és kezelése érdekében. A COS vallásilag motivált mozgalomként elterjedt az angolszász világban és tulajdonképpen az első szakmai szervezetnek tekinthető. A baltimore-i COS vezetője, Mary Richmond a munkatársak képzése céljából 1917-ben megírta a *Social Diagnosis (Szociális diagnózis)* című könyvét, mely a szociális munka elméletét és gyakorlatát alapozta meg és a következő harminc év szemléletmódját alapvetően meghatározta.

b, Probléma az egyénben - pszichológiai megközelítés

Freud pszichoanalízisére építve Mary Richmond nyomán jött létre az ún. *diagnosztikus iskola*, mely alapvetően egy orvosi modellt követett. A módszer arra a hipotézisre épít, hogy az illető személlyel, családjával folytatott interjúk elemzése útján, az anamnézis megismerését követően, megérthető a szociális probléma és felállítható a diagnózis. Erre alapozva egy terápiás folyamaton, a *casework*-ön keresztül ellehet érni olyan változást az egyénben, mely megoldja a problémát.

A következő évtizedek különböző pszichológiai irányzatai nagymértékben befolyásolták a szociális munka elméletét és gyakorlatát, melynek nyomán kialakult a *funkcionális iskola*. Heintz Hartman adaptív fejlődést hangsúlyozó én-pszichológiájának és az eriksoni pszichoszociális fejlődési elmélet hatására elvetették az orvosi szemléletmódot, mely alapján korábban gyógyultnak vagy betegnek tekintették a klienst. A kliensről magára a segítő folyamatra került a hangsúly, így a problémát szélesebb szociális és idői kontextusba helyezték. Az esetkezelés nem a problémát okozó készségek hiányára fókuszál, hanem a jól funkcionáló képességekre, melyekre lehet építeni a segítő tevékenység során.

Később a 60-as években, Karl Rogers érték és irányításmentes, személyközpontú nézetei széles körben elfogadottá váltak a *casework*-ben is. Szintén nagy hatást gyakoroltak a szociális munkás képzésre Rogers azon megállapításai is, miszerint a terápiás jellegű kapcsolat sikere nem elsősorban a jó elméleti alaptól függ, hanem sokkal inkább a szakember attitűdjétől. A segítő helyes viszonyulásának négy komponensét határozta meg, melyek a következők: kongruencia (hitelesség), empátia, feltétel nélküli elfogadás és a kifejező képesség, vagyis a jó kommunikációs készség.

Szintén a humanista pszichológiai iskolához tartozó Abraham Maslow, motivációs hierarchia elméletével nagymértékben hozzájárult a probléma de-

finiálásának módszertanához. Az ő nézetei alapján a szociális probléma keletkezésének hátterében a kielégítetlen szükségleteket vélik felfedezni. Ennek következtében a szociális munka alapvető feladata a szükségletek kielégítéséhez nélkülözhetetlen kapcsolatok megteremtése, illetve az interakció hatékonyságának javítása, valamint az eszközök, és erőforrások előteremtése. Amennyiben a kliens természetes támogató háttere nem képes ezt biztosítani, a szociális munka a mesterséges támogató hátteret mozgósítja. (*Maslow elméletét és bibliai kritikáját a IV. fejezet 1.3 alpontjában ismertetem részletesebben.*)

Az említett pszichológiai irányzatokon kívül a behaviorista terápia módszereit is sok szociális munkás szívesen alkalmazza praxisában, melynek során a szakember modellként együtt végzi el a klienssel a pontosan előre megtervezett feladatokat, melynek célja a helytelen viselkedési minták kioltása.

John Dewey 1933-ban megjelent *How We Think?* (Így gondolkodunk) című műve nyomán az 1950-es évektől kezdve a szociális munkára alkalmazva többen is különböző problémamegoldó modelleket dolgoztak ki, melyek széles körben elterjedtek és használatosak. Alapvetően négy jól elkülöníthető fázisra lehet bontani a modelleket.

1. a probléma megértése a körülményeivel együtt
2. terv kidolgozása a cél elérése érdekében
3. a terv megvalósítása
4. a megvalósulás és az eredmény értékelése⁶

Perlman, a szociális munkában legismertebb problémamegoldó modell megalkotója szerint a kliens önmagában hordja a problémát és ebből következően csak azon a személyen keresztül kezelhetjük azt, akihez a probléma tartozik. Kijelentése ellenére azt láthatjuk, hogy a szociális munka fejlődése során a célmeghatározás súlypontja az egyénről egyre inkább a környezetre tolódott át.

c, Probléma a társadalom működésének diszfunkcióiban - szociológiai megközelítés

Az 1950-es években a Martin Luther King által vezetett fekete-polgárjogi mozgalom nagy hatással volt az amerikai társadalomra, csak úgy, mint a nyugati világon végig vonuló diák lázadások a 60-as évek második felében. A hippy mozgalom radikális módon elutasította a keresztyén középosztály értékeit és görbetükröklént megmutatta annak képmutatásait. A hagyományos nyugati gondolkodásmód világot magyarázó válaszait a kor megkérdőjelezte és sokan a keleti vallások felé fordultak. Ezzel párhuzamosan a szociológiában teret nyert az a szélsőséges nézet, miszerint az ember társadalmilag determinált, így az egyén felelősségének kérdése nem merül fel sorsának alakulásában. Ez az időszak, melyben a háború utáni gazdasági konjunktúrában megszületett a jóléti társadalmak szociálpolitikai modellje is.⁷ Ilyen politikai és eszmei háttérrel a szociális munka művelőinek figyelmét a társadalom diszfunkciói kötötték le,

mivel a kliensek problémáinak gyökerét sokan ebben vélték felfedezni. Az egyéni esetkezelés során a szegényebb rétegből származó gondozottat képviselve a szakember is gyakran szembetalálkozik a méltánytalan, sokszor jog-szerűtlen bánásmóddal. Ekkor került előtérbe a gyarmatokon kifejlesztett közösség fejlesztés, valamint a harcosabb irányzatot képviselő közösségi ak-ciók szervezése és a tartós társadalmi problémák kezelésére kidolgozott helyi szintű közösségi tervezés, melynek során a célcsoport képessé tévése (*empowerment*) kerül szociális munka fókuszába. Az alábbiakban röviden is-mertetem a Zastrow által kidolgozott közösség fejlesztő modell lépéseit:

1. szakasz: feltárás

- (helyi) történelem, a közösség története
- meghívás, a legitimitáció megteremtése
- bemutatkozás, informális beszélgetések: a bizalmatlanság megszüntetése

2. szakasz: szervezés

- a probléma és a közösségi mag azonosítása (változási igények, közös értékrend)

- szervezet kialakítása, feladatvállalások
- képzés

3. szakasz: viták

- definíciók (SWOT-analízis)
- alternatívák (brain-storming)
- mérlegelés (az előnyöké és hátrányoké)
- alapértékek és közös csoportérdekek megfogalmazása
- döntés

4. szakasz: akció

- munkaprojekt
- jelentések, elemzés, kiértékelés

*5. szakasz: új projektek, majd visszavonulás*⁸

- *d, Probléma az egyén és a társadalom kapcsolatának diszharmóniájá-ban - rendszerszemléletű megközelítés*

A rendszerszemlélet egy általános megismerési elv, melyet a természet- és a társadalomtudományok körében egyaránt használnak. Az elmélet atyjának tekintett Bertalanffy tömören a kölcsönhatásban lévő elemek együtteseként de-finiálja a lényegét. A szociológus Parsons e ként határozza meg: a rendszer-szemlélet a részek, összetevők és folyamatok közti kölcsönös függőségek komplexuma, felismerhető szabályos viszonyokkal. Továbbá a rendszer állandó kölcsönös függőségben van más rendszerekkel is.⁹Tehát a rendszerszemlélet leírja, hogy miként szerveződnek a rendszerek szerkezetileg és a folyamat szempontjából, valamint milyen viszonyt alakítanak ki környezetükkel. Főként a családterápiából merítve kidolgozták a rendszerszemléletű szociális munka módszertanát, melyben az egyént a makro- és mikrokörnyezet, valamint saját

adottságainak összefüggésében szemlélte. A probléma megoldása érdekében a kliens és a környezet működésének harmonizálására törekedtek. A rendszer-szemléletű paradigma nem érvénytelenítette a lineáris, kliens központú megközelítéseket, azonban a 70-es évek közepétől kezdett uralkodóvá válni.

A szociális munka középpontjába maga a szociális probléma került, melyet rendszerproblémaként értelmezett. A diszfunkcionalitásnak három fajtáját különbözteti meg Peter Lüssi:

- funkció kiesés (egy tag kiesik)
- hibás működés (nem teljesíti a célját)
- működési konfliktus (belső konfliktus) ¹⁰

Más szóval a szociális probléma hiányos rendszerkapcsolatból, céltól idegen rendszerkapcsolattól vagy a rendszerek konfliktusából adódik. A rendszer-szemlélet a terápiás iskolákhoz képest gyökeresen másképp tekint a kliensre, mivel kevésbé játszik központi szerepet az esetvezetésben. A segítő nem törekszik érzelmekkel telített kapcsolatra, sem a személy megváltoztatására, ehelyett tágabb értelemben vett tanácsadásként értelmezi a szociális munkát. Csupán a probléma megoldás melléktermékének tekinti a tanulást, melyen keresztül jó esetben változnak az abban érintett személyek.

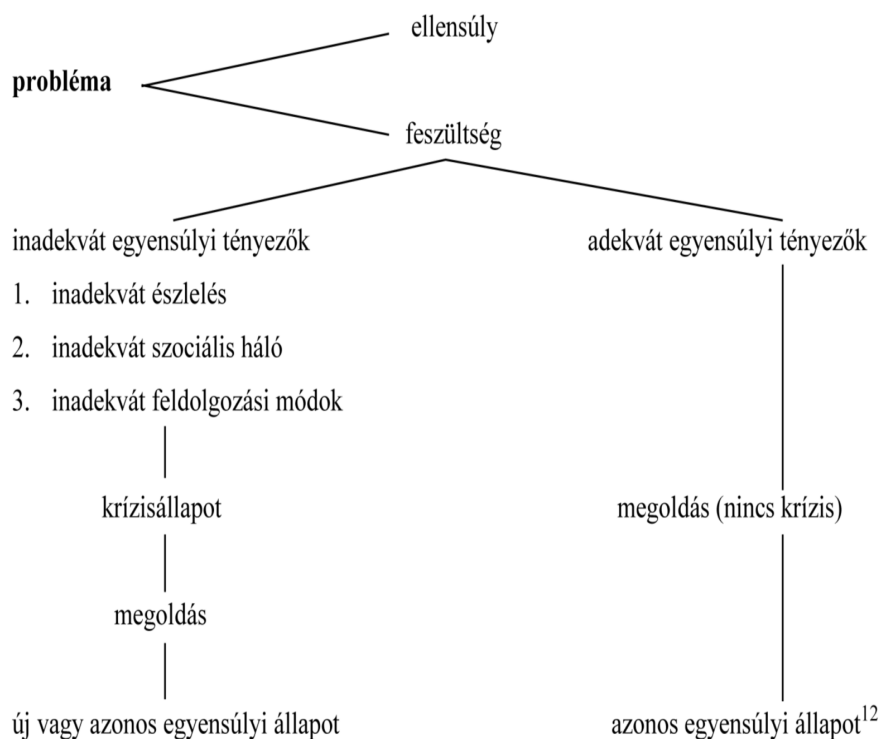
A rendszerszemlélet megalkotta a szociálisprobléma sajátos szerepszerkezetét, mely az alábbiak szerint osztható le:

- *a problémában érintettek*: akinek állapota vagy tevékenysége ok-okozati összefüggésben van a probléma meglétére
- *harmadikok*: a problémával valamilyen módon kapcsolatban állnak, de nem ok-okozati összefüggésben és nem terheltek a problémával
- *kliens*: a rendszerszemléletben is kiemelt szerepe van, de nem olyan nagymértékben, mint a terápiás iskoláknál
- *a problémával terheltek*: az érintettség nem jelent feltétlenül terheltséget, azonban nem csupán a klienst veszi figyelembe a problémamegoldás során a szakember (*előfordul, hogy néhány érintett egyenesen hasznot húz a problémából!*)
- *segítő harmadikok*: akik valamilyen formában (önkéntesként, vagy hivatalból) tudatosan segítik a probléma megoldását
- *problémajelzők*: aki a szociális munkás elé hozza a problémát. A felsorolt szereplők közül lehet bármelyik személy

A módszertani mozzanatok sokaságát hatféleképpen csoportosítja Peter Lüssi a következő képen: tanácsadás, tárgyalás, közbelépés, képviselet, beszerzés és gondoskodás. Bizonyos esetekben az eljárásfajta dominanciája miatt beszélhetünk pl. beszerzési, tanácsadási, képviseleti esetről is. A rendszerszemlélet a szociális munka hat fontos eszközének tekinti az intézményt, a pénzt és dologi javakat, az önkéntes segítőket, a szolgáltatásokat, a jogot, a szaktudást, a nyelvet és a szociális munkás személyiségét.

Krízisintervenció

Szociális területen dolgozók időnként találkoznak krízishelyzettel, melynek kezelésére többen kidolgoztak különféle modelleket, melyek közül az *Aguilera és Messick (1982)* nevéhez fűződő intervenciós eljárás a legismertebb a szociális munkában. Ezek kezelése a casework-tól nagymértékben eltérő módszertani eljárást igényel, ezért a szakembernek fontos felismernie és különbséget tennie a krízis helyzetet és a szociális válsághelyzet között. A krízis állapot folyamatáról Szabó Lajos a következő megállapításokat teszi. Az egyén vagy a család egyensúlya átmenetileg megbomlik, feszültségek keletkeznek és nincs lehetőség a gyors ellensúlyozásra vagy az egyensúly helyreállítására. A család nem rendelkezik megfelelő probléma megoldási módokkal, nincs megfelelő támogató szociálisháló és rendszerint a probléma észlelése sem megfelelő, mely miatt a feszültség tovább nő és krízis állapot alakul ki. Ez az állapot kb. hat hétig tart, majd beáll egy új egyensúlyi állapot, azonban alacsonyabb szinten. A sikeres kezelés eredményeképpen azonban sok pozitív tapasztalattal gazdagodik az egyén vagy a család és megerősödve kerül ki a krízisből.¹¹ A krízis intervenciót bemutató ábrát Aguilera és Messick nyomán szintén Szabó Lajos készítette el.

A Thatcher és Reagan elnök nevéhez fűződő jóléti állam kiadásait korlátozó politika a szociális munkát egyre inkább strukturált intézményi keretek közé illesztette. Az állam, mint megbízó a szűkülő források és a növekvő társadalmi feszültségek miatt egyre hangsúlyosabb kontrollfunkciót vár el a szakmától. Ez az elvárás, időnként szembe kerül a segítő attitűddel és a korrekatív beavatkozás irányába tolja el a szociális munkás tevékenységét. A hatékonyság és az ellenőrizhetőség fontos fogalmakká váltak, melynek következtében a szociális munka is erősen bürokratizálódott, miközben az intézmények irányításában a menedzser szemlélet vált uralkodóvá. Az esetkezelés szakmaiságát és humánusságát veszélyezteti a túlzott metodizmus és az időnként leegyszerűsítő protokollok szigorú követésének erőltetése. A felvázolt folyamat Magyarországon is felerősödött az utóbbi néhány évben.

Teológiai reflexió: a diakónia probléma értelmezése és célmeghatározása *a, Hamartiológiai és etikai szempontok*

Az előző fejezetben láthattuk, hogy a szociális munka az egyénben, a közösségben, vagy a társadalom diszfunkcionalitásban, ma leginkább az egyén és a társadalom működésének diszharmóniájában keresi. Véleményem szerint, bizonyos értelemben egyidejűleg mind a három nézőpontnak igazak az állításai. A diakónia alapművének, a Bibliának a kijelentése szerint kiinduló probléma a bűn, mely minden fronton totális támadást indított az ember ellen. Romboló hatását kifejti egyéni, kapcsolati és társadalmi szinten egyaránt, csak úgy, mint az ember testi, szellemi és lelki dimenziójában. Ezen a ponton elkerülhetetlen, hogy a bűn eredetéről, természetéről és következményéről ne szóljak röviden. Ezzel részben már antropológiai kérdéseket is érintek, melyre a III. fejezetben szótérológiai kitekintéssel még vissza fogok térni.

Az Újszövetségben sok szó, különböző jelentésárrnyalattal szolgálja a bűn körülírását. Leggyakrabban a *hamartia* szóval találkozhatunk, amit általában céltévesztésként fordítanak, mely kifejezi az ember Isten jó tervétől való eltérését. A bűn eredetéről azt mondja a Biblia, hogy a szabad akarattal teremtet ember, a Kísértő hatására tudatosan szembehelyezkedett Istennel, tőle függetlenedve, a saját maga által felállított szabályok szerint akart élni. A bűn egyetemlegesen kihatott minden emberre, mely miatt mindenki úgy jön a világra, hogy Istennel nincs kapcsolata, így a kárhozat felé tart. A bűn állapotában elkerülhetetlenül célt téveszt az élete, vagyis vétkezik, melyért személyes felelősséggel tartozik. A bűn és a halál uralma alól önmagát nem képes kiszabadítani, nincs tudatában helyzetével és nincs személyes istenismerete sem. A megoldást a megváltásban adja Isten az embernek, melyről részletesebben a későbbiekben írok.

A Biblia szól egyéni és kollektív bűnről, melyekről nem lehet teljesen elszigetelten beszélni. Ez azonban ez nem mond ellent annak az elvnek, hogy mindenki csak a saját vétkéért felelős. Az Ószövetség a testületi bűn tényét

alapvető meggyőződésnéként vallja. Jól szemlélteti ezt a látásmódot Józsué könyve 7. fejezetében leírt történet Ákán bűnéről. Isten a szövetségi hűségessé megsebzésének tekintette azt, hogy Ákán titokban lopott a zsákmányból és vétke az egész nemzetet sújtotta, vereséget szenvedtek a csatában. A bűn fertőzésének továbbterjedését megakadályozandó és Isten haragjának az elhárítása okán ki kellett pusztítani a vétkest a nép közül. A zsidóságban az egyén bármely vétkére úgy tekintettek, mint ami az egész közösséget sérti és annak következménye sújtja. A szemléletmód árnyalódását mutatja a fogság alatti próféta, Ezékiás könyvének 18. fejezete. Ebben egy régi közmondást idéz a szerző: „*Az apák ettek egest és a fiak foga vásott el benne*”. A közmondás emlegetésével a fogságban élők nemzedéke azt veti Isten szemére, hogy ők ártatlanul, az előző generáció vétkei miatt bűnhődnek. Az Úr válaszában azt mondja, hogy mindenki csak a saját egyéni vétkéért felelős, azonban a bűn egyetemes következményeit ez nem zárja ki. Ezt az elvet hangsúlyozza a Római levél hagyományos reformátori értelmezése is Augustinust követve. Pál a Rm 5: 12-ben ezt írja: „*Ahogy tehát egy ember által jött a bűn a világba, és a bűn által a halál, úgy minden emberre áterjedt a halál azáltal, hogy mindenki vétkezett.*” Kálvin az Institutio-ban ekként ír Ádám vétkének egyetemes hatásáról: „*Amikor arról van szó, hogy Ádám vétke miatt ítélete alá esünk, ezt nem úgy kell érteni, mint mi magunk ártatlanul és meg nem érdemelten viselnénk az ő bűnének büntetését, hanem úgy, hogy mi az ő parancsáthágása folytán kerültünk bele az átokba. Ezért mondhatjuk úgy is, hogy ő tett minket vétkessé.*”¹³ Pál Ádámtól örökölt *bűnös természet* fogalma párhuzamba állítható a jánosi terminológia *világ* fogalmától, mely az ítélet alatt lévő Isten ellenes hatalom uralmát jelenti. Ennek a rendszernek a hálójában van az ember és hatalmával a pusztulásba vonszolja őt, melyből csak a hit általi újjászületéssel szabadulhat meg. Ezért mondja Jézus a Jn 16:9-ben, hogy „*A bűn az, hogy nem hisznek én bennem*” János szemléletmódjára jellemző, hogy a bűnt inkább egy állapotnak látja, mintsem egy etikailag kifogásolható cselekedetnek.

A keresztyén etikai dilemmák során nem egyszerűen azt kell mérlegelni, hogy amit teszek az bűn vagy nem bűn. Esetleg még nem bűn, de már majdnem az! A cselekedetem neutrális, vagy van-e egyáltalán semleges tett? Van-e olyan jó cselekedet, ami nem kötelező, de üdvös? Az elmulasztott jó tettek pedig egy külön problémakört jelentenek. Az etikai ilyen formában való megközelítése az iszlámra jellemző. A hívő ember vétkeit a Jézussal való személyes kapcsolat relációjában szemléli. Amit teszek építi, vagy rombolja a kapcsolatomat Istennel? Szomorúságot okoz az Atyának vele, vagy örömet? Fáj-e a vétkek? Ugyan is Jézus sokat szenvedett értem a kereszten, hogy kegyelmet nyerjek. A tetteim megítélésében nem elégséges a rossz kerülése, sőt még a szilárd, biblikus elvek birtoklása sem, hanem a személyre, helyre és időpontra szabott jót kell megtennem.

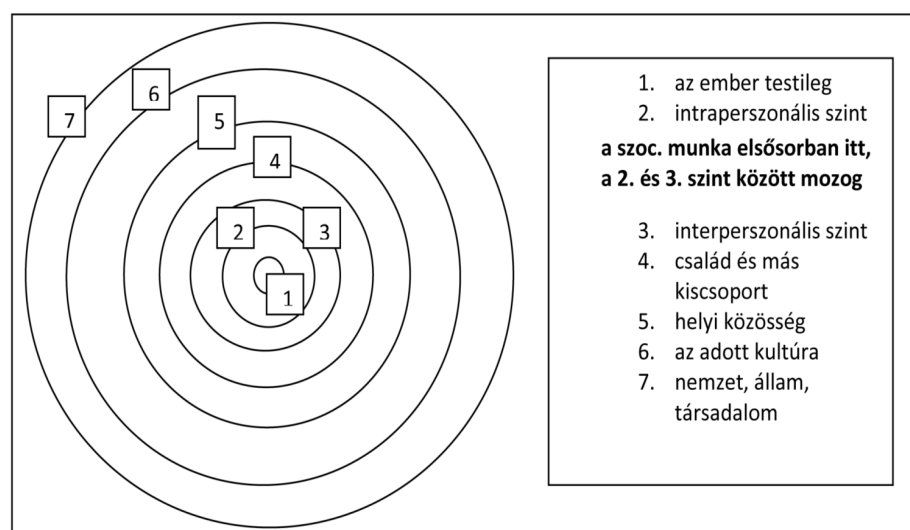
A bűnről elmondottakat összefoglalva megállapítható, hogy az ember súlyosan sérült akarati döntéseiben, kognitív funkcióiban, érzelmi reakcióiban,

erkölcsi értékítéletében, testi kifejeződéseiben, valamint Istennel és teremtményeivel való kapcsolatában.¹⁴

A diakónia a probléma megoldást elsősorban egyéni szinten kezdi az által, hogy támogatja az embert az Istennel való kapcsolatának építésében, abból a szintből kiindulva ahol éppen tart a gondozott. A hívő embert segíti a megszentelődés útján, a nem hívőt pedig direkt vagy indirekt formában a megtéréshez vezeti közelebb. A személyes bűn, vagy mások bűnének következménye az embert minden szinten érinti, ezért végső soron minden szociális munkás vagy diakónus elé kerülő probléma hátterében ott van a bűn kérdése. A bűn, mint probléma forrás megjelenésével mélyreható módszertani következményekkel kell számolni.

b, Diakónia és a szociális munka célmeghatározásának különbségei

Amennyiben elfogadjuk a korábban ismertetett rendszerszemléletű szociális munka célmeghatározását, úgy annak feladata többnyire az egyén és intézményi, illetve személyi környezete közötti kapcsolat harmonizálására irányul. Jól látszik ez Welch humánökorendszer elméletét bemutató ábrán, melyben elhelyeztem a szociális munka illetékességi területét.

A szociális munka eszerint elmozdulhat a második és a harmadik szintről, azonban ekkor már távolodik a szakma fő célkitűzésétől. Ezzel szemben a diakónia közvettebb módon kíván hatni az evangéliummal és annak gyakorlati alkalmazásával, tulajdonképpen minden szintre. Ezt a holisztikus szemléletet láthatjuk Jézus földi szolgálatában is. Sok evangéliumi történetből az derül ki, hogy Jézus az embereket testileg, lelkileg, szellemileg és kapcsolataiban egya-

ránt gyógyítani akarja. Például a vérfolyásos asszonynak sem csupán a testi egészségét adta vissza, hanem megerősödött hitében is, ugyan is a reménye nem csalta meg és megtapasztalhatta, hogy egyedül Jézustól származik élet-erejének megújulása. A mester ismeri gondolatait is, tehát Jézus több mint ember! Helyreállította az önértékelését és a tisztátalansága miatt sérült emberi kapcsolatait. Újra részt vehetett a templomi közösség szertartásaiban, melyből betegsége miatt ki volt zárva és emiatt még Istentől is távol érezhette magát! (Lk 8: 40-48) Tehát Jézus testileg, lelkileg, szellemileg és kapcsolataiban is rehabilitálta az asszonyt.

Amint az előző fejezet történeti áttekintésében láthattuk, a szociális munka fejlődése során egyre inkább lemondott az egyén megváltoztatásának igényéről és tevékenysége középpontjába magát a problémát helyezte. Ez a pesszimizmus egyrészt érthető, mivel rá kellett ébrednie az alkalmazott tudományok elégtelenségére, a determinizmusnak tűnő társadalmi, genetikai és lelki meghatározottsággal szemben. Ez részben teológiai szempontból is reális álláspontnak tűnik, mivel az ember a bűn miatti reménytelen helyzetben van. A Biblia szerint a bűn „örvény-törvényéből” való kikerülésre csak Isten kegyelmi beavatkozása által van lehetőség. Tehát míg a szociális munka csupán horizontális síkon mozog, ezzel szemben a diakónia vertikális és horizontális síkon egyaránt.

A cél meghatározása szempontjából további lényeges szempont a mandátum kérdése. A szociális munkás legitimitását végső soron az állam állapítja meg, a saját céljának megfelelően. Sajnos fennáll a lehetőség, hogy a hatalom képviselője manipulatív célokra is felhasználja a szakmát, melyre időnként példát is látunk. A nehezen igazodó, segélyezett tömeg veszélyt is jelenthet a stabilitásra, ezért akár egy támogatást megvonó felügyelő szerepébe is kerülhet a szociális munkás¹⁵. A jószándékú kormányzat azonban segítő hivatású szakemberek szolgáltatásain keresztül hozzájárul a társadalmi szempontból hasznos, aktív élet fenntartásához. Az elmondottakkal szemben a diakónus megbízatása végső soron Istentől származik, mely az egyház missziójába illeszkedik, így a célnak is ehhez kell igazodnia. Emberi vonatkozásban elszámolással a kiküldő gyülekezetnek, vagy egyházi szervezetnek tartozik. Tehát az állam és az egyház céljai a szociális munkával kapcsolatosan csak részben fedik egymást és a diakónia sérülése nélkül nem tud teljesen alárendelődni a mindenkori kormányzat érdekeinek.

A MISSZIÓ CÉLCSOPORTJÁNAK KULTURÁLIS HÁTTERE

A szociális munka klienskörét döntően a társadalom legsó rétege alkotja, bár ezt sok szakember nehezen fogadja el. A szegényekkel való kapcsolat a szakmára és intézményeire is rávetíti sokak negatív értékítéletét, mely miatt a szociális munka presztízse a hasonló kvalifikáltságot igénylő hivatásokkal ösz-

szehezonlítva lényegesen alacsonyabb. A szociális munka elméletének kiemelten fontos része a klienskör kultúrájának mélyreható ismerete, illetve a szegénységnek, mint társadalmi jelenség a megértése. Ezért a következő fejezetben szociológiai megközelítésben vizsgálom az említett fogalmakat, annak érdekében, hogy a lehető legadekvátabb módszertani eszközöket lehessen alkalmazni a gyakorlatban. A szociális munka tárgykörén túl a célcsoport kulturális vizsgálatát missziológiai szempontból is rendkívül fontosnak tartom.

A Szegénység szociológiai vizsgálata

Az emberiség régi álma és egyben kísértése is, a társadalmi egyenlőség megteremtése. A vallások és a különböző filozófiai iskolák számára mindig fontos kérdés volt, hogy a létező társadalmi különbségek indokoltak-e, igazságosak-e, illetve milyen mértékben fogadhatók el?

a, A szegénység fogalma és meghatározása

A létminimumot ún. fogyasztói kosarak alapján számolják, azonban Magyarországon az utóbbi 20 évben ilyen kalkulációt hivatalosan nem készítettek. Szegénységi küszöbnek tekintik azt az egy főre jutó bevételt, mely nem haladja meg az átlagkereset 50%-át. Továbbá a szociológia szegénynek mondja azokat, akik jövedelem szempontjából a társadalom alsó 10%-ába (decilis), vagy a 20%-ába (kvintilis) tartoznak.

A jelenséggel kapcsolatosan beszélhetünk *abszolút szegénységről*, amikor a létminimum alatt élő személynek alapvető szükségletei nincsenek kielégítve. Továbbá létezik *relatív szegénység* is, melyben az egyén meg van fosztva az adott társadalomban általánosan elterjedt szükségleti tárgyaktól, kulturális javaktól vagy egészségügyi, oktatási szolgáltatásoktól, melyekhez úgy érzi joga volna neki is.¹⁶

b, Elméletek a szegénység okairól

Sokan a biológiai adottságokban látják a szegénység okait, melyek többé-kevésbé öröklődnek. Azonban a kutatások nem támasztják alá ezt az álláspontot, miszerint az intelligencia szint döntő mértékben genetikai meghatározottságú volna. Radikális társadalom kritikusok szerint a szegénység oka a gazdasági-társadalmi rendszer rossz működésében keresendő. A 60-70-es években a műveltség és az iskolai végzettség terén fennálló különbségekre helyezték a hangsúlyt a kutatások. A jövedelemszerzésnél és az érdekérvényesítésben menthetetlenül hátrányba kerül az aluliskolázott személy az alacsony műveltségi szintje miatt. Egy másik álláspont szerint a rossz testi-lelki állapot a legfőbb veszélyeztető tényező. Megfigyelhető az életciklusokhoz köthető szegénység is, pl. a kisgyerekes családok esetében. A szegénység szempontjából további veszélyeztető tényezők a válás, a nagy családos lét, az etnikumhoz tartozás és a rokkantság.¹⁷ A különböző elképzeléseket némileg ötvözi Oscar Lewis a *szegénység kultúrája* elnevezésű elmélete, melyet külön alponthoz ismertettek.

c, Magyarországi helyzet a szegénység tekintetében

A magyar társadalomban rendszerektől függetlenül kb. lakosság egyharmada él szegénységben. A két háború közötti falukutató mozgalom által emlegetett három millió koldus tulajdonképpen megmaradt a szocializmus időszakában is, bár erről nem lehetett nyíltan beszélni.¹⁸ A 60-as évek közepétől a 80-as évek második feléig némi javulás mutatkozott, de ezt követően, a rendszerváltozás után egyre többen kerültek a szegénységi küszöb alá. A munkanélküliség, az ár-robbanás, a kamatok megugrása sokként érte a társadalmat. Bokor Ágnes 1985-ben és 1987-ben végzett kutatást a depriváltság hat dimenziójában. – *munka, lakásviszonyok, érdekérvényesítés, anyagi helyzet, életstílus és testi-lelki betegség* – E szerint a magyar társadalom 12%-a tekinthető depriváltnak.¹⁹ Friss kutatási eredmények nem ismeretesek e tekintetben, de véleményem szerint a népesség kb. 15%-a él mélyszegénységben, bizonyos térségekben egészen drámai mértéket ért el az arányuk.

d, Deviancia és anómia

A mélyszegénységről nem lehet szót ejteni e két fogalom nélkül, melyekről a számos szociológiai elmélet született és sok kutatást végeztek. Devianciák közé szokás sorolni a következő magatartási formákat: bűnözés, alkoholizmus és kábítószer-fogyasztás, öngyilkosság és lelki betegségek. Minden kutató egyetért abban, hogy a deviancia előfordulása annál magasabb, minél alacsonyabb státuszú társadalmi réteget vizsgálunk.

Az anómia szó görögül törvénynélküliséget jelent, a szociológia pedig a társadalmi normák meggyengülését érti alatta. Az anómia elméletek szerint a deviánsviselkedési formáknak közös gyökerei vannak és nem csak az egyén lelkialkatával, hanem az adott társadalom működésével is összefüggésbe lehet hozni. Durkheim szerint a gyors és megrázkódtatás szerű társadalmi változások norma- és értékzavart, válságot okoznak.

Az anómiás állapot méréséhez általában a következő kategóriákat használják a kutatók:

- a társadalom működése érthetetlen, kiszámíthatatlan
- az életcélok megvalósíthatatlanok és ezért nem fontosak, az élet értelmetlensége
- az egyén hiábavalónak és értéktelennek érzi magát
- nem várható segítség az embertársaktól
- meggyőződés, hogy a közösség vezetői közömbösek a közemberek problémái iránt.²⁰

A társadalomkutatók már több éve figyelmeztetnek, hogy a vizsgálatok szerint hazánkban, különösen a fiatalok körében kétségbeejtően megmutatkozik az anómiás állapot.

A szegénység kultúrája

a, A szegénység kultúrájának meghatározása, kialakulásának okai, körülményei

Andorka Rudolf definíciója szerint a kultúra egy adott társadalom vagy társadalmi csoportra jellemző normák, értékek és az általa alkotott tárgyi környezet összessége. Mindezt az ember a szocializációjával sajátítja el, döntően gyermekkorban.²¹ A szegénység kultúrájának terminusa Oscar Lewis-től, egy amerikai antropológustól származik, aki egy 1955-ben írt tanulmányában használta először ezt a kifejezést. A témával foglalkozó magyar szakemberek az angol *culture of poverty* kifejezés tükörfordítását vették át és így használják a szakirodalomban, ezért dolgozatomban én is ezt a fogalmat használom. A szegénység kultúrája kifejezés nem egy speciális módszerrel mért szegénységi küszöb alatt élő emberek élet- és gondolkodásmódját takarja. Ez egy szubkultúra, mely a modern rétegződött kapitalista, esetleg korábban gyarmati társadalmakban alakul ki, élesen elkülönül a többségtől, depriváltságban él és a társadalmi szervezettség minimális fokát is alig éri el.

A gyorsan változó társadalom átrétegződése során legkönnyebben a korábbi alsó réteg tagjai, földnélküli falusiak és állásukat veszített munkások lesznek a szegénység kultúrájának hordozói. Lewis szerint ott várható a szubkultúra megjelenése, ahol bér munka és profit termelés folyik, tartósan magas a munkanélküliség és a bérek alacsonyak. Létrejöttét elősegíti a domináns réteg materialista értékrendje, mely párosul azzal a nézettel, hogy a szegények csak maguk tehetnek rossz helyzetükről és megérdemlik sorsukat.²² A politikai, társadalmi, és gazdasági szervezetek jelenléte minimális és azok sem képesek lényeges hatást gyakorolni életükre. A szubkultúra mintegy hetven, országonként és családonként eltérő ismérvét írták le, melyek gazdasági, társadalmi és lélektani tényezői egymással kölcsönhatásban állnak. Egy-egy jellemzője azonban önmagában nem tekinthető megkülönböztető jegynek. A szegénység kultúrájának kialakulása alkalmazkodás és egyben válasz is marginalizálódott helyzetükre. A szubkultúra elviselhetőbbé teszi az életet számukra, azonban gátjává is válik felemelkedésüknek. Néhány szociálpszichiáter szerint a szubkultúra védőfunkciói nélkül nem lennének képesek fenntartani a mentális egészségüket. Nem alakul ki a szegénység kultúrája ott, ahol erősek a tradíciók és a kis- vagy nagy közösséggel erős az azonosulás mértéke.

b, A szegénység kultúrájában élők viszonya a többségi társadalommal

A szegénység kultúrájában élők ismerik és elvileg elfogadják a középosztály értékeit, ezek fontosságát gyakran hangoztatják, azonban nem e szerint élnek. A szegregáció és a gazdasági eszköztelenség miatt csak a minimális szinten vesznek részt a társadalom intézményeinek életében. Nem tagjai politikai pártoknak, ugyanakkor könnyen radikális csoportok eszközeivé válnak kihasználva ellenséges attitűdjüket a fennálló renddel szemben. A kormányzattal,

rendőrséggel és egyéb hivatalokkal szemben bizalmatlanok, gyanakvóak és az egyházzal szemben is erősen kritikusak. Népegyházi keretek között, amennyiben van kapcsolatuk a felekezetükkel, kapnak némi reményt a túlélésre, azonban a szegénység kultúráját felszámolni nem képesek. Egy élő gyülekezettel való teljes azonosulás ellenben képes a lélektani és szociológiai törvényszerűségeket felülmúlni, jövőképet és szolidaritást kaphatnak, mely egyben esélyt is jelent a mélyszegénység újratermelődésének ördögi köréből való kilépésre. Az elkülönülés térben és lelki dimenzióban egyaránt megmutatkozik, így óriási különbségek alakulnak ki egy városon belül is. A slumokban súlyos társadalmi problémák koncentrálnak és a bűnözés különböző formáinak melegágyává válnak. Hasonló kihívásokkal néznek szembe azok a zárványt képező kisteleplülések is, melyek részben a szukcesszió következtében egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülnek. – *az eredeti lakosság elvándorol, helyükre elszegényedett családok költöznek* – Kutatók megállapításai szerint egy primitív társadalom is magasabb szervezetségi fokon áll, mint a szegénység kultúrájában élő közösségek.

c, A szegénység kultúrájában élő családok és egyének jellemzői

A kultúra hordozói számára a gyermek örömforrás, aki eltereli a figyelmet a szegénységről és kilátástalanságról. A szülő a saját megváltozhatatlannak hitt sorsát elfogadja, azonban az utód reményt jelent neki, hogy ő majd képes lesz kiemelkedni a nyomorból.²³ A bő gyermekáldás másik oka a születésszabályozás mellőzése. A felnövekvő gyermekre jellemző a férfi- és apaminta hiánya, a védettség nélkülözése, a korai szexualitás és általában a koraérettség. A kapcsolatok instabilitása miatt a felek számára előnyösebb az élettársi forma a házasságkötéssel szemben, így könnyebb a válás és a nők is egyszerűbben érvényesíthetik anyai jogaikat. Látszólag férfiuralom van a családban, valójában matriarchális rendszer működik. A család működtetése és fenntartásának terhe a nők vállán nyugszik, a férfiak felelősségvállalása csekély. A rokoni kapcsolatok anyai ágon jellemzően erősebbek. A különböző családi formák nagy változatosságot mutatnak a gyakori partnerváltás következtében, melyek olykor bizarrnak tűnnek a nagy életkori és egészségi állapotbéli különbségek miatt. Ezen kapcsolatokat többnyire a gazdasági kényszer szüli és kevésbé érzelmi indíttatásúak. A gyermeknevelés során gyakran használnak testi fenytést, más módszert alig ismernek, de ez nem jelenti azt, hogy a szülők nem ragaszkodnak gyermekeikhez. A konfliktusok elkerülése miatt a szomszédság nem szól bele a nevelésbe, sőt, megtanulnak együtt élni az elhanyagolt és bántalmazott gyermek látványával. A szocializáció során kialakuló negatív személyiségjegyek közül szembetűnő az érzelmek kontrolljának hiánya, a vágybeteljesítés késleltetésének gyengesége és az agresszív viselkedésre való hajlam. Nem a jövőre orientáltak, hanem a jelenre, mely önvédelem a bizonytalan és fenyegető jövővel szemben. A szűkös lakáskörülmények miatt magánéletük szinte nincs, a

családi háztartások határai elmosódottak. Mivel mindenki mindenről mindent tud, viselkedésük teátrális, a környezetüknek szóló. A szűkösség és az agresszió miatt kommunikációjuk hangos, heves érzelmekkel kísért. A kultúra szerves része a nagy mennyiségű alkohol rendszeres fogyasztása, mely szintén a pillanatnyi öröm érzetét okozza számukra.

Tárgyi környezetük sivár, jellemző a mások által már elhasznált eszközök világa, mely valaha egy másik kultúrában töltötte be funkcióját. Toleranciájuk a káosz felett igen nagy, miután már belefáradtak az elrendetlenedés elleni küzdelembe. Az ingerszegény környezet a felnövekvő nemzedék mentális fejlődésének gátjává válik. Lewis szerint a gyermekek hat – hét éves korukra már elsajátítják a szubkultúra alapvető normáit, mely egész életükre meghatározóvá válik. Ennek következtében a körülmények kedvezőbbé válása esetén sem képesek életkörülményeiken tartósan változtatni. A slumokból kiköltözve is megtartják életmódjuk sajátosságait és ha újra nagy sűrűséggel egymás mellé költöznek ismét hasonló körülményeket teremtenek.

Figyelemre méltó Solt Ágnes 2009-ben végzett mentalitás vizsgálata, melyet szegregált, falusi mélyszegénységben lévő cigánytelepeken végzett. Kutatásai során az alábbi következtetésekre jutott. A telepeken élők alapfeltevése, hogy a mélyszegénység állapotából nem lehet kitörni. Aki ezt szavaival vagy tetteivel kétségbe vonja, kirekeszti magát a közösségből, melynek kötelékei az állandó kontroll keretében szövődnek. Az egymás figyelése, állandó hasonlítás, mérckelés negatív kötésnek tartja egybe őket. A sorsközösség meghatározó, a szolidaritás azonban elhanyagolható szerepet játszi életükben, a közösség gyenge tagjaira pedig nem terjed ki. A kifelé irányuló kommunikációra jellemző a segítségre való hagyatkozás, a szegénység és a tehetetlenség bizonygatása. A saját felelősség elhárítása az ún. tanult tehetetlenségbe taszítja a felnövekvő gyermekeket.²⁴

A cigányság kultúrája

Ha a szegénységben élők felé akar valaki szolgálni megkerülhetetlen a cigányság kultúrájának megismerése, mivel ők számarányukhoz viszonyítva messze felülreprezentáltak ebben a rétegben.

a, A cigánykultúra (ön)meghatározásának problematikája

Rendkívül nehéz feladat meghatározni, hogy mit is nevezhetünk valójában cigánykultúrának, ugyanis más a többségi társadalom ítélete, más az önmeghatározás és a különböző csoportjaik is eltérően tekintenek egymásra. Például az oláh cigányok szemében a romungrók (a magyar anyanyelvűek) köztes állapotban vannak, már nem romák, de még nem is *gázsók* (nem cigány származású ember), megvetik őket, mert eladták függetlenségüket. A romungrók pedig lenézik az oláh cigányokat, mert szerintük miattuk sújtja őket az előítélet. Szintén éles vitát vált ki, hogy a cigánykultúrát miként közelítsük meg: réteggkultúraként (a szegénység kultúrája), nemzetiségi, vagy etnikai-, esetleg lokális

kultúra? Véleményem szerint mindegyik szemléletmódnak többé-kevésbé van létjogosultsága. A közvélemény a cigányságra, mint egységes etnikai csoportra tekint, pedig ők maguk sem vélekednek így. Mindhárom fő csoporton (romungró, oláh és beás) belül nagy különbségek mutatkoznak vagyoni helyzet, lakóhely, mentalitás és társadalmi integráltság tekintetében. Az elmondottakból következően nem lehetséges általában a cigány családok kulturális sajátosságairól írni. Ezért a teljesség igénye nélkül kiragadok néhány jellemző kulturális vonást a hagyományörző oláhcigányok életéből, mely jó viszonyítási pontnak ígérkezik a témában, mivel más csoportoknál is többé-kevésbé megtalálhatók ezek a jellegzetességek.

b, A cigányság és a magyarság együttélése a történelemben és napjainkban

Vándorló életmódjuk nem a nomád állattenyésztésnek volt köszönhető, hanem az üldöztetések miatt költöztek oda, ahol hagyományos mesterségeikkel jobb megélhetést reméltek. Az 1400-as évekből már maradt fenn néhány menlevél, mely a cigány csoportok számára adómentességet és szabad mozgást engedélyezett szolgálataikért cserébe. A török kor zűrzavaros időszakában a feudális állam gyengesége miatt kedvezőbb életkörülményekre leltek hazánkban, mint a fejlettebb Nyugat-európai országokban.

Mária Terézia és fia II. József a cigányság összeírását célzó rendeleteket adtak ki a XVIII. században, azzal a szándékkal, hogy letelepítsék, majd paraszti életmódra szorítsák őket. Ekkor több mint 30 ezer főt számláltak meg nők nélkül, azonban csak a letelepedetteket sikerült teljes körűen összeírni.²⁵ A letelepedni nem hajlandó családokat büntetésekkel sújtották. Elvették a gyerekeiket és paraszt családoknak adták ki őket az ország távoli vidékére. A letelepülő muzsikusi és kovácsmesterséget űző cigányság mellé a XIX. század második felében újabb, vándorló oláh és beás cigány csoportok érkeztek. Az 1893-as mindmáig legteljesebb összeíráskor már 272.776 főről tudnak, melynek 80%-a letelepedett.²⁶ Többségük Erdélyben, Szabolcs-Szatmárban, Borsod és Hajdú-Bihar megyében élt. Ez a területi egyenlőtlenség máig fenn áll a keleti országrész javára.

1944-ben a vészkorszak idején a zsidósághoz hasonlóan megsemmisítésre szánt nép volt a cigányság. Veszteségeikről pontos számadattal nem rendelkezünk.

A háború utáni földosztásból kimaradtak, így zömmel a falu szélén élő cigányok elszegődtek idénymunkára, később a TSZ-ekben találtak megélhetést. A 60-70-es években a telepekről kitörni akaró cigány családok szívesen költöztek a megüresedő, faluközpontokban lévő házakba. A tömegcikk gyártásával a hagyományos cigány mesterségek piaca beszűkült és a profilváltás keveseknek sikerült. Az ötvenes évektől a szocialista nehézipar azonban nagy számban igényelte a szakképzetlen munkaerőt, ami vándorlást idézett elő a városok irányába. Brigádokba tömörülve, elsősorban az alacsonyabb presztízsű építőiparban, kohászatban és a csatornázási műveknél vállaltak segéd-

munkát. Az ún. gulyáskommunizmus időszakában bekövetkezett gazdasági konjunktúra a cigányság életkörülményein is sokat javított. Akár munkásszállón, akár a nagyobb ipari központok peremeire költöztek sorsuk felfelé íveléseként élték meg a változást. A rendszerváltozás előtti években a cigány férfiak 90%-a rendelkezett munkaviszonnyal, de a nők többsége is állásban volt.

A 90-es évek mély recessziójának következményeként az iskolázatlan cigányság nagy része kiszorult a munkaerőpiacról. 1994-ben az aktív korú férfiak 69%-a, a nők 82%-a volt munkanélküli.²⁷ 1995-ben a falusi cigány családok 57%-ban nem volt egy kereső sem!²⁸ Már a 80-as években megkezdődött a cigányság polarizációja, ami a 90-es években nagymértékben felgyorsult. Kialakult egy szűk tehetős réteg, a döntő többség azonban a szegénység különböző fokozataiban él, középosztályról esetükben alig beszélhetünk.

A szocializmus időszakában a hagyományos, cigánysághoz köthető mesterségüket fel kellett adniuk, azonban a kötelező munkavállalás miatt volt megélhetést biztosító jövedelmük és a gazdaságnak szüksége volt a munkaerejükre. A piacgazdasági viszonyok között azonban sokan közülük nem csupán a társadalom peremén, hanem szinte azon kívül élnek, ami nagyon súlyos problémát jelent az egész magyar társadalom számára.

c, A cigány tradíció elemei a családi életben

Az etnikai csoport határait ritkán lépik át házasságkötés esetén, így oláh cigány és romungró vagy cigány és gázsó pár ritkán fordul elő. A társadalmi átlaghoz képest jóval korábban házasodnak a leányok, hogy tisztaságukat megőrizzék az esküvőig. A férfiaktól kevésbé követelik meg az önmegtartóztatást, még házasságtörés esetén sem ítélik meg olyan szigorúan, mint a nőt. A házasság érvényességét nem az állam, vagy az egyház állapítja meg a felfogásuk szerint, hanem a saját közösségük. A társadalmuk alapja nem a nukleáris család, hanem a közös felmenőre visszavezethető rokonsági rendszer. Ezen belül testvérnek (*phral*) szólítják egymást, mely az egyenlőség képzetét hordozza. Ebből a világból a nők némileg kiszorulnak. A házasságkötést követően a másik család fennhatósága alá kerül a leány, akiről kötelesek gondoskodni. Az esküvőn az ünneplés középpontjában a menyasszony apja áll, mivel ő nevelte föl a leányt, melynek költségét, gyakran még napjainkban is, a mátkapénz megfizetésével téríti meg a vőlegény családja. A házasságkötés nem pusztán a két fiatal ügye, hanem a két családé, melynek az egész közösség a tanúja. Cigány emberek beszámolójából többször hallottam a leányszöktetés ma is élő hagyományáról. A tradicionális cigánykultúrában a termékenység áldás, mely az asszony legfőbb értéke, a meddőség viszont szégyen, sőt átok. A bőséges gyermekáldás tudatosan vagy sem, gazdasági funkcióval is bír. Biztos nyugdíj hiányában ugyanis a felnőtt gyermekek fognak gondoskodni szüleikről. A fogamzásgátlás a férfiak nemtetszését, gyakran tiltását váltja ki, az abortuszt pedig bűnnek tekintik. A nevelési szokásaikra jellemző, hogy csak ritkán korlátozzák gyermekeiket, meglehetősen nagy szabadságot élveznek és a testi fenyítés minden formáját

kerülik. A gyermek neveléséért az egész közösség felelősséget vállal. A nők sok mindenben hátrányt szenvednek a nagycsalád életében, mely megnyilvánulhat abban is, hogy nem étkeznek együtt a férfiakkal. A fiatalasszony anyósánál és idősebb sógornőjénél is lejjebb helyezkedik el a familiáris hierarchiában. Az idősekről való gondoskodás alapvető kötelezettség a közösségen belül, nem hagyják el őket még akkor sem, ha megözvegyülnek. A háztartások közötti választóvonal nem olyan éles, mint a többségi társadalomban. Étkezési szokásaikra jellemző a zsíros, szénhidrátban gazdag táplálék. Ha valaki belép egy roma házába és a házigazda étellel, vagy itallal kínálja nem illik visszautasítani. Ugyanis ezzel azt mutatná ki, hogy tisztátalannak tartja az ételt, vagy nem tartja a vendéglátókat egyenlőnek magával és ezért nem vállal közösséget velük.

A rokonok segítségének fontosságát gyakran hangoztatják, ha valakinek főlőslege van, készségesen meg kell osztania azt a rászorulóval, bár ezt többnyire csak kérésre teszik. A zsugoriság vádja komoly bűn a szemükben, hiszen éppen ez különbözteti meg őket leginkább a *gázsóktól*. Egymás megsegítése abban is megmutatkozik, hogy ellenszolgáltatás nélkül hazudnak, vagy lopás esetén egymás kezére játszanak.

d, Tisztasági szokások és hiedelemek

Egész életüket átszövi az archaikus higiénés szokások, a tiszta és tisztátalan ellentétpár, ami nem egyenlő a mi piszkos és tiszta fogalmainkkal. Megfigyelték, hogy a korábban *gázsók* által lakott házakat fertőtlenítik, mert szerintük az bűzlik.²⁹ Más tisztasági szabályok szerint élő romákat, eltérő szokásaik miatt nevezik *piszkos cigánynak*. Egyik legalapvetőbb szabály a felső és alsó test elválasztása, a két testfelületről származó szennyeződést külön kell kezelni. Általánosan elterjedt nézet, hogy a sok mosakodás elgyengíti az embert. A mosdóvízzel óvatosan bánnak, mivel az én részévé válik, így a víz kiöntésének is megvannak a szabályai, hogy ne legyenek kiszolgáltatva a természetfeletti támadásoknak. A terhességi gyermekágyas, valamint a menstruáló nő tisztátalannak számít. Az idősebb nőnek a menopauza után ezért van sokkal nagyobb tekintélye a roma közösségben. Az állatok között is megkülönböztetnek tisztát és tisztátalant.

A cigányság hitvilága élesen elüt a keresztény egyházak tanításától és markánsan etnikus jelleget mutat. Minden gyermeket megkeresztelnek, mert úgy hiszik, hogy előtte az ördögé. Keresztelő előtt piros vagy kék szalagot kötnek az újszülött csuklójára és egy kis lámpát bekapcsolva tartanak a szobában. Halotti szokásaikban is megmutatkozik az együvé tartozás fontossága, ezért legalább egy éjszakán át tart a virrasztás. Ennek során a közösség pótolhatatlan tagját átsegítik egy másik létállapotba, ahol hasonló képen zajlik az élet, mint ezen a világon. A túlvilág felől az átjárás lehetséges, ezért az elhunytak a megelégedettségét ki kell vívniuk az itt maradóknak. Így válik érthetővé a pazarlónak tűnő temetési szertartás és a halotti tor. A sír-

kamrát tisztaszobának rendezik be az eltávozott földi életét és korábbi mesterségét reprezentáló tárgyakkal, valamint ételt is elhelyeznek az elhunyt mellé. A gyász hathetes és egyéves szakaszokra osztható, melyet a temetőben rituális módon lakomával és néha tánccal törnek meg. Az elhalálkozás évfordulója, a születés és névnap nagy jelentőséggel bír a halotti kultuszban. Ilyenkor az elhunytat is kínálják étellel, cigarettával és itallal, amit gyakran a földre öntenek. Karácsonykor a sírra feldíszített kis karácsonyfát állítanak sokan.

Az átokmondásnak és az eskünek számukra valóságtartalma van és ezt nagyon komolyan veszik. Szinte bármilyen állítást követhet átok-formula: *Haljak meg rögtön! Vigyenek el a kórházba! Egyen meg a fekete gyász/rák/pusztulat!*

e, Etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája?

Korábban már taglaltam, hogy a cigánykultúra meghatározása mennyire összetett faladat. A kérdést inkább úgy érdemes felvetni, hogy az elérni szándékozott család életét milyen mértékben és vonatkozásban befolyásolja egy-egy kultúra sajátossága. A szegénység kultúrája és a cigány kultúra elemei sok tekintetben átfedik egymást, illetve keverednek egymással. Ugyanez figyelhető meg a hagyományörző cigány és a 80-100 évvel ezelőtti paraszti kultúra tekintetében is. Az utóbbi homályba merülésével nyertek a falusi kultúra bizonyos vonásai sajátosan cigány jelleget. Pl: a gyermekáldás szemlélete és a viselet. A tapasztalat és a kutatások is azt erősítik meg, hogy a cigány kultúrát leginkább az oláh cigányok hordozzák. A hosszabb, legalább 4-500 éves együttélés eredményeképpen a magyar anyanyelvű cigányságot kevésbé határozzák meg az etnikus sajátosságok. Ennek némileg ellentmond egy általam 2004-ben, Hatvanban elvégzett kutatás eredménye, mely szerint a 30-35 éve lakótelepen élő romungró cigány családok szokásaiban is markánsan tetten érhető az általuk is etnikainak ítélt jelleg. A szegénység kultúrája legdominánsabban a szegregált telepeken őket befolyásolja, még ha némi etnikai sajátosság ott is tapasztalható. Ezt bizonyítja a már korábban ismertetett Solt Ágnes nevéhez fűződő kutatás eredménye.

Az oláh cigányok identitásukhoz erősen ragaszkodnak, mely zárt közösségé teszi őket. Az integrálódási szándékuk korlátozott, az asszimilációt pedig határozottan elutasítják. A romungrók többsége az előítéletek ellenére is törekszik az integrációra és megpróbál igazodni a társadalmi elvárásokhoz, azonban a körükben tapasztalható óriási munkanélküliség rendkívül sebezhetővé teszi közösségeiket. A városi slumokban és a bizonyos térségekben kialakuló mélyszegénységi zárványokban az etnikus kultúra erősen erodálódik és a sikertelen integráció vagy asszimiláció következtében a szegénység kultúrája foglal teret. Ezért a misszió egyik célkitűzése lehet az egészséges cigány identitás kialakításának támogatása, mely integráns részét képezheti az istengyermeeki énképnek.

Teológiai reflexió: a szegénység kultúrájában élők közötti misszió kihívásai

Az esetmunka összetett folyamata egy sajátos együttműködés a szociális munkás és a gondozott között, mely általában kiegészül a hozzátartozókkal és más segítőkkel. A világi szociális munka és a diakónia közötti jelentős különbség az, hogy az utóbbi számol egy pneumatikus dimenzióval is. Ez nem pusztán néhány, többé-kevésbé kiszámítható impulzust jelent, hanem Isten személyes munkálkodását, meg-nem-érdemelt szeretetét. Ebben a kegyelmi erőterben van a diakónus és a reá bízott személy egyaránt. Tehát Isten „illetékességi területe” nem csupán ott kezdődik ahol az emberi tevékenység lehetőségeinek határa van, hanem átszövi az egész gondozási folyamatot. A szegénység kultúrájában élők missziológiai sajátosságait Isten két alapvető tulajdonsága köré csoportosítom, melyeknek a gondozási folyamatra nézve is fontos következményei vannak.

1. Isten szabadító
2. Isten szent

Isten, szabadító

Isten lényének meghatározó vonása a szabadítás, melyből egyenesen következik, hogy az Úr meg akarja szabadítani a ránk bízott embert arról a kényszerpályájáról, melyre szellemi-lelki öröksége taszítja őt. Nem értünk egyet a pszichoanalízis ösztön motiváltságának, vagy a társadalom törvényszerűségeinek determinizmusával a mélyszegénységben élő emberek helyzetének megváltoztathatatlanságának tekintetében sem. Ugyanakkor nem osztjuk a humanista pszichológia optimizmusát sem, az emberben lévő önmagától kibontakozó belső értékekkel kapcsolatosan. A Biblia viszont tanítja Jézus Krisztus predesztináltságát egészen az eszkatológikus távlatokig, melybe az ember a belévetett hit által kapcsolódhat. Ennek a féle predesztináltságnak vannak már erre az életre is hatással lévő következményei.

Első lépésként a diakónusnak át kell törnie az ellenséges viszony falát, mely a szegregátum és a többségi társadalom, illetve annak intézményei között van. Hiteles hívőként a bizalmat megnyerve juttathatunk el az igen keresztül Istenről olyan információkat, melyek a reményt csillanthatják fel anélkül, hogy hamis illúziókat táplálnánk. A döntési szabadság előtt olyan nagy akadályokat láthatunk, mint a keresztyén elemekkel kevert pogány hiedelem világ babonáinak megkötöző ereje, a közösség negatív kötése, a hithez elengedetlenül szükséges remény és bizalom készségének gyengesége és a körükben nagyon magas deviancia (szenvedély- és lelkibetegség, kriminalizálódás, stb.). Döntést segítő tényező lehet, ha a missziónk során nem csupán egyéneken gondolkodunk, hanem családi vagy közösségi szinten közelítünk hozzájuk. Ez fokozottan igaz a cigányságra nézve, akik a szegregátumokban messze számarányuk felett reprezentáltak. A megtéréshez szükséges érzelmi elkötelezettség az impulzivitás miatt szintén nehezített. Gyakori tapasztalat, hogy a hit élmény felületes emo-

cionális impulzus marad csupán, mivel a kultúra hordozóira jellemző az érzelmi irányítottság, így könnyen elsodoródnak. A nagyfokú kulturális egyenlőtlenségből adódóan kisgyermekkorától már az iskolában sok kudarc éri őket, ami frusztráltságot eredményez. Ez összeadódik az anómiás tünetekkel, melynek egyik fő jellemzője az értékvesztés. A lelkiismeret ezen oknál fogva bekövetkezett sérülése nehezíti a személyes bűn feltárását, mely miatt a náluk egyébként is jelenlévő nagy visszahúzó erő fokozottan fejti ki hatását. Ezen a ponton már átlépünk a megszentelődés témaköréhez.

Isten, szent

Isten szentségéből következően a vele szövetségben lévő, az Úr számára elválasztott ember etikájában is a tökéletesség felé törekszik, ahogyan Jézus is az Atya szentségét állítja követői elé célként. (Mt 5:48) A megszentelt élet új identitást, az Isten gyermeke önazonosságát feltételezi. Ez feszültségbe kerül a szegénység kultúrájában nevelkedett ember énképével, mely már önmagában is sokszor meghasadt állapotban van. Aminek tartja magát és a visszajelzések-ből érkező információk nagyon ellentmondásosak, így az illető kognitív disszonanciát él át. Ez az új identitásban oldódhat fel, melynek alapja a kereszteseményre alapozott egészséges önértékelés. E szerint irgalomra szorult bűnös vagyok, de az Atya számára mégis olyan értékes, hogy értem a Fiát áldozta fel a kereszten.

A megszentelődés a gondozás nyelvére lefordítva új, másodlagos szocializációt jelent a keresztyén életvitelre. Korábban említettem Lewis megállapítását, melyet saját tapasztalataim is alátámasztanak. Eszerint a gyermek hat-hét éves korára a primér szocializációja során már elsajátította a szegénység kultúrájának elemeit, mely végigkíséri őt az egész életén. A Szentlélek azonban képes felülmúri ezeket a determinisztikus hatásokat, bár reálisan kell számolnunk a buktatókkal és a hosszú, nehéz folyamattal a lelki érettség felé vezető úton. Az önfegyelem és a vágybeteljesítés késleltetésének hiánya, a jelenre való orientáltság, valamint a frusztrációtűrési alacsony foka mind olyan tényezők, melyek a megszentelődést (és a gondozást) akadályozzák és elesésekhez, hitehagyáshoz vezethetnek. Gyógyítólag hat a szegregált emberekre az evangéliumi történetekből megismert Jézus pedagógiája, mellyel a szegény, kirekesztett emberekhez fordul. A megszentelődés folyamata elengedhetetlenül megkívánja a gyülekezetbe való integrációt. Azonban az egyház hagyományosan a középosztály felé nyitott, így a szegénység kultúrájában élő ember nagyon nehezen tud beépülni a gyülekezetbe. Ez a tény azt erősíti meg, hogy a misszió a slumokban élőket közösségi szinten közelítse meg és a természetes kapcsolati hálóikat figyelembe véve plántáljon gyülekezetet. A sikeres diakóniai misszió nagymértékben képes elősegíteni a társadalmi integrációt is.

A szegregáció a felnövekvő generáció elől elzárja a pozitív minták megismerését és a fiatal leginkább a kortárs csoport elvárásaihoz igazodik, több-

nyire a társadalom és Isten országa számára nem kívánatos normákat követve. A csoportnyomás alól csak úgy tud a fiatal kikerülni, ha Jézus válik számára referencia személlyé és a gyülekezet válik referencia csoporttá. A diakónus a Főpásztort, Jézust követi és így a rábízottak elé élheti azt a mintát, melynek oly nagyon híjával van a szegregátumban felnövekvő fiatal. Tehát nemcsak lökést ad, vagy helyettük cselekszik, hanem a vezetettek előtt halad, mint a keleti pásztor a nyáj előtt. A vezetés mellett az őrzés és táplálás is feladata, hiszen az egészséges lelki növekedés támogatásához ezek a szerepek is elengedhetetlenek. Az írásokban jártas diakónus óvja gondozottait az olyan hatásoktól és tanításoktól, melyek ellenkeznek Isten ígétével, ugyanakkor képes lelki táplálékkal szolgálni, hogy ne kelljen éhezve idegen legelőkön bolyonganiuk.

A casework bemutatása egy eseten keresztül

anamnézis

Háromtagú, városi romungró közösségben élő család, az apa (Béla) a negyvenes éveiben jár, az anya (Éva) tíz évvel fiatalabb. Egyetlen gyermekük született (Kati), 13 éves, akit az együtt élő nagycsalád szigorúan nevel. A szőke hajú, kékszemű Éva nem cigány származású, az apja a kisváros ismert és tehetséges bárzenésze volt. Éva szülei mindketten súlyos alkoholizmusban szenvedtek, így őt többnyire nagymamája nevelte. Éva közgazdasági érettségivel rendelkezik, azonban munkaviszonyban soha nem állt, mivel 19 évesen már házasságot kötött a nyolc osztályt végzett Bélával. A cigánycsalád normái szerint ekkor már nem mehetett férfiak közé egy munkahelyre, feladatai a gyermeknevelésre és a háztartás vezetésére korlátozódtak. Az apa a házasság alatt nagy szabadságot élvezett, gyakran volt hűtlen feleségéhez. A család bevételeinek nagy része ismeretlen eredetű, nem adózott jövedelemből származott. Az apát erőszakos bűncselekmény miatt korábban a bíróság szabadságvesztésre ítélte. Éva a familiáris hierarcia a legalsó szintjén állt, anyósa és Béla gyakran durván bánt vele, sőt férje többször meg is verte. Emiatt Éva, már régóta titokban tervezgette gyermekével együtt a férjétől való külön költözést, de ez csak szökés útján volt kivitelezhető, mivel életveszélyesen megfenyegették a hozzátartozók. Az anya 2011. nyaratól fél éven keresztül több anyaotthonban élt, lányával Katival együtt. Ez időszak alatt Béla lázas nyomozásba kezdett és minden alkalommal megtudta, hogy hol tartózkodik a felesége és lánya. Hol szép ígéretekkel, hol fenyegetésekkel igyekezett befolyásolni feleségét, egy ízben súlyos testi sértést is elkövetett Éva sérelmére. A kitaró ostromnak és a zaklatásnak köszönhetően az apa elérte, hogy felesége gyermekével együtt újra visszaköltözzön. Az anyaotthon értesítette a gyermekjóléti szolgálatunkat a kiköltözésről a jogszabályi kötelezettségének megfelelően, így a szülőkkel nekem is fel kellettennem a kapcsolatot néhány napon belül.

A probléma körülhatárolása

Az anyával és az apával együtt találkoztam az első interjú során és kísérletet tettem arra, hogy az előzetes információimat pontosítsam, egyidejűleg törekedtem a kapcsolat felvétel során egy olyan bizalmi légkör kialakítására, mely alapja lehet az együttműködésnek a probléma megoldása érdekében. A bizalom megteremtésében sajnos nem sikerült jelentősen előre lépnem, ami a kötelezett kliensek esetében gyakori. Tisztáztam velük, hogy a konfliktusuknak gyermekvédelmi vetülete is van, ezért kapcsolatba kell maradnunk, ami rám nézve is egy kötelezettség. – *A gyermekvédelmi törvény a hozzátartozók közötti erőszakot a kiskorú érzelmi veszélyeztetettségének tekintí.* – A helyzet jól mutatja, hogy a szereplők problémaértelmezése, mennyire eltérő lehet, mely egy megoldásért kiáltó helyzetben komoly feszültségi forrás a szereplők között.

– *A problémajelző szerint:* A kiköltözéssel az anya bántalmazásának és a gyermek veszélyeztetettségének a veszélye fennáll.

– *Az apa szerint:* A korábbi házassági krízis teljesen megoldódott, belátja, hogy néha nem helyesen cselekedett, de a felesége is hibás ebben. (ezt nem részletezte) Tehát szerinte nincs probléma.

– *Az anya szerint:* Béla korábban durva volt vele, de bízik benne, hogy megváltozott. A rendőrségen a feljelentését visszavonta, tanúvallomásában azt állította, hogy egy számára ismeretlen férfi törte el az orrát. Az ő állítása szerint sincs probléma. – A beszélgetés alatt a férj nem hagyta szóhoz jutni, csak akkor beszélt röviden, ha kérdésemet hozzá intéztem.

– Az első interjúk és a partner szervezetekkel történt konzultációk után a birtokomban lévő információk alapján a következő problémát definiáltam: párkapcsolati konfliktus, mely a férj beteges féltékenységből és pszichiátriai jellegű zavaraiából adódik. Sok konfliktus helyzet forrása az eltérő kulturális háttér is.

– *A gyermek probléma értelmezéséről* nem volt információm, mivel egy későbbi családlátogatáson tudtam csak vele találkozni, de a kommunikációs helyzet nem tette lehetővé az őszinte beszélgetést.

– *A nagycsalád véleménye* teljesen megegyezett az apáéval. Az iskola közvetlenül a gyermeknél szintén nem érzékelt problémát. Kati elég jól teljesít tanulmányaiiban és magatartási problémákat sem tapasztaltak.

A szakirodalom és a tapasztalat is azt mutatja, hogy a probléma meghatározásánál, törekedni kell egy mindenki számára elfogadható definícióra. Erre azért van szükség, mert a kliens csak egy olyan probléma megoldására motivált, melyet ő is annak lát. Például egy alkoholistának nem biztos, hogy a szenvedélye a probléma, hanem a felesége házsártossága, ami elől a kocsmába menekül. Helyzetet tovább bonyolítja, hogy a szolgálat célkitűzése szerint mindig a gyermek érdeke áll a középpontban, vagyis a kliens a kiskorú. Itt felmerülnek a szociális munka nagy dilemmái: milyen elvárásoknak megfelelően cselekedjen, kitől kapja a mandátumát?

– Az intézménye fenntartójától, ez esetben az államtól, aki jogszabályokkal keretek közé helyezi a szociális munkás tevékenységét?

– A klienstől?

– A probléma jelzőtől, aki lehet intézmény, hatóság és magánszemély?

– Kövesse a saját szakmai és etikai meggyőződését?

– Hívó ember esetében a bibliai elvekből fakadó meggyőződését kövesse?

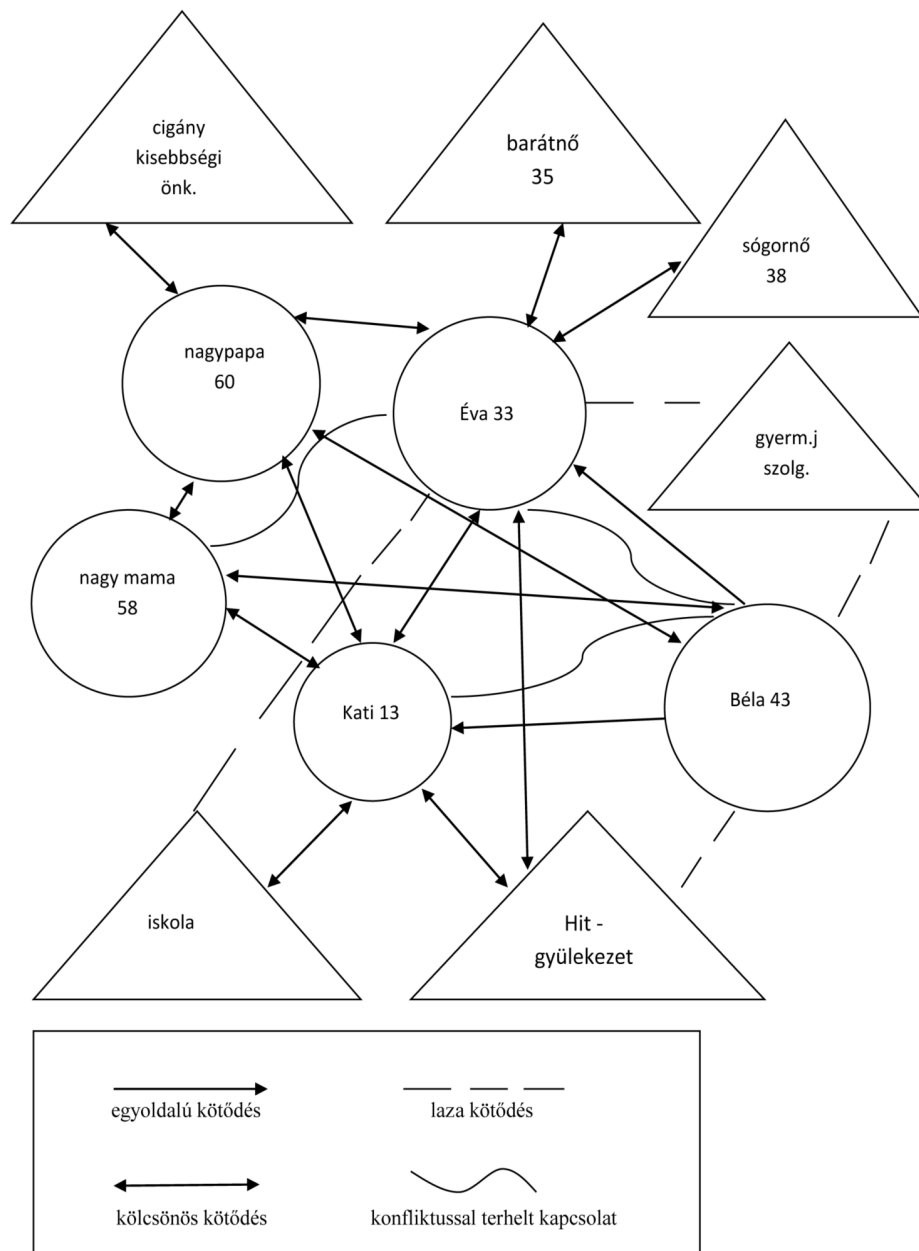
A sokféle elvárás, a különböző irányú presszió és a belső meggyőződés gyakran konfliktusba kerül egymással és ennek a feszültségében kell döntenie a szociális munkásnak.

Esetünkben gyakorlatilag nem sikerült közös nevezőre hozni a problémaértelmezésünket, ennek ellenére egy írásos együttműködési megállapodást kötöttünk, melynek ismertetése előtt az esetvezetés következő munka fázisát mutatom be.

Felmérés

Ennek során további beszélgetéseket kell folytatni minden problémában érintett és problémával terhelt személlyel, továbbá a bevonható szakemberekkel és önkéntesekkel. A rendszeresített kérdőíveket, környezettanulmányokat a családdal közösen kitöltjük és megismerem otthoni életterüket, mely nagyon sok indirekt információt adhat. Igyekszem feltérképezni azokat az erőforrásokat, mellyel a kliens, illetve természetes támogató rendszere rendelkezik (család, rokonság, barátikör, társadalmi szervezetek, ahol tag az illető). Fontos megismerni azokat a megoldási kísérleteket is, melyekkel korábban már próbálkoztak. Rá kell látnom a probléma mibenlétére: előéletére, kiváltó okaira, folyamatára, ki hogyan kapcsolódik hozzá, sajátos belső logikájára, stb. Felmérem, illetve felkeltem a klienseim motivációit, végül felállítok egy prognózist, mely reménnyel töltheti el. A felméréshez nagy segítséget nyújthat a genogram megrajzolása, melyben több generációra visszamenőleg megismerhetem a család belső dinamikáját és történéseit. A humán ökológiai térkép, az ecomap, segítségével pedig képet kaphatok a család működő, vagy hiányzó támogatórendszeréről, valamint az életükben jelenlévő intézményekről. Ez a Balog család esetében a következő képen nézett ki a felmérés időszakában (*lásd az ábrát a következő oldalon*).

A felmérés nehézségbe ütközött, mivel a család a problémához nem engedett közel, (legalább is egyenlőre), így annak történetére és okaira sem láthattam rá. A házaspár álláspontja szerint, a problémákkal maguk is megküzdének, külső segítséget nem igényelnek és egyébként is nagyjából már megoldódtak a gondok. Beszédes volt a hallgatás azokról a már „megoldott problémákról”. A férfi kapcsolata a szüleivel szorosabb volt, mint a feleségével és az anyja befolyása igen erős volt Bélára, gyakran hangolta őt Éva ellen. A nagymama idegi problémái miatt rendszeresen gyógyszert szedett, sokszor orvosi kontroll nélkül. Az apai nagypapa igyekezett közvetítő szerepet betölteni a

család tagjai között, azonban a nagymama volt vezető szerepben. A szülők, különösen az anya életében a Hit Gyülekezete jelent támogató háttérrel. Az apa az utóbbi hetekben elkísérte az anyát, de lazábban kötődött a közösséghez. Béla és Éva nem, vagy nem jól érzékelték a lappangó konfliktust, ezért kellő motivációjuk sem volt annak megoldására.

Az együttműködési megállapodás megkötése

A professzionális segítő kapcsolat lényeges momentuma az együttműködési megállapodás megkötése. Ebben írásban rögzíti minden probléma megoldásban résztvevő fél a reális célt, valamint ki és milyen feladatot végez el. A kitűzött feladatoknak nagyon konkrétaknak kell lenniük, néha banálisan egyszerűnek, melyekhez konkrét határidőt javasolt rendelni. A cselekvési terv teljesítését egy előre megbeszélte időpontban, - mely ne legyen távolabbi, mint hat hónap, - közösen kiértékelik. A feladatok elosztásánál nagyon körültekintően kell eljárni, csak annyit szabad átvállalnia a szociális munkásnak, amennyit a gondozott nem képes elvégezni. Igazodni kell ahhoz a tempóhoz és színhez, ahol éppen tart a kliens.

A Balog család esetében célnak a szülők párkapcsolati problémájának rendezésében nyújtott segítséget tűztük ki. Az egyezségünk alapján feladatként rögzítettük, hogy a szülők 3-4 hetente felkeresnek és segítőbeszélgetéseket folytatunk. Továbbá, a szolgálat fejlesztőpedagógusának segítségével gyermekük hetente egy alkalommal igénybe veszi, támogatva őt ezzel az iskolaváltás nehézségeiben. Lehetőségként biztosítottam a tervbe foglalva, hogy a szülők időpontot egyeztethetnek az intézményünk pszichoterapeutájának fogadóórájára. Ezen túlmenően javasoltam, hogy a gyülekezet lelkipásztorának segítségét is kérjék. A kapcsolat fenntartásával lehetőségem nyílt a kislány sorsának figyelemmel kísérésére, így a gyermekvédelem kontroll funkciója is teljesülhetett.

A végrehajtás fázisa

Ez a segítő kapcsolat lényegi szakasza, a feladatok elvégzését folyamatosan figyelemmel kell kísérni és igyekezni kell mozgásba tartani a támogató rendszereket. Gyakran keletkeznek új helyzetek és új problémák, melyekre reagálni kell. A problémák között rangsorolni szükséges fontosságuk és sürgősségük szerint.

Béla és Éva első alkalommal „elfelejtettek” eljönni a megbeszélte időpontban, ezért én kerestem fel a családot. Ezt követően az apa egyedül, több alkalommal magától keresett fel és hosszú segítőbeszélgetéseket folytattunk, melyek során Béla az apai szerepének fontosságát bizonygatta. Időnként a Bibliával kapcsolatos kérdések is felmerültek benne. Elmondása szerint kapcsolatuk teljesen rendeződött. Azonban kb. egy hónappal később Éva váratlanul egyedül keresett fel és segítséget kért egy anyaotthoni elhelyezésben. Beszámolt arról, hogy Béla rendszeresen fogyaszt kábítószer és olyan víziói vannak, melyeket nem tud a valóságtól megkülönböztetni. Beteges féltékenységében továbbra is életveszélyesen fenyegeti.

Az anya és a lánya szökését követően az apa szinte naponta felkeresett és hosszú segítőbeszélgetéseket folytattunk. A cigány kultúrában az asszony szökése elfogadhatatlan, különösen, ha azt a gyermekkel együtt teszi. A gondolat is teljesen elfogadhatatlan volt számára, hogy Éva valaha más férfié legyen és

Katit egy idegen nevelje fel. Heves és szélsőséges indulatok között vergődött, minden áron vissza akarta kapni családját. A megrázkódtatás hatására komolyan Istenhez fordult és bűnvallást tett. A gyülekezet minden alkalmán jelen volt és buzgón tanulmányozta a Bibliát. Az életén és egész megjelenésén, valóban meglátszott a pozitív irányú változás. Beszámolója szerint az ördögi befolyástól megszabadult, a kábítószer letette és a pornográf tartalmú víziói, melyben a felesége szerepelt, megszűnt. Szóbeli megállapodásunk alapján rendszeresen folytattunk lelkigondozói beszélgetéseket, melyek végén együtt imádkoztunk. Kedélyállapota továbbra is hullámzó volt, de az Istennel való kapcsolatában az elkövetkező hat hónapban sokat fejlődött. Felesége és gyermeke ez idő alatt az Üdvhadsereg által fenntartott szállón lakott, de már nem tudott bízni Béla megváltozásában, ezért válókeresetet adott be a bíróságon. Később a szállóról való kiköltözése után megszakadt a kapcsolatunk. Több hónap után váratlanul elmaradt Béla látogatása, melynek okáról néhány nappal később értesültem. Kábítószer hatása alatt nemi erőszak elkövetését kísérelte meg egy szomszédos ház ablakán bemászva, melyért gyorsított eljárásban két év szabadságvesztésre ítélték.

Evaluáció (értékelés) és lezárás

Ennek során a feladatok elvégzését vagy annak elmaradását, illetve annak okait a klienssel együtt kiértékeljük az együttműködési megállapodás alapján. A sikerekből és a kudarcokból a szakember és a kliens egyaránt sokat tanulhat. Ha a célt nem értük el egy újabb terv alapján folytathatjuk az együttműködést. Az eset lezárását követően, két-három hónappal később célszerű érdeklődni a helyzet stabilizálódása felől. Az ismertetett esetben család széthullása sajnos megghiúsította a gondozási folyamat közösen történő kiértékelését. A szociális munkásban sok hasonló kudarcosnak tűnő eset után felmerül a saját hatékonyságát, sikerességét és erőfeszítéseinek értelmét kétségbe vonó kérdések. Ezek a tényezők a nagyfokú érzelmi leterheltséggel és a bürokratikus rendszer ügyeivel összeadódva könnyen kiégéshez vezetnek.

Az eset bemutatása is érzékeltette, hogy milyen nehéz egy tervszerűen felépített segítő kapcsolatot létrehozni, fenntartani és lehetőség szerint a probléma megoldásához közelebb kerülni. Különösen nagy kihívás a korrekt segítőkapcsolat kialakítása az együttműködésre kötelezett kliens esetében.

A casework és a diakónia összevetése

- A szociális munkás tevékenysége középpontjába, olyan problémát állít, mely konszenzusos megállapodás eredménye.
- A diakónus probléma definíciója nem szubjektív emberi megítélésből ered, hanem az ige tükréből. (Jakab 1:23-24)
- A szociális munkás a kliens szükségleteit hangsúlyosan a Maslow-féle szükséglet-hierarchia elmélet mentén méri fel.

– A diakónus érzékenyen reagál a transzcendens „hiánybetegségekre” is, és a megváltás folyamatának kontextusába helyezi a gondozottját. Ez által olyan szükségletekre is felhívja a figyelmet, melyeket a gondozottja esetleg még nem érzékelt.

– A szociális munkás pszichotechnikákat használ az esetvezetés során.

– A diakónus a lelkigondozói beszélgetéseken az igéből felismert alapelveket alkalmazza a gondozott életére. Ennek korlátja csak a gondozott lelkiérettségének szintje lehet.

– A szociális munkás gyakran közvetítő szerepbe helyezi magát: kliens és társadalmi intézmény, illetve az ellenérdekű családtag között.

– A diakónus közvetítő szerepe elsősorban a békéltetés szolgálatából (2Kor 5:18) fakad, melyben az ima szerepe hangsúlyos.

– A szociális munkás időnként képviseleti szerepet tölt be a kliens érdekében az ő felhatalmazására.

– A diakónus a gondozott felhatalmazása alapján Istent képviseli a kliens érdekében. (akár a gondozottal konfrontatív módon is)

– A szociális munkás külső emberi és intézményi támogatókat von be az esetkezelésbe.

– A diakónus ezek mellett az imán keresztül szellemi erőforrásokat is mozgósít.

– A szociális munkás az esetvezetés során a team-től és a szuprvízortól kap támogatást.

– A diakónus ezen túlmenően a lelkipásztorán (lelkivezetőjén), az imán és az igén keresztül Isten vezetését, a helyzetre alkalmazható praktikus bölcsességet és Tőle kijelentett tudást (*γινώσκο!*) kaphat.

– A szociális munkában a sikerességet elégedettségi mérések és hatékonysági mutatók adják.

– A diakónus sikerességét leginkább, az őt elhívó Jézus Krisztusnak való engedelmességben lehet lemérni.

A SZOCIÁLIS MUNKA ELMÉLETÉNEK ALKALMAZHATÓSÁGA AZ EGYHÁZ TÁRSADALMI SZOLGÁLATÁBAN

Az egyház küldetése

A főcímben felvetett téma részletesebb kifejtéséhez mindenekelőtt tisztán kell látnunk ekléziológiai kérdésekben is, hogy az egyház társadalom szolgálatáról alkotott elképzeléseink és az ebben folytatott gyakorlatunk valóban *Missio Dei*, vagyis Isten missziója legyen, ne csupán szakszerűnek tűnő humanista altruizmus. Meggyőződésem szerint a keresztyénség lényegénél fogva missziói természetű, ahol nincs misszió, ott egészséges egyház sem létezik.

Az Újszövetségben száztizenötször fordul elő az *eklészia* szó, melynek jelentése kihívottak, megszólítottak vagy elválasztottak közössége, az Úrhoz

tartozó nép. Az *eklészia* szóhoz az Ószövetségben a héber *QUÁHÁL* áll legközelebb, melynek jelentése: az *Istent igazán imádók közössége*. Ennek jelentése szűkebb, mint az egész teokratikus népközösség az *ÉDÁH*.³⁰ Pál apostol eklésziáról szóló tanítását legszemléletesebb módon az 1kor 12-ben található képben foglalja össze. Eszerint a gyülekezet Krisztus teste, melynek tagjai különböző, de egyformán fontos funkciót töltenek be. A fő Krisztus, a tagokat pedig ugyan az a Lélek fogja egybe.

Az újszövetségi gyülekezet küldetését Dale Moody három szóval foglalja össze.

1, *Martúria*, tanúskodás. Pünkösöd előtt tanítványainak a feltámadott Úr azt ígérte: „erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (Apcsel 1:8)

2, *Diakonia*, szolgálat. Pál a Római levélben Jézust nevezi *diakonosznak* szolgának (Róm 15:8), aki nem csupán a zsidókhoz, hanem minden néphez küldetett. Az egyház pünkösöd után a Szentlélek vezetése alatt folytatja Jézus diakóniáját.

3, *Koinónia*, közösség. János evangéliumában lévő szőlőtőről szóló példázatban Jézus a tanítványai és a közöttük lévő egységet a szőlőtő és a szőlővessző kapcsolatához hasonlítja. (Jn 15: 1-8) Jézus a főpapi imájában (Jn 17) az Atya és a közte lévő kapcsolatot nevezi a megvalósítandó közösség mintájának. A tanítványok egysége elengedhetetlen feltétele a világ előtti hiteles bizonyosságtételnek is.³¹ Az egyház szociális szolgálatának tartalmát és módszereit alapvetően meghatározza a Krisztus testének hármasság küldetéséhez, vagyis a Főhöz való hűség. Ebbe a küldetésbe illeszkedik az egyén diakóniai szolgálatra szóló elhívása is, akár kifelé a társadalom felé irányuljon, akár befelé a gyülekezeti tagokra.

Karl Barth a *missio Dei* doktrínájával a mai missziói teológia alapjait fektette le, melyet a következő képen foglalhatunk össze. Az Atyaisten elküldi a Fiúistent, az Atya és a Fiú pedig elküldi a Szentlelket. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek elküldi az egyházat a világba.³² A misszió tehát Isten odafordulása a világ felé, a misszió pedig Isten emberszeretetében való részvétel. A diakónián - vagy katolikus szóhasználatban *caritason* (a latin szó jelentése: *szeretettel szolgálni*) - kívül a missziónak számos megnyilvánulási formája lehet. Egyik leglényesebb ezek közül az evangelizáció, melyben szintén Isten ember szeretete nyilvánul meg. A kárhozat felé tartó ember számára a misszió Ura a megtérésen, a bűnbánaton és a bűnbocsánaton keresztül az üdvösséget kínálja fel.

A szolgálatra kiküldő Isten szándéka ellen volna, ha misszióinkban élesen szétválasztanánk a diakóniát és az evangelizációt. Természetesen a kiszolgáltatott embert tapintatosan kell az evangéliummal megközelíteni és nem azért igyekszünk önzetlenül segíteni rajta, hogy megtérjen, hanem azért, mert maga Jézus küld így bennünket, ahogyan azt az irgalmas samaritanusról szóló pél-

dázatban tanultuk. Ellenben hisszük, hogy az ember sebeire végső soron csak a Teremtőjével való élő kapcsolatban kaphat gyógyulást. Ezt a szemléletet látjuk az Apostolok Cselekedeteiben is István és Fülöp „diakónusoknál”, akik nagy erővel hirdették az evangéliumot. Tehát a hívő diakónus nem mondhat le a Jézusról szóló szóban és cselekedetben megvalósuló bizonyosságtételről, mert ez ellentétes volna a küldetésével, a hitelességével és a legjobb szakmai meggyőződésével is.

A Biblia és a szociális munka elmélete szintézisbe hozhatóságának kérdései

A témával kapcsolatosan felmerül a kérdés, hogy a szociális munka elméleti bázisát alkotó tudományok (pszichológia, szociológia, antropológia, jog, pedagógia) megállapításait milyen módon lehet, vagy szükséges integrálni a Biblia tanításaival? A Szentírás ad-e kellő iránymutatást a ma emberének a ma problémáira, vagy szükséges valamilyen többlet? A polémia az egyháztörténetét tulajdonképpen végigkísérte az apostoli atyáktól kezdve. Számukra a platonista filozófia jelentett ugyanilyen kihívást és meglehetősen különböző viszonyulással fordultak a keresztyének koruk tudományos kihívásaihoz. A zsidó szemléletmód háttérbeszorulásával a görög gondolkodásmód – és filozófiai terminus technicus - került előtérbe, mely sok ponton torzította a Szentírás tanításait, nem egyszer tévtanításhoz vezetett. Jézus egyszerű emberek által is jól érthető tanításából tudományos köntösbe öltöztetett teológia lett, mely sokszor a keresztyén életgyakorlat szempontjából terméketlen maradt, vagy szélsőséges aszkézishez vezetett. A mai ember és a mai keresztyének gondolkodásmódját a pszichológia megállapításai és a szóhasználat járja át mélyen, annak is leginkább egy leegyszerűsített, populáris olvasata.

a, Episztemológiai alapvetés

A szociális munka elméletét alkotó tudományok alkalmazhatóságának vizsgálata során alapvetően négyféle ismeretelméleti megközelítési mód közül választhatok.

1. A hit igazságait elkülönítve kezelem a tudomány igazságaitól, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az utóbbi felülírja a kinyilatkoztatást, vagy legalábbis annak a szemüvegén keresztül értelmezem az igét. A hit igazsága nagyobb részt etikai jellegű, melyet a kor összefüggésében kell magyaráznom.

2. A második megközelítési módban megpróbálom a tudomány megállapításait integrálni a Biblia elveivel. Azt vallom, hogy minden igazság Isten igazsága, így a tudomány széles körben elfogadott állításai része az általános kinyilatkoztatásnak, melyet így kánoni tekintélyre emelek. Ennek eredményeképpen olyan teológiát hozok létre, mely bizonyos pontokon ellentmondásokba keveredhet a speciális kinyilatkoztatással, a Bibliával. Ily módon megkérdőjelezem a Szentírás kijelentéseit olyan kérdésekben, mely az értelem (a kor tu-

dományos dogmája) számára nem igazolható és pusztán irodalmi jellegű anyagként kezelem az adott kijelentést.

3. Az igazság kutatásába, vagy az ellentmondó tudományos érvek zűrzavarába belefáradva, képviselhetek agnosztikus álláspontot is, melyben az igazság megismerhetetlenségét vallom. Úgy vélem az emberiségnek nincs rá módja, hogy valaha megismerje az igazságot.³³ Kegyes szófordulattal mondhatom azt is kissé finomított formában, hogy majd odaát megtudjuk. Ezzel azonban elegáns szkepticizmus mögé bújok és lemondok a kinyilatkoztatott ige kutatásáról és megvallásáról.

4. Vallhatom azt is, hogy a „*Te igéd igazság*” (Jn 17:17) és ez alapján hiszem, hogy a Szentírás tartalmaz minden olyan információt, amely elégséges az emberek problémáinak kezeléséhez. A 2Pét 1:3-ban azt olvashatjuk, hogy „*Az ő isteni ereje megajándékozott minket mindazzal, ami az életre és a kegyességre való, azáltal, hogy megismertük őt, aki saját dicsőségével és erejével hívott el minket*”. Ez alapján három alapelvet állíthatok fel a diakóniai munkám végzéséhez.

1. Biblián kell alapulnia,
2. Bibliailag pontosnak kell lennie,
3. Bibliailag helyén valónak kell lennie.³⁴

Álláspontom szerint az abszolút igazságot Isten speciális kinyilatkoztatásán, a Biblián kívül nem fedezhetjük fel, ezért a negyedik megközelítési módot javaslom választani a diakónia elméletének megalapozása során. – *Ez természetesen feltételezi azt, hogy elfogadjuk a reformátori Sola Scriptura elvet.* – Egy pszichológiai, egy szociológiai hipotézis vagy megfigyelés igaz lehet, de nem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy igaz is, amennyiben nem az Isten kijelentett igéjén alapszik. A tökéletes megismerésnek két korlátja van. Egyik az ember véges volta, mely miatt a tudásunk és megismerő képességünk erősen behatárolt. „*Mert most még tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre, most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert Isten.*” (1Kor 13:12) A másik ok pedig az ember bukott természete, vagyis a bűn az értelmünket, oly mértékben károsította, hogy a megfigyelő és értelmező funkcióink nem teljesen megbízhatók. Ezért van szükség a *metanoiára*, az értelem és érzület Szentlélek általi megújulására, melynek következtében képessé válunk Isten gondolataival való összhangba kerülésre. Tehát okkal lehet bennünk egy egészséges kételkedés minden olyan elmélet hallatán, mely nem az Isten igéjéből származik. Nem tagadjuk, hogy a szociális munka elméletének alapjául szolgáló tudományok megállapításai néhány ponton egybeeshetnek a Biblia kijelentéseivel, azonban belső logikájukban és irányultságukban azt látjuk, hogy markánsan eltérnek a Biblia által adott válaszoktól.

c, Antropológiai különbségek

Az antropológiai nézeteink alapvetően meghatározzák a segítő tevékenység irányát, motivációit és a kitűzött cél elérése érdekében használt módszereket. A biblikus antropológia azért is elengedhetetlen, mivel e nélkül nem érthetjük meg a bűn és a megváltás tanát, melynek összefüggésében szemlélem a diakónia elméletét és gyakorlatát. Az emberről vallott különböző felfogásokat a következő négy pontban fejtem ki, Pálhegyi Ferenc gondolatmenetét követve és kiegészítve.³⁵

Az ember, egy mechanikus lény, melyből az következik, hogy a viselkedés a megfelelő terápia, vagy nevelés eredményeképpen tetszőlegesen formálható, így ez reális célként tűzhető ki a segítő elé. A 16-17. századi racionalizmus és empirizmus emberképe nyomán bontakozott ki ez a felfogás. Descartes szerint az egész világ gép módjára működik, benne az állat és az ember is, bár nem tagadja a hallhatatlan lelket sem. Hatására a brit empirizmus nagy képviselője, Locke az elmét egy üres fehér laphoz (tabula rasa) hasonlítja, melyet önreflexióból, de főként külső érzékelésből származó ismeret írja tele. Ebből az antropológiából kiindulva a 20. századi behaviorista pszichológiai iskola a viselkedés környezeti meghatározóira koncentrál. A tanulás alapját az operáns és klasszikus kondicionálásban véli felfedezni. Watson, az iskola alapítójának elbizakodott kijelentése szerint ezzel az eszközzel egy csecsemőből bármit képes faragni, függetlenül hozott hajlamától, tehetségétől.

Az ember egy magasan fejlett állat, akinek az ösztönereit kell társadalmasítania a segítőnek. Darwin evolúciós elmélete és Freud emberképe óriási hatással volt a 20. századra, így a szociális munkát is alapjaiban határozta meg, mint azt láthattuk a korábbi fejezetekben. A pszichoanalízis pesszimista nézetei lényegében tagadják az ösztön erőket, azok közül is elsődlegesen a libidó hajtóerejének, kiszolgáltatott ember szabad akaratát, mivel a viselkedését ezek határozzák meg. A jutalmazással és büntetéssel kialakuló szuperego az ösztön erőik túlzott elfojtásával lelkibetegséget okoz, gyengeségével pedig féltelenséget. Az ember megfelelő működéséhez a személyiség három fő részének (ösztönén, ego és szuperego) megfelelő egyensúlyban kell maradnia. Amennyiben feszültség lép fel a lélek rétegei között kizárólag a pszichoterápia képes behatolni a tudatalatti elmébe, mely a lelkiproblémák nyomása alól felszabadítja az embert.³⁶ Sok analitikus szerint az elfojtásért a keresztyénség Istene, mint az apakép manifesztálódása, nagymértékben tehető felelőssé.

Az ember egyik élőlényhez sem hasonlítható humánum, akiben a meglévő értékeket kell felszabadítania a segítőnek. Rousseau hatására a felvilágosodás kora óta, az emberre legtöbbször úgy néznek, mint aki eredendően jó, csak a társadalom korrupsztása rontja meg. Ebből következően a társadalom humanizálásával orvosolhatók az egyén és az emberiség nagy problémái. Ez az eszme sok szociológus és pszichológus nézeteire hatott. A 20. század második felében fellépő humanista pszichológusok számára is a viszonyítási pont maga az

ember, akinek szívében rejlenek a legnagyobb értékek. Az ember természetéről optimistán nyilatkoztak, őszintén hittek abban, hogy terápiás módszereikkel erkölcsösebbek lesznek az emberek. Az általuk harmadik erőként meghatározott mozgalom elvetette az analitikusok és a behavioristák determinisztikus szemléletét, véleményük szerint mindenki rendelkezik a változáshoz szükséges motivációval és képességgel. Ezért az egyén a legalkalmasabb arra, hogy eldöntse, milyen irányban történjék a fejlődés. Masslow és Rogers utat nyitottak a lélektanban az ezoterikus megtapasztalások felé is, mely véleményük szerint segít az ember önmegvalósításában, melyre való törekvés az egészséges személyiség ismérve. Masslow szerint a csúcsmegtapasztalások (*peak-experience*) révén az ember kiemelkedik önmagából és eggyé válik a természettel, az élettel és egy Legfelső Lénnel.³⁷

Az ember Isten képmása, mely a bűn miatt eltorzult, ezért a diakónia célja és feladata közvetett vagy közvetlen módon az értékrendváltás, mely végső soron a gondozott cselekedeteinek gyökere. A bibliai antropológia szerint az embert Isten teremtette (1 Móz 2:7) a saját képmására a föld alkotó elemeiből, az élet leheletét lehelte belé és *nefes*, élő lélek lett. Megáldotta és megbízta, hogy uralkodjék a földön (gondozza a teremtett világot) és az Ő dicsőségére éljen. Az Isten képmására való teremtettség adja az ember elvitathatatlan méltóságát, mely a legelesettebb és legmértatlanabb állapotában is megilleti. Az embert Isten szabad akarattal ruházta fel, hogy önként válassza a jót és önként utasítsa el a rosszat. Az Újszövetség az embert a maga teljességében szemléli. A hústest (szarx), a szellem (pneuma), a test (szóma) és a lélek (pszühé) szavak használata mintha azt sejtetné, hogy az ember dichotóm vagy trichotóm lény, azonban mindegyik kifejezés a teljes embert írja le egy sajátos nézőpontból.³⁸ A testünkkel az anyagi világba gyökerezünk, szellemünkkel pedig a szellemi világhoz kapcsolódunk, azonban a test és a lélek dualista szembeállításra Szentírás ellenes.³⁹ Pál időnként a bűnös emberi természet jellemzésére a test (szarksz) kifejezést használja, például a Gal 5:17-ben, ahol a test cselekedeteiről beszél, mint a Lélek gyümölcének ellentétéről. Az Újszövetséget félreértve és görög platonista filozófia hatására a keresztyénségben is sokan szembeállították a testet és a szellemet, melyek szélsőséges formában öncélú aszkézishez vezettek. Diakóniai szempontból is fontos antropológiai megállapítás, hogy Isten férfivá és nővé alkotta az embert, így a nemek határai nem átjárhatók. Az ember a Sátán kísértésének engedve Isten ellen fellázadt, melynek súlyos, mindenkire kiható következménye lett. A bűn és a halál uralma alá került, mely alól egyedül nem képes megszabadulni. „*A bűn zsoldjaként*” megjelent a testi halál és az eredeti vagy áteredő bűn miatt mindenki úgy jön a világra, hogy Istennel nincs élő kapcsolata, melynek következménye az örök elvetettség, a kárhozat. Ebben a reménytelen helyzetben küldte el az Atya a Fiát, Jézus Krisztust, „*hogy aki hisz őbenne el ne vesszen, hanem örök élete legyen.*” (Jn 3:16) Ennek az örömhírnék a hirdetésével folytatja az egyház missziójában Jézus embermentő mun-

káját, melyet csak ezzel a bibliai emberképpel tudok betölteni, így a diakónia alapja sem lehet más antropológia.

d, A megváltás folyamata, mint a diakónia gondozás kontextusa

A bibliai antropológiából következően a diakóniai munka céljaként az értékrendváltozást neveztük meg, mely az újszövetségi teológia értelmezésében egy egész életen át tartó folyamat eredménye. Ez Isten ránk és az adott szituációra szabott akaratához való igazodásban realizálódik, ahogyan azt a 17. oldalon a keresztyén etika lényegeként megfogalmaztuk. A szótérológia ezt a folyamatot emberi és isteni oldalról egyaránt részletesen kifejti. Leírás a kiindulási ponttól, az ember büntől megszabott, reménytelen helyzetétől kezdődik, kijelöli a célt, az üdvösséget, valamint az odavezető utat. Felfogásunkban a diakóniának támogatnia kell a gondozottját a cél elérésében, figyelembe véve az egyén lelki, kulturális adottságait és mindenekelőtt a hitbéli érettségének fokát. Ennek érdekében pásztorolja a rábízottat, hogy az útról ne térjen le, vagy ha ez megtörtént segítse őt vissza. Dale Moody szerint a megváltás útja az örök élet útja, mely egyetlen út, aminek két oldala és három szakasza van. Az egyetlen út, maga Jézus Krisztus, a szoros kapu. A két oldal a kegyelem és a hit, az utóbbi belsőleg bizalomban, külsőleg cselekedetbeli és szóbeli hitvallásban fejeződik ki. A megtért ember szemszögéből a három szakasz a következő:

a, A múlt szakasza a lelki halálból való szabadítás az életre.

b, Jelenlegi szakasz a félelemmel és rettegéssel történő üdvösség munkálása. (Fil 2:12)

c, A jövőbeni szakasz pedig, hogy Isten őrzi a hívőt hit által az üdvösségre. (Rm 13:11, 1Pét 1:3-9)⁴⁰

Isten elhívása akkor válik hatékonná, ha az ember hittel és megtéréssel válaszol. A megtérés mibenlétét a bibliai görög és héber kifejezések szemléletesen mutatják meg. A cselekedetekben megnyilvánuló döntő fordulatot a héber *sub* és a görög *episztrófē* szóval írja le az Ó- és Újszövetség, míg a gondolkodásmód és érzület radikális megváltozását a *metanoia* szó jelzi. A megtérés következménye a bűnök bocsánata, mely az Isten és ember közötti kapcsolatot akadályozó bűnt semmisíti meg. Ez szoros összefüggésben áll a megbékélés szolgálatával, mely vertikális és horizontális síkon egyaránt átrendezi az egyén kapcsolatrendszerét.

A Lélektől való újjászületés jánosi terminológiája feltételezi a csecsemőkortól való növekedést egészen a lelki nagykorúságig, mely alatt a fejlődésben való megrekedés és a hitehagyás veszélye is fennáll. A Biblia az újjászületés kezdeti pontjára helyezi a szabadítást a bűn fogságából, a lelki halál állapotából, az istengyermeki szabadságra, az üdvösségre. Az újjászületés elválaszthatatlan a megigazulástól és a megszentelődéstől, ezért a diakóniának mindhárom eseményt szem előtt kell tartania. Az Atya nem csupán igaznak fogad el Jézus keresztáldozatába vetett hitemért, hanem cselekedeteimben is

igazzá akar tenni. Ezért a megszentelődés egyaránt imperativus és indicativus (felszólítás és kijelentés), a megszentelődés maga a hívő élet. A szentséget egyrészt a hívő már birtokolja, hiszen Isten számára elkülönített a léte, másrészt pedig a tökéletesség felé vezető úton a Lélek folyamatosan végzi megszentelő tevékenységét, miközben a keresztyén is „félelemmel és rettegéssel” munkálja az üdvösségét (Fil 2:12). A megigazulás felvázolt folyamatában létezik egy számunkra belső feszültségnek tűnő paradoxon, azonban ennek ellenére szükséges egyszerre látnunk mind az isteni, mind az emberi oldalt.

A dogmatikai alapvetést összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a diakónia feladata a megtérést munkáló igének a hirdetése, az ember támogatása a célhoz vezető úton és az ettől való eltérés esetén a visszatalálásban való segítségnyújtás. A diakónia elmélete azonban már nem illetékes a cél megválasztásához elengedhetetlenül szükséges döntés meghozatalában, mivel ez a személyes hit kérdése. Isten ingyenes kegyelmi ajándéka szabadon elfogadható, vagy visszautasítható.

A továbbiakban teológiai szemszögből részletesen megvizsgálom egy elméletet, mely a szociális munkára nagy hatást gyakorolt a szociális probléma keletkezésével, definíciójával és a segítő tevékenység céljával összefüggésben. A fejezetben reményem szerint kimutathatóvá válik az elmélet kritikai vizsgálatán keresztül a szociális munka bázisát adó tudományok és a diakónia alapját jelentő biblikus teológia belső logikájának, irányultságának és fogalom használatának különbségei.

Maslow motivációs hierarchia elméletének „exegézise”

Abraham Maslow (1908 – 1970) amerikai humanista pszichológus terápiájának céljaként az emberben lévő erőforrások felszabadítását tűzte ki célul. Ezen az úton haladva jutott el a keleti vallások és a középkori keresztyén misztikusok tanulmányozásán keresztül a csúcsmélynységhez (*peak-experience*), melyben az önmegvalósítás (*self-actualization*) eszközét látta. Az emberről optimista nézeteket vallott, tagadta az eredendő bűn létét. A gonoszsgot csupán egy rossz válaszcsekkció eredményének tekinti, melyet pszichoterápiával le lehet győzni, illetve át lehet fordítani. Az intézményes egyházzról és a dogmatikus vallásosságról negatív véleményt alkotott és a bibliai istenképet és antropológiát elvetette.

Híressé vált szükséglet-hierarchia elméletében kifejti, hogy az emberi késztetések rendszere megnyilvánulási erejük és sorrendjük szerint egy sajátos hierarchiát alkot. E szerint a magasabb rendű motiváció csak akkor lép fel, ha az alacsonyabb döntő mértékben kielégülést nyert. A hierarchia nem jelent merev rangsort, bizonyos esetekben a magasabb rendű motivációk uralhatják az alacsonyabb rendűeket. Maslow ezzel magyarázza egyes emberek önfeláldozó magatartását. Ez azonban feltételezi a személyiségfejlődés korábbi szakaszában szerzett tapasztalatokat a magasabb rendű szükségletek kielégítésében. Az elmélet öt alapvető késztetést különböztet meg, melyek a következők:

1, A fiziológiai szükségletek lépnek fel a legerősebben, melyeknek kielégületlensége esetén nem fognak magasabb rendű igények kialakulni. Pl. az éhezõ ember, csupán a testi szükségletére tud koncentrálni.

2, A biztonság iránti szükséglet csecsemõknél figyelhetõ meg leginkább, de a felnõttek törekvéseiben és veszélyt kerülõ magatartásában is tetten érhetõ.

3, A szociális motívumok az önmagunk elfogadtatásában, a csoporthoz, közösséghez való tartozás igényében, valamint az intimitás és szeretettség utáni vágyban nyilvánulnak meg.

4, A megbecsülés szükségletei, mint például a teljesítmény felmutatása, kompetencia és mások elismerésének elnyerése. Az önbecsülés hiánya az önbizalom és a hasznosságérzet elvesztését eredményezi, melyek Maslow szerint kisebbségérzethez, súlyos érzelmi zavarokhoz vezetnek.

5, Az önmegvalósítás igénye akkor lép fel, ha megfelelõ önbecsülésre jutottunk. A beteljesülés utáni vágy olyan tevékenység végzésére sarkal, aminek során lehetõségeinket kiaknázzuk, alkotó vágyunk megnyilvánulhat és képességeink kiteljesedhetnek.⁴¹

a, Maslow elmélete és a Bibliai

A megromlott természetünk következtében az érzelmeink sem töltik be funkcióikat tökéletesen, így könnyen félrevezethetnek, célt téveszthetnek vágyaink, sõt a Gonosz által inspirált igények is gyakran felmerülnek. A meg nem váltott ember különösen kiszolgáltatott e tekintetben, mivel nincs a Szentlélek és az ige kontrollja alatt. Erre való tekintettel egyenként vizsgálom meg a szükségleteket és igyekezem a Biblia idevágó tanításával összevetni Maslow megállapításait.

1, Fiziológiai szükségletek

A bibliai, zsidó gondolkodásmód nem test ellenes, szemben a keresztyénségre oly nagy hatást gyakorolt görög, dualista szemlélettel. Az Ószövetség és az Újszövetség az Isten által teremtetett és megáldott testre, mely a lélekkel egy-

séget alkot, tisztelettel tekint, hiszen Jézus a Fiú Isten is magára vette a büntől megsebzett állapotban lévő testet.⁴² Ebből következik, hogy a Biblia a testi szükségletek kielégítését fontosnak tartja. Ez megnyilvánul a Tóra szociális törvényeiben és a próféták igehirdetéseiben is, melyekben a szegények anyagi kisemmizését élesen elítéli. A kinyilatkoztatás progresszív folyamatának alacsonyabb fokán az áldásra, úgy tekintettek, mint amelyet szükségszerűen anyagi bővölködés kísér, míg a koldus létben Isten büntetését látták. Az Újszövetség szintén fontosnak tartja a testi szükségletek kielégítését. Jézus megvendégeli az éhes sokaságot és meggyógyítja a betegeket. Mindezzel rámutat arra, hogy Isten országának az ereje már betört e világba és a *Sálom*-ban testi-lelki nyugalomban lesz részünk. Pál gyűjtést szervezett a görög nyelvűek között a palesztinai éhezõ testvérek javára. Jakab szenvedélyesen figyelmezteti levelének címzetteit a szegények testi szükségleteinek kielégítésére. (Jak. 2,14-17) Lehetne még hosszasan sorolni a bibliai helyeket azt bizonyítandó, hogy Isten és népe számára mennyire fontosak a fiziológiai szükségletek.

Maslowal ellentétben a Biblia nem húz éles választóvonalat a szükségletek között és nem vár a magasabb rendűek betöltésével a testiek kielégítéséig.⁴³ A diakónia szeretetben történő végzésekor a fizikai szükségletekről való gondoskodás magába foglalhatja a magasabbrendűeket is, mint például a biztonság, a közösség és a méltóság felkínálása. Jézus így prédikált a szegényeknek és az éhezőknek a hegyi beszédben: *Keressétek először az ő országát és igazságát, és ezek is mind ráadásul megadtnak nektek. Az Atyátok tudja, hogy szükségetek van minderre.* (Mt 6:32-33) Jézus fel akarja szabadítani az embert az anyagiaktól való függőség félelmétől. A pusztában történt megkísértéskor azt mondja az Úr, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem egyidejűleg Isten ígéjével is. A maslow-i legmagasabb szintű motívumoktól is magasabb rendű dolgok után vágyakozik az ember még a legnagyobb elesettsége idején is. Szociális munkásként meg vagyok győződve arról, hogy a szegénységi csapdából, mely miatt folyton visszakerülnek a nélkülözők az alapvető szükségletek hiányállapotába, csakis az evangélium magasabb rendű motívumai segítségével léphetnek ki az emberek.

2, Biztonsági szükségletek

A radikális Krisztus követés minden korban a földi biztonsági garanciák feladásával jár. Az Úr figyelmeztette erre hallgatóságát és maga mutatott ebben példát, hiszen ő mondja, hogy az Ember Fiának nincs hol lehajtania a fejét. A tanítványi lét során sokszor ki kell lépünk a komfort zónánkból, hogy elérhessünk másokat és szolgáljuk az ő magasabb és alacsonyabb rendű szükségleteiket. Cserében Istentől nyerhetünk biztonságot, mely nem külső, változékony tényezőkön múlik, hanem a Szentlélek által a szívünkben kimunkált bizalmon alapszik, melynek ajándékát a bűn állapotában élő ember nélkülözni kénytelen. A hit alapvető alkotó eleme az Istenbe vetett bizalom, melyet a misszió során felkínál az egyház. A hit paradoxona szerint, ha lemondunk a

földi javak által kínált biztonságról, megkaphatjuk a mennyei javakra alapozott biztonságot.

*Az Úrra tekintek szüntelen,
nem tántorodom meg,
mert a jobbomon van.
Ezért örül a szívem, és ujjong a lelkem,
testem is biztonságban van. (Zsolt 16, 8-9.)*

3, Szociális szükségletek

Az ember tulajdonképpen mindenféle szükségletét a szociális interakciók révén elégíti ki. A Biblia ezt sokkal inkább hangsúlyozza, mint Maslow, aki egy individualista korban és társadalomban élt. Elméletében a többi szükséglettől elszigetelten értelmezi a szociális szükségleteket és pusztán a fogadó oldaláról, míg a Szentírás szemléletében ez nem egy viszonyossági „szerződésen” alapuló jelenség. A Biblia lényegi tanítása az ember kapcsolati szükségleteiről, hogy vertikális és horizontális síkon egyaránt rendezettnek kell lennie. Az egyik sérülése nélkül a másik sem lehet egészséges. Az ember és Isten között is van egy kölcsönös mély vágy a személyes, intim kapcsolat után. Az Atya vágya fejeződik ki Jézus utolsó vacsora elején mondott szavaiban: „Vágyva, vágytam arra, hogy szenvedésem előtt megegyem veletek ezt a húsvéti vacsorát.” (Lk 22,14b.) Tulajdonképpen az úrvacsora misztériuma is egyetlen nagy szimbólum, mely a Teremtő és a teremtmény közötti kapcsolatról beszél, bár szükségletként ez csak az emberi oldalon merül fel. Erre a mély vágyra utal Pascal is, amikor azt mondja, hogy az ember lelkében egy Isten alakú úr van, mely betöltésre vár. A vertikális kapcsolaton keresztül kínál az Úr nagyságrendekkel magasabb minőségű horizontális közösségi élményt. Ez realizálódik minden kapcsolati szinten: az egyetemes egyházhoz való tartozásban, a gyülekezethez, mint Krisztus-testhez való kapcsolódásban és a családi-párkapcsolati egy testté váló létben. A viszonyulás nem fogyasztói szemléletű, hanem örömteljes szolgáloi lelkületet kíván. Jézus tanításával és életével követendő példát adott elénk, melyet az első évszázadok keresztényei, oly módon valósítottak meg, hogy az még a kívülállóknak is nagyon szembetűnő volt.

4, Az önbecsülés

Az önbecsülés terén a bűntől megsérült ember gyakran szélsőségekben vergődik, mivel a viszonyítási pontja mások visszajelzései, illetve az, hogy ő miként értelmezi azokat. A pszichológia sok lelki probléma gyökerében az alacsony önbecsülést véli felfedezni, ezért a terápia középpontjában, időnként akár manipulatív módon is, túlhangsúlyozzák a kliens egyediségét és az én-központságában erősítik. A lelkigondozás során a szenvedélybetegség esetében az önértékelés különösen hangsúlyos kérdés. A Bibliában az ember helyes

önértékelésének alapja a keresztség eseménye. Értem, bűnös emberért a mindenható Isten feláldozta egyszülött Fiát, mert ennyire értékesnek tart. Az elveszett, századik bárány példázata is megerősíti az embert abban, hogy fontosak vagyunk Jézus számára. Nem akar egyet sem elveszíteni az övéi közül. (Mt 18:11-14) Az önértékelés paradoxonának dialektikus feloldását jól szemlélteti Pál apostol élete, amikor leveleiben önmagáról vall. Farizeusként vallási teljesítményének köszönhetően és vélt, Isten előtti kiváltságos státuszában rendkívül nagyra értékelte magát. Majd a damaszkuszi úton történt, Jézussal történt találkozását követően, mindent kárnak és szemétnak ítélt, amire korábban büszke volt. Nyomorúságos, kegyelemre szorult helyzetét felismerve, őszintén ki tudta mondani, hogy önmagát a legutolsónak tekinti a keresztyének között. Ugyanakkor vallotta: hogy Krisztusban vagyok az, aki vagyok. Óriási teljesítményét nem önmagának tulajdonította, hanem a benne működő isteni erőnek. „...*többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem...*” (Gal 2:20) Összegezve, a Biblia szerint helyes önbecsülést a Krisztusban szerzett új identitásban nyerhetünk és nem saját magunk vagy mások által.

5. *Az önmegvalósítás*

A nyugati kultúrában, nem kis részben a populáris pszichológiának köszönhetően, az önmegvalósítás fogalma rendkívül nagy jelentőségre tett szert. Az én-központú, autonóm ember gondolkodását, mélyen átjárta a saját maga által alkotott karrier megvalósításának vágya. Az éretlen hívő a keresztyénségben is láthat ilyen lehetőséget és ezt a szándékát segíti sok népszerű tanácsadó könyv is. A maslow-i önmegvalósítás fogaloma nem azonosítható a Biblia felszólításával, miszerint valósítsam meg Isten életemre vonatkozó tervét. Ugyanis Jézus nem egy világi értelemben felfelé ívelő pálya megvalósításába akar besegíteni, hanem sokszor egy negatív előjelű karriert ígér követőinek. Keresztelő János ezt felismerve mondja tanítványainak, hogy neki egyre kisebbnek kell lennie, Jézusnak pedig egyre nagyobbak. Ez a keresztyén „önmegvalósítás” útja, melyhez Jézus tökéletes mintát élt elénk. Ahhoz, hogy életem Isten számára használhatóvá váljon, késznek kell lennem mindent elveszíteni. „*Mert aki meg akarja menteni az életét, elveszti, aki pedig elveszti az életét értem, megtalálja.*” (Mt 16, 25) A hívő ember az örök élet perspektívájában látja személyiségének kiteljesedését, mely nagymértékben befolyásolja tetteit. A Mennyről kevés információt jelentett ki Isten számunkra, azonban éppen eleget ahhoz, hogy kellően motiválja az ígértben hívőket. Azt lehet tudni az örök üdvösségről, hogy a bűn megbetegítő, öröklött és szerzett hatásaitól, megszabadulva, testi-lelki értelemben megvalósul Isten rám vonatkozó csodálatos terve. Mindezt nem én fogom megvalósítani – de nem a közreműködésem nélkül – hanem a megtéréssel kezdődően a megszentelődési folyamaton át Isten végzi el bennem arra a napra, amikor maga elé állít. Tehát sem a célt, sem az ahhoz vezető utat, sem annak módját nem én határozom meg.

b, összegzés

A maslow-i motivációs hierarchiaelméletben szereplő öt alapvető szükséglet önmagában neutrális és lehet, olyan kiindulópont, melyen keresztül a nem hívőknek az ismertetett Biblia elveket be lehet mutatni. Maslow útkeresésével alapvető probléma, hogy a felmerülő vágyak értékelése az ige nélkül relatív marad és a felmerülő szükségleteket is az ember saját maga akarja kielégíteni. A hívő emberben él a bizalom, hogy Isten a maga idejében, a legjobb módon tölti be szükségeit, de csak azokat, melyek valóban a javára válnak és az üdvösségét munkálják. Ezen túlmenően, Pállal együtt nekünk is meg kell tanulni azt, amit neki mondott az Úr: „*elég neked az én kegyelemem*” (2 Kor 12:9). Továbbá az elmélet korlátozottságát mutatja az is, hogy arról nincs és nem is lehet mondanivalója, mi következik az ötödik stáció után. Az evangélium ettől sokkal tágabb horizonttal rendelkezik!

Az elmélet bemutatásával az volt a célom, hogy rámutassak a huszadik századi pszichológia elégtelenségére, amikor erre akarjuk felépíteni diakóniai szolgálatunkat. Ha erre alapozunk hasonlókká leszünk Izráel népéhez, akiről az Úr így szól: „*Elhagytak engem az élő vizek forrását, hogy kutakat ássanak maguknak, és repedezett kutakat ástak, melyek nem tartják a vizet.*” (Jer 2:13) Bizonyos pszichológiai rendszerek tetszetősnek tűnnek és sokat ígérnek, azonban még a legjobb indulatú pszichológus sem tudja rendezni a bűn kérdését. Amennyiben az ember megnyugtató választ keres problémáira és sorskérdéseire a *metanoia* nem kerülhető meg. Hitünk szerint ez jelenti a sziklára, Jézus Krisztusra való építést, melyre alapozva módszerek, gyakorlat és perspektíva tekintetében messze meghaladhatjuk a Bibliát figyelmen kívül hagyó tudományokat.

ADALÉKOK A BIBLIA SZOCIÁLETIKAI TANÍTÁSÁBÓL*Ószövetség*

A szövetségekötést megelőzően Egyiptomban a zsidó nép egy kizsákmányolásra épülő birodalom, rabszolgatartó társadalmának a legalján helyezkedett el. Az Úr bűnből való szabadításának része volt a testi-lelki nyomorból, a megálázott helyzetből való kiváltás. A kivonulást követően a Sínai-hegynél történt szövetségkötés nem csak azt foglalta magába, amit Isten az emberért tett és amit az ember viszonzásul ad, hanem ember és ember közötti kapcsolatot is egészen új alapokra helyezte. A törvény által jogot és igazságot kapott a nép, mely az élet minden területére kiterjedt (kultusz, egészségügy, polgárjog stb.), így a szociális biztonság megóvása is szerves része volt a szövetségi szerződésnek, melyet az Úr adott, a nép pedig elfogadta.⁴⁴ Tehát a nemzettárs szociális jogainak tiszteletben tartása mindenki számára kötelezettség volt, melyet az Úr mindenkor szigorúan számon kért, elsősorban a nagyobb felelősséggel bíró

gazdagokon. A 3Móz 26:3-39-ben a Tóra a bőség és békesség áldását ígéri a népnek a törvény megtartásakor, ellenkező esetben pedig a kiszolgáltatottság, a nyomor és pusztulás átkát vonják magukra. Néhány példát sorolok fel, melyek megmutatják, hogy egy közel három és félezer esztendő jogrend még a mai kor számára is mennyire sokat mondó témánk tekintetében.

A szombat megtartása nem csak kultikus okokra vezethető vissza, hanem egyúttal a pihenés jogát is biztosította, mely kiterjedt a szolgálókra és a jövevényekre is. (5Móz 5:14) A szombat évben, melyet minden hetedik esztendőben tartottak meg, tilos volt megművelni a földet, viszont a termését a szegény nép leszedhette. (2Móz 23:10-12) További kiegészítéseket olvashatunk a 3Móz 25. fejezetében a kürtzengés vagy az Úr kegyelmének esztendejéről, melyet minden 50. évben kellett megünnepelni. Ekkor mindenki visszakapta elzálogosított házát és földjét, mivel ezt nem lehetett elidegeníteni, hiszen a föld Isten tulajdona, Izráel csupán használatra kapta. Ha valaki adósságai miatt áruba bocsátotta önmagát, akkor is szabadon kellett engedni a kegyelem esztendéjében, mert ember embernek nem képezhette tulajdonát. Lehetőség volt az 50. esztendő előtt is a szabadság visszanyerésére, ha valaki kiváltotta a rabságból az adósság visszafizetésével. Héberül ezt az embert *goel*-nak, megváltónak nevezték, mely szép előképe lett Jézusnak, aki kiváltott bennünket a bűn adósrabszolgaságából.

A szociálisan kiszolgáltatott réteg jogait különös érzékenységgel védte az Úr a Tórán keresztül. Az özvegyek és árvák sanyargatóit átkozottnak mondja a Biblia. (5Móz. 27,19) A jövevényekkel való tisztességes bánásmód szintén parancs volt Izráel számára, emlékeztetve őket az egyiptomi szolgaságra (2Móz:22,20). A szegényeknek adott alamizna fontos kegyességi szokás volt és a termények betakarításakor a nincstelen böngészőkre is gondja volt az igaz zsidó embernek. Ruth története mutatja, hogy néha a túlélést szolgálta ez az intézkedés. A munkások kizsákmányolásának és a bér visszatartásának tilalmáról, valamint a süketek és vakok védelméről olvashatunk a 3Móz 19:14-ben, a 32. versben pedig az idősek tiszteletéről. Uzsorára adott kölcsön tiltott volt Izráelben, a zálogba adott ruhadarabot pedig éjszakára vissza kellett adni. (2Móz 22:24-26) Az igazságszolgáltatásban az eljárás során az Úrnak külön gondja volt a szegényréteggel szembeni méltányos bánásmódra.

Izráelnek a törvény megtartásával történelme során mindig gondja volt, ezért az Úr prófétákat küldött, akik emlékeztették a királyokat és a népet a szövetségi hűségükre és kilátásba helyezték Isten abba foglalt átkainak bekövetkeztét. Illés próféta az Úr rettenetes ítéletét mondja el Aháb király és a felesége, Jezábel felett, aki Nábót szőlőjét szerezte meg, oly módon, hogy hamis vádak alapján halálra ítélik. A perikópa megmutatja, hogy a Kr. e. 922. és 722. közötti időszakban, az északi országrészben, Samáriában mennyire visszaéltek hatalmukkal az uralkodók és a gazdagok a szegények kárára. II. Jeroboám (Kr.e 786-746) hosszú uralkodása alatt Izráel gazdasága fellendült, köszönhetően a

térségben kialakult hatalmi vákumnak. Ennek következtében a tehetősök luxusban éltek, míg a szegények nélkülöztek és a vagyoni különbségek egyre nagyobbak lettek. Ebben a társadalmi háttérben szóltak a szociális igazságtalanságok ellen Ámós ítéletes igehirdetései, melyek azonban süket fülekre találtak. Az idézett prédikációk a héber költészet szépségével és kifejező erejével erős hangsúlyt adnak az üzenetnek.

– A próféta elítéli a joggal való visszaélést a szegények kárára: „Így szól az Úr: Három sőt négy vétke miatt nem bocsátok meg Izráelnek, mert eladják pénzért az igazat és egy pár saruért a szegényt. Azt kívánják, hogy a nincstelenek a föld porát szórják a fejükre és elutasítják a nyomorultak ügyét.” (Ám 2:6-7)

– A fényűző életet, miközben a szegények nélkülöznek: „Elefántcsont ágyakon heverésznek, Pamlagokon terpeszkednek, megeszik a nyájából a báránnyokat, és a hizlálóból a borjúkat! Hárfakiséréttel danolásznak, és azt hiszik zenéjük, olyan, mint Dávidé. Kelyhekből isszák a bort, és finom olajjal kenik magukat.” (Ám 6:4-6)

– A szegények sanyargatását: „Halljátok meg ezt az ígét ... akik sanyargatjátok a nincsteleneket, és bántalmazátok a szegényeket,” (Ám 4:1) „akik a szegények vesztét kívánjátok, és ki akarjátok pusztítani az ország nyomorultjait! „hogy megvehessük a nincsteleneket pénzen, a szegényeket egy pár saruért és eladhassuk a hulladék gabonát,” (Ám 8:4, 8:6)

– A vallásos képmutatást: „Ezért így szól az Úr ... Gyűlölöm és megvetem ünnepeiteket, ünnepségeiteket ki nem állom! Ha égőáldozatot mutattok be nekem, vagy ételáldozatot, nem gyönyörködöm bennük. ... Áradjon a törvény mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak!” (Ám 5:21-22, 5:24)

Az ószövetségi prófétai irodalomban gazdag anyagot találunk szociáletikai témában, melynek érzékeltetésére idézek még a két nagyprófétától. Ézsaiás az Úr üzenetét így tolmácsolja a neki tetsző istentiszteletről: „Nekem olyan böjt tetszik, amikor leoldod a bűnösen fölrakott bilincseket, kibontod a járom köteleit, szabadon bocsátod az elnyomottakat, és összetörsz minden jármot! Oszd meg kenyeredet az éhezővel, vidd be házádba a szegény bujdosókat, ha mezítelent látsz ruházd fel, és ne zárkózz el testvéred elől!”

Jeremiás száz évvel később Júdában elhangzó igehirdetése már előrevetíti az ország összeomlását: „Ne bízzatok ilyen hazug szavakban: az ÚR temploma, az ÚR temploma, az ÚR temploma van itt! Mert csak ha igazán megjobbítjátok útjaitokat és tetteiteket, ha igazságosan ítélték ember és embertársa között, ha a jövővényt, árvát és özvegyet nem nyomjátok el, és ártatlan vért sem ontotok ezen a helyen, nem követtek más isteneket a magatok romlására: akkor megengedem, hogy ezen a helyen tartózkodjatok, azon a földön, amelyet őseiteknek adtam, öröktől fogva mindörökké.” (Jer 7:4-7)

A próféták ítéletes szavai bizonyítják, hogy Isten mennyire komolyan veszi a szociális igazságosságot. A fogság ítélete részben emiatt sújtotta a vá-

lasztott népet, annak ellenére, hogy a templomi kultuszt gyakorolták (a bálványimádás mellett) és ezzel képmutató módon igyekeztek elfedni a bűneiket. Az ószövetség üzenete e tekintetben ma is nagyon aktuális és megkerülhetetlen az egyház társadalmi szolgálatában.

Az Újszövetség

Jézus működését előkészítő Keresztelő János az ószövetségi próféták hagyományait követve a megtéréshez méltó gyümölcsök termésére szólítja fel hallgatóit. Amikor megkérdezték tőle, hogy mit tegyenek így válaszolt: *„Akinek két ruhája van, adjon annak, akinek nincs, és akinek van ennivalója, hasonlóan cselekedjék.” Vámszedők is mentek hozzá, hogy keresztelje meg őket. Ezek szintén megkérdezték tőle: „Mester, mit tegyünk?” Nekik ezt mondta: „Semmivel se hajtsatok be többet, mint amennyi meg van szabva.” Megkérdezték tőle a katonák is: „Mi pedig mit tegyünk?” Nekik viszont ezt felelte: „Senkit ne bántalmazzatok, meg ne zsaroljatok, és elégedjete meg a zsoldotokkal.” (Mt 3:10-14)*

Jézus egész messiási küldetését az Úr kegyelmének esztendejeként hirdette meg (lásd: kürtzengés éve), melynek része volt a széles körben értelmezett szegényeknek hirdetett evangélium, szabadítás és gyógyítás. Ezért idézi Ézs 29:18 és 61:1-2 verseit Jézus a názáreti zsinagógában működése legelején. A Máté 11-ben az Ézs 34: 5-6, valamint a 61, 1-2 verseivel válaszol az elbizonytalanodott, börtönbe vetett Keresztelő Jánosnak megerősítvén őt a messiási szolgálat előbb említett jeleivel. Az ÚR gyógyításaival megmutatta, hogy számára az ember testi, lelki egészsége egyaránt fontos és társadalmilag is rehabilitálta a beteg és/vagy kitaszított embert. Hallgatóságának többsége igen szegény volt és Jézus tanításával, egész működésével méltóságot adott a lenézett megvetett embereknek. Jézus a messiás király, maga is közelelről ismerte a szegénységet és teljes sorsközösséget vállalt a nélkülözőkkel, nem volt otthona és pénze. Kölcsön kellett kérnie egy pénzért, amikor a császárnak történő adófizetés kérdésében kísértették. Jézus maga mondja, hogy az emberfiának nincs hová lehajtania a fejét. Példázataiban sokszor beszélt szegényekről, akiket pozitív szereplőként állított hallgatósága elé. A szegény özvegy két fillére, szegény Lázár története, munkanélküli napszámosok és megbecsülte a szolgák munkáját is. A gazdagokat óvta a hamis biztonságtól és a kapzsiságtól, igazi szabadságra hívta őket, melyben a szívük nem tapad a vagyonhoz. Tanítása szerint a szegények és a gazdagok élete össze van kötve, hiszen evilági kapcsolattól függ a túlvilági sorsuk is.⁴⁵ (Lk. 16:19-31) Jézus etikájának szíve a szeretet parancs, mely nem ismer semmilyen társadalmi, etnikai korlátot. Erre a szeretetszolgálatra adott örökszép tanítást a lábmosással, mely ezt követően minden hívő generációban sokakat megihletett.

Az apostoli kor gyülekezeteiben is megértették, hogy Jézus a diakóniát fogja számonkérni az ítéletkor a tanítványokon. *„Akkor ezek is így válaszolnak*

neki: Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, jövevénynek vagy mezítelennek, betegen vagy börtönben, amikor nem szolgáltunk neked? Akkor így felel nekik: Bizony, mondom néktek, amikor nem tettétek meg ezeket eggyel a legkisebbek közül, velem nem tettétek meg. És ezek elmennek az örök büntetésre, az igazak pedig az örök életre.” (Mt. 25, 44) Ezért az első századokban élt keresztyének természetes módon gondoskodtak elsősorban a gyülekezet rászoruló tagjairól, melynek sok-sok példáját olvashatjuk az Újszövetség irataiban. Az ApCsel-ben Lukács tudósít arról, hogy a jeruzsálemi gyülekezetben részleges vagyonszövetségben éltek egymással, melyből gondoskodtak az özvegyekről, akik hozzátartozó nélkül teljes kiszolgáltatottságban éltek abban a korban. Pál apostol több levelében is lehet olvasni az adománygyűjtésről, melyet az éhínség idején szervezett a jeruzsálemi gyülekezet javára. Ezekből az iratokból az adakozással kapcsolatosan fontos elveket tanulhatunk meg, melyek a mai korban is irányadóak számunkra. A Jelenések könyve 2:19-ben a thiatirai gyülekezet diakóniáját dicséri Jézus, ami mutatja, hogy az egyház Ura nem pusztán egy-egy lelkes ember, hanem az egész gyülekezet ügyének tekinti az ilyen irányú missziót.

Szegénység és gazdagság Jakab levelében- exegézis

A dolgozatban érintett témák tekintetében Jakab levele rendkívül gazdag és az első századi olvasókhoz szóló üzenetei a mai korban élő keresztyénekre és gyülekezetekre is jól alkalmazhatók. A felülről jövő bölcsesség összekapcsolása az etikával új szempontokat adhat a segítő hivatások elméletéhez és gyakorlatához. Jakab a lelkigondozók figyelmét ráirányítja a kísértések legyőzésének hasznára és jelentőségére, valamint az ima fontosságára a segítő kapcsolat folyamatában. A hit és a cselekvő szeretet kapcsolatáról a levél, olyan tanításokat tartalmaz, melyre a diakóniát végző hívőknek folyton emlékeztetniük kell önmagukat és a gyülekezeteket egyaránt. Az iratban található fő témák közül, terjedelmi okok miatt csupán a szegénység és gazdagság kérdését fogom kiemelni és azt közelebbről megvizsgálni.

Izagógikai szempontok

A levél ihletettségének kérdése meglehetősen sok vitát váltott ki az egyházban már a kanonizálást megelőző időszakban is. A Muratori-féle kánontörvényekben nem található meg a levél és nagy egyházatyák, mint Tertullianus, Irenaeus, Cyprianus sem említik meg. Origenes és Alexandriai Kelemen is kételkedésüknek adnak hangot, Eusebius azonban már Jakabot, az Úr testvérét tartja az irat szerzőjének. A levél 397-es, a karthágói zsinaton történt kanonizálásához nagyban hozzájárult Hieronymus, aki a vulgátában szerepeltette a levelet. A reformációtól kezdve ismételten felerősödött a kritika a levéllel szemben. Ismeretes Luther kemény ítélete, melyben *Stroh Brief*-nek, szalma levélnek nevezte az iratot, mivel véleménye szerint túlhangsúlyozta a cselekedeteket a hittel szemben és Jézus szenvedéséről, feltámadásáról nem beszél a szerző. A

szalma levél elnevezés valószínűleg az 1Kor 3:10-15-re utal, melyben Pál az ítéletről beszél úgy, mint arról a napról, amikor megmutatkozik ki mivel építkezett Krisztusra, az alapra: arannyal, ezüsttel, drágakővel vagy szalmával. A modernkori kritika egy része kétségbe vonja Jakab szerzőségét és pszeudoepigráf iratnak tekinti, mely a II. században keletkezett. Ezt leginkább a levél igényes görög nyelvezetével indokolja, míg mások egyértelmű hebraizmusokat azonosítanak a szövegben. A mű karakteres irodalmi sajátossága a látszólag összefüggéstelen témák tárgyalása. Ez a stílus jellemző a korabeli rabbinikus igehirdetésre, melyben gyöngysorszerűen fűzték egymásra a témákat, hogy a hallgatóság figyelmét ébren tartsák. A zsidó *charaz* prédikálni szó másik jelentése: gyöngyöt fűzni.⁴⁶ A mű magán hordozza a levél műfajának irodalmi jegyeit, bár a címzés igen rövid és a végéről hiányzik a szokásos áldáskívánás. Nyelvezetében szoros rokonságot mutat a szinoptikusokkal, különösen a Máté evangéliumában található hegyi beszéddel.

Exegézisemet abból kiindulva végzem, hogy a levél szerzője közvetett vagy közvetlen módon Jakab, Jézus testvére volt, aki a jeruzsálemi gyülekezet tekintélyes vezetőjévé vált a megtérése után. A keletkezés időpontja 62, a vértanúságát megelőző időszak. A címzettekről pontosabb adataink nincsenek, az író a „szétszórtságban lévő tizenkét törzs”-et jelöli meg. A címzettek a pogányok közötti diaszpórában élő zsidókeresztyének voltak, akik még nem váltak el teljesen a zsinagógától. Az újszövetségi kánonban az irat a katolikus, vagyis egyetemes levelek között található, utalva arra, hogy nem egy konkrét gyülekezethez szólt az üzenet.

A levél szerkezete:

- 1:1 A címzettek köszöntése
- 1:2-18 Kísértések eredete, legyőzése és annak haszna
- 1:19-27 Isten ígéjének hallgatása és cselekvése
- 2:1-13 Gazdagok előnyben részesítése a szegények kárára
- 2:14-26 A holt hit és a hit által motivált cselekedet
- 3:1-12 A nyelv bűnei
- 3:13-18 A földi és a mennyei bölcsesség megkülönböztetése
- 4:1-12 A bűnös vágyak és az alázat
- 4:13-17 Az elbizakodottság
- 5:1-6 A gazdagok veszedelme az ítéletkor
- 5:7-12 Türelem és állhatatosság az Úr eljöveteleig
- 5:13-20 Az ima és a bűnvallás ereje

Jakab 1:9-11

⁹Καυχάσθω δὲ [ὁ] ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ¹⁰ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὅτι ὡς ἄνθος χόρτον παρελεύσεται. ¹¹ἀνέτειλεν γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ

τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσεν καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο· οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρανθῆσεται.

fordítási javaslat:

⁹*Dicsekedjék pedig a megalázott testvér az ő felmagasztaltságában, ¹⁰a gazdag pedig az ő megalázottságában, mert mint a virág füve el fog múlni.*

¹¹*Ugyanis fölkelt a nap hősséggel és kiszárította a fűvet, lehullott a virága és a külső szépsége elpusztult. Így fog a gazdag útjaiban elhervadni.*

9. vers, A dicsekedjék ige imperativusa a tanács nyomatékosítását jelenti, mely erős vigasztalásként hatott a fiatal keresztyén közösség alacsony státuszú tagjai számára. A testvér megszólítás egyértelműsíti, hogy nem általában a gazdagokhoz és a szegényekhez szól Jakab, hanem a gyülekezethez tartozókhöz. A *ταπεινός* szó jelentése: szegény, elnyomott, jelentéktelen, megalázott. A megszólítottak döntő többsége szegény volt, figyelembe véve a kor szociális viszonyait. Aki nem rendelkezett földdel vagy valamilyen kisvállalkozással, kénytelen volt a munkaerejét áruba bocsájtani. A tulajdonosi réteg nagyon szűk volt szemben a nincstelen, éhezők tömegeivel. Egy munkás átlagosan napi egy dénárt keresett, mely a legelterjedtebb pénznem volt Palesztinában az adott korban. Ez az összeg csak nagyon szűkös élelmezésre volt elegendő, ruházkodásra és a lakhatási költségekre alig futotta. Ezen felül természetben vagy pénzben súlyos adókötelezettségük is volt.⁴⁷ A gyülekezetbe való csatlakozás a kor zsidó társadalmában, de a pogány közegben sem kevésbé, szegregáltságához, időnként exkommunikációhoz vezetett már Kr.u 70 előtt is, melynek súlyos gazdasági következményei is voltak. A szegénységen sokat enyhíthetett az önkéntes és részleges vagyonközösség, melyben az első század keresztyénei éltek. A társadalomban lévő nagy vagyoni különbségek törvényszerűen magukkal hozták a joggal és befolyással történő visszaélést, melynek megalázottságában sok hívő élt. A Jakab által ajánlott dicsekvés tárgyának, a felmagasztaltságnak, - *ὕψει* - a megértéséhez vissza kell utalnom Jézus szegényeknek hirdetett evangéliumához, mely messiási jel volt (Ézs61:6). A szegények körébe beletartoztak a kivetettek, az erkölcsileg elítéltek és a fogyatékosok is. Jézus boldognak mondta a hegyi beszédben a lelki szegényeket. A nehezen értelmezhető kifejezést Bolyki János a következőképpen fordítja: a Lélek erőterében, vagy a Lélek hatására szegények. „*Azért boldogok tehát a szegények, mert Isten előtt kiderül, hogy semmijük sincs, egészen Istenre utaltak, aki meg is gazdagítja őket, egyebek mellett azzal is, hogy szegénységüket könnyebb elhordozniuk, a Lélek erőterében.*”⁴⁸ Jakab tehát arra a felmagasztaltatásra emlékezteti az elnyomott szegényeket, hogy nekik hirdettetik az evangélium és övék a mennyek országának ígérete.

10. vers, A *δὲ* kötő szó kiemeli a kontrasztot a szegények nagy reménye és a gazdagokat fenyegető veszély között. A 10. versben a vagyonnal, társa-

dalmi kapcsolatokkal és befolyással bíró ember sorsa egy Ézsaiás könyvéből ismert képet idéz fel: „Minden test csak fű, és minden szépsége, mint a mezei virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha ráfúj az Úr szele,” (Ézs 40:6) Az ember létének a fűvel történő összehasonlítása kedvelt ószövetségi képnek számít. (Jób 14:2, Zsolt 37:2, 90:5-6) A vagyon hamis biztonságában élő, hasonló Jézus bolond gazdagról szóló példázatában szereplő emberhez, aki elvétette az élet célját és kárhozatra jutott. (Lk 12:13-21) Tehát Jakab figyelmezteti a gyülekezetben élő vagyonosabbakat, hogy alázzák meg magukat, mert pozíciójuk Isten előtt tulajdonképpen még alacsonyabb, mint szegény testvéreiké és javaik az ítéletkor semmivé lesznek. A *παρελεύσεται*, elmúlik ige futurumban szerepel, ami ennek elkerülhetetlenségét nyomatékosítja az olvasóban. A lelkigondozói tanács mögött valószínűleg a Jer 9:23-24 gondolatai állnak, melyben a próféta a helyes dicsekvésről tanít.⁴⁹ Jakab szószerint idézi Ézsaiást a Septuagintából, ahol azonban nincs szó gazdagokról, csupán a képet használja fel illusztrációként, ezzel emlékeztetve őket a földi élet tűnékenységére. Ézsaiás a híres 40. fejezetben a hazatérés ígérétevel vigasztalja a népet. A vigasztalni ige a héberben nem csak a szavakkal történő megnyugtatótást jelenti, hanem olyan beavatkozást, melyben a rossz helyzet megváltozik.⁵⁰ Az Ószövetség világában élő olvasók számára az ótestamentumi idézet a maga tekintélyével nagy vigaszt is jelenthetett egyben az elnyomottak számára. A 10. és 11. vers paralellizmusnak tekinthető.

11. vers, A fenyegetés hangneme az ószövetségi prófétai hagyományt idézi, melyet a mondatban szereplő négy ige (*ἀνέτειλεν-fölkelt, ἐξήρανεv-kiszárította, ἐξέπεσεν-lehullott, ἀπόλετο-elpusztult*, effektív aoristosa tovább fokozza a hasonlat drámaiságát kiemelve a történés már bekövetkezett eredményét. Az elhervad, elpusztul, nyomorúságos véget ér jelentéssel bíró *μαρανθήσεται* ige passzív alakja és az igeidő futuruma általános törvényszerűséget sugall. A növényeket kiégető forróság a térségben ma is minden évben visszatérő jelenség nyáron, melyet az olvasók nagyon jól ismertek és szemléletessé tette Jakab mondanivalóját előttük.

Az üzenet megértéséhez fontos figyelembe vennünk a textust körülölelő témákat is. Az egyik a kísértés, például a vagyon csábítása, mely gazdagra és szegényre egyaránt veszélyt jelenthet. „Ne adj nekem se nyomort, se gazdagságot! Hadd egyem kimért kenyeremet, nehogy jóllakva megtagadjalak, s azt mondja: 'Ki az az Úr?' Ne menjek lopni sem, mivel szegény lettem, ne gyalázzam meg Istenemnek nevét.” (Péld 30:8) Jakab a kísértések ellenszereként is adja tanácsát: a szegény dicsekedjék az Úrban, a gazdag pedig alázza meg önmagát az Úr előtt. A másik téma az Istentől elkerülhető bölcsesség, mely a Bibliában soha nem válik el az etikától és a helyes és kegyes életviteltől, mely a gyakorlatiasságban is megnyilvánul. A bölcsességgel ellentétes ostobaság egyben Isten törvényeinek figyelmen kívül hagyását is jelenti. Tehát ez a féle bölcsesség szintén nem választható el a szegénység és gazdagság témájától. *Lásd: Jézus példázata az ostoba gazdagról*

Jakab 2:5-13

⁵Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. οὐχ ὁ θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τῷ κόσμῳ πλουσίους ἐν πίστει καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ⁶ὅτι οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ἔλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια; ⁷οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσιν τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς; ⁸εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφὴν Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, καλῶς ποιεῖτε. ⁹εἰ δὲ προσωπολημπτεῖτε, ἀμαρτίαν ἐργάζεσθε, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς παραβάται. ¹⁰Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσῃ, πταίσις δὲ ἐν ἐνί, γέγονεν πάντων ἔνοχος. ¹¹ὁ γὰρ εἰπὼν Μὴ μοιχεύσης εἶπεν καὶ Μὴ φονεύσης· εἰ δὲ οὐ μοιχεύεις φονεύεις δέ, γέγονας παραβάτης νόμου. ¹²οὕτως λαλεῖτε καὶ οὕτως ποιεῖτε ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι.

Fordítási javaslat:

⁵Idehallgassatok szeretett testvéreim, nemde az Isten választotta ki a világ szegényeit, hogy gazdagok legyenek a hitben és örökösei a királyi uralomnak, melyet megígért az Őt szeretőknak. ⁶Ti pedig megvetettétek a szegényt. Nemde a gazdagok szoktak hatalmaskodni rajtatok és ők szoktak törvényszékre hurcolni. ⁷Nemde ők káromolják azt a szép nevet, melyről ti elnevezettetek. ⁸Ha azonban beteljesítitek a királyi törvényt az Írás szerint - szeretni fogod a felebarátodat, mint magadat – jó cselekedetekben jártok. ⁹Ha pedig személyválogatók vagytok vétekben éltek, megdorgáltatva a törvény által, mint annak megszegői. ¹⁰Aki ugyanis az egész Törvényt megtartotta, de egyben vétkezett, az egész Törvény ellen vétkezett és méltó a büntetésre. ¹¹Aki azt mondta: „Nem törzs házasságot!” azt is mondta: „Nem ölsz!” Ha pedig nem paráználkodtál, de ölsz törvényszegővé lettél. ¹²Úgy beszéljete és úgy cselekedjete, mint akik a szabadság Törvénye által vagytok megítélve.

A második fejezet 1-13 verseinek témája a személyválogatás a gyülekezetben, mely szorosan kapcsolódik a 1:27-ben említett igaz istentisztelethez, melynek megcsúfolása a szegények és gazdagok megkülönböztetése. A 2:1-4 versekben Jakab egy történetet mesél el egy szegény és egy gazdag ember gyülekezetben történt látogatásáról, melynek során a szegényt megszégyenítették, a gazdagot pedig feltűnően nagy tisztelességgel fogadták. A kommentárok véleménye megoszlik arról, hogy ez a történet valóban megesett-e, visszatérően tapasztalható viselkedés volt, vagy pusztán csak tanítói jelleggel írta Jakab.⁵¹ Ifj. Fekete Károly Varga Zsigmondot idézve valószínűsíti, hogy itt fiktív esetről van szó és az e mögött meghúzódó lelkiülettel van vitája Jakabnak.

5. vers, Az Ἀκούσατε, idehallgassatok imperativusza figyelemfelhívást jelez, miszerint a korábban elmondott történet kifejtését mondja el a szerző. A

világ érték rendjével totálisan ellentétes Isten gondolata, miszerint az önmagukat megalázókat felmagasztalja és kiválasztotta őket, hogy Isten országának örököseivé tegye őket. Az ἐξελέξατο. kiválaszt ige aorisztosza egy múltbeli punktuális esemény jelenbeli eredményét nyomatékosítja. Vagyis, Isten szuverén döntésén alapuló kegyelmi kiválasztásnak a hit gazdagságában felismerhető megnyilvánulását. Az ígélet nem minden szegénynek szól, hanem csak azoknak, akik Istent szeretik és ez tetteikben, mint látni fogjuk, a Törvény megtartásában mutatkozik meg. A szeretet szó particípium imperfectumban áll, tehát egyidejűséget fejez ki és a cselekvés folyamatosságát várja el az olvasótól, mely egyben feltétele az ígélet birtoklásának is.

6-7. vers, A gazdagokat három ponton ítéli el Jakab. A hatalmaskodás - vagyis a méltóságtól való megfosztás, a szegények törvény előtti igazságtalan meghurcolása, és a blaszfémia. Mind három ige tempusa folyamatos, így nem egy-egy esetre kell gondolnunk, hanem általános viszonyokra. A káromlás vonatkozhat Jézus nevére is, akiről már ebben az időben a kívüllállók elnevezték a gyorsan növekvő zsidó szekta tagjait. (ApCsel 11:26) A blaszfémia talán abban állt, hogy gúnyolták a fiatal gyülekezetet, de ők büszkén viselték a *krisztusi* jelzőt, hiszen a hit által Isten gyermekeinek vallották magukat. (Ján 1:12)

8. vers Mindenek előtt szükséges Jakab *nomos*, törvény értelmezését tisztázni, mivel ez levelének egyik kulcsfogalma és amely miatt első pillantásra szembekerül Pál törvényt negligáló teológiai álláspontjával. Pál azonban azt a nézetet támadja, hogy a Tóra cselekedeteiből lehetne megigazulni. Ő a kegyelemből hit által, a Törvény cselekedeteitől független megigazulás tanát hirdeti. (Róm 3:28) Jakabnál a hit csupán egy hitvallás értelmi elfogadását jelenti, mely önmagában nem tesz igazzá.⁵² Jakab nem Pál megigazulás tanával polemizál, hanem olyan hitet vár el, mely a szeretet és irgalom cselekedeteiben válik aktívvá. Az eltérőnek tűnő üzenet magyarázata lehet, hogy Pál a pogányok között hirdette az evangéliumot, míg Jakab levelének címzettjei többségében zsidó keresztyének voltak. Jakab a *nomos* fogalmát úgy érti, ahogyan azt az Úr tanította a hegyi beszédben és Jézust, mint a Törvény beteljesítőjét látja. A templomi kultusz a krisztusi keresztdozatra mutató előképnek tekinti, mely elvesztette jelentőségét, míg az etikai tanítását szigorítja. A levél a törvényt, királyi törvénynek nevezi a 8. versben, mert a Messiástól, a felkent királytól vette Jakab. A 12. versben pedig a szabadság törvényének nevezi, mert a jézusi igazság valóban szabaddá teszi az embert. (Ján 8:36) Az ószövetségi törvény foglalata a nagy parancsolat, melyet Jézus mindenkire kiterjesztett, így a jézusi törvénynek is a szeretet parancsolata a summázata. (3Móz 19:18, Mt 22:39) Ezekből a szakaszokból erősen kiéreződik a hegyi beszéd levegője.

A *szeret* ige futurumban áll, mely egy nagyon erős parancsolatot fejez ki, mégpedig duratív módon, ahogyan a *beteljesít* és *cselekszik* imperfectumi formája kívánja.

9. vers, A személyválogatás másokat leminősítő indulata ellenkezik a szeretet törvényével és amíg ezt a gyakorlatot folytatják a törvény ítélete alatt vannak. Az *ἐλεγχόμενοι*, létige participium imperfectuma és a *προσωπολημπτεῖτε*, személyválogatónak lenni, ige folyamatos alakja kiemeli ezt az egyidejűséget, melyből úgy lehet kikerülni, ha megtérnek szeretetlenségükből. A pluralis második személy használata kiemeli az egész gyülekezet felelőségét a személyválogatás vétkes gyakorlatáért.

10. vers, Jakab egynek és oszthatatlan egésznek nevezi a törvényt, melyből egy ióta sem veszhet el, ahogyan Jézus magyarázta a törvényt a hegyi beszédben. A *γέγονεν*, lesz, létige praesens perfectumi alakja a rossz gyakorlat jelenbeli következményére helyezi a hangsúlyt, vagyis az ítéletre való rászól-gálásra.

11. vers, A 6. és 7. parancsolat kiemelése nem önkényes válogatás eredménye, hanem azok idézésének hagyományos formája volt.⁵³ A parancsolatok itt is futurumban állnak.

12. vers, A *cselekszik* és a *beszél* igék folyamatos időben és felszólító módban állnak, melyen keresztül Jakab a tettek és a szavak egységére szólítja fel ismételt a címzetteket, melynek az egész életvitelben meg kell mutatkoznia. A *κρίνεσθαι*, megítél főnévi igenév passiv imperfectumban áll, mely kiemeli az ítélet alatti lét egyidejűségét a bűnös gyakorlat fennállása alatt.

Jakab. 5:1-6

¹Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὁλολύζοντες ἐπὶ ταῖς τάλαιπωρίαῖς ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. ²ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπεν, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν, ³ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατιώται, καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν· ὥς πῦρ ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. ⁴ἰδὼν ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμυσάντων τὰς χώρας ὑμῶν ὁ ἄφυστερημένος ἄφ' ὑμῶν κρᾶζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ ἤκουσεν· ⁵ἐτρύφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐσπαταλήσατε, ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. ⁶κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον. οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν;

fordítási javaslat:

¹Rajta gazdagok most jajveszékelve sírjatok a ti nyomorúságaitok fölött, amelyek elérkeznek rátok. ²A ti gazdagságotok megrothadt és ruháitokat megrágtá a moly. ³Az aranyatok, ezüstötök megrozsztásodott és ez lesz bizonyosság ellenetek és megfogja emészteni testeteket, mint a tűz. Gazdagságot gyűjtöttetek a legutolsó napokon is. ⁴Íme a ti mezőiteket arató munkások elrabolt bére kiált és a seregek Urának fülébe jutott. ⁵Lakmároztatok a földön és tobzódtatok, hizlaltátok a szíveteket a levágás napjára. ⁶Elítéltétek, megöltétek az igazat és ő nem állt ellen nektek.

1. vers, Az első fejezettel szemben itt nem a gyülekezeti tehetős hívőket szólítja meg Jakab, hanem a világban élő gazdagokat. A rész hangvétele apokaliptikus, már nem a megtérésre hív, hanem az elkerülhetetlen istenítéletet hirdeti. Egyben az elnyomott kegyes szegényeket vigasztalja és kitartásra ösztönzi a közeli ítélet képével, melyben az ő igazságuk mindenki számára nyilvánvalóvá válik.

2-3. vers, A fényes ruha, az arany és ezüst, valamint a gabonával tele csűr a jólét státuszszimbólumai voltak, azonban ezek mind az enyészeté lesznek. Ráadásul a hamis mammonon, mint csekély értékkel bíró javakon történő felelőtlen gazdálkodás – Isten országa szempontjából – ellenük szóló bizonyossággá válik az ítélet napján. (Lk 16:1-12) Ismét a hegyi beszéd ígét juttatja eszünkbe a 2. és 3. vers „*Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, ahol a moly és a rozsdá megemészti, és ahol a tolvajok kiássák és ellopják, hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben, ahol sem a moly, sem a rozsdá nem emészti meg, és ahol a tolvajok sem ássák ki, és nem lopják el.*” (Mt 6:19-20) A *σέσηπεν* – elrothad, *γέγονεν* – válik, lesz valamivé, *κατίωται* – megrozsdásodott igék praesens perfectumban állnak, mely a prófétikus jelleget és az ítélet megváltozhatatlanságát erősítik, csak úgy, mint a futurum használata *ἔσται* – lesz és az *φάγεται* – emészteni igék. Szintén ebbe az irányba mutat a legutolsó napok superlativusa.

4. vers, A bér visszatartása abban a korban teljes létbizonytalanságba taszította a bér munkást és itt nem csak bér visszatartásról volt szó, hanem annak meg nem adásáról. Az 5Móz 24:14 szerint ez olyan bűn mely az égbe kiált. A *εἰσεληλυθάν* – bejutott ige akciója perfectum, ami azt jelenti, hogy Isten a hozzá való kiáltást már meghallotta.

5. vers A fényűzésben és érzékiségben folytatott életmód a szív hizlalását eredményezi. A zsidó gondolkodásmódban a szív nem csupán az érzelmek, hanem elsősorban az értelem és az akarat központja, egyszóval az egész személyiségünk lényege. A levágás, vagy mészárlás napja az áldozati szertartásra hizlalt állat képét idézi fel.

6. vers, A mondat tárgyaként nincs megnevezve a személy, de sok igemagyarázó Jézusra gondol. Ezt megerősíti, hogy egy múltbéli eseményt említ Jakab. A *nem állt ellen* ige conativ imperfectum, mely a végleges elpusztítás megghiúsulását jelenti. A historiai praesens jelen időben meséli el a múltbéli eseményt. Az igaz, *δίκαιον* singularis jelentése alátámaszthatja azt, hogy Jakab Jézusra gondolt. Az apostoli ígehirdetésben többször az Ézs 53:7 alapján Jézusról, mint néma áldozati bárányról emlékeznek meg, ahogyan szelíden állt kínzó elött.

Összegzés:

Az Újszövetségben egy levél sem szemléli és ítéli el ilyen szenvedélyes radikalizmussal a társadalmi igazságtalanságokat, mint Jakab. Talán ez is hoz-

zárult vitatott megítéléséhez és kevésbé népszerű voltához, hiszen az uralkodó és gazdag egyházzal szemben a levél vádiratként hatott. A szegénységgel és gazdagsággal kapcsolatos teológiai üzenetének megértéséhez fontos kánoni kontextusban látnunk az üzenetét. Mint korábban arról már írtam, az Ószövetség, a próféták kivételével a gazdagságot pozitívan szemléli. Ábrahám, Jákob és Izsák áldottságának jele a meggazdagodásban nyilvánult meg. Mózes törvényeiben a szövetségi hűség gyümölcse a nép bővülködése, ezzel szemben az egyetlen Úr tiszteletének az elhagyása nyomort hozott Izráelre. A bölcsességi irodalom a gazdagságot a szorgalom és a kegyesség jutalmának tartja, míg az elszegényedést a léha élet következményeként jelenik meg. A törzsszövetségből való átmenet a monarchiába magával hozta a társadalom polarizációját és a nagy vagyoni különbségeket. Az ebből fakadó, a Tórának ellent mondó igazságtalanságokat ostorozták hevesen a próféták. Az erőszakos hellenizáló hatalom időszakában, a kr.e. három évszázadban, kialakult a leigázókkal kollaboráló, liberális, vagyonosodó réteg a zsidóságban, melyhez kapcsolódott az Istentelen gazdag kép. Ezzel szemben állt a judaizmushoz hű szegény kegyesség, mely a korszakban jelentős szellemi áramlat volt. A nagy és tömeges elszegényedés kétféle radikalizmust eredményezett, mely egyben a társadalomból való kivonulást jelentette. Egyik a törvényen kívülre való kriminalizálódás, a másik pedig radikális-vallásos etikát megvalósító életmód. Ez utóbbira példa a sivatagba vonult esszéus közösségek. Jézus evangéliumi üzenete a társadalom minden rétegéhez szólt, azonban a szegény-kegyesség etikai eszményét pozitív példaként állította mindenki elé, különösen a szűkebb tanítványi kör tagjainak javasolta ezt az életformát. Ugyanakkor az evangéliumi történetekből azt látjuk, hogy Jézus nem volt szigorú aszkéta. Szívesen elfogadott lakomára szóló meghívásokat is, amiért a farizeusok borissza és falánk emberek barátjának nevezték őt. Az apostolok és az első keresztény generációk vándor prédikátorai vagyonról, gazdagodásról lemondó, radikális etikát követő életmódot folytattak. Pál szintén önként vállalta ezt az életformát, de elmondhatta magáról azt is, hogy tud bővölködni és szűkölködni egyaránt. Tehát a Biblia nem támogat egy öncélú, önsanyargató, sztoicizmusra hajló életgyakorlatot. Jakab a jézusi ígéretés hagyományának folytatója volt a szegénységről és gazdagságról szóló tanítás tekintetében is, melyet a felvázolt teológiai háttérből érthetünk meg. További fontos szempont, amit a levél értelmezésénél figyelembe kell vennünk, az a kor eszkatologikus gondolkodás módja, mely alapjaiban befolyásolta az etikai motivációját. A levélben többször utal Jakab is a parúzia közeli időpontjára.

Ennek a szenvedélyes hangvételű levélnek, milyen üzenetei lehetnek a mai korra nézve a szakdolgozatomban érintett témák vonatkozásában? Három pontban igyekezem ezeket összefoglalni.

1, A diakóniának ébresztgetnie kell az egyházat és a gyülekezeti tagokat, hogy a szegényeket, sokszor úgy, mint tékozló testvéreket, fogadják be szere-

tettel. (Lk 15:11-32) Ugyan akkor erős kritikai éle van a személyválogatásról szóló történetnek is. Ma is gyakran a fő helyekre ültetik a befolyásos embereket, sőt a népegyházi gyakorlatban presbiterré, vagy magasabb tisztségre is kipróbáltság nélkül megválasztják őket, kapcsolataik révén előnyöket remélve a gyülekezet számára.

2, Az evangéliumi egyszerűsége és megelégedettségére való törekvés. A szegényekről történő gondoskodással egy időben rákell mutatnunk a Lélek erőterében való boldogságra is, hiszen az Isten országának birtoklása ma is érvényes ígéret. A kevésen való megelégedettség, a mai kegyességi szokásokban és lelkiületben szintén időszerű tehetősnek és szegénynek egyaránt. Lelkigondozói szempontból az elszegényedés időszakában hangsúlyossá válhat ez a tanítás a *prosperity theology*, a bővülkedés teológiájának tévedéseivel szemben. Ez a tanítás a szegénységben élőket hamis reményekkel áltatja, időnként képmutatásba sodorja őket, sikertelenségük esetén pedig megítéli őket.

3, Az egyháznak a világban prófétai szerepet is be kell töltenie, így a társadalmi igazságtalanságok láttán időnként fel kell emelnie szavát a kiszolgáltatottak érdekében. Hisszük, hogy nem a forradalom, de az evangélium képes a társadalomban, olyan változást hozni, melyre ma Magyarországon is nagy szükség van. A hatalom és a pénz, minden korban, így ma is, olyan kísértést jelent az egyház számára, mely küldetésétől elidegeníti. Ma is felmerül a kérdés: az állami támogatások hamis és múlandó biztonságára akar-e az egyház építeni, vagy átéli az Istentől való függőség áldott állapotát?

Végezetül Jézusra, mint a tökéletes gazdagra és szegényre hívom fel az olvasó figyelmét. Pál a korinthusiaknak így ír róla: „*Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelmét; hogy gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.*” (2Kor 8,9) Hisszük, hogy a mennyei dicsőség gazdagságát odahagyó Jézus, aki a földi lét szegénységét, majd a kereszten a legnagyobb nyomorát vállalta értünk, képes az üdvösségben végső megoldást hozni mindenféle emberi problémára.

AZ EGYHÁZTÖRTÉNETÉNEK DIAKÓNIAI PARADIGMÁI

David Lohman a diakónia Németországi fejlődésének fázisairól figyelemreméltó elméletet alkotott, mely véleményem szerint Magyarországon is megfigyelhető, bár kissé megkésett formában.⁵⁴ Az elmélet mentén kísérletet teszek arra, hogy röviden ismertessem azokat a diakóniai paradigmákat, melyek jellemezték az egyház misszióját egy-egy korban.

Személyes fázis

Az egyének spontán módon, az egyháztól elkülönült szervezeti struktúra és képzés nélkül, hitből fakadóan segítenek a rászorulóknak, alkalmi jócselekedetekkel.

A zsidó zsinagógák nem csak vallási és oktatási intézményi hálózatot alkottak, hanem szociális funkciójuk is volt, abban az esetben, ha családi-rokoni támogató háttér nem volt a rászoruló személy mögött. A mediterrán vidéken gomba módra szaporodó keresztyén gyülekezetek sok dologban, így ebben is folytatták a zsinagógai gyakorlatot. Az üldöztetés következtében, valamint a pogány és a zsidó környezetben egyaránt tapasztalható szegregáció súlyos szociális problémákat is okozott, melyet a gyülekezetek igyekeztek orvosolni. Az egyetemes egyház összetartozását szintén erősítette a Római Birodalom tartományait átívelő szolidaritás megnyilvánulásai, mint például a több levélben említett adománygyűjtés az éhező jeruzsálemi gyülekezet javára. Az első évszázadokban a szeretetszolgálat, oly mértékben volt jelen a keresztyének között, hogy az még a pogányok elismerését is kiváltotta, melyről írásos dokumentumok is fennmaradtak. Az apostoli korban a gyülekezeti tisztségek az egyén karizmái alapján lettek betöltve, melyek szolgálatot és nem rangot, vagy méltóságot jelentettek. Az újszövetség levelei alapján három féle tisztséget lehet azonosítani: *episzkoposz* – felügyelő, vagy püspök, *preszbiterosz* – presbiter, vagy vén és *diakonosz* – diakónus. Az apostoli korban közöttük nem látni rangbeli alá-fölé rendeltséget, csupán a feladataikban voltak különbségek.

A keresztyénség államvallássá válását követően, az egyház struktúrája igazodott a világi hatalom hierarchiájához, részesedett a hatalomból és a vagyonból, cserében legalizálta az uralkodót. Ennek következtében a tanítás is torzult, kezdett eltérni a Bibliai alapoktól, így a diakónia motivációi is sérültek. A jó cselekedetek lassan érdemszerzővé váltak, a diakónus pedig a papi rend alacsonyabb rangú képviselője lett, akinek a feladatai az egyház-kormányzatra terjedtek ki. A társadalomból kivonuló radikális, önsanyargató remete mozgalmat keleten Basileos, nyugaton Benedek rendezett keretek közé terelte és igen áldásos tevékenységet folytattak diakóniai szempontból is. A szerzetesek a katolikus egyház etikai tanítása alapján, az ún. evangéliumi tanácsok szerint hármas fogadalmat tettek, melyek a következők: szegénység, engedelmesség (az előljárónak) és szüzesség. A középkor folyamán gyakorlatilag egyedülként a szerzetesrendek vállalták fel a szegények gondozását és közülük sokan hősiek önfeláldozással végezték ezt a szolgálatot. Árvákat neveltek fel, kórházakat működtettek és népkonyhákat tartottak fenn. A monasztikus rendek komoly lelkipásztori, szociális, oktatási-kulturális tevékenységet végeztek és e mellett számottevő gazdasági szerepük is volt. A mezőgazdasági és kézműves-ipari technológiák terjesztésén túl munkát biztosítottak a környékbeli lakosságnak. A diakónia motivációjában nagy változást hoztak a XII. században újjáéledő, de mindig is jelenlévő, szegénykegyességi mozgalmak. Az uralkodó, gazdag egyházzal szemben különböző spontán szerveződések indultak, melyek közül a két legismertebb a Vald Péter és Asszisi Ferenc által indított mozgalom volt. Az előbbit nem tudta,

vagy inkább nem akarta integrálni az egyház, ezért üldözendő eretnekségnek bélyegezte, míg a ferences és dominikánus ún. kolduló rendek intézményesültek. A reneszánsz egyház korruptsága az egyháztörténelem mélypontja volt és az erkölcsi hitelesség szempontjából felmérhetetlen károkat okoztak a visszaélések.

A reformáció kezdetén Luther sürgette a diakonátus bibliai értelmű visszaállítását, később azonban az állam feladataként határozta meg a szociális gondoskodást. Kálvin tanítása szerint a négy gyülekezeti tisztség egyike a diakónus, a pásztori, tanítói és presbiteri szolgálat mellett. Ennek ellenére a két nagy protestáns felekezet egyikében sem honosodott meg ez a tisztség.

Karizmatikus fázis

A személyes képességeket meghaladó állandó társadalmi szükséghelyzet arra készteti az egyéneket és a gyülekezeteket, hogy különleges adottságú emberek köré tömörülve a diakóniai munkát csoportos összefogással, szervezeten végezzék. Mindez a professzionalizálódást elindítja, mivel a feladat egyre komolyabb szaktudást igényel.

A Jakob Spener nevéhez fűződő német pietista ébredés a misszió minden területén áttörést hozott, így a diakóniában is. Az üdvösség személyes megtapasztalásának öröme motiválta a megváltásról szóló evangélium buzgó hirdetését. Francke hallei lelkész e képen fogalmazta meg a megújulási mozgalom célját: „Érzékelhető jobbítása az élet minden területén Németországban, Európában és a világ minden részén.”⁵⁵ Ezt az elvet a gyakorlatba átültetve életre hívták azokat az egyesületeket és alapítványokat, amelyek a bel- és külmissziós szolgálat részeként nagy hangsúlyt fektettek a test és a lélek gondozására egyaránt. 1695-ben Francke egy olyan szervezetet hozott létre, melyben az árvaház mellett iskola, nyomda, gyógyszertár és külmissziói intézet is helyet kapott. A finanszírozást közegyházi forrástól független adományok biztosították. Az államegyháztól független struktúra később is jellemző maradt a missziói és diakóniai egyesületekre.

A XIX. századi ipari forradalom évtizedeiben nagy társadalmi változások zajlottak, melynek következtében a nincstelenné vált vidékiekből kialakult a városi munkásság és a lumpenproletárság, akik az egyháztól elidegenedve éltek. Ez a missziói kihívás az egyházat szinte teljesen felkészületlenül érte. Wichern, a német belmissziós ébredés meghatározó személyisége az általa belső és külső elszegényedésnek nevezett helyzetre válaszul egyféle missziói diakóniai modellt valósított meg, melyben az evangelizálás párosult szociálisgondozással is. 1833-ban árvaházat és diakónusképző intézetet hozott létre férfiak részére. Elgondolása alapján az értelmi- és testifogyatékosággal élő emberekkel közösen egy-egy felnőtt vezetésével kis családokat alkottak. A diakónusok az utcán csellengő gyerekeket is igyekeztek hitre juttatni és szakmát a kezükbe adni. Bodelschwing 1870-ben megalapította a híres és máig működő Bethel intézetet

Bielefeldben. Ennek része volt a Sarepta anyaház, ahol diakonisszák képződtek, akik később egy-egy gyülekezethez szegődve végezték szolgálatukat. 1855-ben megalakult a Nazareth Diakónusképző Intézet férfiak számára. A hitbéli felkészülésen kívül el kellett sajátítaniuk egy szakmát is.

A bétheli közösség jellemzői:

- A diakónusok, diakonisszák együtt éltek az önálló életvitelre képtelen gondozottakkal egy-egy családot alkotva
- Terápiás céllal munkát végeztek alapot adva az öngondoskodásnak
- A lehető legmagasabb szintű önállóságra nevelték a fogyatékkal élőket.
- Közös tartottak istentiszteleteket, bibliaórákat. Az anyaház gesztorálásával végezték szakmai munkájukat és velük imaközösségben voltak.⁵⁶

A bétheli diakóniai anyaházak nagy hatással voltak egész Európára, így a magyarországi egyházi életre is. A Református, Evangélikus és a Baptista Egyházon belül egyaránt alakultak diakonissza egyesületek.

Az 1865-ben alapított Üdvhadsereg (Salvation Army) missziójában a szociális szolgálatot és az evangelizációt egymástól nem választotta el, ezzel a diakónia szabadegyházi modelljének megalkotására tett kísérletet. William Booth lelkipásztor feleségével London akkor benépesülő rossz hírű szegénynegyedébe, az East End-be költözött és a hozzá csatlakozókkal együtt sikeres missziót indított el. Hármasszavuk beszédesen árulkodik buzgó evangéliumi és diakóniai elkötelezettségükről: soup (leves), soap (szappan), és salvation, azaz üdvösség. Szervezetüket a brit hadsereg mintájára építették fel, hierarchiáját tisztek és katonák alkotják. Külsőségeiben szintén egy katonai szervezetre hasonlítanak: egyenruhát viselnek, zászlójuk és indulóik vannak. Ma több mint száz országban vannak jelen, közöttük 1924 óta Magyarországon is. Az 1990-es újra indulást követően több szociális intézményt nyitottak, melyek a helyi gyülekezettel szoros kapcsolatban állnak egymással.

A német liberális teológia neves képviselője Albrecht Ritschl (1822-1889) vallotta, hogy az egyház célja nem csupán az egyes lelkek kegyességi igényeinek kielégítése, hanem hangsúlyosan a szociális igazságtalanság elleni harc. Nézetei hatására az angolszász országokban az ipari társadalom kihívásaira válaszul egy sajátos etikai motivációjú teológia irányzat alakult ki, melyet szociális evangéliumnak neveznek. A mozgalom hitt a szociális krízis keresztyén megoldásában, azonban az egyén újjászületésének szükségességét kevésbé hangsúlyozta. Ettől az eszmétől motiválva néhány amerikai milliomos, mint Rockefeller és Carnegie óriási összegeket fordítottak jótékonyossági célra. Azt vallották, hogy a gazdagság Isten ajándéka, amit jó sáfárként kell használni és a vagyont még a földi élet során szét kell osztani.⁵⁷ Amerikai és brit középosztályhoz tartozó protestánsok jótékonyossági egyesületek sokaságát hozták létre ebben az időszakban, ilyenek voltak az első fejezetben már említett *Charity*

Organization Society-ik (COS) és a Toynbe-Hall-hoz hasonló settlementek. Ez azonban már átvezet bennünket a professzionalizálódott, világi szociális munka világába.

Professzionális fázis

A diakóniai segítségnyújtás már komoly szervezeti formában valósul meg és a problémák összetettsége differenciált, szakosodott kezelést igényel. A gondozók jól képzett szakemberek, akik szolgáltatást nyújtanak, mely egzakt módon mérhető teljesítménnyé válik. Felmerülnek a gazdaságosság kérdései és a finanszírozást biztosító szekularizált társadalom szempontjai, így etikai normái is előtérbe kerülnek a bibliai értékek kárára.

A katolikus országokban a szerzetesi diakóniai modell eközben tovább élt, azonban a városi munkásság problémáira a rendek már nem tudtak megfelelő választ adni. A modernizáció kihívásaira a katolikus egyház, illetve teológia reakciója a múltbaforduló konzervatizmus volt, mely egyszerűen nem akart tudomást venni a változásokról.⁵⁸ Ennek következtében a városi munkásság és az értelmiség szinte teljesen elidegenedett az egyháztól. Vatikán érzékelve a marxista eszmék terjedésének veszélyeit kénytelen volt álláspontján némileg módosítani. XIII. Leó 1891-ben adta ki a *Rerum Novarum* című körlevelet, melyben először emelt szót a pápaság az ipari munkásság érdekében. Elítélte a gazdasági liberalizmust és a marxista megoldásokat, ugyanakkor elismerte a munkások szervezkedési jogát. A szegény városi réteget azonban nem tudta sem ez, sem a későbbi pápai szociális enciklikák tanítása elérni, viszont nagy lökést adott a diakóniai tevékenységet folytató laikus tagokból álló egyesületek megalakulásának. - A katolikus egyház szociális tanítása szintén ideológiai alapot adott a II. Világháború utáni nagy politikai befolyással bíró kereszténydemokrata pártoknak is. - A XIX. sz. második felében egy Adolf Kolping nevű német katolikus pap legényegyleteket alapított, melyeknek a hitbeli nevelés mellett fontos célkitűzése volt, hogy tisztességes iparosokat neveljen a cselengő fiatalokból. Ennek mintájára Magyarországon is a XX. század első felében élénk mozgalom alakult ki a mezőgazdasági és ipari háttérrel rendelkező fiatal leányok és fiúk körében. Ezeket KALOT és KALÁSZ egyleteknek hívták. A két háború közötti időszakban Magyarországon a katolikus egyház szervezetében és társadalmi befolyásában megerősödött. Ebben az időszakban több, különféle karitatív szervezet alakult, melyek intézményesült formában végeztek diakóniai tevékenységet. Ezek közül kiemelkedik a máig működő és több országban is meghonosodott Szociális Testvérek Társasága, mely egy modern társadalomhoz igazodó „civil” szerzetesrend. Az alapító Sclachta Margit a szociális munka történetének neves alakja, csak úgy, mint a háború alatt a zsidók mentésében történő részvétele miatt mártírságot szenvedett Salkaházi Sára. Az *Egri Norma*-ként ismerté vált modell, az egész országot lefedő szegénygondozó intézmény rendszerként működött, melynek az alapja az egyház és az állam

között létrejött megállapodás volt. Településenként bizottságok alakultak, melyek az egyház által foglalkoztatott önkéntesek bevonásával intézték a segélyezés és gondozás ügyeit.

Összességében elmondható, hogy a magyar társadalom szervezettségének mértéke, még nem állt olyan fokon, hogy szakosodott, nagy szociális intézményi hálózat jött volna létre, magasan képzett professzionális szociális munkásokkal, vagy diakónusokkal. Komplex szociális gondozást nyújtó állami-önkormányzati fenntartású intézményi hálózat csupán a rendszerváltozás után, az utóbbi 15-20 évben jöttek létre. Az elmúlt néhány évben az állam egyre több intézmény működtetését adja át különböző felekezeteknek és egyházi háttérrel működő szervezetnek. Tapasztalataim szerint napjainkban kell szembenézniük az egyházi szociális intézményeknek a rész bekezdésében felvetett kihívásokkal, mint a gazdaságosság, minőségbiztosítási szempontok szerint mért szolgáltatás vs. szolgálat és a szekularizált társadalom elvárásai, melyek szembekerülnek a bibliai elvekkel.

Komplex fúzis

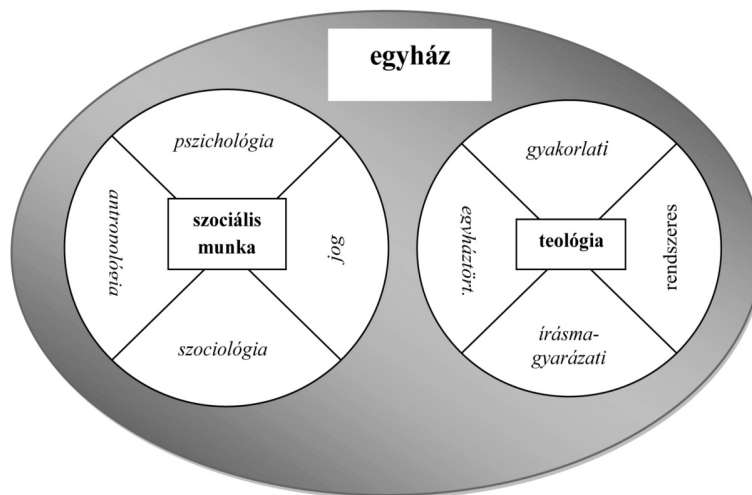
Németországban a háború utáni konjunktúra megeremtetette a jóléti állam modelljét, melyben a szubszidiaritás elvén működik a szociális ellátás. Az állam népjóléti szektorában az egyházak diakóniai tevékenységükkel a legnagyobb szolgáltatóvá váltak. Csak az evangélikus egyház diakóniai szervezete (*Diakonisches Werk der EKD*) 30 ezer intézményt tartott fenn, 400 ezer alkalmazottal és ugyanennyi önkéntessel 1996-ban.⁵⁹ A hirtelen jött feladatokkal csak úgy tudtak megbirkózni, hogy az egyház sok mindent feladott eredeti küldetéséből és a munkatársakkal szemben felállított elvárásokból. Továbbá az állami rendszerbe való beleigazodás, olyan politikai - piaci törvényszerűségeket eredményezett, melyeknek hatására a diakóniai szolgálatból szociális szolgáltatás lett.

Véleményem szerint a közeljövőben az egyházi fenntartású szociális intézményeknek Magyarországon is hasonló problémákkal kell számolniuk. A túlszabályozott modern társadalom a tevékenységük minden apró részletét jogszabályokban rögzíti és protokollokban határozza meg. Az állami finanszírozás folyamatosan növekvő bürokráciát eredményez és az aktuális kormányzat politikájához, gyakran változó koncepcióihoz lesz kénytelen igazodni, beleértve a finansziális bizonytalanságokat is. Az intézmények a piaci törvényszerűségek szerint növekednek, elhalnak és egymást bekebelezik. Az akár több ezer fős „keresztyén nagyvállalatok” vezetése menedzsment tudományi ismereteket igényelnek, valamint a konkurencia miatt komoly PR és reklám tevékenységre kényszerülnek. Keresztyén identitású munkatársakat alig találnak, ezért kénytelenek alkalmazni olyan munkatársakat, akik a Bibliai értékektől, gondolkodásmódban és életvitelben távol állnak. Végül felmerül a kérdés, hogy miben tud mást kínálni az egyházi szociális intézmény, mint az állami fenntartású?

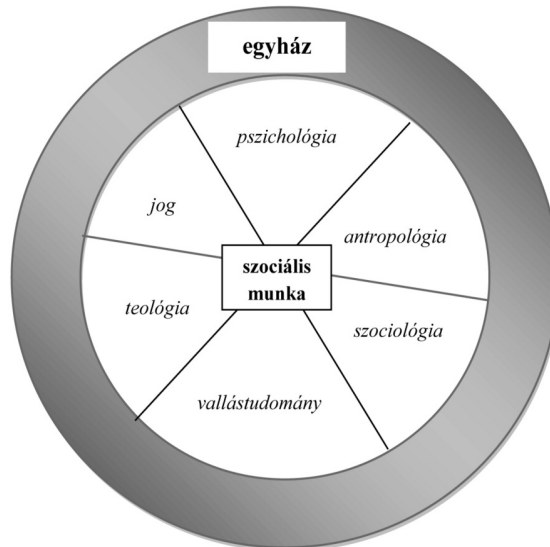
VII. ÖSSZEGZÉS

A dolgozatom kiinduló kérdése az, hogy az egyház küldetésében miként használhatja a szociális munkát, pontosabban annak elméletét és gyakorlatát milyen formában és mértékben építheti be diakóniai missziójába. A válasz pontos megfogalmazásához elsődlegesen szükséges tisztázni, hogy milyen opciók közül választhatunk, melyeket leegyszerűsített formában az alábbi ábrákon szemléltetek.

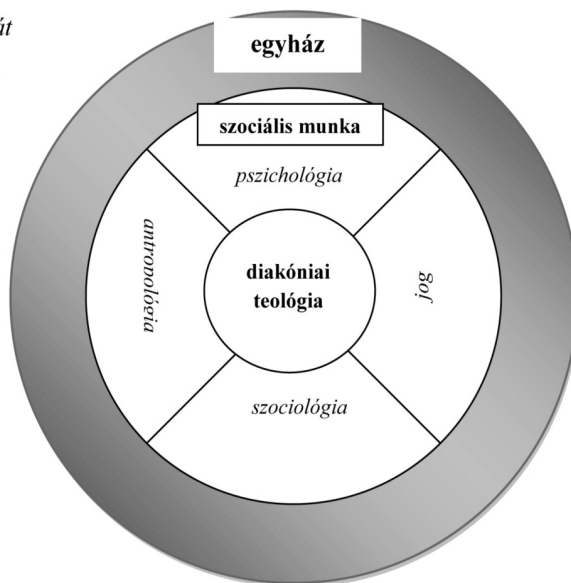
a, Az egyház a missziója során beöleli a szociális munkát, de a teológiával nincs kapcsolata

*b, az egyház a missziója során
a szociális munka elméletébe
integrálja a teológiát*

c, Az egyház a diakóniai teológiát helyezi a középpontba, a szociális munkát segédtudományaként használja

A dolgozatomban kifejtettek alapján összegzésképpen elmondható, hogy a harmadik, c típusú modellt javaslom követésre. E szerint a szociális munkát és a diakóniát egymástól becsületesen szét kell választani, csupán mint társzszakmák működhetnek együtt a gondozott érdekében. A diakóniát egyértelműen a gyakorlati teológia tárgyai közé helyezem vissza, az írásmagyarázati, a rendszeres és kevesebb kapcsolódással az egyháztörténeti teológia diszciplinák mellé. A diakónia a rendszeres teológia tárgyai között önálló helyet igényel a maga számára, szoros kapcsolódással a missziológiához és lelkigondozáshoz, vagy a lelkipásztorkodástanhoz. A pasztorálpszichológiai irányzattal szemben az Eduard Thurneysen (1888-1974) munkássága nyomán ismertté vált ún. kérügmatis (igecentrikus) lelkigondozást helyezem előtérbe, mely az exegézisből kiindulva az ige applikációjára törekszik.⁶⁰ A diakónia elmélete szintén kapcsolatban áll a gyülekezetépítéssel, a katechetikával (biblikapedagógiával) és a homiletikával is. Miután tisztáztuk a diakónia elméletének elhelyezkedését a tudományok rendszerében, további fontos kérdés maradt a diakóniának, mint rendszeres teológiai tárgynak a viszonyulása a humán tudományok irányába. Tekintsünk ezekre, mint hamis prófétákra, vagy mint a teológia szolgáló leányaira? Esetleg keressünk az együttműködés számára valamilyen szorosabb, partneri formát? Johannes A. van der Ven a viszonyok paradigmáit a következő képen osztályozza:

- *monodiszciplinaritás*: teológia az egyedül meghatározó tudomány
- *multidiszciplinaritás*: teológiai ismereteink más tudományokkal egészülnek ki
- *interdiszciplinaritás*: a tudományokat kritikailag egymásra vonatkoztatják, de metodikailag és gyakorlatilag egymástól elhatárolják

– *intradisziplinaritás*: az egyik tudomány elméletei, módszerei a másik tudományban is alkalmazást nyernek.⁶¹

Ez alapján a diakóniát a multidisziplinaritás vonzás körébe helyezem el, figyelmeztetve arra a veszélyre, hogy a szociális munka interdiszciplináris elméletének a bibliától idegen logikai rendszere van, annak ellenére, hogy rész eredményei egybevághatnak vele. Ezekbe a zárt rendszerekbe belépve észrevétlenül idegen területekre tévedhet a diakónus. Gyakran lehet hallani teológusoktól és pszichológusoktól, hogy egy-egy lélektani jelenséget, vagy fogalmat a Bibliával igazolnak. Úgy vélem, hogy a teminus technicus kritikátlan átvétele szintén problémás, mivel fennáll a veszélye az eredeti bibliai fogalmak átértelmezésének. A tudományos világgal és a modern emberrel való közös nyelv megtalálásának kockázatos módja ez.

A teológia, beleértve a diakóniát is, célja Isten megismerése, megértése és szolgálata.⁶² Ebből következően a diakónia elméletének tudományos módszertana, más teológiai tárgyak szabályaihoz hasonlóan építkezik. Az ige exegéziséből kiindulva a közvetlen összefüggést kutatja, a bibliai teológia segítségével az üzenet mögött rejlő nagyobb teológiai igazságot keresi, majd a rendszeres teológia foglalja a dogma nagyobb egységébe, ezzel az összefüggésbe helyezést a mai helyzetre vonatkozóan előkészíti. Végül a diakónia a szociális munka elméletét figyelembe véve a missziológia és a lelkipásztorkodástan segítségével az ige applikációját végzi a gondozási folyamatban. A diakónia elméletének és gyakorlatának szükséges kapcsolatba maradnia, hiszen a teória nélküli praxis lelketlen metodizmussá, a gyakorlattól elszakadt elmélet pedig öncélúvá válik.⁶³

Az eddigiekből következően felmerül a kérdés, hogy a diakónia számára, milyen intézményi struktúra a leghatékosabb? A dolgozatban részleteztem, hogy a diakónia bölcsője és helye a gyülekezetben volt az ógyházban. A gyülekezet ismerte fel a szolgálatra adatott kegyelmi ajándékot és adta a felhatalmazást Jézus nevében. A hitélet hanyatlásával azonban a hivatalos egyházzal párhuzamosan kialakultak az elfogadott, a megtűrt és a tiltott struktúrák, melyek közül sok a diakóniát is odaadón gyakorolta. Így a Középkorban a szerzetesrendek, majd a pietizmussal a diakónus és diakonissza egyesületek jártak az élen. Ez a fejlődés azonban a kényszer eredményének tekinthető bizonyos szempontból, mivel a gyülekezetek alvó állapotukban nem töltötték be diakóniai funkciójukat. Az ébredések idején megfigyelhető a diakónia fellendülése is, ugyanakkor a diakónia is munkálja az ébredést. Úgy gondolom, hogy a diakónia számára az ideális háttérter ma is az élő gyülekezet jelenti, ahol a közösség egészének ilyen irányú szolgálatába illeszkedik be a diakónus. A diakónia, mint misszió a társadalom felé is fontos kapcsolódási pontot teremt a gyülekezet számára, melyen keresztül a hitelességét is megerősíti. Célszerű lehet kisebb, vagy közepes intézményt létesíteni, olyan szolgálatok számára, melyeket csak

ápolást-gondozást és rehabilitációt biztosító bentlakásos otthonokban lehet végezni. Az egészséges működéshez ez esetben is szükséges a gyülekezettel való szoros kapcsolat.

Az államtól átvállalt nagy ellátó rendszerek működtetése több szempontból is problémákat vet fel. Véleményem szerint, ahogyan a szociális munka elméletét és a diakóniát szétválasztottuk, úgy az állam és az egyház szétválasztásának evangéliumi keresztyén hagyományát az infrastruktúra téren is következetesen követhetjük. Az állam a világ rendszerének logikája szerint működik, még akkor is, ha működőképességének fennmaradásában Isten kegyelmét kell látnunk. Ezzel szemben az egyház az Isten uralma alatt él. Az ige óvó szava a felemás igától ma is időszerű üzenet! Az aktuális kormányzat anyagiilag és ideológiailag könnyen érdekszférájába vonhatja az egyházat, melyre a történelem során mindig is erős kísértést érzett. Az utóbbi két-három évben kialakuló nagy „keresztyén szociális-vállalatok” olyan kompromisszumokat eredményeznek, melyek a misszió hitelességét veszélyeztetik. Dolgozatomat éppen ez a helyzet ihlette és reményem szerint hasznos lehet olyan olvasók számára is, akik ilyen intézményi keretek között a szociális munkát teljesen bibliai alapokra kívánják helyezni.

AJÁNLÁSOK

– Az egyház szociális szolgálatának elméleti és gyakorlati megalapozottságához, a nagy missziói kihívás miatt szükséges alapos diakóniai-teológia kutatásokat folytatni, illetve a nemzetközi szakirodalmát feldolgozni és adaptálni.

– A pszichológiai terminológia helyett a diakóniában térjünk vissza a hagyományos bibliai teológia kifejezéseire, mint például újjászületés, bűnbánat, bűnbocsánat, megigazulás megszentelődés és üdvösség.

– A diakóniát közelítsük a gyülekezetekhez.

– Az államilag finanszírozott nagy struktúrákban való gondolkodástól óvakodjunk a diakóniai missziónk során.

– A szociális igazságtalanságok tekintetében a diakónia prófétai szerepét időnként fel kell vállalnunk a mindenkori hatalom, a társadalom és az egyház irányába és javára.

JEGYZETEK

¹ Németh László: *Szociális munka csoportokkal*, In: *Kézikönyv szociális munkásoknak*, szerkesztette: Kozma Judit Szociális Szakmai Szövetség Bp. 1998. 138. oldal

² Dr Harkai Nóra: *A közösségi szociális munka lehetőségei*, In: *Láncszem – módszertani hírlevél* Hatvan, 2010.

³ Dr Nagy István: *Diakóniai problémák teológiai megközelítésben*, In: *Napjaink diakóniája*, szerkesztette: Fruttus István Levente, Károli Gáspár Ref. Egyetem TFK. Nagykőrös 2001.

⁴ Peter Lüssi: *A rendszer szemléletű szociális munka gyakorlati tankönyve*, HÍD Alapítvány Bp. 1997. 52. old.

⁵ Dr. Varga Zsigmond: *Újszövetségi görög-magyar szótár*, Kálvin Kiadó Bp. 1996. 75. old

⁶ Compton-Galaway: *Problémamegoldás: A szociális munka folyamata* In: *A szociális munka elmélete és gyakorlata 1. kötet*, szerkesztette: Hegyesi Gábor, Talyigás Katalin Bp. Wesley J. Lelkészképző Főiskola 1993.

⁷ Alapvetően háromféle modell alakult ki. Az angolszász országokban az ún. reziduális vagy liberális, a német, biztosítási jogszerzésen és a szubszidiaritás elvén, valamint a skandináv univerzális jogosultságon alapuló szociálpolitikai modell.

⁸ Gosztonyi Géza: *Közösségi szociális munka*, In: *Kézikönyv szociális munkásoknak*, szerkesztette: Kozma Judit Szociális Szakmai Szövetség Bp. 1998. 239. oldal

⁹ Peter Lüssi: *A rendszer szemléletű szociális munka gyakorlati tankönyve*, HÍD Alapítvány Bp. 1997. 57. old.

¹⁰ Peter Lüssi: *A rendszer szemléletű szociális munka gyakorlati tankönyve*, HÍD Alapítvány Bp. 1997. 63. old.

¹¹ Szabó Lajos: *A krízisintervenció alapjai*, In: *Szociális munka elmélete és gyakorlata 2. kötet* W. J. Főiskola Bp. 1993. 49. old.

¹² Szabó Lajos: *A krízisintervenció alapjai*, In: *Szociális munka elmélete és gyakorlata 2. kötet* W. J. Főiskola Bp. 1993. 50. old.

¹³ Kálvin János: *Tanítás a keresztyén vallásra*, M. Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya Bp. 1991.

¹⁴ Frank Stagg: *Újszövetségi teológia*, TCM BP. 2007.

¹⁵ Ezzel a kijelentéssel nem tagadom a hatósági fellépést a jogszabályba ütköző cselekedetek alkalmával, azonban ezt nem a segítő hivatásúaknak kell megtenniük, hanem a rendfenntartással megbízott szerveknek.

¹⁶ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Bp. Osiris Kiadó 2002. 125. old.

¹⁷ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Bp. Osiris Kiadó 2002. 128. old.

¹⁸ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Bp. Osiris Kiadó 2002. 135. old.

¹⁹ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Bp. Osiris Kiadó 2002. 138. old. A depriváltság szó szerint valamitől való megfosztottságot jelent. A szegénységgel kapcsolatosan azt értjük alatta, ha az egyén vagy család nélkülöz valamit, ami az adott társadalomban a nagy többség rendelkezésére áll, vagy elérendő minimumnak tart.

²⁰ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Osiris Kiadó Bp. 2002. 524. old.

²¹ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, Osiris Kiadó Bp. 2002. 640. old.

²² Oscar Lewis: *Sanches gyermekei*, Európa Könyvkiadó Bp. 1968.

²³ Ambrus Péter: *A dzsumbuj – Egy telep élete*, Bp. Magvető Kiadó 1988.

²⁴ Solt Ágnes: *Élet a reményen túl – Szegregált telepeken élők mentalitás vizsgálata* 2009.

²⁵ Szuhai Péter: *A magyarországi cigányság kultúrája Panoráma Bp. 1999. 37. old.*

²⁶ Szuhai Péter: *A magyarországi cigányság kultúrája Panoráma Bp. 1999. 39. old.*

²⁷ Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába* Osiris Kiadó Bp. 2002. 345. old.

²⁸ Diósi Ágnes: *Szemtől szemben a magyarországi cigánysággal* Pont Kiadó Bp. 2002.

²⁹ Michael Stewart: *Daltestvérek*, MTA Szociológiai Intézet/Max Weber Alapítvány Bp. 1994.

³⁰ Dr. Almási Mihály: *Theologia popularis brevis*, Sunshine Publishing House Bp. 1998.

³¹ Dale Moody: *Az igazság szava*, William B. E. Publishing Company

³² David J Bosch: *Paradigmaváltások a missziói teológiában*, Harmat-PMTI Bp. 2005.

³³ Valljuk, hogy a reveláció során nem jelentetett ki számunkra minden ismeret, csupán annyi, ami az ember számára befogadható és üdvösséges. A sugalmazott ige viszont a hit és a hermeneutika szabályai szerint szabadon kutatható.

³⁴ Wayne A. Mack: *Biblikus lelkigondozás Jó Hír Iratmisszió Alapítvány Bp. 2001. 209. old.*

³⁵ Pálhegyi Ferenc: *Van-e keresztyén pedagógia*, Bibliaiskolák közössége Bp. 1994.

³⁶ Sok keresztyén is elfogadja ezt az állítást, mely szerint bizonyos esetekben a Biblia már nem illetékes a problémák kezelésében és csak a pszichoanalízis képes segíteni.

³⁷ Dr. Edward S. Williams: *A keresztyén tanácsadás sötét oldala - magánhasználatra* 38. old.

³⁸ Frank Stagg: *Újszövetségi teológia*, TCM BP. 2007.

³⁹ Dr. Almási Mihály: *Theologia popularis brevis*, Sunshine Publishing House Bp. 1998. 69. old.

⁴⁰ Dale Moody: *Az igazság szava* W. B. Eerdmans Publishing Co. Grand Rapids, Mich. 1981.

⁴¹ Atkinson és Hilgard: *Pszichológia* Osiris Bp. 2005.

⁴² Az Újszövetség két görög szót használ a test megnevezésére szoma és szarkosz. Ez utóbbival Pál gyakran az óemberi természetet jelöli.

⁴³ *A felszabadítási teológiák partikuláris irányzatként a testi szükségletek elsődlegességét vallják az evangélium hirdetésével szemben.*

⁴⁴ *Dr. Szatmáry Sándor: Bibliaismeret 1. kötet, Református Zsinati Iroda Bp. 1999.*

⁴⁵ *Dr. Bolyki János: Újszövetségi etika, Kálvin Kiadó Bp. 1998. 41. old*

⁴⁶ *Ifj. Fekete Károly: Jakab apostol levelének magyarázata, Kálvin Kiadó Bp. 1994.*

⁴⁷ *Dr. Almási Tibor: Az Újszövetség világa, Máté evangéliuma I. GyuRó Art Press, Szokolya 2000. 61. old.*

⁴⁸ *Dr. Bolyki János: Újszövetségi Etika, Kálvin Kiadó Bp. 1998. 69. old.*

⁴⁹ *G. K. Beale and D. A. Carson: Commentary on the New Testament use of the Old Testament, Baker Academic and Apollos, Grand Rapids Michigan 2007.*

⁵⁰ *Az 1975-ös fordítású Biblia javított kiadásához (1990) fűzött magyarázat. Kálvin Kiadó Bp. 1994.*

⁵¹ *Ifj. Fekete Károly: Jakab apostol levelének magyarázata, Kálvin Kiadó Bp. 1994. 60. old.*

⁵² *Dr. Bolyki János: Újszövetségi Etika, Kálvin Kiadó Bp. 1998. 162. old.*

⁵³ *Ifj. Fekete Károly: Jakab apostol levelének magyarázata, Kálvin Kiadó Bp. 1994. 63. old.*

³⁴ *Jakab Sándor: Felebaráti szeretet diakóniai világa, In: Napjaink diakóniája, szerkesztette: Fruttus István Levente, Károli Gáspár Ref. Egyetem TFK. Nagykőrös 2001.*

⁵⁵ *David J Bosch: Paradigmaváltások a missziói teológiában, Harmat-PMTI Bp. 2005. 233. old.*

⁵⁶ *Dr. Fruttus István Levente: Rendhagyó diakónia történet In: Napjaink diakóniája, szerkesztette: Fruttus István Levente, Károli Gáspár Ref. Egyetem TFK. Nagykőrös 2001. 6-7. old.*

⁵⁷ *James North: Az egyház története, TCM Bp. 2001.*

²⁸ *Ebben az időszakban emelkedik megváltoztathatatlan dogma szintjére a pápai csallhatatlanság és Mária áteredő büntől való mentességének tanítása. A pápai állam elkeseredett harcot folytat a XIX. század második felében a demokratikus államberendezkedés eszményével és a modern tudományokkal.*

⁵⁹ *Jakab Sándor: Felebaráti szeretet diakóniai világa, In: Napjaink diakóniája, szerkesztette: Fruttus István Levente, Károli Gáspár Ref. Egyetem TFK. Nagykőrös 2001. 108. old.*

⁶⁰ *Az az 1920-as években terjedt el protestáns területről kiindulva a kérügmatikus (igecentrikus) lelkigondozói irányzat. A Barth köréhez tartozó Eduard Thurneysen (1888-1974) munkássága gyorsan ismertté vált, és sokak számára jelentett megoldást az a felfogás, ahogyan ő Isten ígéjének tekintélyére alapozta a lelkigondozás folyamatát. „A lelkigondozás olyan beszélgetés alak-*

jában zajlik, amely Isten Igéjéből ered, s ennek a gyülekezetben való hirdetéséhez vezet. Mint az embernek az egyházban folyó minden beszéde, úgy a lelkigondozói beszélgetés folyamán is a Szentlélek szolgálatában kell állania az ember természetes szókészségének, hogy így valóban Isten Igéje szólítsa meg az embert.” Thurneysen szerint az ige megszólaltatása nélkül a lelkigondozói munka eredménytelen és felesleges. A hirdetett üzenet ereje határozza meg így a lelkigondozás egész felépítését és megvalósulását. Követői úgy tekintenek az emberi életre, hogy az élet egészét Isten igéjének ítélete alá helyezik, és a lelkigondozói beszélgetés ideje alatt azt a pontot keresik az ember életében, ahol az a Szentírással nem egyezik. Ennek következtében a lelkigondozói beszélgetés négy szemközti igehirdetésként valósul meg. A lelkigondozó által irányított beszélgetés egy ponton megtörik, amikor Isten ítéletét hirdeti a gondozottnak, azzal a céllal, hogy felismerje és elnyerje Isten kegyelmét. (Dr. Szabó Lajos: *Teológia és praxis*, forrás: http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/teol/szabo.htm#N_21_ (2013. 12.23.)

⁶¹ Jakab Sándor: *Felebaráti szeretet diakóniai világa*, In: *Napjaink diakóniája*, szerkesztette: Fruttus István Levente, Károli Gáspár Ref. Egyetem TFK. Nagykovács 2001. 120. old.

⁶² Dr. Almási Mihály: *Népszerű teológia röviden*, Jó Pásztor Alapítvány BP. 2003. 28. old.

⁶³ G. R. Osborn a teológiai rendszer felépítése során javasolja az induktív és deduktív módszerek egyesítését, melyet Holmes és Montgomery után addukciónak, vagy retrodukciónak neveznek. „Az induktív érvelés a képzeletet használja fel, hogy a Szentírássra épülő megfigyelésektől továbblépjen azokhoz az elméletekhez vagy fogalmakhoz, amelyek korunk számára legjobban kifejtik ezeket az igazságokat. A deduktív érvelés a logikát használja fel, hogy létrehozza azokat a teológiai modelleket, amelyek a (bibliai) bizonyítékok alapján igazolhatók.” A közöttük lévő körforgást spirálisnak nevezi Osborn, mely az adatok egyre jobb megértése alapján állandóan finomítják a modellt.” (G. R. Osborn: *A hermeneutika spirálisa*, KIA Bp. 2000. 346. old.)

MEDIÁCIÓ UTÁN

A Nagybörzsöny-i mediáció hatásai

KISS TAMÁS

*Témavezető tanár:
Prof. Dr. Veres Sándor Péter*

BEVEZETÉS

Hogyan kerültünk kapcsolatba a témával?

A mesterképzés egyik mediációs előadásán professzorunk levetítette a nagybörzsönyi projektről szóló filmet. Mély hatást gyakorolt az azt gondolom nem csak ránk ez az alkotás. Már akkor megfogalmazódott bennem, hogy jó lenne tudni ennek a folyamatnak az utóéletéről. Mi lett az ott elhangzó nagy reményekből? Hová fordult azóta a mediáció biztató jövőt sejtető végkifejlete? Járható-e hosszabb távon is ez a szépnek tűnő út? Lehet-e részévé az ilyen típusú mediáció a többségi társadalom és a roma kisebbség közötti konfliktusok megoldásának és a békés egymás mellett élés munkálásának?

Néhány héttel ezután, más ügyből kifolyólag a környéken jártam. Ahogy megláttam az autóból a nagybörzsönyi elágazást jelző táblát, élém jött a film élménye. Gondoltam: bemegyek a faluba, és az önkormányzatnál érdeklődöm a mediáció sorsáról. Immár két évtizedes református lelkészi gyakorlatomból tudtam ott valaki biztosan készségesen informál majd, ha tud. Várakozásomban nem is csalódtam. Az önkormányzat szociális előadójával- Erzsikével- beszélgettünk a mediáció maradványairól. Akkor fogalmazódott meg bennem, hogy talán lehetne ennek a projektnek az utóéletét vizsgálni a mesterképzési szakdolgozatban.

Felvetésemre a nagybörzsönyi önkormányzat dolgozói támogatásunkról és segítőkészségükről biztosítottak. Amit tevékenységünk során mindvégig érzékelünk. Hálával és köszönettel tartozunk Nagybörzsöny polgármesterének, az önkormányzat dolgozóinak, a község sok lakosának munkánk készséges támogatásáért.

A következő mediációs eladási alkalmon professzorunknak röviden elmondtam a Nagybörzsönyben tapasztaltakat. Kértem a véleményét arról, hogy

esetleg szakdolgozati témaként ezt a tananyag részét képező, érdekes esemény utóéletét vizsgáljuk. Ő beleegyezett sőt biztatott, hogy álljak ki az évfolyam elé és mondjam el eddigi tapasztalataimat. Akkor a bensőmben valami erős el-lenkeződést éreztem. A lelki emberek úgy fogalmazzák ezt meg, hogy: „Nem ereszt a lélek”. Így udvariasan elhárítottam szíves felkérését. Utólag azt kell mondanom: Örülök, hogy akkor nem álltam ki a hallgatóság elé. Mivel ma biztos, hogy teljesen mást mondanék. Témánk kutatása egyébként illetően többször vett 180 fokos fordulatot.

Mikor felállítottunk egy valószínűnek tűnő feldolgozási irányt, addigi információinkra alapozva, a következő kutatási eredmények alapvetően megváltoztatták azt. A kutatás és információszerzés folyamatára a későbbiekben bővebben kitérünk.

A professzori egyetértés után párommal sokat beszélgettünk és imádkoztunk. Előzetes kutatásokat is végeztünk az információ mennyiség és a téma kidolgozhatóságát illetően. Végül úgy láttuk Isten azt szeretné, hogy ebből a témából írjuk a szakdolgozatot. Támogató akaratát és kegyelmét sokszor megtapasztaltuk e folyamatban. Így esett tehát a mindkettőnk számára érdekes és újszerű mediációs témára a választás.

A témaválasztás indoklása teológiai-szakmai szempontból, hipotetikus irányok

Szolgálatom során sokszor találkoztam cigány családokkal. Egyesekkel hosszabb kapcsolatom volt. Az adott településeken az együttélés problémáit testközelből ismerem. Az egyházi cigánymissziós munka hatékonyságának javítása sürgető kérdésként lebeg fölöttünk. Akár hazánk demográfiai tendenciáira tekintünk, akár a romák általánosan megalázó életkörülményeire, nyilvánvaló hogy a jövőbeli kibontakozáson gondolkodnunk kell. Erre indítja az övét Isten Igéjének sokféle mozzanata. Akár Krisztus missziói parancsa (Mt.28:18-20) és az ebből fakadó tanítványi életminőség. Akár a Toronyépítés példjának (Luk.14:28-30) jövőbeli tervezésre vonatkozó üzenete, vagy egyszerűen csak a szükségben lévő embertárs segítésének jézusi rendelése.

A múlt hibáit elemezve országunk és az Európai Unió is eljutott arra a felismerésre, hogy a romák társadalmi segítése szempontjából új utakra és új megközelítésekre van szükség. Ezt jelzik a hazai, illetve az uniós szinten elfogadott Roma Stratégiák. Bennük általános elem az eddigi elaprózottabb és rövidebb idejű, akcióyszerű segítésekkel szemben a komplexebb közép ill. hosszú távú projektek preferálása. E programokban integráns helye van a mediációs képzésnek ill. szolgáltatásnak.

Az Interkulturális és Interetnikus mediáció hazai tapasztalatai egyre gyarapodnak. Mivel a nagybörzsőnyi volt az első ilyen jellegű kísérlet, ezért sok

úttörő tapasztalattal is szolgált, akár a települések, akár a szakmai szervezetek számára. Ezek e dolgozat terjedelmi határain belüli elemzése, fontos következtetésekhez segítheti az érdeklődőt.

Témánk azért is időszerű, mivel-szerintünk- a keresztény egyházak romák felé fordulásában is alapvető paradigmaváltásra van szükség. Hasonlóan a világi projektekhez itt is a komplex, hosszabb távú programok jelenthetnek áttörést. A már jelenleg is futó és hatásosságában egy átlagos falusi romamisszió messze túlmutató sikeres programokról szólunk majd alább. Természetesen nem becsüljük le a mai romamisszió egyik modelljét sem. Azt gondoljuk azonban, hogy az „idők szavát meghallva” az egyházak nagyobb mértékben vehetnek részt államilag támogatott programokban, melyeket integrálhatnak saját szeretetszolgálati-missziós működésükbe. Ily módon szervezetileg fellépve a pályázati-adminisztrációs és egyéb segítséggel nagymértékben támogathatják a helyi projektek sikerét. A szociális földprogram, a helyi mikro szintű munkahelyteremtés, a szociális segítség, az iskolai felzárkóztatás segítése és sorolhatnánk még...mind olyan lehetőségek, amelyek a keresztényi szociális meggyőződéssel összhangban állnak. Ráadásul megtermékenyítőleg hathatnak a roma közösség és gyülekezeteinek életére is.

Az ilyen összetett programokban a mediációnak két irányú lehetőségét vizionáltuk e dolgozat megírásával kapcsolatban. Az egyik a komplex keresztény programokon belül a mediáció helye és lehetőségei. A másik pedig a keresztény mediátorok részvétele állami-világi projektekben. Hiszen itt is, hisszük, a hit plusza megjelenhet. Ezzel összefüggésben pedig a keresztény mediátor képzés fontosságát intézményeinkben. Amelyre eddig szintén nem nagyon mozdultak rá az egyházak.

Természetesen mindezek csak Urunk áldásával és vezetésével valósulhatnak meg a kívánt hatásokkal. De mivel most az állami és uniós szervek anyagiilag is támogatják az ilyen kezdeményezéseket, ezért különös figyelmet érdemelnek. Emellett jó szolgálati és beilleszkedési lehetőséget kínálhat sok mezőgazdaságban dolgozó hívünknek, kiképzett szociális munkásainknak s reménység szerint leendő mediátorainknak is.

Ennél konkrétabb hipotéziseink nem voltak. Ezért sem jelennek meg ennél bővebben itt a dolgozat elején.

Kutatás és információgyűjtés

A szükséges könyvtári és Internet-es anyaggyűjtés mellett fontosnak tartottuk nagybörzsönyi mediációban részt vevők személyes megkeresését. Az erről készült film alapján indultunk el és 16 filmbeli szereplővel sikerült mélyinterjút készítenünk. Sajnos voltak akiket betegség, halál, elköltözés, vagy éppen szabadságvesztésük töltése miatt nem sikerült elérnünk. Minden interjúalanyunkról elmondható hogy segítőkész, együttműködő hozzáállást

tanúsítottak, sőt túlnyomórészt szeretettel fogadtak. Ebben is Urunk kezét láttuk.

Lényegesnek véltük a projektben mediációs szempontból részt vevő szakmai szervezetek megkérdezését is. Így a projektfelelős FORESEE K.N.K.KFT. (továbbiakban FORESEE) és a mediációs képzést bonyolító PARTNERS HUNGARY ALAPÍTVÁNY (továbbiakban PARTNERS) illetékeseivel is min-
tegy

4 órán át beszélgettünk. Külön örömeinkre szolgált, hogy a helyi képzést tartó Kukity Krisztina is készségesen válaszolt kérdéseinkre. A két kulcsszervezet láthatóan örült a jelentkezésünknek. Pozitív hatással volt rájuk, hogy valaki az „egyházaktól betévedt” hozzájuk. Velük kapcsolatban is nyitottságot és segítőkészséget tapasztaltunk. Sőt őszinte reményt a keresztény egyházakkal való együttműködésre mediációs szakmai kérdésekben ill. az esetleges komplex projektekkel kapcsolatban.

Anyaggyűjtésünk negyedik fókuszpontja speciális keresztény-egyházi jellegűnkől fakadt. Megkérdeztük a helyileg illetékes lelkészeket. Valamint minden interjúalanyunknak feltettünk bizonyos speciális keresztény kérdéseket ill. igyekeztünk velük ilyen témákat körüljárni. Ez a dolgozat folytatásaként a párom munkájában hangsúlyosan kerül feldolgozásra. Szintén lényegesnek láttuk a Baptista Romamisszió vezető képviselőinek a megkérdezését, mivel baptista intézményben íródik ez a dolgozat.

Összességében elmondható, hogy 23 személlyel, 22 óra 45 percnyi mélyinterjú anyag került rögzítésre, amely a tulajdonunkban van. Ennek valamint a kérdőívünknek a feldolgozását egy további fejezetben láthatjuk majd.

Fontos itt végül aláhúznunk, hogy témánk a nagybörzsönyi mediáció utóéletére fókuszál. Csak ebből a szempontból foglalkozik magával az ottani mediációs folyamattal ill. esetleges más rokon projektbeli tapasztalatokkal.

Külön hangsúlyozzuk itt még a dolgozat mediációs jellegét, mivel minket az utóélet alapvetően ebből a szemszögből érdekel.

Nem kívánunk tehát sok érintőleges kérdésbe belebonyolódni, amely magában hordozza „az anyag bőségében való elveszés” kockázatát. Elsődleges forrásaink a szóbeli interjúk, mint tárgyunk legautentikusabb megnyilatkozásai. A szakirodalmat ezekhez illeszkedve használjuk.

A MEDIÁCIÓRÓL

A mediáció fogalmáról

A szakma definíciója szerint: „A mediáció egy konfliktuskezelő módszer. Speciális kommunikáció a konfliktusban álló felek között, mely kommunikációt egy pártatlan, a konfliktuskezelésben jártas személy, a mediátor irányít. A mediátor feladata, hogy elősegítse a kölcsönösen elfogadható megoldások megtalálását és

kidolgozását. A mediátor nem dönt, a döntés joga és felelőssége a résztvevők kezében marad. Akkor ajánlatos ezt az eljárást választani, ha egy tárgyalás elakad, vagy ha a felek nem akarnak hosszadalmas bírói eljárásba kezdeni. A folyamat során tisztázzák a megoldásra váró kérdéseket, megvizsgálják az egyéni és kölcsönös érdekeket, és ezek figyelembe vételével jutnak el a megegyezéshez.”¹ Chris Moore ezt kiegészíti azzal, hogy : „A tartalmi kérdéseken túl a mediáció megteremti ill. megerősíti a felek közötti kapcsolatokat, tiszteletet és bizalmat ill. a kapcsolat megszűnése esetén minimalizálja a költségeket és a pszichológiai sérülés veszélyét.”² Ahogy a definíció is mutatja ez a módszer a természetes és/vagy jogi személyek közötti konfliktuskezelésben használatos. Dolgozatunk témája az Interkulturális és Interetnikus mediáció körébe tartozik. Mint ilyen több ponton különbözik a fenti klasszikus értelmű mediációs képlettől. Ezekről a különbségekről alább még részletesebben szó lesz.

Magának a konfliktusnak a megítélése és javasolt megoldási jellege is nagy változásokon ment át a különböző történeti korokban. Ferenczi Andrea doktori értekezése egy táblázatában jó áttekintést nyújt különféle konfliktusértelmezésekről:³

	A konfliktus mibenléte-eredete	A konfliktus megoldásának jellege	A konfliktus megítélése
Arisztotelész	Értelme és érzelm ellentéte	„Úr és szolga” viszonylatában – „csata”	Kiküszöbölendő, negatív.
Hérakleitosz	Ellenállás a változással szemben.	Ellentétek ütköztetése.	A világ természetes állapota, negatív.
Középkori keresztény filozófiák	Erény-bűn; démoni-angyali ellentéte. A vallási, az ideológiai és a nemzeti tudat nevében lángoltak fel.	Békülés, melyet újabb konfliktus követ.	„Átkozott teher”, amitől az emberiségnek meg kell szabadulni.
Descartes	Kartéziánus kételkedés.	Összeütközés.	Negatív, felszámolandó.
Hegel	„Minden gondolat vagy dolog állapota, minden eszme és minden helyzet a világon-óhatatlanul ellentétbe fordul, majd eggyé válik vele, s ebben a folyamatban magasabb rendű vagy bonyolultabb egészet alkot.” (Durant, 1962 Hegel elképzelését a konfliktus természetében rejlő lényegről Durant fogalmazta meg)	Tézis-antitézis-szintézis (A mediációban az egyik fél felveti a saját nézőpontját (vö. tézis), melyre a másik fél kifejti a maga ellenvéleményét (vö. antitézis), majd a mediátor ezeket a szempontokat úgy kísérel meg koordinálni, hogy azt mindkét fél elfogadja, amiből létrejön a megoldás a –szintézis.	A konfliktus és a kibékülés is olyan egyetemesen „adott” dolog, amit nem lehet kiküszöbölni. Negatív.
Kierkegaard	Az igazság objektív és szubjektív természete	A „valamivé válás” folyamatában egyfajta összerendeződés.	A létezés velejárója, számolni kell vele. Negatív.
Charles Darwin	Az emberi alkalmazkodás. Evolúciós szerepe van.	Verseny.	Semleges.
Sigmund Freud	A tudatos és a tudattalan elme közötti összeütközés – intrapszichikus.	Terápia, analízis.	Része az emberi elmének. Semleges viszony.

Alfred Adler	A kisebbségi és a felsőbbrendűségre való törekvés között feszül.	Gyógyítás.	„Mindennemű emberi állapot” fejlesztésének legjobb eszköze. Az ember egyetemes állapota. Pozitív.
Carl Rogers	Természetellenes „szabad – nem szabad” elvárások. (Rogers értelmezésében ez azt jelenti, hogy számos természetellenes „ezt kell, azt nem szabad tenni” elvárás – akár a család, a kár a kultúra részéről – váltja ki a konfliktust.	Terápiás kapcsolat, mely gyógyító hatású, ugyanakkor képessé teszi a páciens konfliktusainak önálló megoldására. (Azaz elérhetővé teszi számára a problémamegoldáshoz szükséges felkészültségeit.).	Az emberi élet része.
George Simmel	A társadalmon belül elkülöníti a csoportokat egymástól.	Küzdelem.	Szerepe van a csoportösszetartásban; megszilárdítja a csoportazonosságot. Egyértelműen pozitív.
Louis Coser	A státus, a hatalom és a korlátozott erőforrásokért folyó küzdelem	A küzdelem célja a rivális csoport semlegesítése, bántalmazása vagy megsemmisítése.	Erős összetartás és kohéziót teremt a csoporton belül. Pozitív.
Morton Deutsch	Konstruktív konfliktus. Destruktív konfliktus.	Tisztességes verseny. Zéróösszegű játszma.	Nem szabad kiktűzőbbölni, Pozitív.
Jean-Paul Sartre	„Másokért való lét”	Minden körülmények között adott egy viszonylag jó megoldás melletti döntés lehetősége.	Minden emberi interakció önmagában egy konfliktus.
Edward de Bono	„Konfliktusos gondolkodás”, mely a nyelv dialektikus természetéből fakad.	Vita – összecsapás. A „vitakozó gondolkodásból” egy harmadik fél mutathat kiutat a „többirányú gondolkodás” felé.	A konfliktus kikerülhetetlen.

A konfliktus definíciójaként is sokféle vélemény született az idők során. Itt egyet említenék mely, elterjedt a mediációs szakirodalomban. Kenneth Boulding (1962) meghatározása szerint: „*A konfliktus emberek vagy emberek csoportjai közötti versengés egy formája. Akkor lép fel, ha két vagy több személy verseng olyan célokért vagy korlátozott javakért, amelyeket ténylegesen, vagy észlelésük szerint nem érhetnek el mindnyájan.*”⁴

Ezen a ponton ki kell térnünk a Biblia konfliktus szemléletére. Ezen belül arra, hogy a Szentírás milyen kiváltó okairól, gyökereiről beszél az emberi összeütközéseknek. Valamint, hogy milyen megoldást kínál és javasol ezekre. Ez a szemlélet alapvetően meghatározza a mediációval kapcsolatos látásunkat is. Ezért elvi alapvetésünk, véleményünk és megközelítésünk több ponton különbözik a többségi hazai mediációs szakmáétól.

Az ember önmagával és embertársaival való konfliktusainak okát a Biblia egy szóban adja meg: -a-bűn. Ez az ember Isten nélküli élő, tőle elszakadt, tőle független létét takarja. Az Éden kert- beli bűneset leírásában láthatjuk az ember fellázadását Isten uralma és így a vele való szellemi közösség ellen. Ez azt is eredményezte, hogy megtört az önmagával és az embertárssal való zavartalan harmónia. Megjelent a harc, versengés, intrika, áthárítás és ki tudja még mennyi ilyenféle pszichológiailag beazonosítható fogalmat tudnánk kiolvasni, csak az Éden kert-i történetéből. Ezt az állapotot (bűn) örökli szellemi értelemben azóta minden ember a születésekor.

Isten a bűn, mint tőle elszakadt állapot feloldását készítette el az Ő Fia, Jézus Krisztus kereszthalála és feltámadása által. Aki minden ember életének ebből az állapotból fakadó következményeiért, vétkeiért, kiengesztelte a Teremtőjét és Fenntartóját: Istent. Így elhozta az ember vele való kapcsolatának helyreállítását is. Még ha nem is teljesen ugyanolyan formában, mint az az Édenben megvolt. Mindez viszont csak azok számára realizálódik, akik hittől felismerik és elismerik tőle elszakadt állapotukat és annak következményeit (vétküket) és kérik tőle a kapcsolat helyreállítását. Ezt nevezi a Biblia megtérésnek. Ettől a ponttól az ember alapvetően másként kezdi látni a világot. Másként önmagát, másként az embertársait és másként a konfliktusok okait. Ez nyilván „kínaiul” hangzik egy olyan pszichológusnak, aki ezt nem élte át, és így nem is tudja reálisan értelmezni. De ettől a mi véleményünk, akik átértékeltük nem kell, hogy megváltozzon.

Hiszen sok pszichológiával foglalkozó ember életében is eljött már ez a gyökeres fordulat. Onnantól az ő véleményük is megváltozott.

Mi a konfliktusok alapvető okát az ember Istentől elszakadt, bűnös állapotában látjuk. Isten szigorú ítéletet mond erről: „Az ember szívének minden szándéka és gondolata szüntelenül csak gonosz.” (1. Móz. 6: 5) Ezért a konfliktusok, benne erőszakkal, gyűlölettel, kérlelhetetlenséggel stb.. Hiszszük: Amíg meg nem tér valaki, nem is tud igazán jót cselekedni, annak valódi, isteni minőségében. Ez csak a vele helyreállott kapcsolatban megy.

E konfliktuskezelés neve: mediáció -latin eredetű szó. Az eredeti *mediare* jelentése: „középen állni, egyeztetni, közvetíteni, békéltetni.”⁵ Az ebből képzett *mediator* és nőnemű alakja a *mediatrix* egyaránt közbenjárót jelent. A fogalom ismerősen cseng a keresztény fül számára. Ez is erősítheti bennünk, hogy alapvetően nem valami keresztényellenes dologgal állunk itt szemben. A *mediator* szó hétszer fordul elő a Bibliában. A görög szövegben itt a *μεσιτης* szó szerepel, melynek jelentése: „közbülső személy, közvetítő, közbenjáró (két személy között)”⁶

A következő táblázatban a *mediator* szó bibliai előfordulási helyeit láthatjuk a latin Vulgata szövegben. Azt is szemléleteti a magyar fordítás mellett, hogy kire vonatkozik az adott helyen a -mediator- fogalom.⁷

Előfordulása	Vulgata	Magyar fordítás	Jelentése
Bírák 11,10	qui responderunt Dominus qui haec audit ipse meditator ac testis est quod nostra promissa faciamus	Akik felelték neki: Az Úr, aki ezt hallja személyesen legyen közbejáró , mint tanú köztünk, amennyiben beszéded (ígéretted) szerint nem cselekszünk.	Közbenjáró: az Úr.
Galata 3,19	quid igitur lex propter transgressionem posita est donec veniret semen cui promiserat ordinata per angelos in manu mediatoris	Micsoda tehát a törvény? A bűnök okáért adatott, amíg eljön a mag, akinek tétett az ígétet. Rendeltetvén az angyaloktól a közbenjárónak keze által.	A közbenjáró: Mózes.
Galata 3,20	meditator autem unis non est Deus autem enis	A közbenjáró nem egy-e? Isten pedig egy.	A közbenjáró: Mózes.
1Timóteus 2,5	unus enim Deus unus et mediator Dei et hominum homo	Mert egy az Isten, egy a közbejáró (is) Isten és ember között, az	Krisztusra utal.

	Christus Iesus	ember Jézus Krisztus.	
Zsidók 8,6	nunc autem melius sortitus est ministerium quanto et melioris testamenti mediator est quo din melioribus respromissionibus sanctum est	Most azonban annival kiválóbb szolgálatot nyert, amennyivel jobb szövetségnek közbenjárója , amely jobb ígéretet (viszont ígéretet) alapján kötetett.	Krisztusra utal.
Zsidók 9,15	et ideo novi testamenti mediator est ut morte intercedente in redemptionem earum praevaricationum quae erant sub pio testamento repromissionem accipiant qui vocati sunt aeternae hereditatis	És ezért újszövetségnek közbenjárója Ő (t.i. Krisztus), hogy meghalván az első szövetségbeli bűnök váltságáért, az elhívottak elnyerjék az örökkévaló örökségnek ígétet	Krisztusra utal.
Zsidók 12,24	et testamenti novi mediatorem Iesum et sanguinis sparsionem melius loquentem quam Abel	És az újszövetség közbejárójához , Jézushoz és a meghíntés vérehez, amely jobbat beszél, mint az Ábel vére.	Krisztusra utal.

Az Alternatív Konfliktuskezelésről (Alternative Dispute Resolution)

Alternatív konfliktuskezelő eljárásokról elsősorban a hagyományos jogi, bírósági procedúráktól ill. adminisztratív rendezési folyamatoktól megkülönböztetően beszélünk. Ahogy nevükben is hordozzák, ezek alternatívát kínálnak a pld. hosszan tartó pereskedésekkel ill. az erő típusú megoldásokkal szemben. Jellemzőjük, hogy ahelyett, hogy „*Külső fehatalmazott autoritás döntésétől várná a konfliktus rendezését, a konfliktus szerepőit próbálja olyan helyzetbe hozni, amelyben saját maguk képesek a konfliktus mindannyiuk számára elfogadható, időtálló megoldásainak megtalálására*”.⁸ Ide soroljuk a témánkat adó mediációt és ennek rokonát a facilitációt is. A facilitáció is egy tárgyalási gyakorlat. Ott azonban a felek között nincsenek áthidalhatatlan ellentétek.

Inkább technikai szempontból „*az eredményesség növelése érdekében érdemes egy tárgyalás levezetésében jártas szakembert igénybe venni*.”⁹ A diskurzusnál a facilitátor külső, semleges személy, aki segít a csoportnak a döntéshozatalban, a probléma meghatározásában és megoldásában. Méghozzá oly módon, hogy a problémamegoldás folyamatát teszi hatékonyabbá. A döntést azonban az illetékes csoport hozza meg. A facilitációs tárgyalások, megbeszélések szintén részei az interkulturális és interetnikus konfliktusrendezési eljárásoknak.

Az ADR történelmi és bibliai gyökereiről:

Az Alternatív Konfliktuskezelő Eljárások gyakorlata (angol rövidítésével a továbbiakban ADR) az 1960-as években az USA-ból indult el. Gyökerei azonban több ezer évre nyúlnak vissza. Kínában az egymást követő uralkodói dinasztiákban a mediáció a konfliktusok megoldásának egyik legfőbb eszköze volt. A hagyományos konficiánus kompromisszum erény egyik figyelemre méltó jele és egyben a konfliktusokhoz való hozzáállás mintáját is jelzi hogy a kínaiak „*ugyanazokat az írásjeleket használják a krízis és a lehetőség megjelölésére*.”¹⁰

Az ókori görög és a római államéletben létezett az arbiter: a döntőbíró intézménye. Őt az igazságos döntéshozó szerepével azonosították, aki a méltanyosságot tartja szem előtt. Seneca úgy vélte, hogy: „A döntőbíró az, aki nemcsak úgy dönthet, ahogyan a törvény és igazság előírja, hanem úgy is, ahogyan az emberiség és könyörület követeli.”

A Bibliában is számtalan mediációs példát láthatunk. Az Ószövetségben jó példa erre Nátán próféta közvetítése Dávid és Isten között. Itt a „halott Úriás érdekeit Isten képviselte”.¹¹ Ugyancsak pregnáns eset Abigail bölcs közbenjárása Dávidnál a férje ügyében, vagy Eszter királyné Ahasvéroshoz menetele melyben a népe és a király között közvetít.

Az Újszövetségben elsősorban Jézus, mint közbenjáró személye jön elénk. Aki, mint már korábban is utaltunk rá, közvetít Isten és a bűnesetben elbukott

emberiség között. Sőt saját maga feláldozásával viszi végbe az Isten megbékítését.

A már említett latin mediátor =közbenjáró szavak előfordulásának többsége is rá vonatkozik az Új Testamentum latin szövegében. Más történetekben Jézus tkp. mint mediátor jelenik meg. Így pld. a bűnös nő megkövezési kísérleténél (Ján.8:3-11).

Pál apostolnak Filemonhoz írott levele is egy mediációs szándékot tükröz. Ahogyan közben jár a már megtért Onézimoszért, a szökött rabszolgáért gazdájánál.

A keresztény gyülekezeteken belül kívánatos volt a testvérek vitás ügyeiben az „alternatív” megoldások keresése. Pál apostol kifejezetten kerülendőnek tartja az atyafiak világi bíróság előtti pereskedését (1. Kor. 6). Ez ismét egy impulzussá lehet számunkra a mediáció keresztény szemléletében.

Az afrikai törzsi közösségekben is használatos mai az „alternatívának” tekinthető konfliktuskezelési módszerek ill. fórumok. Libériában a Kpelle népcsoportnál a moot-ot (jeletése: vita, vitatkozás) használták, amelyre azonnal a konfliktus kirobbanását követően került sor. Tanzánia törzsi társadalmában a kisebb súlyú bűncselekményektől kezdve egészen az emberölésig mindent mediációval oldottak meg.

Kontinensünkön ilyennek tekinthető az albán Szokásjogi Kánon, amely máig alkalmazott informális kódrendszer a társadalom egy részében. Megalkotása Leke Dukagjini herceg nevéhez fűződik a XIV. század második felében. Szabályai részletes eligazítást és tarifarendszert alakítottak ki, arról hogy milyen esetekben (személyek közti vitában, bűncselekmények esetén) lehetséges pénzügyi kompenzációt felajánlania a sértett félnek. E törvények felhívják a figyelmet a megbocsátás lehetőségére. Másrészt bevezették a közvetítés intézményét. Így a „mediációs eljárásban, a vitában álló felek (vagy családjaik) egy „mediátor” segítségével megállapodhattak egymással a kártérítés mértékéről”.¹² Ezáltal elkerülhetővé vált a vérbosszú, mely egész törzsek kihalásához vezetett a szkipetárok földjén. Egy ilyen „mediációval” is tarkított családok közti konfliktusról szól Ismail Kadare világhírű regénye a Ket-tétört Április. Érdekesség hogy a vérbosszú és így a Kánon intézménye főként az ország észak-nyugati vidékén élő katolikus lakosságra jellemző.

A muszlim Észak Afrikában a kabil társadalomban is komoly veszélyt jelent a vérbosszú. Olykor egyes alcsoportok fennmaradását is veszélyezteti. Ilyenekben és más ügyekben is sikeres közvetítőként járnak el a marabuk (muzulmán szent-bölcs emberek) a közösség tekintéllyel rendelkező tagjai.

„Ezek a vitában kívülállónak számító közbenjárók képesek elősegíteni, hogy a felek felelősséget vállaljanak, megállapodjanak és bocsánatot kérjenek ill. kapjanak.”¹³ Eredményességükben nyilván közrejátszik erkölcsi tőkéjük és a közösség feléjük áradó bizalma.

A tradicionális társadalmakban nem váltak élesen ketté a mediátori ill. döntőbírói funkciók. A tekintélyelvű államberendezkedések katolikus és protestáns papjai, zsidó rabbik, cigányvajdák ilyen vegyes funkciókat is betöltöttek. E közösségek mű-

kódésének írott és íratlan szabályai széles körűen elfogadottak voltak. A polgári társadalmak aztán individualizálódtak, az egyének pedig lassan kivonták magukat a szabályok alól mintegy önállóságuk hangsúlyozásaként. A szabályozás szerepét az ilyen társadalmak jogrendszerei fokozatosan, de nem mindenre kiterjedően vették át. *„Nincs közösség, amely segítené a konfliktusaiban az egyént és egyre kevesebb az olyan egyén, aki a társadalom normáit, erkölcsét, együttélési szabályait maradtalanul elfogadná.”*¹⁴ írja a szociológus értékelésében. A régi helybeli papi, rabbinikus vagy vajdai szerep a közvetlen ismeretséget is feltételezte. Ismerték az illetők életvitelét, körülményeit, tartósan magát a személyt. Így egy másfajta, személyesebb döntés meghozatalára nyílt lehetőség, mint aztán az elszemélytelenedett jogrendszerben. Részben ezek a hiátusok is szülték a modernkori mediáció gondolatát.

A modern nyugati társadalmakban, 1825-ben alkalmazták először a mediációt nemzetközi konfliktusok megoldásánál. Nagy Brittanía közvetített Portugália és Brazília között. Keresztény vonatkozású mediációt XIII. Leó pápa eszközölt Németország és Spanyolország között a Karolina-szigetek ügyében. Bismarck kancellár a szigetek hovatartozása miatti vitában döntőbíróként kérte föl a pápát 1885-ben. *„A végzést minkét fél elfogadta”*.¹⁵ Itt is megjelenik a közbenjáró erkölcsi tekintélyének kérdése, amely fontos szempont a mediáció keresztény szemléletében.

Az ADR mint fogalom az 1920-30-as években kezdett meghonosodni az Egyesült Államokban, a szakszervezetek és a munkaadók közötti vitás kérdések megoldásának jellemzőjeként. 1947-ben megalkották a Taft-Hartley -féle törvényt, melynek keretében a mai napig működik a Federation Mediation and Conciliation Service (Szövetségi Mediációs és Békéltető Szolgálat). A század 60-as éveire már mozgalommá fejlődött az alternatív konfliktusmegoldás.

Az érdekkonfliktusok megtárgyalásának tkp.-i mai menetét is az USA-ban, 1960-as években *„fejlesztették kiEzt a „mediation”-t Carter elnöksége idején alkalmazták először; és azóta olyan területeken is beépült az ítélkezési folyamatba, annak előkészítő fázisaként, mint a válóperek, szomszédsági ügyek, polgárjogi konfliktusok”*¹⁶ Carter maga is alkalmazta az egyiptomi – izraeli-amerikai tárgyalások során, mely aztán az 1977-es Camp David-i megállapodásban öltött látható eredményt. Az USA elnöke-aki kommunikációs egyetemi végzettséggel is bír- a közvetítés elveit mindig az adott célnak alárendelve használta. Így különbözőképpen járt el a két kulcspolitikus személyét illetőleg. Szadat egyiptomi elnöknel a személyes kapcsolatra helyezte a hangsúlyt, míg Begin izraeli miniszterelnöknel a tárgyszerű konkrétumokra.

Az ADR mai európai helyzetéről:

Az alternatív vitarendezés gondolata az 1960-as években- az amerikai modellel párhuzamosan-több európai demokráciában is felmerült. Ez összekapcsolódott a 60-as évek gyökeres társadalmi átalakulást követelő mozgalmával, melyeket a modern jogrendszerből való kiábrándulás jellemezett. Így közösségi

és polgárjogi aktivisták tűzték zászlajukra a mediációs technikák tanulmányozását, alkalmazását az erőszakmentes konfliktusmegoldás érdekében. „*Az angolszász területen (Egyesült Királyság, Ausztrália) rohamosan fejlődött az intézményes igazságszolgáltatás igénybevétele nélküli eljárás.*”¹⁷

A 70-es 80-as években gyorsan terjedt ez az eljárási gyakorlat Európa nyugati felén. Aztán az Európa Tanács és az Európai Bizottság is kijelölte a fejlődés jövőbeli irányait. A kutatások ezzel összefüggésben, az angolszász jogrendszerekben már bevált szisztéma megismerésére és átvételére irányultak, a sajátosan európai sokszínű nemzeti gyakorlathoz idomítottan. Jelenleg is nagyon színes képet mutat Európa a használhatóság, elterjedtség, gyakorlati alkalmazás tekintetében.

Nagy lépés ez ügyben, a 2002-ben Brüsszelben kiadott Zöld Könyv, mely a polgári jog és a kereskedelem területén alkalmazható alternatív vitarendezési eljárásokról, szűkebben a mediációról szól. Bevezetőjében azt olvashatjuk, hogy:

„*A vitás ügyek alternatív rendezése az Európai Unió intézményei számára elsődleges politikai jelentőséggel bír, mert ez saját fejlődéséhez is kedvező feltételeket teremt.*”¹⁸ Ennek jelentőségét hangsúlyozni kell.

„*Az EU intézmények, a nemzetközi szervezetek nagyon markáns, kifejezett ajánlásai az ADR-t és más konszenzust célzó eljárásokat jelölnek meg követendő eljárásként*

Ebben a tekintetben működik az EU normateremtő szerepe.”¹⁹ E dolgozat témája a hazai Interkulturális mediáció is ebből az elvből és gyakorlatból eredeztethető.

Az információs társadalom kialakulása nem hagyta érintetlenül ezt a területet sem. Kialakultak az új, online békítő rendszerek (Online Dispute Resolution) melyeket elsősorban nemzetközi viták rendezésénél használnak.

Korunk E (electronical)-Európájában talán a legtradicionálisabb blokkot az ortodox kereszténységhez tartozó országok alkotják. Cipruson pld. a bírósági jogvitákban, polgári-családjogi ügyekben nem alkalmazzák a mediációt. Kizárólag a ciprusi egyház közvetít az ortodox vallás szerinti válási eljárásban, amely polgári bontást nem ismer el. A pravoszláv hit és tradíció óriási tekintéllyel bír ma is ebben az országban. El addig, hogy az egykori Makariosz érsek államában, általában még ma sem szolgálnak ki egy magányosan italozó helyre érkező hölgyet. Az egyház mediátori szerepe itt is jelzi az erkölcsi tőkét és bizalmat a társadalom részéről.

Befejezésül e résznek álljon itt a FORESEE vezetőjének Fellegi Borbálának a vallomása a mediáció spirituális gyökerei és a világvallások kapcsolatáról:

„*A spirituális gyökerek a felelősségvállalás, a bocsánatkérés, a megbékeklés, a megbocsátás a nagy világvallások szinte mindegyikében fellelhetők. Az iszlám vallás alapját képező Korán, ahogy a Biblia is számos ponton utal a megbocsátás, megbékélés és kompenzáció jelentőségére.*

Ehhez hasonlóan a zsidó „Shalom”-konceptió is a békének, jólétnek, az

*emberi kapcsolatoknak és az etikus viselkedésnek tulajdonít elsődleges szerepet.*²⁰ Ezzel azt hiszem keresztényként csak egyetérthetünk.

Az ADR hazai története és mai helyzete:

Az alternatív konfliktuskezelésnek előzményei, előképei a hazai jogtörténelemben is voltak, hasonlóan Nyugat Európához. Szent István király II. dekrétumának 16. cikkében ez áll: *„tíz arany pénz adassék az arbeitereknek és a mediátoroknak közösen (decem (pensa) autem arbitris et mediatoribus condonentur)”*²¹ A XIII. században a vitás felek „fogott”- vagy fogadott – bírák döntését fogadhatták el. Ők lényegében választott bírák voltak.

A középkori magyar faluközösségek nem csak termelési egységek voltak, hanem egyszersmind igazságszolgáltatási egységek is. A falusi bíráskodásban az 1400-as években a községen belüli pereket a közösség önállóan döntötte el. A döntéshozatalon mindenki részt vett.

Köpeczi Béla volt művelődési miniszter, történészként ír egy, a Rákóczi szabadságharc alatti mediációs történetről. A Habsburg udvar és a fejedelem között Jan Hammel Bruynincx bécsi németalföldi (holland) és Lord George Stepney bécsi angol követ közvetített az 1704. október 7.-én Selmezbányán (ma Banská Stiavnica, Szlovákia) meginduló békatárgyalásokon. *„Egész Európában visszhangot keltett, hogy a követek... mint mediátorok közvetítettek a két fél között. A mediáció-mint az államhatalmi szintű tárgyalásokhoz vezető úton azt első lépés-nemcsak a magyar konföderáció vagy az ellentéteket tárgyalásokkal megoldhatónak vélő angol és holland politika sikerét dicsérte.”*²² A császári udvarbeli szemléletváltást is tükrözött a fegyver erejével szemben a tárgyalásokat preferáló lépés. Sajnos a tárgyalások- Stepnay szerint-Bécs hibájából zátonyra futottak.

Hazánkban a többi rendszerváltáson átment Közép és Kelet Európai országhoz hasonlóan 1990 után nyílt lehetőség az ADR meghonosítására és elterjesztésére. Ebben úttörő szerepet játszott a dolgozatbeli projekt egyik szakmai érintettje a Partners Hungary Alapítvány.

Ezt a szervezet 1994-ben alapította az Egyesült Államokbeli Partners of Democratic Change (PCD) nevű nonprofit organizáció. A térség számos más országában is hasonló PARTNERS központokat hoztak létre, így: Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Bulgáriában, Litvániában, Romániában, Horvátországban. A hálózat a mai napig működik bizonyos regionális együttműködés keretében. Az alapítók elsődleges célja:

„Valamennyi országban a demokratikus átalakulással együtt járó konfliktusok megelőzése és kezelése volt, olyan egyáltalán nem, vagy csak kevéssé ismert alternatív konfliktusmegoldó technikák alkalmazásával, elterjesztésével, melyek a társadalmi párbeszéd kialakulását, az eltérő cso-

portok érdekeinek kifejezése, az egyeztetést segítik, illetve valósítják meg.”²³

A PARTNERS munkatársai aztán átfogóbb célként a konfliktuskezelés szemléletének megváltoztatását, valamint kultúrájának megteremtését tűzték ki. Ehhez komoly segítséget jelentett az amerikai bázisszervezet szaktudása, módszertani ismeretei ill. nemzetközi tapasztalata. A PARTHERS a mai napig a mediáció egyik első számú terjesztőjének számít Magyarországon, mind sok lebonyolított projekttel, mind szakmai tekintélyével. A magyar szervezet elnöke egyébként egy ideig a későbbi külügyminiszter: Dr. Göncz Kinga pszichiáter volt.

Az elmúlt években az ADR egyre inkább teret nyer országunkban „A hazai törvényi szabályozásban ma már kb. húsz olyan terület van, ahol ezek valamilyen formája megemlítésre kerül.”²⁴ Ezzel párhuzamosan folynak mediációs képzések alapítványok és más szervezetek által ill. felsőoktatási intézményekben. Megemlítendő itt, hogy nemzetközi hírű egyházi alapú mediációs képző és tudásbázis működik térségünkben, Szlovákiában az Eperjesi Egyetemen (ma Presov- Szlovákia). Itt görög katolikus és ortodox hittudományi fakultások vannak.

Az ADR terjedésével az interkulturális jellegű mediációs projektek is szaporodnak. Ahogy már említettük ebben a nagybörzsönyi mediáció „ikertestvéreivel” a vele egyidőben Lőrinciben zajló projekttel, úttörő jellegű volt.

Szólnunk kell itt a nagybörzsönyi témánk projektgazdájáról A Foresee Kutatócsoport Nonprofit Közhasznú Kft.-ről

*„A 2008 májusban alapított közhasznú szervezet kutató, képző, programfejlesztő, tanácsadó és nemzetközi hálózatépítő; tevékenységével hozzá kíván járulni a társadalmi egyenlőtlenségek és előítéletek kialakulásának megelőzéséhez, csökkentéséhez valamint az alternatív konfliktuskezelési technikák szemléletének és gyakorlatának elterjesztéséhez. Kiemelt alapelve a szakterületen működő szervezetek és intézmények partnerségének elősegítése és a szakmaközi együttműködés fejlesztése.”*²⁵

Az említetteken kívül is jó néhány szervezet működik hazánkban a mediáció további elterjesztésén. Így pld. a Geskó Sándor nevével fémjelzett Konszenzus Alapítvány, a Lovas Zsuzsához köthető: Család, Gyermekek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület stb.. A keresztény szervezetek közül megemlítendő a RoszikGábor evangélikus lelkész vezette Magyar Testvéri Börtöntársaság, mely közös börtönmediációs munkában vesz részt a FORESEE-vel.

A MEDIÁCIÓS ELJÁRÁS STRUKTÚRÁJA, ELŐNYEI, FELHASZNÁLÁSI TERÜLETEI

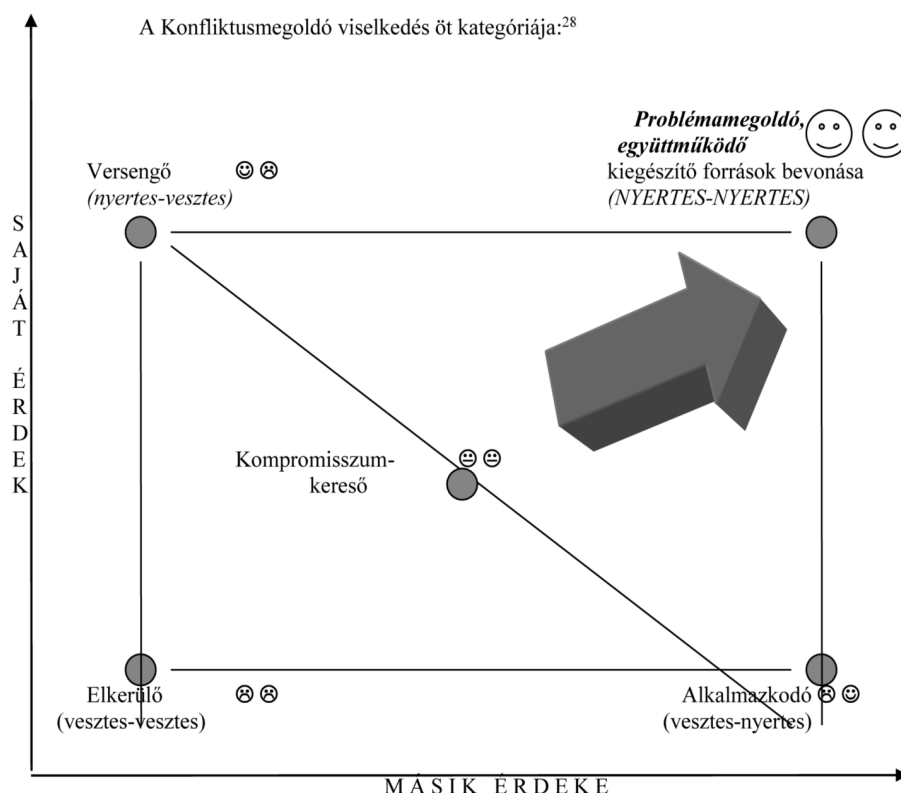
A hatalmas témából, amit az alcím jelez, és a szakirodalom publikál itt csak a szorososan e dolgozat tárgyához illeszkedő gondolatok és témák csokorját említjük.

A mediációs eljárás mint érdekalapú tárgyalás

Az alternatív vitarendezés filozófiája abból indul ki, hogy a feleknek adott esetben lehetőségük van mérlegelni, hogy megkísérlik-e az adott konfliktus konstruktív megközelítését. Ezáltal olyan problémamegoldásra tesznek együttesen kísérletet, amely mindenki számára elfogadható megállapodással zárulhat. Egyben a vitában felmerülő szükségleteiket minél nagyobb mértékben kielégíthetik. „Így... kölcsönösen elégedettek lehetnek annak megvalósításával, s végső soron valamennyi érintett fél győztesnek tekintheti magát.”²⁶ Ezt nevezik a győztes-győztes elvének (angolul: win-win) a szakirodalomban.

A mediáció érdekalapú tárgyalás, mely arra irányul, hogy a felek érdekei a lehető legteljesebben kielégüljenek. Ennek során megkísérlik leválasztani az ellenérzéseket, hiedelmeket, személyes problémákat a megoldandó kérdésről. Ezeket megpróbálva figyelmen kívül hagyni, „megelőlegezik a megbocsátást és a bizalmat.”²⁷

A jobb megoldásokat közös probléma-feldolgozás révén próbálják megtalálni. Ehhez külső, pártatlan segítséget vesznek igénybe a mediátor személyében.

A fenti ábra jól szemlélteti az érdek alapú (nyertes-nyertes) konfliktus-megoldó viselkedés ill. a pozíció-érték alapú közötti különbséget. A pozíció (nyers erővel megoldani) és az értékalapú (értékrendek különbözősége- eldönteni kinek van igaza) megközelítés egy ponton túl negatívan hatnak a személyek közti viszonyra. Ezért jut az adott probléma a mediáció fázisába.

Itt, ha megállapodást szeretnének a felek változtatni kell a hozzáálláson, ahhoz, hogy minkét fél számára valóban elfogadható megegyezés szülessen.

Mely konfliktusok mediálhatók?

A szakma öt nagy csoportban sorolja a felek között kialakuló konfliktusok fajtáit. Ezeket eredetük szerint különbözteti meg. A következő táblázatban²⁹ található konfliktuscsoportok közül az érték alapút nem tartja mediálhatónak. Ez egyenesen következik a néhány sorral feljebb írottakból.

Konfliktusok okai	Konfliktusok fajtái	Mediálhatóságuk
Kapcsolat: - kötődés-elutasítás - megértés- meg nem értés - téves észlelések, sztereotípiák	Kapcsolati alapú konfliktusok: - kommunikációs zavarok - erős érzelmek - negatív viselkedés - sztereotípiák	Mediálható
Érték: - jó-rossz - tisztességes-tisztességtelen	Érték- alapú konfliktus: - gondolatokat és viselkedéseket más-más kritériumok alapján ítélnék meg a szereplők - különböző a szereplők életfelfogása, vallása, értékrendszere stb.	Nem mediálható
Hatalom: - pénz - hierarchia - erő	Hatalom miatt kialakuló konfliktus: - egyenlőtlen hatalom - megosztás - források feletti egyenlőtlen rendelkezés - időhiány - földrajzi, fizikai, környezeti tényezők, amelyek gátolják az együttműködést	Mediálható
Információ: - téves - túl sok ill. túl kevés - különböző vélemények arról, hogy mi a fontos információ - az információ eltérő értelmezése - eltérő helyzetértékelés	Információ alapú konfliktus	Mediálható
Érdék, szükséglet: - különböző érdekek megjelenése (egymással ténylegesen szemben állók ill. csak a szereplők felfogása szerint ellentétben állók)	Érdék - alapú konfliktus	Mediálható

A mediáció során kulcsfontosságú a konfliktusok valódi okainak diagnosztizálása.

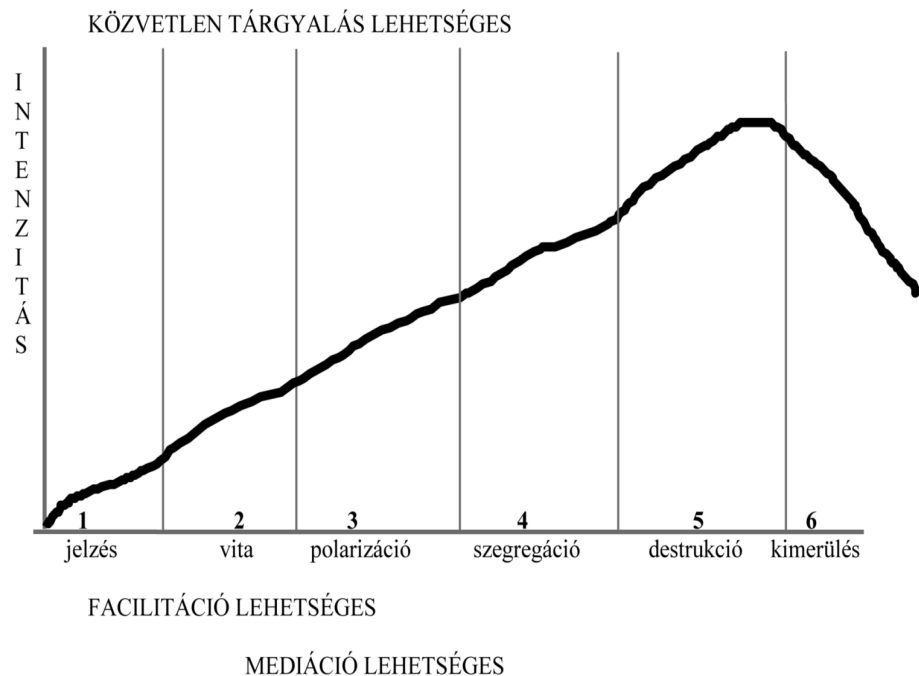
Ezek nem ritkán rejtetten vannak jelen a mediáció kezdetén. A mediátor munkája arra is kell hogy irányuljon, hogy saját maga és az adott kontextusban a résztvevők számára is felismerhetővé váljanak a konfliktus valódi okai.

Mikor kerülhet sor mediációra?-avagy- a konfliktusok fázisai

A felek közötti konfliktusok bizonyos hasonlóságot mutatnak lefolyásuk, ill. kiteljesedésük menetében. Ez felfogható egy folyamatnak amely, jól elkülöníthető fázisokra oszlik. A következő grafikon beszédesen mutatja a feszültség állapotát ill. növekedését a folyamat során. Ezzel összefüggésben határozhatók meg különböző szakaszok, amelyek általában alkalmasak egy adott vitarendezési eljárás lefolytatására. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy mondjuk mediációt egyáltalán nem érdemes folytatni az 5.-6. szakaszban (destrukció, kimerülés). Általában azonban ezt a szakma értelmetlennek tartja, és inkább megvárja, hogy a felek a kimerülés végén megkíséreljék a mediátorhoz fordulást. Ilyenkor rendszerint valamelyik korábbi fázisba jut vissza a vita. Innen kísérlük meg a rendezést mediátor bevonásával.

Az egyes szakaszokról kicsit bővebben:

A konfliktus fázisai³⁰

1. Jelzés: Itt jelzést adnak a másik felé, hogy problémát látnak, amely vele áll összefüggésben.

2. Vita Ahol a felek még kézben tartva a kommunikációt, formális (tárgyalás) vagy kevésbé formális (megbeszélés) kereteiben érvelnek, vitáznak.

3. Polarizáció: Ahol az álláspontok markánsan elválnak és szembefordulnak

4. Szegregáció: Elszakadnak az érvelések és álláspontok egymástól

5. Destrukció: A felek rombolóvá válnak (mindegy mi lesz, csak neki ártson, és ne legyen jó.)

6. Kimerülés: A felek kimerülnek, kifáradnak.

A mediáció szakaszai

A szakirodalomban a mediációt általában az alábbi 8 szakaszra osztják. Ezeket jellemzőikkel láthatjuk a táblázatban.³¹ Az interkulturális mediációt kiegészíti egy mindent megelőző lépés az a speciális „Előkészítés”, amely deklarálta az előítéletek felszínre segítését és tudatosítását szolgálja. E lépés keretében előkészítő ülésekre kerül sor a felekkel külön-külön. Ilyen szakasszal találkozhatunk a nagybörzsönyi projekt lebonyolítása során is. A periódus célja még a hatalmi különbségek áthidalása a felek között. Valamint, hogy a mediátor bizalmat építsen ki a csoportokkal. Szintén fontos: „Csatornákat nyitni a megbeszélésre, némileg feldolgozni az eddigi indulatokat, keserűséget”³²

Szakaszok	Célok	A mediátor feladata
1. A mediációs ülés megnyitása	A mediációs szerződés megkötése, melyben rögzítik az alapszabályokat, illetve a felek elköteleződnek arra, hogy egymással együttműködve, aktívan részt vesznek a konfliktusuk megoldásában	A felek személyiségéhez, igényeihez, pillanatnyi állapotához igazodó hangnem kialakítása és légkör megteremtése az együttműködés érdekében.
2. Az információk összegyűjtése	Mindkét fél saját szemszögéből ismerteti a konfliktus kialakulását, tartalmát, a megoldásra tett korábbi próbálkozásokat. Feltáró szakasz: tények, nyílt és rejtett érdekek, érzések, motivációk, indulatok, előítéletek, projekciók, attribúciók kerülnek felszínre a történetmesélés során – többnyire még monológok formájában. A felek inkább egymásról, mint egymáshoz beszélnek: ú.n.. Én- Az reláció	Segít, hogy a felek kifejezzék aggodalmaikat, megfogalmazzák szükségleteiket, katalizálják az elszabaduló érzelmeket, mederben tartja a vitát, fenntartja a felek közötti erőegyensúlyt, rövid kérdések segítségével igyekszik minél több információt összegyűjteni a konfliktussal kapcsolatban.
3. A megvitandó témák listája	A közös álláspontra utaló, érzelmi szempontból meghatározó, valamint tartalmilag fontos kérdések elkülönítése az információhalmazból.	A lényeges pontok elválasztása a lényegtelenektől, a panaszok állításokká alakítása, a szubjektív és érzelmi alapú megnyilvánulások átfordítása a szükségletek nyelvére.

4. A felsorolt témák megtárgyalása	Egymás szempontjainak, szükségleteinek, érdekeinek megismerése, mérlegelése és jobb megértése, ezáltal saját céljaik és konfliktus átértékelése. Ahogy az érzelmi alapú megközelítések objektívebbé válnak, a kezdeti monológokat felváltja a dialógus.	Biztonságos légkört teremtet, elismeri az együttműködést, bátorítja a passzív felet; különbséget tesz a közlések tárgyi és viszony szintje között; átfogalmaz, visszatükröz, értelmez.
5. A megállapodás kidolgozása	Brainstorming. A felek figyelme, miközben a megoldásra irányuló ötleteiket sorolják, a múlt sérelmei helyett immár a jövő lehetőségei felé fordulnak. Majd az ötletekből kiválogatják a megvalósíthatókat és a közösen elfogadhatókat	Nem ad tanácsot, nem hoz döntéseket, még csak nem is sugalmaz alternatívákat. Abban segít a feleknek, hogy maguk jussanak el a mindkettőjük számára elfogadható megoldás (ok) íg.
6. A megállapodás megfogalmazása és rögzítése	Nem jogi szerződés, inkább a konfliktus megoldásához szükséges kötelezettségek összegzése; rögzíti, hogy a felek miben jutottak egyezségre, a jövőben milyen feladatok és kötelezettségek hárulnak rájuk, s milyen határidőkkel.	Segít, hogy a megállapodás részletes, konkrét és kivitelezhető legyen.
7. A mediációs ülés lezárása	Amennyiben a felek nem jutnak konszenzusra, további ülések szükségességének megvitatása.	Megállapodás esetén, de annak hiányában is, összefoglalja a folyamatot; kifejezi elismerését a feleknek, rámutat azokra a pontokra, amelyekben közeledtek az álláspontok, s melyekben sikerült megegyezni.
8. Az eset nyomon követése	Amennyiben a felek igénylik, biztosítják őket a kapcsolattartásról, a megállapodás betartásának nyomon követéséről	Lehetőséget teremt később felmerülő kérdések tisztázására.

A mediáció előnyei

1. Párbeszédre kerül sor. Ami ezelőtt hiányzott. Az álláspontok részletesebben árnyaltabban ismertté válnak. Lehetséges, hogy bizonyos elemek nem zárják ki egymást a véleményekben. Így legalább részletkérdésekben megnyílnak az út a megállapodás felé.

2. „Javul a felek közötti párbeszéd minősége, megjelenhetnek az együttműködés csirái”³³ Kialakulhatnak az erre alapuló megoldások. A módszer megengedi, hogy a résztvevők ne csak a felszíni tünetekkel, hanem a valódi okokkal, előzményekkel, sőt a jövő lehetőségeivel és kockázataival is foglalkozzanak. Még jobb, ha erre a konfliktus korai periódusában kerül sor. Ez megakadályozhatja a további eskalációt és viszonylag gyors megoldáshoz vezethet.

3. Olcsóbb és gyorsabb a hagyományos jogi, hatósági eljárásoknál. Jobb megoldások kezdeményezhetők így mint a valaki kizárólagos sérelmére épülő ún. 0 összegű játszmák, jogi megoldások. 0 összegű játszmának nevezzük azt a megoldást, amikor az egyik fél nyeresége, pontosan megegyezik a másik fél veszteségével. Így matematikai előjelekkel illusztrálva, az összeg: 0.

4. A felek kontrollja. A résztvevők nem kényszeríthetők megegyezésre. „A közvetítői eljárás csak akkor indul el, ha valamennyi fél egyetért abban, hogy mediálás útján rendezik vitáikat.”³⁴

A procedúra végig a felek kontrollja alatt marad. Konklúzióját tekintve semmi olyasféle nem történik, amivel az összes érintett ne értene egyet.

5. Elégedettség. Az egyességgel létrejött megállapodás, minden fél számára sikert és elégedettséget nyújt. Szemben a jogi pereskedés harcai során gyakran visszafordíthatatlanul megromló személyes viszonyokkal. A felek között feléledő empátia megteremtheti a jövőbeli jobb viszony alapjait.

Több más előny is felsorolható lehetne itt még. A fentiek a legjellemzőbbek a szakirodalomban.

A mediáció felhasználási területei

A mediáció felhasználása egyre szélesebb körben bővül. Így jött létre a klasszikus jogi jellegű procedúrák kiváltása mellett pld. az Interetnikus ill. Interkulturális mediáció. Hagyományosan általában a bírósági (váloperek, jogviták), iskolai (iskolai konfliktusok) egészségügyi (kártérítési problémák stb.), munkaügyi, fogyasztóvédelmi vitákban használják. Itt, ahogy már utaltunk rá cél a jogi procedúra elkerülése, a gyorsabb, olcsóbb alternatív eljárással.

AZ INTERKULTÚRÁLIS, INTERETNIKUS MEDIÁCIÓ

Az Interkulturális, interetnikus mediáció jellemzői

Ez a forma, ahogy neve is mutatja különböző kultúrák ill. etnikumok képviselői közötti konfliktusok rendezését, ill. továbbiak megakadályozását szolgálja. Hangsúlyos a preventív szerepe az ily módon folyó munkának. A hazai gyakorlatban a témánkkal -romák és nem romák közötti mediáció- kapcsolat-

ban felváltva használja a szakirodalom mindkét elnevezést. Talán azért is mivel nem klasszikus interetnicitásról van szó. A nyelvi megértés itt ugyanis nem jelent problémát.

Nemzetközi szinten az ilyenfajta processzust általában a bevándorlókkal kapcsolatban (pld. Nyugat-Európa) illetve a már régebben helyben lakó más etnikumúakkal használják.

A bevándorlóknál különösen a más kultúrából érkezőket érinti ez pld. az iszlám világ Maghreb részéről ill. a Fekete Afrikából jötteket.

E mediációs forma összekapcsolódik a rasszista és diszkriminatív szemlélet elleni küzdelemmel. Mint ilyen alkalmazható a közösségi élet minden olyan területén, ahol ezek a tendenciák megnyilvánulhatnak. Így a segítő közbenjárás, érdekvédelmi célú közvetítés működhet a: „*munkahelyen, a munkavállalásban, az igazságszolgáltatásban, az egészségügyi ellátásban, a gazdasági életben, a lakáskörülményekben, az oktatásban, a politikában, a kultúrában, vallási téren, emberi viszonyokban, értékekben..stb.*”³⁵ Ugyancsak alkalmazható, ahogyan a témánkat követő projektek mutatják a roma és többségi lakosság közötti viszony jobbá tételére, konfliktusaik feloldását célzó munkára.

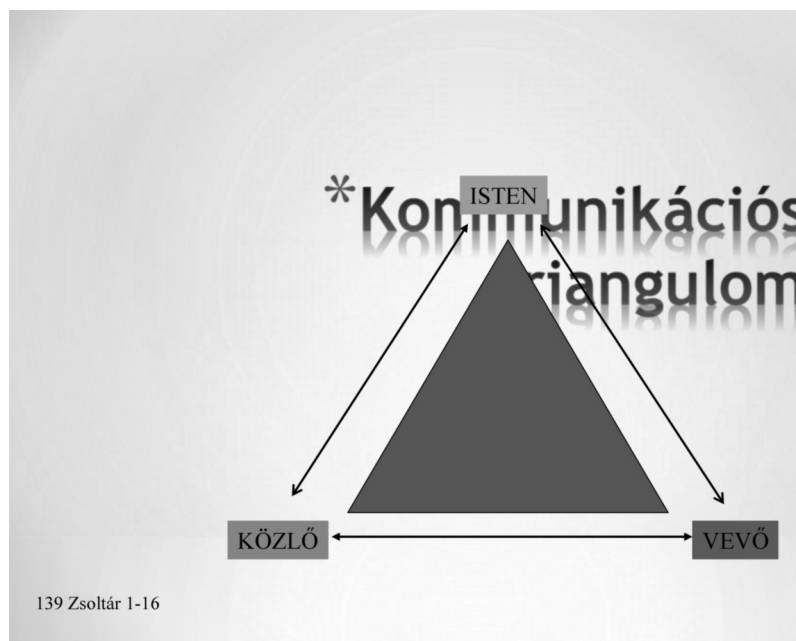
A békéltető olykor nem a vitás felek közt közvetít, hanem mediációs technikát alkalmazva, pld. az egyik (a hátrányt szenvedett, stigmatizált) féllel dolgozik. A kollegák közötti „**kollegális mediációt**” az oktatásban (óvodától-egyetemig), és a munkahelyeken lehet alkalmazni.

Az Interkulturális mediáció fontosabb feladatai

- 1 „*. Felmérni a környezet és a személyek értékeit és előfeltevéseit egymásról*
2. *Megérteni, hogy a felek kommunikációs stíluskülönbségei milyen kulturális háttérből adódnak.*
3. *Megérteni, hogy a mediátor értékei hogyan szolgálhatják a felek megbékélését*
4. *Megfelelő kommunikációs készségeket kialakítani, melyek áthidalják a kulturális különbségeket.*
5. *Megtalálni az interkulturális konfliktusok feloldásának stratégiáit.*
6. *A helyzethez illő közvetítői módszert választani.*
7. *Megnyitni a különböző kultúrák közötti összebékülési folyamatot.*”³⁶

Anélkül, hogy itt részletesen boncolgatnánk ezt a témát (ezt később tesz-szük) utalnunk kell a látásunk szerinti bibliai aspektusra.

Az alábbi, a keresztény kommunikációtudományból vett „triangulum” fontos közlése itt számunkra, hogy nem csak arról van szó, hogy: egymással kell egyezkednünk.

Az ábrán láthatjuk, hogy van egy közös pont, ha úgy tetszik cél, aki felé haladhatunk eszmecserénk során. Törekedhetünk arra, hogy ez a háromszög minél kisebb legyen. Tehát a távolságok csökkenjenek a végpontok között. Optimális kép, ahogy nagyítva vagy kicsinyítve látjuk ezt az ábrát. Hitünk szerint-igazán- nem csökkenhet a távolság közöttünk, ha nem csökken egyúttal, egyenként Isten irányába is. Ez a mediációs forma, úgy látjuk, akkor lehet hatékony, ha mindkét felet reális önismeretre juttatja el. Az Istennel való közösségben, ahogy arról már a dolgozat elején szoltunk. Hiszen akkor majd nem (legfeljebb) sajnálatot érzünk a stigmatizált ember felé, hanem egy más utat bejárt sorstárs jelenik meg előttünk. Aki lehet, hogy nagyobb „amplitúdó kilengésekkel” élte eddigi életét, de „qualitative” ugyanúgy az Isten kegyelmére szoruló bűnös ember, mint mi. Itt jegyzem meg, hogy megható a nagybörzsönyi mediációról szóló filmben látni az emberek empátiájának mélyülését, az empátiafejlesztő tréningen. De ha csak a sajnálatig jut az ember (és ez sem kis dolog manapság) az egy idő után terhekké válik a másik fél számára is.

Hiszen sajnálat később csak erősíti a szegregáltság érzését a másokban.

Speciális hangsúlyok az Interkulturális mediációban

Vannak olyan szempontok, amelyek a „normál” mediációs megközelítéshez képest tónusosabban jelennek meg e formánál. Ilyen: már a kezdeti lépéseknél a bizalomépítés, a felek közötti kommunikáció előítélet mentesebbé és

világosabbá tétele, a másik fél empátiás megközelítése (mit akarhat, mi lenne jó neki, mi lehet fontos számára), a cél hogy a felek egymásról alkotott képei hitelesebbé váljanak, és hogy jobban megismerjék és megértsék egymást. Az előítéletek feloldásában fontos szerepe van az információátadásnak (egymásról, a problémáról), az együttműködésnek és az empátia növelésének, és hogy próbálják a másik fejével gondolkodni ill. őt megérteni. Itt egy sereg más tudomány segítő szerepe felmerülhet pld a pszichológia személyiség fejlődéséről vallott nézetei, különösen gyermekkorban. A szociológiának a családról, mint a szocializáció intézményéről vallott felfogása, vagy a társadalmi mobilitásról szóló látása.

Speciálisan a kisebbségi mediációban elsődleges:

„1. *Felismerni, a lappangó rossz érzéseket és ezek forrásait, hogy ki mit visel el rosszul.*

2. *Meglátni egy cselekedet következményeit*

3. *Felszínre hozni a tévhiteket, az előzetes feltételezéseket.*”³⁸

Interkulturális roma mediáció az Európai Unióban

A közelmúltban az Európai Unió több olyan tagállammal bővült, melyekben jelentős roma népesség lakik. Jellemző ez a hazánk (az összlakosság 7,5%-a) mellett Romániára (12%) ,Bulgáriára (7,8%) ,Szlovákiára (9%) és Csehországra(2,5%)³⁹. A Nyugat Európai régebbi tagállamok saját roma populációja emellett arányaiban elhanyagolható. A kérdés tehát elsősorban térségünkben jelentkezik. Így azt gondolom a jó válaszok is itt fognak kimunkálódni.

Hiszen a romák problémája alapvetően más, mint mondjuk a franciaországi arab bevándorlóké. Mivel a cigányság egy kivételtől eltekintve (Csehország) már őshonos fajnak mondható itt. Hasonló gondokkal küzdenek országaink a romaügyben: munkanélküliség, mélyszegénység, szociális problémák, egyeseknél bűnözés..stb.. Ezért egymás tapasztalataira a jobbítás területén különösen is oda kell figyelnünk.

„A mediáció Európa szerte az egyik elterjedt eszköz a romákat sújtó egyenlőtlenségek kezelésére a foglalkoztatásban, az egészségügyi ellátásban és a minőségi oktatásban. Ennek keretében olyan embereket alkalmaznak, akik roma háttérrel rendelkeznek, helyi roma közösségekből származnak, vagy alaposan ismerik a romákkal kapcsolatos kérdéseket, mediátorként a romák és a közintézmények között.”⁴⁰ Vannak különbségek aszerint, hogy az országok milyen mértékben foglalkoztatnak professzionális mediátorokat ill. hogy ők milyen képzettségűek.

2010 októberében az Európa Tanács székhelyén Strassbourghban, egy magas szintű romaügyi konferencián a tagállamok képviselői közös nyilatkozatot fogadtak el. Ez az ú.n. Strassbourgi Nyilatkozat tartalmazza, hogy az Európa Tanács vezessen be egy Európai Képzési Programot Roma Mediátorok

(ETPM) számára. Ennek célja egyesíteni a meglévő kiképzési programokat, hatékonyan felhasználni az EU-s forrásokat, standardokat, módszertant, hálózatokat és infrastruktúrát. Az ETPM keretében az iskolai, egészségügyi, munkaügyi mediátori munka minőségét és eredményességét kívánják javítani.

Hazánk az első körben vált kedvezményezettjévé e projektnek. Itthoni megvalósításában tevékeny szerepet vállal a PARTNERS is.

A NAGYBÖRZSÖNYI MEDIÁCIÓRÓL

Nagybörzsöny községről

Nagybörzsöny történetének rövid áttekintése

A Börzsöny hegység nyugati lábánál fekvő falu területén több ezer éves leletek tanúskodnak az időről-időre lakott településről. Az Árpád korban kialakuló Hont vármegye része lett tkp. 1950-ig. Ekkor a megyerendezés Pest megyéhez csatolta ezt a vidéket.

Börzsöny nevének etimológiája bizonytalan. Talán a szláv Brezane helyiségnév átvételéből eredhet. Jelentése: parton, dombon lakók (tsz.)⁴¹.

Első írásos említése az 1138-évi dömösi oklevélből való. A Nagy- előtag csak a XX. század elején kerül a község nevébe.⁴² Megkülönböztetve ezzel az országban található más ilyen nevű településektől.

A magyarság mellett a mai napig jelentős hatású a német etnikum jelenléte. Nyelvük alapján a körmöcbányaival (Ma Kremnica- Szlovákia) rokon, dél-bajor dialektust beszélők ősei a XIII. század folyamán jöhettek Magyarországra. Ez a nyelvjárás egyébként szlovákiai németek II. Világháború utáni kitelepítése folytán térségbeli unikumnak számít. A németeket a nemesfémek bányászatához hívta helybe a terület birtokosa az esztergomi érsekség. Az ezüst és arany kitermelése a középkorban felvirágoztatta a helységet. Mezővárosi rangot, vásártartási jogot kapott.

A gyarapodásnak a török vetett véget. Mivel az Ipoly mente a hódoltsági terület határán feküdt, ezért gyakori hadszíntér volt. Börzsöny sokat szenvedett, de -talán völgyben fekvő, zsákfalus védettsége miatt- sohasem néptelenedett el. A török kiűzése után a bányászat már nem tudott olyan erőre kapni, mint azelőtt. Bár időről időre történtek kísérletek a feltámasztására. A legutóbbi bányászati kutatás 1991-ben volt.

A reformáció hatása korán elérhette a települést. Vannak, akik szerint már 1520-tól lehetett itt lutheránus közösség.⁴³

Bár ez korainak tűnik a Selmec- és Körmöcbánya-i lutheránus németek, 1522-től történő írásos említéséhez képest.⁴⁴ A németiség helyben azóta is őrzi a protestáns vallást.

Börzsöny életében később a szőlőtermesztés jelentette a gazdaság húzóágazatát. A kalászos és konyhakerti növénytermesztése mellett, bora híres volt.

A XVII. században Esztergomban és Budán is ismerték a borszönyi bort. Fényes Elek 1851-ben szőlőhegyét a legnagyobbbnak mondja Hont vármegyében.⁴⁵ Aztán 1894-es országos filoxéra járvány aztán megtörte ezt a tendenciát. Vele együtt a jó jövedelmet biztosító tevékenységet. A 396 kat. hold szőlőből 94 maradt meg.⁴⁶

A község zsákfalu jellegéből adódóan kimaradt a közlekedés fejlődése nyújtotta gazdasági lehetőségekből. Ezt nem pótolhatta a Horthy korszakban megépült keskeny nyomtávú iparvasút sem. Az erdészet számára épült vonalak ma már jórészt megszűntek a környéken. A falu völgybeli elhelyezkedése növekedésének is gátat szabott. A növekvő népesség számára nem volt több művelhető föld. Ez pedig a gátja lett a gyarapodásnak. A XIX. sz. végi nagy kivándorlási hullámban 100-an hagyták el Borszönyt. Jórészt Kanadába és Brazíliába távoztak.

A cigány etnikum először- egy helyi közlés alapján-1721-ben jelenik meg a katolikus keresztelési anyakönyvben. Az 1763-as összeírás feljegyezi a 6 tagú Balassa családot. Azóta a romák is részei a település történetének.

Borszöny osztozott az ország sorsában a XX. század folyamán. Az I. VH. után a Trianon-i határok elvágták természetes északi gazdasági kapcsolataitól így új piacok után kellett néznie. Ez a határok miatt egyedül dél felé volt lehetséges. Itt viszont nagy konkurenciával kellett a borszönyi termelőknek szembenézni: akár Nagymaros, akár Vác vagy Budapest elárúsító helyein. Nem is sikerült a korábbi idők gazdasági prosperitását elérni. Trianonnal megnehezült a munkaerő mozgása is. „Mindezek a vidék zártságát növelték, életképességét csökkentették.”⁴⁷

A II. Világháború szörnyű pusztítást hozott. A németek egy része Volksbund-os érintettsége miatt elmenekült a Vörös Hadsereg elől.

A szovjetek a Budapest körüli gyűrű bezárásának részeként 1944. dec.19.-én foglalták el a települést. Mivel a front sokáig állt az Ipoly-Garam vonalánál ezért a védettebb völgyet „erőddé változtatták”. Volt, hogy tízezer szovjet katonára is állomásozott az 1700 lakosú helységben. Sajnos a jó boruk most bal szerencsájükre lett, különösen a nőkkel való erőszakoskodást tekintve. 1945. március 18.-án aztán a szovjet hadsereg nem kívánt tovább „társbérletben élni” a helyiekkel és kitelepítette az egész községet. Április végére aztán mindenki visszatért a „kifosztott és tönkretett faluba”.⁴⁸ Az állatállomány hasonló sorsra jutott a többi „felszabaduló” helységével. 80 %-a megsemmisült.

A község fel sem ocsúdhatott ebből a megrázkódtatásból. 1945. május 2-án a Szövetséges Hatalmak által megkötött Potsdami Egyezmény XVIII. cikkelye elrendelte- kollektív bűnösségük büntetéseként- a lengyelországi, magyarországi és a csehszlovákiai németység kitelepítését. 1948-ban a községből 68-82 közötti német családot telepítettek ki. Érdekesség, hogy nem Németországba, hanem hazánk nógrádi tájaira. Ők többségükben a helyzet enyhülésével, 1949-et követően visszajöttek a faluba.

A kitelepítettek helyére- a manapság sokat emlegetett Benes Dekrétumok folytán létrejött -szlovák-magyar lakosságcseré részeként felvidéki magyarok érkeztek. Ők jórészt az Ipoly túlszárnyán lévő közeli településekről lettek ide irányítva. 1948-ban mintegy 105 ilyen telepese család élt itt. A borsosnyói viszonyokat kevesen tudták megszokni közülük. Később javarészt továbbköltöztek más, nagyobb helységekre. Nehézségekhez, konfliktusokhoz vezetett a falu életében a német házakba költöztetett, földjeiket művelő felvidékiek és a kitelepítésből visszajövő németek közötti viszony.

A gulyáskommunizmus termelőszövetkezeti éveiben a boglyós gyümölcsök jó munka és megélhetési lehetőséget kínáltak. Az idegenforgalom, már az 1930-as években komoly fejlődést produkált. A M.N.K. Minisztertanácsa 1967-ben idegenforgalmi helyé nyilvánította Nagyborsosnyót. Az 1980-as évek óta értékesítésként telkeket üdülők építéséhez.

Nagyborsosnyó demográfiai helyzete az I. Világháborúig folyamatos növekedést mutat. Innen az 1960-as évekig lassan egyenletesen csökkent. Ezután máig tartó erőteljes csökkenést tapasztalhatunk.

A eddigi legnépesebb időszakot jelzi az 1910. évben 1900 lakos.⁴⁹ Ez 1960-ra 1679 főre, majd 1990-re 912 főre apadt.⁵⁰

A cigányság helyi létszáma folyamatosan növekedett az utóbbi 70 évben. 1962-ben 113 fő lakott a cigánytelepen, akik magyarul beszéltek. Ez a korabeli lakosság 6 %-át jelentette. Nagyrészt az erdőszétnél vállalt munkát. Emellett a „Legtöbb falubelinek megvolt a cigánya, aki a ház körül segédkezett”.⁵¹ A Kádár-i integrációba illeszkedve 1965-ben a falu vezetése az MSZMP PB. határozata alapján dönt a cigánytelep felszámolásáról. Húszéves távlati tervet készítenek.

„A romák életterének ilyenfajta megszüntetése, ahogy másutt is, a többségi társadalommal való feszültség további növekedéséhez vezetett.”⁵² Állami kölcsönből egyre többen vettek üresen álló lakásokat. 1986-ban a község vezetése megállapítja: „A feszültségek okai a cigánykérdésben az előítéletek... a cigánykérdést a cigányok nélkül megoldani nem lehet. A községben lévő társadalmi munkába is be kell vonni őket.”⁵³ 1990-ben a nagyborsosnyói lakosság 16%-a cigány, az iskolában pedig minden 3. gyermek.

Nyilván sok mást is le lehetett volna írni e nagy múltú település történetéből.

Munkánk megértéséhez azonban ezeket tartottuk feltétlenül szükségesnek.

Nagyborsosnyó jelene:

A rendszerváltás következményei tetten érhetők itt is. Megszűntek, vagy összezsugorodtak az eddigi jelentős munkaadó társaságok. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliek száma felszokott. Különösen is sújtva a kevésbé iskolázott rétegeket, így a romákat is. A község kitörési lehetőségei leginkább az idegenforgalom fejlődésében rejlenek. A nagyszerű természeti adottságok, a zsákfalv

nyugalma, a csodálatos műemlékek, az emberek pozitív hozzáállása komoly potenciált rejtenek. A mezőgazdaság és az erdészet korlátozott lehetőségei is ebbe az irányba mutatnak.

A faluban jelenleg kb. 800 ember él. A roma lakosság mintegy 20%-ra tehető.

A helyben maradt alsó tagozatos iskolában pedig minden második gyerek közülük kerül ki. Demográfiai arányuk folyamatosan emelkedik.

A gazdasági lehetőségek hiányában sok fiatal elvándorol más településekre. Ez egyébként általánosan sújtja az Ipoly mentét. „A nem cigány lakosság előre-
gedése és fiataljaik elköltözése miatt a romák egyre dominánsabb kisebbséggé válnak”⁵⁴ Nagyborzsönyben és a hasonló helyzetű falvakban. Ez a tény is aláhúzza minden pozitív kezdeményezés fontosságát köztük és a többségi társadalom között. Így dolgozatuk tárgyát az itteni Interkulturális mediációét is.

A nagyborzsónyi mediáció rövid története

A nagyborzsónyi mediáció létrejöttében- kutatásaink szerint két alapvető ok játszott közre. Az egyik Nagyborzsöny riasztó közbiztonsági helyzete. A volt polgármester elmondása szerint a 2007-évben a Szobi Kistérség (ma újra Szobi Járás) 12 települése bűncselekményeinek kb. 1/3-a történt Nagyborzsönyben. Az esetek egy része roma személyekhez volt köthető. Így a település vezetői érthetően lelkesen támogatták az Interkulturális mediáció gondolatát.

A másik szál Zádori Judit közösségfejlesztőhöz vezet. Aki már 2005-óta dolgozott a helyi önkormányzattal. 2008 novemberében konzultációt szervezett a helyi véleményformálókcal (polgármester, képviselő testület, polgárőrség vezetője), a település lakóinak életminőségét negatívan befolyásoló konfliktusokról (bűncselekmények, együttélési normák sorozatos megsértése). Ebbe kapcsolódott be külső szakértőként a FORESEE. Együtt keresték hogy: „*Milyen további helyi kapacitásokat lehet-e mozgósítani, bevonni a konfliktuskezelésbe, problémamegoldásba,*”⁵⁵ Felvázolták a képet a települési szegregáció és a helyben uralkodó romákkal kapcsolatos mainstream negatív előítéletek rendszeréről és erősségéről. Kölcsönös információcsere és bizalomépítés indult el. Judit külön is jelezte a FORESEE felé: hogy falakba ütközött munkája során az előítéletek miatt.

Éppen ebben az időben volt egy OBMB (Országos Bűnmegelőzési Bizottság) pályázati kiírás bűnmegelőzési céllal ilyen projektekre.

A FORESEE ahogy erre rátalált, cselekedett. Összeállt az egymást ismerő szakmai szervezetekből egy munkaközösség a feladatra. Mivel a határidő szoros volt ezért gyors előkészítés következett a projektgazda FORESEE vezetésével.

Bár dilemmát okozott nekik a kiírás szerinti projekt rövideje. Tanakodtak, mit lehet tenni 3 hónap alatt. Érdemes-e egyáltalán belefogni

ilyen munkába ennyi időre. Mint úttörő projektnél a tapasztalatok bizonyos része is hiányzott. Végül győzött az az elv, hogy jobb, ha valami történik, mintha semmi sem történne. A település vezetői igent mondtak a programra. Így a sikeres pályázat folytán 2009. február 15.-május 15-e között lezajlott a Települési Mediációs Projekt Nagybörzsönyben⁵⁶

A vállalkozás modellprogramnak volt tekinthető, hiszen országunk kb.2900 települése közül 1700 (kb.60%) él 1000 lakos alatti népességgel. A kiindulási alap a helyileg azonosított közösségi konfliktusok ill. a helyben elérhető, vagy helybe hozható kapacitások figyelembe vétele volt. Ehhez három területről érkeztek munkatársak: mediátorok, közösségfejlesztők és szociális munkások.

A „keretfeltételek (3 hónap és 9, 5 millió forint költségvetés) egy fölöttébb intenzív programot körvonalaztak, amely ... ráépült a korábban helyben megkezdett fejlesztési folyamathoz.”⁵⁷

A projekt lebonyolítóiban munkált az a törekvés hogy előkészítsék a programot követő lépéseket is ill. végig tekintettel legyenek a fenntarthatóság szempontjaira.

A program kezdeti diagnosztikai lépéseiben a statisztikaszzerű adatgyűjtésen túl mélyinterjúkra (32 db.) és ezek alapján fókuszcsoporthoz létrehozására került sor. Az öt csoport kategóriái: „1. Roma közösség és segítők; 2. polgárőrök, (idegenforgalmi) szállásadók, 3. Tanárok, 4. Iskolás gyerekek (két csoport).”⁵⁸

Azonosították a falu életét nehezítő alapproblémákat: 1. Szegénység és munkanélküliség, 2. Törésvonalak a falu társadalmán belül. Ezen alapproblémákra a következő konfliktusok ráépülését érzékelték: 1. Bűncselekmények (megélhetési is), 2. Együttélési nehézségek (a roma- nem roma konfliktusban két „életvilág” áll szemben egymással), 3. Az iskola helyzete. Ugyancsak dektálásra kerültek az erőforrások, kapacitások és a falu jobbítását célzó számos ötlet.

Mindezek alapján a munkacsoport három célt tudott ígérni a helybelieknek:

„1. Megpróbálja megindítani a beszélgetést, a kommunikációt az emberek között

2. Az emberek között újra bizalmat próbál teremteni a jobb együttéléshez

3. Segít a község számára egy mindenki számára elfogadható jövőképet kialakítani.”⁵⁹

A szervezők a következő programokkal számoltak és valósítottak meg:

- Csoportos beszélgetések, lakossági fórumok
- Probléma- és konfliktusmegoldó beszélgetések (mediációs szolgáltatás)
- Képzések, melyeken a meghívott lakosok vesznek részt (mediátor képzés)

- Gyerekfoglalkozások az iskolában szombatonként (Csipet csapat)
- Baba-mama klub
- Szociális és munkaügyi információs szolgáltatás
- Beszélgetések meghívott előadókkal, vendégekkel

A mediációs szemléletű megközelítést a projekt minden elemén alkalmazták.

Konkrétan a mediációs képzéssel és szolgáltatással kapcsolatban, nagy vonalakban az alábbiak történtek:

Alapszintű mediációs tanfolyam a konfliktuskezelés e formájáról. Ezt a PARTNERS biztosította 3. alkalommal, összesen 24 óra időtartamban: 2009. Április 17-18-19. (péntek 14.00-18.00, szombat 9.00 -18.00, vasárnap 9.00-17.00). A tanfolyamvezető: Kukity Krisztina (PARTNERS) volt. Ezt követte egy mediációs esetmegbeszélő csoport-összejövétel. Mind a tanfolyam, mind az azt követő eset-megbeszélési alkalom hiátusa volt a romák közösségi szintű távol maradása.

A Cigány Kisebbségi Önkormányzat a kezdeti bizonytalanság (elvi támogatás) után elzárkózott a részvételtől és a segítestől. Így a projekt tkp- i mediációs részéből csak a fókuszcsoporthoz és egy eset mediálása során vettek részt cigányok. Ez alapvetően befolyásolta az Interkulturális mediáció sikerének lehetőségét. A mediációs képzést végül 14 helybeli teljesítette oklevelesként. Ez 30 kreditpontot jelentett a kérdéses embereknek, mint a szociális szférában kapott akkreditált továbbképzés.

Az esetmegbeszéléseken Hirth Zsuzsanna a helyi Német Kisebbségi Önkormányzat vezetője, nyugdíjas pedagógus és a falu főterének virágágyásait romboló 3 fiatal között került sor megbeszélésre mediátori közreműködéssel. A fiatalok közül csak egy volt roma kötődésű: félig roma származású. Ő is „*egy szociálisan integráns családból*”⁶⁰ származott. A dialógus tehát nem aposztrofálható interkulturálisnak. Az eset rendezése sikerrel végződött, a fiatalok-a retrosztatív szemlélethez igazodva- vállalták a kár helyreállítását, sőt a növények további gondozását.

Tudunk még egy iskolai verekedéshez kapcsolódó „mediációs” megbeszélésről mely szintén sikerrel zárult a kérdéses gyermekek között. Az esetet bocsánatkérés követte. Ugyancsak elkezdődött még a projekt alatt egy mediációs megbeszélés előkészítése, a falu egyik szélén lerakott szemét miatt. Ennek befejezéséről nem tudunk. Az ügyet mediátorként felkaroló házaspár azóta elköltözött a faluból.

A mediációs képzéshez szorosan kapcsolódva együttműködési és tolerancia-növelő tréning is megtartásra került. Ez utóbbit a projektben szintén részt vevő Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (továbbiakban NEKI) biztosította.

A projektet a kezdeti tervekhez képest menet közben át kellett alakítani.

Ennek oka főként az aktorok (különösen a romák) érdektelensége volt. A projekt zárásakor egy külső közvélemény-kutató bevonásával szondázták annak

eredményességét. Ez a személy nem vett részt a programban. Az 1-5 -ig. terjedő skálán 3,5- 3,75-os átlagos eredményességet mértek, amivel a FORESEE tekintettel a rövid időre, elégedett volt. A projektgazdától tudunk arról, hogy egy év elmúltával is történet bizonyos szondázása a projektnek, különösen annak utóéletére vonatkozóan. Tulajdonképpen utánkövetés nem volt, mivel ezt nem tartalmazta a kiírás. A szakemberek természetesen felajánlották további telefonos segítségüket a konkrét felmerülő problémákkal, kérdésekkel kapcsolatban.

A kiképzett mediátorokat igyekeztek akcióképes teamként felkészíteni a projekt utáni mediációs helyzetek kezelésére. Ezt részletkérdésekbe menően (pld. riadólánc a felmerülő esetekről) próbálták leszervezni. Nem tudunk azonban olyan konkrét esetekről, amelyeket mediáltak volna ezután a csoport tagjai.

A Baba-mama kör és a Csipet csapat nevű gyermekjátsház néhány hónapig még rendszeresen működött. Majd elsősorban érdektelenség miatt mindkettő fokozatosan megszűnt. Csak a projektről készített film él igazi utóéletet.

Kutatásunk ismét felelevenítette az eseményt, felszínre hozva véleményeket, emlékeket és a személyes szemléletbeli formálódás tetten érhető mozzanatait.

A projekt utóélete kutatásának néhány speciális szempontja

Ebben a részben sok tapasztalatot adunk közre a gyűjtésünk alapján. Közülük olyanokat is, melyek nem kapcsolódnak nagyon szorosan mediációs nézőpontunkhoz.

Tesszük ezt a bevezetőnkben elmondott víziónk alapján azért is, hogy: hátha elolvassa valaki illetékes, döntési helyzetben lévő, netán az Úrtól kijelölt, Nagyörzsönnyel tovább foglalkozó személy ezt az anyagot. Mert célunk, nem pusztán egy szakdolgozat írása volt. Hanem illetően a megszerzett információk és az ebből levont következtetések átadása.

A konzultációk alkalmával témavezetőnk külön is felhívta a figyelmünket, hogy: „Az elemző részben a mediációs és az Ige-i elem legyen erős”. Ez a két szempont így különleges prioritást élvez az alábbiakban

Fontosnak tartjuk saját kutatási eredményeink elsődlegességét olyan esetekben is, amikor azok nem egyeznek meg a hivatalosan publikált anyagokkal ill. pld. a film alapján leszűrhetővel. Mi talán érdekektől mentesebben tudtunk értékelni, mint akár a projekt lebonyolítójának önértékelése, akár az ő általa megbízott filmes, vagy a vele szakmai kapcsolatban lévő független végszondázást elvégző szakértő. Persze nem vonjuk kétségbe jóindulatukat, de aki készített már pld. pályázati beszámolót az ismeri ezt a problémát. Az Ige józanságra int ebben a tekintetben is: „Mert ha mi magunk ítélnénk meg önmagunkat, nem esnénk ítélet alá.” (1Kor. 11, 31)

Bizonyos helyeken a más eredményeink nemcsak „amatőr” voltunkból, de egyházi-keresztény minőségünkéből is fakadtak. Érzékeltük a bizalmat azért

is: hogy minket nem fizetnek ezért, amit csinálunk. Nem „kell” valami eredményt (pro és kontra) produkálnunk egy kérdésben.

Nem is hivatalos „Pestről lejöttek” – ként aposztrofáltattunk, akinek meg kell, hogy gondolja az ember (háromszor is) hogy mit beszél. Hiszen tudjuk, a roma kérdés érzékeny téma. A hit mezőjében oldódtak a fenntartások, ezt általánosan tapasztaltuk- hála Istennek!

Eltérések adódhatnak még az eltelt hároméves időből kifolyólag.

Sok minden változhatott ez alatt, akár egy-egy ember véleményében is.

Ez az amit sajnos nem tudunk mérni. Így itt szintén a saját adatainkra támaszkodunk.

NÉHÁNY KÜLÖNBSÉG A SZEKULÁRIS ÉS A KERESZTYÉN MEDIÁCIÓS LÁTÁS KÖZÖTT:

Az életszemléletek különbözősége:

Tipikus életszemléletbeli alapnak tekinthető a szekuláris pszichológiában és mediációban amit F.Strassner és P.Randolph hoznak a mediációról szóló könyvükben. Az élet megváltozhatatlan feltételeiként említik, hogy:- az élet bizonytalan és megjósolhatatlan- mert:

„1. *A világ bizonytalan és nem egységes*

2. *A létezés múlandó: Az emberek élete véges, kapcsolataik és cselekedeteik átmenetiek.*

3. *Mindannyiunkban megvan a képesség, bár korlátozottan, hogy valamelyest szabad akaratunkból válasszunk.*”⁶¹

Keresztényként egészen más a véleményünk a fentiekről. Pál apostol Athéni beszéde jó cáfolatát adja ezeknek (Ap.Csel.17:22-32). Emberi életünk itt a Földön, noha sok meglepetést produkál, hitünk szerint: Istentől jön (származik) és hozzá tart. Ebben a keretben éli mindenki az életét, akár tud erről, akár még nem.

Az athéni válaszreakciók is sokban hasonlítanak a mai szekuláris vélekedésekre.

A világ szerintünk szintén nem bizonytalan, véletlenszerű történések territórium. Isten teremtette (1. Móz. 1: 1) és az Ő általa meghatározott cél felé tart (ítélet). Istennek gondja is van a teremtményeire.

„*A teremtéstől kezdve a világ céljának megvalósításáig kicsit és nagyot, jelent múltat és jövődőt, mindent Isten gondviselő munkája fog át. “Őbenne vagyunk, mozgunk és élünk.” (Ap.Csel. 17: 28)*”⁶²

Az athéni beszédben Pál hangsúlyozza életünk (cselekedeteink, kapcsolataink) isteni megmérettetését az ítéletben, és a kárhozatos következmények elkerülhetőségét a megtérésben. (Ap.Csel.17:30-31). Erről e dolgozat elején már bővebben szoltunk, szívünk (döntési központunk) elkeserítő állapotával

együtt. Szabad akarati döntést is csak megtérve, az „újjászületett” állapotban tudunk hozni.

Pál apostol részletesen kifejti ezt a Rómabeliekhez írt levele 3-7. részében.

Azt gondoljuk, hogy attitűdjeink mély gyökere is a „bűn” állapotába nyúlik le.

Ezért csak felületi kezelésnek tartjuk, amikor arról beszél egy szakember, hogy a 3 napos mediációs képzés: „Az attitűdöt próbálja változtatni”

A keresztyén mediációs munkának figyelemmel kell lennie a bűn-megtérés állapotváltásának alapvető emberi szükségletére. Ez munkálhat újat, ahogyan a BARO (Baptista Roma Misszió) egyik munkatársa fogalmazta át az Igét: „Az evangélium Isten ereje, romának és nem romának egyaránt”

A keresztyén mediációról

A korábban már a mediációval kapcsolatosan elmondottak nagy része igaz a keresztyén válfajára is. Hiszen a mediációs megközelítés, a normák, etikai szabályok stb. itt ugyanúgy érvényesek. A fent ismertetett konfesszionális nézőpont szintén sok konzekvenciát von maga után. Ezekből más következtetésekre jutunk több területen. Itt most csak néhány keresztyén hangsúlyra, jellegzetességre hívnánk fel a figyelmet. Ami témánk problémájának megoldását is pozitívan befolyásolhatja.

A keresztyén mediációs megközelítés elméletében hangsúlyt helyez nem csak az Istennel való (megtérés) és a másik féllel való, hanem az önmagunkkal való megbékélésre is. A belső béke (Peace within yourself) hiánya szintén számtalan konfliktus forrása lehet. „*Ez a békesség mintegy velejárója (by-product) a megtérésnek.*”⁶³ „*Kinek szíve reád támaszkodik, megőrzöd azt teljes békében, mivel Te benned bízik*” (Ézs. 26: 3)

A keresztyén ember számára a békesség nem pusztán egy választható lehetőség az emberi viszonyokból, hanem isteni elvárás is. Aki Krisztust a szívébe fogadta annak erős, belülről fakadó igénye van az emberi kapcsolatok ilyen rendezésére. „*Az értelmes ember türelmes, dísére válik, ha megbocsátja a vétet.*” (Péld. 19: 11) A Peacemaker-c könyv által használt angol fordítás még kifejezőbb: „*It is to his glory to overlook an offense*”⁶⁴ –azaz- Dicsőségére válik, ha szemet huny egy sértés felett. Ez a szemlélet-jó esetben- igaz akár a mediátorra akár a vitában részt vevő keresztyén félre.

A keresztyén és a szekuláris mediáció közötti fő elvi különbségeket jelzi az alábbi táblázat⁶⁵ (lásd a következő oldalon).

Az USA-ban a keresztyén mediációnak évtizedekre visszanyúló külön kultúrája van. Nemcsak keresztyén mediátorok de ilyen mediációs társaságok, szövetségek is működnek. Tevékenységük országos szinten elismert, és gyakorlatilag a teljes keresztyén felekezeti paletta támogatását élvezi. Szolgáltatásaikat nemcsak hívők de nem hívők is sokan veszik igénybe. A bizalom

Különbség neve	Különbség gyakorlati jelentése
1.Három megkülönböztető jegy	Krisztus, az egyház, szándék
2.A békéltető motivációi	Kérni és tisztelni az Urat. A Krisztusban lévő hit tanújának lenni
3.Autoritás	Szentírásra épülő transzcendens morális princípiumok
4.Erő	A Szent Lélek elvégzi a lehetetlent: Megváltoztatja az emberek szívét
5.Mélység	Túlmenni a felszíni következményeken és beszélni a bűn (a gyökér) következményekről
6.Fókusz	Megkívánja a felektől, hogy ismerjék be saját hibáikat, ahelyett hogy a mások hibáira fókuszálnának
7. Konfrontáció	Lehet használni az irányító (mediatori) szándékot úgy, hogy motiváljuk a személyes változást
8. Helyreállítás	Támogatni a kibékülést a beismerés és a Krisztusban lelhető megbocsátás irányába

tovább árad az egykori ügyfelektől az ismerősök, rokonok felé. A mediációs szervezetek szigorú és jól ellenőrizhető protokollok alapján dolgoznak.

Sikeres munkájuk komoly költségmegtakarítást is jelent (pld. jogi esetekben) ügyfeleiknek. Egy általam vizsgált szervezet mediátorainak óradíja 50-120\$ között van. Ez eltörpül az ügyvédi óradíjak mellett.

Az ilyen szervezetek kérik az ügyfeleiktől az alábbi elvek szem előtt tartását a rájuk bízott eset kezelése során végig:

1. Légy tisztességes: Ezért tehát vessétek le a hazugságot, és mondjatok igazat, mindenki a felebarátjának, mivelhogy tagjai vagyunk egymásnak. (Ef. 4:25)

2. Azt tedd, ami jogos és irgalmas: „Mit kíván tőled az ÚR? Csak azt, hogy élj törvény szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Isteneddel szemben.” (Mik. 6:8)

3. Fogadd el a felelősséget tetteidért és ismerd el amit rosszul tettél: „Vedd ki előbb saját szemedből a gerendát, és akkor majd jól fogsz látni ahhoz, hogy kivehesd atyádfia szeméből a szálkát.” (Máté 7:5)

4. Vigyázz a szavaiddal: A ti beszédekben az igen legyen igen, a nem pedig nem, ami pedig túlmegy ezen, az a gonosztól van.” (Máté 5:38)

5. Törődj a mások érdekeivel: „Senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is.” (Fil. 2:4)

6. Hallgasd figyelmesen, amit mások mondanak: „Aki arra felel, amit meg sem hallgatott, azt bolondnak tartják, és megpirongatják.” (Péld. 18:13)

7. Hunyj szemet a kisebb összecsapások felett: „Az értelmes ember türelmes, dízére válik, ha megbocsátja a vétket.” (Péld. 19, 11)

8. Konstruktívan konfrontálódj másokkal: „Semmiféle bomlasztó beszéd ne jöjjön ki a szátokon, hanem csak akkor szóljatok, ha az jó a szükséges építésre, hogy áldást hozzon azokra, akik hallják.” (Ef. 4:29)

9. Légy nyitott megbocsátani és kibékülni: „Legyetek egymáshoz jószágosak, irgalmasak, bocsássatok meg egymásnak, ahogyan Isten is megbocsátott nektek a Krisztusban.” (Ef.4:32)

10. Változtass ártó viselkedéseden és magatartásodon: „Aki takargatja vétkeit, annak nem lesz jó vége, aki pedig megvallja és elhagyja, az irgalmat nyer.” (Péld.28:13)

11. Tégy annyi jóvátételt, amennyi kárt okoztál: „Ha valaki nyitva hagy egy kutat, vagy ha valaki kutat ás, és nem fedi be, és emiatt ökör vagy számár esik bele, akkor a kút tulajdonosa fizessen kártérítést. Térítse meg az állat árát a gazdájának, és a döglött állat legyen az övé”. (2.Móz.21:33-34)⁶⁶

Ezt a hosszabb részt azért idéztem, mert ezek nyilvánvalóan a gyakorlatban is bevált kritériumok. Érzékeljük, hogy ha csak rábólint is valaki ezekre az elvekre, már egy egészen más mederben folytatható az esetrendezés és a párbeszéd. Az előbbieket, azt gondolom számunkra is megfontolandó, és iránymutató pontok lehetnek esetlegesen a keresztény mediáció hazai meghonosításánál. Fűtő Róbert hazánkban munkálkodó amerikai misszionárius személye összekötő kapocs lehet az Institute for Christian Conciliation (Keresztény Békéltetés Intézete) amerikai mediációs szervezettel. Őt több mint egy évtizede ismerem.

Munkájában odaadó, elkötelezett keresztény. Mély hatást gyakorolt rám, amikor a Baptista Teológia-beli megbeszélésünkre amerikaiként, Cadillac helyett egy régi Suzuki Swifttel érkezett.

AZ INTERJÚK FELDOLGOZÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE

Az anyaggyűjtés során Nagybörzsönyben 18 mélyinterjú készült kb.16 óra időtartamban. Férfiak 6, nők 12 személlyel vettek részt ebben. Életkoruk szerint: 30-40éves: 2 fő, 40-50éves:9 fő, 50-60 éves:3 fő,60-70éves:3fő:70éven felül:1 fő. Iskolai végzettség szerint: általános iskola:3 fő, középiskola:4 fő,felsőfokú:10 fő.

Etnikai megoszlásban: 3 roma és 15 nem roma.

Ezen kívül 3 mélyinterjút készítettünk a projektben részt vevő szakmai szervezetek képviselőivel (FORESEE, PARTHNER) 3 óra 45 perc időtartamban. Valamint a BARO (Baptista Roma Misszió) 2 vezető munkatársával kb.3 óra időtartamban.

A nagybörzsönyi interjúk részletes témakatalógusa az általunk használt kérdéssorral együtt hátrébb található. Az információkat emellett bizonyos témák mentén, szűrve adjuk közzé ill. elemezzük. Amelyek kapcsolódnak dolgozatunk terjedelmen belüli tárgyházhoz.

RÉSZLETES ÉRTÉKELÉS A FŐBB TÉMACSOPORTOK SZERINT

A filmről

Először szóljunk a filmről, amely nekünk is kapcsolódási pontot jelentett a témához. A megkapó alkotás bevallottan a reklámok filozófiáját követi és ilyen elemeket használ. A FORESEE illetékese elmondta hogy ez egy „promóciós filmnek” készült az Interkulturális mediáció itthoni népszerűsítésére. Hangsúlyozta, hogy ez nem dokumentumfilm. Egyébként szervezetük 200 CD-t küldött szét egy a projektről szóló kísérléssel, ingyenesen, promóciós céllal hazai önkormányzatoknak. Egyetlen választ sem kaptak.

Úgy tűnik velünk együtt, senki sem vette észre a promóciós és a dokumentum film különbségéből eredő sajátosságokat az alkotás megtekintésekor. Többekkel az én Lap-Top-omon néztük végig az interjúk előtt. Az volt az általános vélemény hogy a film alapállításai közül több nem felel meg a valóságnak. A film szerzői ajánlójában ezt olvashatjuk: *„A konfliktusok egy településen élők életét teljesen romba dönthetik. A békétlenség, gyűlölködés odáig vezethet, hogy egy fantasztikus adottságokkal rendelkező faluban élők elvágódznak otthonukból, és közérzetük, életkörülményük napról napra romlik. Egy dolog segíthet ilyen esetben. A kommunikáció.”*⁶⁷ Ez eltúlzott, túldramatizált kép, beszélgetéseink alapján a nagybörzsönyi etnikai feszültségről. Interjúalanyaink a hasonló adottságú települések között átlagosnak találták az itteni problémák mértékét. A dramatizálás koncepciózusságára utaltak egyesek a felvett képanyag vágásával kapcsolatban.

Volt, aki 26 percet beszélt a kamera előtt, elmondva konstruktív elképzeléseit. Ebből a filmben 1 perc összefüggéseiből kiragadott rész látható, uszítósnak beállítható véleménnyel. A vágás koncepciózusságát sokan említették. Nyilván az ilyen kép jobban alátámaszthatja a mediációra való ráutaltságot. De ezzel kapcsolatban is érvényes a tisztességes véleményformálásra való igény. Amiről feljebb, a keresztény mediáció alapelveinél szóltunk.

Az előbb említett illető úgy emlékezett, hogy a csaknem félórás interjú alatt a roma riporternő kérdései meglehetősen provokatívák voltak. Erővel kellett magát nyugalomra inteni.

A filmből nem derülnek ki a projekt alapvető hiányosságai, pld. a romalakosság konstruktív részvételének már említett hiátusa.

Az alkotás végkicsengése is valótlán sokak szerint. Nevezetesen, hogy a 3 hónapos program komoly fordulatot eredményezett az interetnikus viszonyokban. Romák és nem romák egyöntetű véleménye volt, hogy közösségi szinten ma semmilyen eredménye nem érezhető az akkori mediációnak. Sőt az emberek a projektzárás idei reményeikről is szkeptikusan nyilatkoztak.

Voltak, akik az idegenforgalom szempontjából kifejezetten rossz reklámként látják ezt a mindenki számára hozzáférhető filmet. Ki vágyik majd ilyen faluba, ahol így bánnak a romákkal?

Ezekkel az észrevételekkel nem akarjuk a börzsönyi mediáció értékeit negligálni, sem a szakmai résztvevők jóhiszeműségét és elkötelezettségét megkérdőjelezni. Azért írtuk le itt ezt bővebben, mivel intézményünkben a tananyag részét képezi a film. Így fontos a háttér ezen oldalának megismerése is.

A film egyébként nemcsak ránk volt nagy hatással. Angol felirattal a FORESEE levetítette egy belgiumi szakmai konferencián. Ennek eredményeként együttműködésre léptek a Leuveni Egyetemmél. A kapcsolat közös gyümölcse lett a már egy éve futó kakucs interkulturális projekt.⁶⁸ A mediáció legkézenfoghatóbb utóélete ez a film.

A projekt munkatársai által azonosított problémákról

A romakérdés hazai érzékenysége miatt a szakmai szervezetek – úgy látjuk – tudatosan törekszenek arra, hogy egy probléma ne lehessen szimplán etnikailag aposztrofálható dokumentáltságában. Tehát szociális probléma is, zenehallgatás-hangerő probléma is stb.. Ezzel összefüggésben, a filmben azonosított törésvonalakból igazán dominánsnak csak a roma-nem roma relációt tartották interjúalanyaink.

A kezdeti- pattanásig feszült- interetnikus helyzetet, általában túlzó minősítésnek látták. A legtöbb válasz így hangzott: „Nem volt pattanásig feszült helyzet.”

A romák mediációra való alkalmassá tételéről sok szó esett a szakmai beszélgetéseken. Ezt később tárgyaljuk.

Az iskola problémái az igazgató váltással és a felső tagozat megszűnésével úgy tűnik megoldódtak. A projekt sok segítséget nyújtott az iskolának. Jó szakmai és személyes összeköttetéseiket kamatoztatni tudták. Érdekes azonban, hogy a megoldást senki nem kapcsolta, még kis részben sem a projekt lebonyolítóhoz.

Ellenséges hozzáállás nem övezte a projektet. Inkább, -ahogy a FORESEE beszámolójában is láthatjuk -sokan közömbösek maradtak a községben az akció iránt.

A nagybörzsönyi mediáció értékelése utóélete szempontjából

A FORESEE mint projektgazda tartotta a kapcsolatot a helyiekkel. Többször beszéltek telefonon a projekt tovább élő részeivel kapcsolatosan. Síki Szilvia szociális munkást is többször hívták fel mentori segítségért. A FORESEE talán további projektekben is számított együttműködésre. Ők a polgármester változásban is látják ennek elmaradását t. i. akivel ők együtt működtek, azt nem választották újra.

Itt kell szólnunk a projekt utóélete szempontjából talán legsúlyosabb problémáról. Éspedig hogy a nagybörzsönyihez hasonló, sőt általában a mediációs

projektkiírások nem tartalmazzák az utánkövetést. Kötött projektidőre szól a finanszírozás. A szakmai szervezet viszont ezt képtelen saját zsebből fizetni.

Azt gondoljuk jó néhány projekt más lehetett volna, ha utánkövetéssel együtt valósul meg. A FORESEE és a PARTHNERS saját lehetőségein belül igyekszik figyelni projektjei sorsát. A jóindulatú, segítőkész hozzáállásuk azonban ezt a problémát nem tudja áthidalni. Úgy hírlik, hogy nem is hazánkban, hanem Brüsszelben dől el ez a probléma. Az Európai Unió ugyanis így jelenteti meg pályázatait nagy számban.

A PARTNERS pld. Szolnok városával együttműködve, úgy próbálja áthidalni ezt a helyzetet, hogy másféle projekttel tér vissza időről-időre. Jó együttműködésüknek és a folyamatosságnak komoly eredményei vannak.

A romák részvételének hiányáról ill. passzivitásukról, érdektelenségükről a mediációs alkalmakon

A helyi roma önkormányzat belső hatalmi viszonyairól, ill. a projekt Zárójelentésében szereplő harcairól nem kívánunk bővebben értekezni. Mivel nem ismerjük a problémát behatóbban. Emellett nem is képezi dolgozatunk tárgyát.

Az kétségtelen- ezt többen elmondták- hogy hiányzik az a vezető réteg, netán értelmiség, amely pld. Nagykanizsán mintaértékű fejlesztést és kisebbségi törődést produkál⁶⁹ Nyilván a település méretei mások. De egy komplex programnak figyelmet kellene fordítania arra, hogy ezt az iskolázott vezető réteget kinevelje.

Ha nem keresztény hívők teszik meg ezt, majd megteszi más. A munkához komoly segítséget nyújthatnak az egyházi roma szakkollégiumok.

„Budapesten a jezsuiták, Debrecenben a reformátusok, Nyíregyházán az evangélikusok, Miskolcon a görög katolikusok”⁷⁰ működtetnek ilyen intézményeket. Igei reflexióként álljon itt a Péld.11:14: „A hol nincs vezetés, elvész a nép; a megmaradás pedig a sok tanácsos által van.”

Egyesek azonosítottak bizonyos destruktív tendenciákat a helyi roma életben. Így azt, hogy a romák kiközösítik maguk közül azokat, akik törekszenek, többre vágynak. Ez történt az egyik, a projekt kezdetén részt vevő nővel is. Nyilván egy ilyen attitűdváltozáshoz három hónapnál hosszabb idő kell.

Voltak a projektnek olyan eseményei melyek mobilizálták a romákat. Ezek arra mutatnak, hogy bizonyos programokkal lehet náluk aktivitást elérni, be lehet őket vonni. Szép számban jelentek meg cigányok a gyermekjátsszóházban, a baba-mama körben, és a pantomim előadással egybekötött projektzárón. „A koccintással, közös vendégeskedéssel, közös fotózással”⁷¹ tarkított záróaktuson többeket meglepően sokan voltak.

A helyi roma társadalom bizonyos fokú széttöredezettségből fakad a szervező képességük hiánya is. Egy cigány bál megszervezését is a német kisebbségi önkormányzat vállalta. Egyik roma interjúalanyunk is arról beszélt, hogy:

„Széthúzás van a helyi cigányság körében”.

A Gal.5:19-20-ban azt találjuk: „*A test cselekedetei azonban nyilvánvalók, mégpedig ezek: ..., ellenségeskedés, viszálykodás, féltékenység, harag, önzés, széthúzás, pártoskodás;*”

A vérközelség problémáját is többen említették a falu cigányságánál.

Amely alapvetően két nagycsaládra épül: „fele Farkas, fele Horváth”. A probléma többek szerint felelős lehet egyes gyermekek szellemi visszamaradottságáért. Tetézi a helyzetet, hogy sokaknak a gyermekek után kapott állami pénzek jelentik a megélhetés legfontosabb pillérét. Így számos gyerek: „teljes létbizonytalanságban jön a világra”.

A mediációra alkalmassá tétel problémája

A projekt szakemberei és több helyi lakos is észlelte a mediációhoz szükséges alkalmasság problémáját. Szakember véleménye volt: „hogyan nem ez az első szint, amivel mi odamentünk.” Az alkalmassá tétel szociális munkával, közösségfejlesztéssel esetleg kommunikációs szakember bevonásával egy hosszabb folyamat. „*Az érdekalapú tárgyalások létrejöttének nélkülözhetetlen feltétele, hogy a felek rendelkezzenek a tárgyalás lefolytatásához szükséges képességekkel és készségekkel.*”⁷² Fontos hogy megfelelő érdekartikuláció alakuljon ki a kisebbségi társadalmon belül is.

Ezzel kapcsolatban felmerül az autoritás kérdése. „*Kik, hányan és milyen módszerekkel képviseljék, képviseljék*”⁷³ egy mediációs eljárásban a roma közösséget. Ez a projekt tapasztalatai alapján szintén hosszabb folyamatbeli kiválasztódást igényel. A cigány közösség helyzete 2009. óta nem javult, sőt már Kisebbségi Önkormányzat sincs.

A transzformatív mediáció itt segíthet a kapcsolatok javításán és az indulatok csökkentésén. Itt nem a megegyezés, mint inkább a kapcsolat javítása a hangsúlyos. „*A hosszan elnyúló etnikai konfliktusok esetében... mindegyik etnikai csoport előadhatja sérelmeit, hogy mire van szüksége a megbékéléshez, mi kell biztonsága, etnikai identitása, emberi méltósága fenntartásához*”⁷⁴

A nagy hatalmi különbségek kiegyensúlyozásának szüksége is megjelenik az ilyen felek közötti processzusban.

Ha emiatt válik érdektelenné az egyik fél, és a „*kultúrájában sem szerepel az, hogy a jó híre érdekében ne hagyjon elintézetlen ügyeket, akkor nincs remény a mediációra*”⁷⁵

Képzeli el mindezt egy komplex keresztény projekt keretében, amely hosszabb ideig működhet helyben. Hisszük, ez az egyik legjobb válasz lehet a problémákra. Jézus, a mi Urunk azért jött, hogy: „*Világítsa azokat, akik sötétségben és a halál árnyékában lakoznak, hogy ráigazítsa lábunkat a békesség útjára.*” (Luk.1:79)

A romák néhány kulturális sajátosságáról

Szegregáció kontra integráció

Érdekes vélemény kettősséget láttam tanulmányaim során a roma integráció- kontra- külön kultúrában élés kérdésében. Konkrétan a gyülekezetekkel kapcsolatban merült föl, de tágabb, átfogóbb értelemben. Legyen-e külön roma gyülekezet vagy a többségi gyülekezet mindenképpen törekedjen arra, hogy integrálja a romákat sorai közzé. Az egyik vélemény szerint a szegregáció szeretetünk hiányát jelzi. A másik (a BARO is ezt képviseli) úgy látja szükség van a külön roma gyülekezetekre. Maguk a romák, az eltérő sajátosságok, és-hát-a hívők olykor csekély toleranciája mind azt igénylik, hogy külön legyenek. Szemléletes eset Tuzséron a párhuzamosan működő roma és magyar baptista gyülekezet. Így vall erről egy roma hívő: *„Amikor mentünk a magyar közösségbe, voltak olyan magyar testvérek, akik azt mondták, van lent nekünk közösség, akkor maradjunk mi ott, ne menjünk fel... A következő évben volt, hogy a baptisták és a reformátusok összejöttek az imahétre. Dániel (a lelkész) lejött hozzánk és közölte, hogy a vezetőség és a gyülekezet úgy döntött, lehetőleg mi ezen a héten ne vegyünk részt, mert nagyon sokat várnak a reformátusok közül is, meg ők is sokan vannak és nem lesz hely.”*⁷⁶

A külön élés vonatkozik a telepekre is. E nézet szerint jobb, ha tömbben, külön élnek és zavartalanul élhetik így sajátos kultúrájukat.

Ez nem szeretetlenségből fakad. A BARO munkatársai elmondták, hogy tapasztalatuk szerint a romáknak sem könnyű elhordozni a más kultúrájú embereket.

Nem csak a többségi társadalomra igaz ez. Ismerjük a keresztény reménységet ez ügyben: *„Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.* (Gal. 3:28). Ez nem csak elmélet, hiszen pozitív példák is akadnak bőven. Györfi Mihály evangélikus lelkész, így vall erről: *„40-50 ember azért imádkozik, hogy a cigányok közül térjen meg valaki. Az Isten szólítson meg valakit, és amikor megjelenik az első cigány ember és belép ebbe a templomba, eljön 13 kilométerről, akkor 40-50 ember imádság meghallgatásnak veszi. Nem azt mondja, büdös cigány mit keres itt a mi templomunkba, menjen ki, hanem azt mondja, köszönöm Uram hogy meghallgattad az imádságomat.”*⁷⁷ Én több mint egy évtizede ismerem Györfi Mihályt. Tudom, ha nem így lenne, nem mondana ilyet.

Nem biztos tehát hogy egy eltorzult integrációs szemléletet kell erőltetnie egy keresztény projektnek. Amit valahol a világban egy íróasztal mögött álmodtak meg olyanok, akik bár tetszetős elveket vallanak, de a gyakorlati együttéléstől kevés fogalmuk van.

Azért írunk itt a szemléletbeli megközelítésekről bővebben, mivel ezek a nézőpontok alapvetően meghatározzák a roma közösség felé fordulás, a velük

és köztük folyó munka jellegét. Ezen belül egy interkulturális projekt ill. a mediációs tevékenység irányát is.

Más habitus

A mediáció kommunikációs oldalához hozzá tartozik a más habitusból eredő sajátosságok figyelembe vétele. Itt sem szerencsés a túlzottan „integratív” szabályrendszer erőltetése. Amely lehet, hogy éppen e háttér mélyebb ismeretének a hiányából fakad. E témáról óriási irodalom áll rendelkezésre. Itt csak az interjúink ill. a projekt szakemberei által azonosított néhány tényre fókuszálunk, amely mediációs szempontból lényeges:

– **Gyors ígéret amelyet „nem kell mindig készpénznek vennünk”.** A romák sokszor lobbanyakonyabbak, hamarabb fellelkesülnek egy ügyért, mint a magyar emberek. Könnyen ígérenk e gondolkodás mentén. De nem olyan állhatatosak a fogadásuk megtartásában ill. a kitartásban. A BARO munkatársai külön felhívták erre a szempontra a figyelmet. Komoly csalódások érhetik a keresztény munkatársat, ha ezzel nem számol.

– **A jelenben élés kultúrája.** A szakemberek másutt is találkoztak ezzel. Egy megállapodást „mennyire veszünk komolyan a hétköznapi életben, és milyen jelentősége van annak, hogy miben állapodunk meg.” Nehéz ebben építkezni. Olykor a „pillanatnyi dolgok viszik a történetet”

– **Ottmaradni egy alkalom sorozaton végig nehéz:** A kevésbé iskolázott emberekben elindul egyfajta feszültség növekedés ilyenkor. A mediációs tréningen pld. van egy nyelvezet- amelyet bár hogy is egyszerűsítenek- számukra megterhelő.

Évek óta nem ült pld. iskolapadban az illető. Nincs benne rutinja, hogy egy ilyen szituációban hogy kell benne maradni. Emellett még vannak írásos instrukciók amelyeket fel kell dolgozni, vagy azok alapján kell cselekedni. Ez is idézhet elő „le-morzsolódást”. Herbai István a PARTNERS egyik vezetője szerint: A mediációs tanfolyamon való részvételhez „a megfelelő iskolai végzettség ajánlott minimálisan az érettségi.”⁷⁸

– **Nehéz a kötött idejű tevékenységek megszokása:** Többen mondták, hogy nem ilyen munkát kellene számukra biztosítani. Az egyik helyi vezető próbált segíteni Nagybörzsönyben a romáknak munkát találni. Az esztergomi Suzuki gyárba vitte őket felvételre. Sajnos egyikük sem tudta megszokni a szigorú „től-ig” munkaidőt.

Ezért lenne jó-a görögszállási evangélikus⁷⁹ -gyakorlathoz hasonlóan-pld. a szociális földprogramot integrálni egy komplex keresztény projektbe.

– **Reménytelenség:** Nehéz korunkban a romák közül sokan reménytelennek, kilátástalannak látják az életet. Ez visszafogja őket akár a közös megoldások keresésében is. A szakemberek is megnevezték mint tényezőt, ami miatt nehéz bevonni őket. Emlékeztet ez minket saját egykori állapotunkra, amelyről Pál ír:

„Ti abban az időben Krisztus nélkül éltetek...reménység nélkül és Isten nélkül éltetek a világban.” (Ef.2:12-13)

Hisszük, hogy Isten céljaként Nagybörzsönyben is érvényes: „*Maga pedig a mi Urunk Jézus Krisztus, és az Isten a mi Atyánk, a ki szeretett minket és kegyelméből örök vigasztalással és jó reménységgel ajándékozott meg,* („2Tessz2:16)”

Aki megtér így ajándékoztat meg. Dr. F. W. Baedeker- ről a Biblia osztó misszionáriusról jegyezték föl egy oroszországi útja során, amikor Szahalin szigetén járt. A cári Oroszország a köd és jég eme földjét, börtönszigetnek használta. „*Miért jött hozzánk? Ez egy teljesen reménytelen hely!- szólította meg egy rab. Ha ez igaz- felelte ő -akkor bocsássatok meg, hogy nem ide jöttem legelőször. Isten megmentő üzenete számára ez a hely a legalkalmasabb, ahol már nincs remény*”⁸⁰. Ez is aláhúzza egy komplex projekt szükségét.

Vélemények a projekt hasznáról

A projekt hasznáról megoszlanak a vélemények a helyiek között. Méghozzá élesen elkülönül a mediációs képzésen résztvevőké a többiekétől. Abban egyetértés van, hogy a projekt a falu életében nem hozott változást és így nem volt eredményes. Hasonlóan nyilatkoztak romák és nem romák. A vélemények a „minimális célt sem érte el” -kategóriától, az „egy követ talán lerakott, de többet kellene” értékelések között szóródnak. Kutatásunk szerint is találó az egyik résztvevő megjegyzése: „A mediáció a falu életében elmúlt, mint egy őrláng, amit lecsavarnak.”

A képzésen részt vevők mindegyike viszont a saját élete számára hasznosnak minősítette a képzést. Úgy nyilatkoztak, hogy a tanult kommunikációs elemeket és gyakorlati tudást használják a hétköznapiakban. A mediációs szemlélet egyértelműen megérintette őket. Azt pozitívként fogadták el. Bár volt olyan értelmiségi „tanfolyamos” aki úgy vélte: „A mediációt akkor használjuk, ha nem vagyunk őszinték.”

Itt az utóélet kapcsán hasznos lett volna értékelnünk a FORESEE jelentésben említett : hátrahagyott helyi konfliktusrendezési tervet.⁸¹ Ennek azonban bárhogy kerestük, nem sikerült a nyomára akadnunk.

A FORESEE mint projektgazda eredményesnek ítélte a projektet az adott keretek között, annak zárásakor: „*A kísérleti modell program eredményeként megte- remtődtek a konstruktív kommunikáció és a hatékony konfliktuskezelés helyi lehetőségei.*”⁸²

A projekt szolgáltatóinak véleményei:

A szolgáltatók konklúziói, különösen az azóta gyűjtött tapasztalataik fényében:

– **Az idő faktor:** Az összes érintett szerint a 3 hónapnyi idő nagyon rövid azoknak a céloknak az elérésére, amit a mediációtól vártak. A FORESEE eddigi gyakorlata alapján a legalább 1 évnyi lokális munkát javasolja. A PARTNERS szerint az optimális idő 3 évnyi tevékenység egy helyen. A US-AID általában

5-7 évet tart jónak. Nyilván az idők nem a szolgáltatók jóindulatán, hanem a pályázati kiírásokon múlnak.

– **A mediátor bekondicionáltsága:** Ebben a bizalom kialakulása döntő fontosságú a mediátor és a vitás felek között. Ezt a szakma szerint: „A legprofitibb projekt sem biztosíthatja”. Idő, bizalomkeltő-hiteles magatartás, „a helyi körülmények, viszonyok”⁸³ ismerete stb.. Mind lényeges faktorai a bizalom kialakulásának.

A projekt két említett szervezete problémának látta ilyen szempontból a 3 hónap alatti 6-7 leutazást. A PARTNERS trénere pedig csak a 3 napban tudott ott jelen lenni. „*Ha 3 hónapig egy konténerben leköltöztünk volna és végig ott lettünk volna, talán másként alakul.*”- mondta egyikük. Jómagam több mint 10 évet szolgáltam lelkészként, budapesti születésű-neveltetésűként kis falvakban, távol a fővárostól.

Én is úgy látom: a bizalomhoz idő és állandó helyi jelenlét szükséges. Legalább is, ha a bizalmat mélyebb értelemben értjük. Lelkileg munkálkodni csak ezen a szinten lehet. Ekkor van esély arra, hogy bizalommal forduljanak hozzánk emberek vitás dolgaikkal. Nyilván ha imádkozva és Isten vezetése, a Szentlélek támogató munkája alatt tevékenykedik valaki lokálisan, az hozhat igazi megoldást-nézetünk szerint.

Egy lelkészt megkérdeztek mért nem vett részt a mediáción? „Mert az Isten nélküli dolgokon nincs áldás”- válaszolta. Ez mind egy hosszabb távú, komplex projekt mellett szól.

– **Azokkal tudok együtt dolgozni, akik azt mondják: „Segítsetek”.**

Kétségtelen egy ilyen projekt nem pusztán pénzkérdés. Kell egy bizonyos szintű fogadó, elváró, segítő készség lokálisan. Ez igaz a keresztyén projektekre is.

Ha kétségtelennek látják a helyiek akkor nagyon nehéz munkálkodni.

A hívó ember viszont Isten kezdeményezéseire is kell, hogy figyeljen a tevékenységében. Isten kezdeményezhet egy munkát olyan helyen is, ahol ezt nem tudják jól artikulálni. Vezethet embereket olyan településekre dolgozni, ahová- emberileg nézve- magunktól nem mennének. Jó példa erre a Bibliában Jónás próféta esete.

– **Ha nincs közösség érzet, nehéz a „keresd a közös érdeket” interpretálni:**

A közösség érzet fogalma válságban van korunkban. Hazánk társadalma különösen is individualizált. Egy az emberek közötti együttműködési készséget vizsgáló kutatásban 62 ország közül a 61. helyen végzett. Ez az állapot egyik települést mélyebben, másikat kevésbé érinti. A szociálisan hátrányos helyzetű térségek-mint Nagyörzsöny vidéke- veszélyeztetettebbek. A Szentlélek közösségformáló ereje tud teremteni közösséget olyan helyeken is, ahol ez másként nem lehetséges. Jó példa erre a Pünkösdkor létrejövő első, jeruzsálemi gyülekezet, amely etnikailag sokféle nációból állt. (Ap.Csel.2.)

– Kezdetektől fogva mindig olyat kell lépni, ami a fenntarthatóságra irányul:

E tudatos odafigyelés a keresztény munkában sem árt. Ahelyett hogy egy munkás / szolgáló magához kötné az embereket, igyekezzen Istenhez „kötni” őket. Hiszen bárkit, bármikor kivehet egy munkából az Úr. Gyülekezetek életében is sok ilyen riasztó példát láthatunk pld. egy- egy lelkeszállás után.

– Szociális munkás attitűd: Az ilyen munkához szükséges. Még annyit tehetnénk hozzá keresztény szempontból, hogy „szolgáló” lelkület. Ehhez pedig rendszerint el kell néhány évet keresztényként tölteni, hogy ez fixálódjon az emberben. Amikor már nem olyan, hogy neki kell, hogy szolgáljanak- általában- a többiek, hanem ő tud szolgálni egy viszonylag állandó szinten, mások felé. A BARO munkatársai mondták el, hogy itt leledzik a roma vezetők egyik fő bukásának forrása. „*A roma ember ha vezető pozícióba kerül, gyakran elbízta magát, és elkezd lenézni a társait akik közül érkezett.*” Ettől sajnos újjászületett keresztények sem mentesek közülük.

Jézus intése mindannyiunknak szól: „*Aki legnagyobb köztetek, olyan legyen, mint a ki legkisebb; és a ki fő, mint a ki szolgál.*” (Luk. 22:26)

– Támogatói csoport kialakítása: A szakmai szervezetek tudatosan törekszenek az adott helyen minél szélesebb támogató csoportot kialakítani projektjükhez.

Ebbe beletartoznak a helyi döntéshozók, „*intézményvezetők, önkormányzati képviselők, szülői közösségek, szociális intézmények, rendőrség, polgárőrség civil szervezetek stb.*”⁸⁴ Előnyös, ha nem a hátuk mögött, tudtuk nélkül történnek a dolgok. Hiszen tudjuk, hogy az információ hiány pld. egyik forrása a pletykának (akár a projektről is). Néha keresztény munkások elzárkóznak az ilyen kapcsolatfelvételtől. Pedig ez nem jelenti azt, hogy ilyenkor fel kell adnunk a hitünket és „egybe kell olvadnunk- lelki értelemben” az esetleg nem hívő másik féllel. Én azt tapasztaltam a saját munkám során, hogy az ilyen kapcsolatok újabb kapukat nyithatnak meg, és növelhetik a beágyazottságunkat.

– A mediáció a helyi projektbe helyi programokat igyekezzen beépíteni:

Nagybörzsönyben is jó kezdeményezésnek bizonyult a baba-mama kör és a gyermekjátszóház. Gyöngyöspatán a jelenleg futó projektjében a PARTNERS női klubot működtet. Az ilyen kezdeményezések elmélyíthetik a munkát és szélesíthetik annak tömegbázisát.

– Helyi kutatók bevonása: Nem tragédia, ha egy projektgazda nem mindenre maga akar rájönni. Hanem konzultál a lokálisan érintett szakemberekkel munkáját illetőleg. Ezt a FORESEE tudatosan alkalmazza mostani, már említett kakucsi projektjénél is.

Az ige megerősít minket ebben: „Segítséget jelent a sok tanácsadó. (Péld. 20:18/b)

– **10 fős stábbal mentünk, nem akartunk mindent magunk csinálni:**

Igen érdekes a szakmai szervezetek munkamegosztása. Ismerik egymást. Forgó rendszerben dolgoznak projektjeiken. Tehát aki projektvezető (projektgazda)-itt a FORESEE-, az a lőrinci párhuzamos projektben pld. mediációs szolgáltató. Sőt a munkatársak is ilyen forgó rendszerben rendelődnek alá egymásnak. Ez egy kitűnő demokratikus gyakorlat. Messze van a sajnos egyes keresztény vezetőkre, lelkészekre jellemző magatartástól. Melyben az illető „Semmit sem hajlandó kiengedni a maga kezéből”.

– **Figyelni, hogyan kommunikáljuk a projektet.** Nem csak előtte és utána, hanem közben is. Ez szintén elejét veheti bizonyos kellemetlenségeknek. A Biblia szavaival: „*Többet ér a jó hírnév a nagy gazdagságnál, (Péld.22:1)*”

Érdekes, hogy a FORESEE a projekt közbeni filmkészítést a helyieknél, inkább gátló tényezőnek aposztrofálta, mintsem a kamera nyújtotta fókuszba kerülés lehetőségeként. Ahogyan mi a mediációs előadáson elemeztük ezt.

– **20-80-as szabály a kis településeken:** Az emberek 20%-a végzi a (közösségi) munka 80%-át. A projekt résztvevői is nagyon leterheltek voltak. Több programon a párhuzamosságok miatt nem tudtak egyesek részt venni. Ha idő és lehetőség van rá, hogy ne kelljen ennyire tömöríteni a projektelemeket, akkor ez is segítség lehet.

– **Komplexebb programok:** Számomra öröm volt hallani hogy a szakmai szervezetek résztvevők, lelkészek, a BARO munkatársai mind a komplex projektek értelméről beszéltek. Ez teljesen egybevágott az én, a dolgozat elején kifejtett víziómmal.

Ezekben a mediáció csak mint egyik elem jelenik meg. Így vesz részt a kakucsi programban a FORESEE. Vett részt Csengerben egy komplex közösségfejlesztési projektben a PARTNERS. Ilyen a GSK multinacionális gyógyszerkonzernnel folytatott egészségügyi projektjük is Szabolcs-Szatmár–Bereg Megye három településén: Nyírbátorban, Nagyecsedén és Kántorjánosiban. Erre azt mondhatjuk keresztény döntéshozóinknak: „*Mindent vizsgáljatok meg és a jót tartsátok meg*”(1.Tessz.5:21)

A szolgáltatók a spiritualitásról

Az egyházakkal való partneri kapcsolatról mind a két szolgáltató munkatársai pozitívan nyilatkoztak. A jelenlegi Fidesz érában az a várakozásuk, hogy az egyházak szerepe nőni fog a projektek terén is. A PARTNERS a görög katolikusokkal és a Pax Romanával működött már együtt. A FORESEE pedig evangélikusokkal -ahogy már írtuk- a börtönmediációban. Az egyházakkal egyébként mindig is keresték az együttműködést a helyi társadalomfejlesztésben⁸⁵. Tudjuk Nagyberzsönyben sem rajtuk múltott az egyházak részvétele.

Szeretném itt néhány megnyilatkozásukat idézni e témában:- A hit pozitív példa. –Elképesztően fontos lenne, hogy az egyházak alapértékeiket bevigyék az ilyen projektekbe.- A keresztény meggyőződéssel egybevág, hogy el tudjuk

fogadni egymást.- A kereszténység alapértékeiből semmi nem megy ellene a mediációs alapértékeknek, mint :elfogadás, megértés, szeretet.- Mi vágyunk az egyházi kapcsolatokra- A konfliktuskezelésben helye van a spirituális megközelítésnek.

Ezeket az idézeteket szándékosan nem kommentálok. Érezhető, hogy itt nem egy egyházellenes megközelítésről van szó. Mi örömmel tapasztaltuk ezt a hozzáállását a szakmai szervezeteknek. A keresztény hittel kapcsolatos témák részletesen majd a párom dolgozatában kerülnek elemzésre.

Egy estelegesen újonnan induló projektről

A PARTNERS felajánlotta a folytatást a képzés résztvevőinek egy magasabb szintű mediációs oktatáson. Ez azonban már költségtérítéses lett volna ezért nem éltek vele a helyiek. Nem is helyben tudták volna ezt biztosítani. El kellett volna járni máshová.

A FORESEE is számolt azzal, hogy esetleg lesz folytatása Nagyörzsönyben a projektnek, de „Nem érkezett újabb invit”- ahogyan fogalmazta egyikük.

A mediációs képzésben részt vevők mindegyike úgy nyilatkozott, hogy szívesen elmenne egy újabb projekt alkalmaira. Jó és szép emlékek maradtak bennük általában a programokról.

A roma-nem roma együttélés jövőbeli megoldásai az interjúalanyok szerint

– **Munkahelyteremtés:** Romák és nem romák ezt tartják a legfontosabb problémaforrásnak. A munkahelyek tartós hiányában felnőtt egy olyan roma nemzedék, aki már a szüleit sem látta dolgozni. Amikor a gyerekekkel arról beszélgettek az iskolában, hogy honnan szerezzük a pénz, egy kicsi mondta: „a segély a hivatalból”. A romáknál még nagyobb probléma mint a többségi társadalomban, hogy nem tudják a fiatalabb nemzedékeket az előző generációk támogatni, mert nekik sincsenek megtakarított forrásaik. Ezen kívül a pszichológia szerint is fontos bizonyos rendszerességek megélése az életben. Valaki felvetette, hogy tanítani kellene a gazdálkodást nekik. Erre jó példa a görög-szállási evangélikus komplex munka: fóliasátor és szociális földprogram eleme.

– **Továbbtanulás:** Lehetőséget biztosítani a roma fiataloknak a továbbtanulásra, hogy ki tudjanak emelkedni a mélyszegénységből. Ezt segíteni lehetne korrepetálással, bizonyos szempontból mentorállással, a lehetőségek megismertetésével.

Görög-szállás a nyíregyházi roma szakkollégiumba küld diákokat. Egy komplex program ezt átfoghatná, esetleges iskolai mediációval is.

– **A média szerepe:** Voltak, akik negatívan beszéltek az országos médiák szerepéről a roma-nem roma viszony hiszterizálásában. Itt felvethető lenne egy

helyi újság vagy akár rádióállomás indítása. Ebben szerepelhetnének roma és nem roma témák egyaránt. Mediációs szerepet és jelleget ölthetne ez az intézmény. Egy kis teljesítményű lokális adóberendezés nem igényel nagy befektetést. Ilyen több magyar faluban működik pld. Kübekháza, a keresztény vezetésű „mintafaluban”.

– **A megértés:** „Csak az egymás megértése fogja a cigány kérdést megoldani Magyarországon. A feszültség az anyagi szociális helyzet romlásával pedig kiszámíthatóan nőni fog a jövőben”. – mondta a BARO egyik munkatársa.

Sok türelemmel érhetőek el eredmények- mondják a helyiek.

KONKLÚZIÓK AVAGY KERESZTYÉN LEHETŐSÉGEK A FENTIEK FÉNYÉBEN

1. Keresztény mediátorok képzése: Az Interkulturális mediációban több európai állam alkalmaz főállásban roma mediátorokat. Romániában több száz személy dolgozik ezen a területen. Az európai helyzetképet jól ismerő PARTNERS vezetők szerint: ebbe a trendbe Magyarországnak is be kell kapcsolódnia nemso-kára. Nem mindegy, hogy akkor például lesznek-e keresztény mediátorok a start-vonalnál vagy sem. Az általunk megkérdezett szakemberek egyike sem ismert ilyet. Ez akár az egyházi képzést is felvetheti. Hiszen mediatori képzettséggel rendelkező egyénből egyre többre lesz szükség. Ebből a műhelyből aztán akár itthon is kinőhet, egy amerikaihoz hasonló: Keresztény Békéltető Intézet.

2. Komplex programok keresztény szervezése: A projektanulságokat is felhasználva lehetne szervezni helyi szinten akár a helyi, vagy közeli gyüle-kezetek (baptista) háttértámogatásával komplex programokat. Ezek kiaknáz-hatnák azokat a lehetőségeket, amelyeket az Európai Unió-s pályázatok nyújtanak. Keretükben szociális munkával, közösségfejlesztéssel, egészségügyi mediációval- mentorálással, sok mindent meg lehetne valósítani el egészen akár a szociális földprogramban vagy állattartó programban részvételig. Nyil-ván mindenütt a helyi sajátosságokat és lehetőségeket meg kell vizsgálni. Min-dezekkel párhuzamosan működhetne az egész, mint a misszió letéteményeseként.

Az egyházak bekapcsolódhatnak a Nyugat Európában évtizedek óta si-kerrel futó: „Adj egy évet a szociális munkának” programba. Így odaadó, al-kalmas esetleg éppen munka nélkül levő tagjaik, kiképzett szociális munkásaik, földműves gazdáik integrálódhatnak ilyenformán egy komplex missziós pro-jektbe. Ennek viszonylag szerény költségvonzata volna. Nagybörzsönyben az is elhangzott nem egy embertől, hogy a lakhatást meg is lehetne oldani községi szinten.

Fontosnak látom, hogy ne 1-2 embert menjen pld. Nagybörzsönybe, hanem egy team. Pál apostol sem járt sehol egyedül. Én végigcsináltam- Isten

kegyelméből- egy községi ébredést lelkészként. Addig, amíg nem születtek újjá néhányan, nem volt imaközösség stb.. ólomnehéz munka volt. Amikor már volt egy team onnan „meglódult a szekér”.

Egy község lakossága nem azonos a csendeshetek válogatott résztvevőivel. „Itt jeget kell törni akár éveken át”, komoly ellenerőkkel küzdeni, mint Pál apostolék. Ez szerintem csak team munkában megy hatékonyan.

Nagy történelmi egyházaink missziója azért sem hatékony, mert nem veszik figyelembe ezt a biblikus tényt. Nyilván az ilyen teameket lehetne előtte tréningezni, összeszoktatni, kipróbálni a közös működést.

3. Missziós team exportja: Természetesen a fentebbiek csak az Úrban és általa lehetségesek. Ezért fontos, hogy a projektek résztvevői újjászületett, Istennel járó keresztények legyenek. Nagybörzsönyben nem találkoztunk ilyen emberrel, de olyannal sem aki hallott ilyenről. Ez tehát szűz terület, a misszió szempontjából. Ide exportálni kellene egy teamet. A BARO is esetleg elkezdhetne valami munkát a községben. Akár valami szabadtéri programmal, megtért roma zenészekkel stb...

Én ezt tolmácsoltam azoknak, akikkel beszéltem.

A projektek missziós tevékenysége magával vonhatná idővel saját helyi romagyülekezetek létrejöttét is.

4. Központi projektámogatás: Az EU-s és sok hazai pályázat is bonyolult; és szerteágazó. Néha olyan feltételeket támaszt, aminek kis egyedi szereplők nem nagyon tudnak eleget tenni. Ezért akár a pályázatírásban és pályázatfigyelésben, de más módon is fontos a központi segítség. Ezt egy erős országos szervezet mint pld. a Baptista Szeretetszolgálat vehetné pártfogásába ill. vállalhatná fel.

Itt már részben működnek olyan potenciálok (jogász, egészségügyi szakember, szociális szakember stb..) amelyekre szükség van.

5. Tanulmányozni a jelenleg futó projekteket: Az előbbieik sikerességéhez elengedhetetlen a hazai és a térségünkben folyó keresztény roma projektek rendszeres tanulmányozása. Ebből fakadhatnak új témák, korrekciók tapasztalatok felhasználása stb... Erre fel lehetne állítani akár egy kutatócsoportot is.

Sokféle olyan kutatás fut, amelynek semmi köze a való élethez. Ez az élet-szerű és hosszú ideig időszerűnek tűnő téma-mint a komplex roma projektek kérdése-kár lenne, ha nagyobb számú keresztény résztvevő nélkül zajlana. Érdemes lenne a már többször említett görögországi evangélikus program mellett pld. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat tarnabodi tapasztalatait értékelni. Lehet, hogy ez egy nagyon nagy ívű elképzelés.

Figyelemre méltó a Magyar Evangéliumi Pünkösdisták Közösség által létrehozott kutatóbázis:

A Cigány Módszertani és Kutató Központ. Egyik vezetőjének: Gyetvai Gellértnek komoly, a gyakorlatban is funkcionáló elképzelése van a romák szo-

ciális foglalkoztatásáról. Az ú.n. KLASZTER modell⁸⁶ ismertetésére itt nem térhetek ki bővebben. Úgy tűnik a kis felekezetnél felismerték az „idők szavát”. Mellékletben közöljük a Protestáns Cigánymissziós Referensek Szakkollégiumának állásfoglalását: „Az integrációs források hatékony felhasználásáról”. Ez szintén a komplex projektek irányába mutat és egymás tapasztalatainak a közös felhasználását célozza.

A monitorozásnál lényeges lenne a világi mediációs szakma komplex roma projektjeinek megfigyelése is. Hiszen itt is gyűjthetők hasznos tapasztalatok.

6. Gyerekek közötti munka a projektben: Nagybörzsönyben szinte mindenki arról beszélt, hogy a roma gyerekekkel kellene különösen foglalkozni. Több interjúalanyunk is foglalkozik cigánygyerekekkel alkalmanként. De igényelné a község „profi”, tartósan helyben élő személy (ek) segítségét. Ezt így látják az oktatási intézmények is.

A BARO is küzd azzal, hogy a roma gyülekezetek tagjai nem hozzák el gyermekeiket az istentiszteleti alkalmakra. Mivel a gyermekek izgágák, nem nagyon tudnak 40-50 percet végigülni. A szülők nem akarnak pironkodni emiatt, ezért otthon hagyják őket. A mediációs projektben lévő baba-mama kör, gyermekjátsszínház jó közelítés lehet a kisebbeknek az evangélium felé. Egy missziós szemléletű és lelkületű projekt ezt a célt bizonyosan szem előtt tartaná.

A fenti következtetéseket az íratta velünk, hogy kutatásaink során az egyház és a kereszténység iránt komoly bizalom nyilvánult meg. Az intézményes struktúrákban csalódott, olykor kiábrándult emberek is érzik valahol az isteni többletet ebben a lehetőségben. A felekezetek olykor méltatlan tevékenysége ellenére is igaz: „A teremtet világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését.” (Róm. 8:19)

EPILOGUS: A GYILKOSSÁG

Alig egy hónappal a mediációs projekt lezárása után Nagybörzsöny egy borzalmas hírrel került a sajtó érdeklődésének fókuszába. „*Június 8-án gyilkosság áldozata lett egy középkorú férfi Nagybörzsönyben. Az elkövető egy veszekedést követően az esti órákban végzett áldozatával, majd számos nyomot hátrahagyva – elmenekült. A kiérkező váci rendőrök és nyomozók összehangolt munkájának köszönhetően a 30 éves nagybörzsönyi lakost 17 órával a büntett elkövetése után sikerült elfogni, később F. Richárd részletes beismerő vallomást is tett a kapitányságon. Kiderült, régebb óta ismerték egymást az 54 éves erdősszel, többször italoztak is együtt az áldozat házában. A gyilkosságra azután került sor, hogy a középkorú férfi nem akart odaadni egy cserépedényt a vendégnek. Az áldozatot saját lakásán ölték meg, brutális kegyetlenséggel, holttestére lánya talált rá, aki az esetet követően sokkos állapotba került.*”⁸⁷

Amint kiderült roma elkövetőről van szó. A FORESEE-nál a hír hallatán válságtanácskozást tartottak. 3 órán át elemezték a megdöbbszent szakemberek, hogy mit kellett volna esetleg másként csinálniuk. Felmerült a kérdés: Most mit csináljunk?

Voltak akik hangot adtak annak, hogy: Jó lett volna ha helyben tudtak volna maradni mostanáig.

Mit mondhatunk erre? Reménységünket Mária szavaival: „Uram, ha itt voltál volna, nem halt volna meg”. (Ján.11:32). Ha Jézus ott élhetett volna az elkövető szívében, bizonyosan másként cselekszik.

Hadd húzzuk ezzel végül alá ezt az egész dolgot. Így ajánlva figyelmébe mindenkinek, Jézus tanítványaihoz intézett szavaival: Nekünk – amíg nappal van – annak a cselekedeteit kell végeznünk, aki elküldött engem. „ *Mert eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhat.* ”(Ján.9:4)

KÉRDÉSSOR A MÉLYINTERJÚKHOZ

Az alábbi kérdéssoron haladtunk végig az interjúalanyokkal. Természetesen a beszélgetés fonálához és az interjúalanyok helyzetéhez is tartva magunkat, értelemszerűen alkalmaztuk őket.

1. Életkor, Nem, Legmagasabb iskolai végzettség,
2. Mit tud a mediációs alkalmakról?
3. Részt vett-e a mediációban? Hogyan?
4. Láta-e a mediációról szóló filmet?
5. Egyetért-e azzal a helyzetképpel, amit a film (különösen az elején) a faluról közvetít ?
6. Mit várt a mediációtól? Személyre szólóan várt-e valamit?
7. Volt-e olyan problémája (rossz tapasztalata), amelyre megoldást remélt?
8. Milyennek élte meg, milyen hatását látta akkor és ma?
9. Miért vett részt a mediációban?
10. Sikeresnek látja-e a mediációs folyamatot?
11. Milyen illúziók voltak a mediáció hátterében? Mit gondoltak az emberek, mi lesz ebből?
12. Hova kellett volna elvezetnie ennek a folyamatnak?
13. Hasznos volt-e a mediáció? Ha igen miben?
14. Milyennek látja a cigány-nem cigány helyzetet ma. Van-e változás a mediáció óta?
15. Ön szerint mire volna szükség a jó viszonyhoz?
16. Részt vettek a helyi keresztyén felekezetek a mediációban?
17. Segíthetik-e a megoldást ön szerint? Ha igen miben?
18. Az egyházak nem érezték ezt feladatuknak? Miért hiányoztak az egyház képviselői?

19. Hol van az egyház szerepe ebben, van-e?
20. Más lett volna-e, ha ott vannak?
21. Ismer-e személyesen hiteles és példászerű keresztyén embert? Aki aszerint is él?
22. Javulna-e ön szerint a helyzet, ha az emberek komolyabban hinnének Istenben és eszerint igyekeznének élni? Milyen változást hozna ez a cigány-nem cigány oldalon?
23. Milyen lépéseket kellene tenni ennek érdekében?
24. Hisz Istenben? Szokott-e imádkozni? Olvassa-e a Bibliát?
25. A gyülekezet tehetett-e volna valamit a mediáció sikeréért? Ma tehet-e a közeledésért?
26. Lennének-e országos tanúságai az itteni helyzetnek kérdezzem öntől, mint itt élőtlől?
27. Hogyan lehetne hatékonyabbá tenni a párbeszédet a cigánysággal?
28. Melyek Nagybörzsöny tényleges fő társadalmi törésvonalai fontossági sorrendben?
29. Mit érzett a törésvonalakkal kapcsolatban akkor és most?
30. Mire emlékszik a mediációs alkalmakból? Miről volt ott szó?
31. Volt-e olyan közös pont, amely a feleket összeköthette?
32. Ma van-e ilyen kiindulási alap?
33. Van-e a konfliktuson kívül olyan irány, ami közös gondolkodást tesz lehetővé pl. a falu fejlesztése, szépítése, munkahelyteremtés?
36. A Polgárőr Egyesület és a TENE milyen változást hozott a falu életében?
37. Volt-e valami öröm és remény ebben a mediációban?
38. Részt venne-e egy újabb szervezett programon?

Speciálisan csak a mediációban résztvevőknek feltett kérdések:

1. A mediáció előtt pattanásig feszült volt a helyzet a cigány nem cigány viszonylatban a film szerint mi a véleménye erről?
2. A filmben emlegetett kéregetés, betörések, vandalizmus tekintetében van-e változás?
3. Milyen eszközök lennének hasznosak az érzelmek levezetésére és a konfliktuskezelésre?
4. A film és a beszámoló szerint a szabadidős találkozási alkalmak nyomán kommunikáció indult meg, tud-e erről? Hogy látta?
5. Mi hátráltatja az előnyös fekvésű és nagy múltú falu turizmusát?
6. Beszámoló az iskolát komplex konfliktus gócként jelölte meg?
7. Tud-e arról, hogy kik voltak a mediációs tanulócsoportok tagjai?
8. A beszámoló szerint nem férnek hozzá információhoz (polgármesteri hivatal) a lakosok. A kapcsolat nem kielégítő a döntéshozókkal?

9. Elégedett-e az általános iskola munkájával?
10. Csipet-csapat, baba-mama klub működött-e, tud-e róluk?
11. A végső (független) mérés 7 személye szerint: szervezett és követhető, hasznos és értékes volt a mediáció, mi a véleménye szerint?
12. Miért nem volt fenntartható a projekt? Lett volna-e értelme?
13. Melyek a béketeremtés feltételei ön szerint?

A NAGYBÖRZSÖNYI MÉLYINTERJÚK TÉMAJEGYZÉKE:

Itt a fontosabb, általában gyakrabban előkerülő témák jellegzetes véleményeit katalogizáltuk a közel 20 órás mélyinterjú anyagból. A részt vevők anonim módon betűkkel vannak jelölve. A betűk utáni számok az interjúkban a perc-számlálóval rögzített helyét jelölik a témának. Ez a lista csak a jelen dolgozathoz kapcsolódó témákat tartalmazza. A keresztény-egyházi vonatkozásúak a párom dolgozatában lesznek felsorolva.

1. Röviden a cigányokról:- A01-05; L 08-10 (Itt feszültek az emberek, nem tudják kiadni a dühüket-nem csak a cigányok), P 15-20 (a romákról-kértek tőlük-nem hozták vissza-renomójukat rontották vele)

2. A németiségről: A 05-15

3. A szociális helyzet, állás kérdés: A16-19, M 20-22(teljes létbizonytalanság-nem tudja aki nem volt ilyen helyzetben) és 23 (nem tudja segíteni az előző generáció), N 37 (a Családsegítő furcsa döntéseket hoz), P 28-29 (nincs munkalehetőség-evangélikusok sokat dolgoztak)-(ezt nem látták a romáknál-feszültség)

4. Törésvonal: német-magyar: A 20-21 és 25-26

5. Német-cigány bál probléma: a cigány bál kudarca (szervezés) A22-23 és 01.15-01.16

6. A cigány kisebbségi önkormányzat hiánya és munkája: A 23-25, C 17, N 06-10(sáncolta a mediációt, vezetője)

7. Törésvonal:cigány-magyar: A 28-31, C 30-31 és 39-40 (főtéren pisil), J 02(Hogyan lehetne még jobban közelíteni?), N 23-27, P 32-33 (Mediátor-nincs párbeszéd)

8. Felnőtt egy nem dolgozó: (és munkás szülőket nem látó) **roma generáció:** A 31-33, M 11 (Ma nem tudja mi az hogy munka, dolgozni)

9. A megoldás(roma-nem roma együttélés): A 33-34 és 01.13-01.15, (kötelezettségek és jogok) B 47-50, C 33-39 (gyerekek-tanulás, munkahely), D 06 (gyerekek), E 44-47 (munka, rendőr), F 39-40 (Kitörési pont: a munka), G 02-03 (munkahely teremtés-nem közmunka) és 19-21 (termelő munkahely) és 38-39 (egymás segítése-összefogás),

H 34-37 és 45-47 (időre menni dolgozni- stukturált idő), I 07-09 (munkát-de nem akar dolgozni), 2.I 01 (fentről kellene elindulni, a törvényektől), J

01-02 (kevés a pénz, alkalmazkodni kell), K 03-04(munka és normális fizetés), L 05-06 (munkalehetőség segítene),M 10-14 (kevés volt a mediáció-kötelező volt régen dolgozni-ez jó volt), M 14-16 (tanítani kellene a gazdálkodást) és 16 (valahol fönt kéne szabályozni- mi kicsik vagyunk) és 19-20 (egyfajta rendszerességet mindenkinek meg kellene élni),N 34-38 (a kisgyerekekkel foglalkozni)

10. A filmről: A 34-36, B 00-05.,C 10-26, D 08-09 (gyilkosság és betöréssorozat), G 00-02 (feszültség látja a helyzetet), I 00-02 (sok betörés volt),

11. A romák maguk között kiközösítik a törekvőket:(kilógókat). A 36, D 28-31 (egymást is ölik), E 18-19 (F V-t kiközösítették a romák), F 36-37 (Nem fogadják el, ha valaki közülük felfelé emelné őket) és 37-39 (Nem fogadják el a helybeli cigányt),

12. A gyilkosság :cigány-magyar (közvetlenül a mediáció után) A 37-45, BZ 28-34 (2009-ben ölték meg cigányok Klárik Attilát, ezért az EU Emberjogi Bizottsága a faluba látogatott)

13. Roma bűnök-bűnözés: A 42, C 26, G 12-13 (betörések,templombontás- szeméttelepek) és 17-18 (házból vágták ki a gerendákat), H 26-27 (rá akarták gyújtani a házat) és (apa és a 8 éves cigánylány),I 10 (családok összeverekedtek-szétdobáltuk őket), M 24-25 (sok a börtöntöltelék),

14. A vezető tolvajok: A

15. A mediációban való részvételről: A 49,C 27-30, D 04-08, E 01-04, F 00-03 és 26, G 06-08 (milyen érzésekkel emlékszik vissza), K 02 (2-szer), N 04-06 (első 3 alkalmon ott volt)

16. A mediációs tanfolyam alatti érzéseiről: A 56-58, E 04-06, H 08 (jó), H 17-24, K 01 (nem volt esély a változásra)

17. A mediáció folytatásáról: A 59-01.07, E 08-09 (a kibékítési stratégiát nem használták), E 15-18 (A Partners felajánlotta a folytatást), E 59-01.03 (Csipet csapat) , F 33-35(két-három hétig ment Lacinak), H 08-09 (foglalkozások utána), M 05-08 (a kismamákkal utána foglalkoztak-aztán kifűjt-vizsgálták, hogy mitől lehetette ez) és 09-10(A Forsee tartotta a kapcsolatot-1 év múlva is volt utánkövetés),

18. Nincs rendőr a faluban: A 01.07-01.09., I 10-11 (nem segítene -a törvényekkel van baj)

19. Mint pedagógus a mediációban: A 01.10-01.12.

20. Vélemény a mediációról: (nem vett részt-csak a filmben nyilatkozik) B 00-05.és 10, D 05-08 (a beszélgetés kevés-munka kell), E 12-14 (nem hozott fordulatot),H 48 (akkor használjuk, ha nem vagyunk őszinték) és 48-49 (a fejlettség egy bizonyos fokán kell lenni, hogy valakivel mediálni lehessen) , J 00-01 (örültünk a lehetőségnek),K 03, M 01 (nekem tetszett,jó volt)

21. A mediációhoz anyagot kerestek a faluban: (t.i.a FORESEE) B 06-09.

22. Nem hitt a mediációban: B 10.

23. A Közbiztonság, TENE,Polgárórség: B11-12, E 30-35, F 35-37, G 15-17 (nem olyan a polgárórség mint régebben) és G 18-19 (nem olyan rossz

a közbiztonság), I 02-04 és 06 (polgárőrség-romák is), N17-20 (2007 Nagybörzsönyben a járási bűncselekmények 1/3-a történt (98)-2010 re 22-re esett vissza), P 24-25 (2009-ben rossz volt a közbiztonság) és 25-27 (az ev. lelkész polgárőr volt) és (ma átlagos a környező falvakkal)

24. A település fejlődése (az elmúlt 20 év): B 13-18, H 13-17 (TENE alapítása)

25. A cigányság részvétele a község életében: B 27-28, G 02 (A cigányok nem akarnak integrálódni), I 09 (nem lehet velük kompromisszumra jutni), K 07-09 (a cigányok itt teljesen meg vannak halva, elnyomják akit lehet közülük), L 03-04 (széthúzás van a cigányok között), M 01-03 (bűnbak a cigány- vannak akik jártak a mediációra de ma más véleményen vannak)

26. A fehér-fehér probléma a fő: B 28-29, H 30-34(nincs összetartás) és 34-35(először a többségi lakosságot kellene összehozni- Irigyek- feljelentik egymást)

27. Törésvonalak a településen belül: B34-36,D 22-28, E 01.03.-01.07.(empátia), F (17-23), G 04-05 (reálisak), I 02-04, M 27-30,

28. A Mediáció „eredménye”:(Problémások a börtönben) B 45-47, C 32(nem volt), D 17-19 (nincs hatása), G 13-14(nem hozott változást- a faluban sem volt nagy a lelkesedés), H 27-28 (maradványai) és 28 (elmúlt mint az őr- lág ha lecsavarják),

K 02 (semmi), M 00 (elült), N 11-13 (minimális célt sem érte el)

29. A mediációról: C 04-09, I 05-06 (nem tudom)

30. A film közös megtekintése: C 10-25

31. Nincs változás a romákkal kapcsolatban: C 26, M 03-05 (nem tudjuk őket megváltoztatni- kilátástalannak látják az életet)

32. Hivatásos emberi segítség: kellene aki foglalkozik a romákkal C 44-48, E 26,

F 07-08 (főállású munkatárs) és 26-28 és 37-39 (Kívülről jövő kellene, akár lakás is lenne), H 23-24 (tartósan itt kell lakni, ha meg akarják tartani a megoldást), L 05 (felnőtt foglalkozna a gyerekekkel)

33. Hogyan került kapcsolatba a mediációval: D 01-04, G 05-06, H 06-07, I 04 (hallott róla, őt is hívták, nem ért rá), K 00-01, L00-01, M 01 (hivatalból)

34. Börzsönyi feszültség nincs: D 01-04,

35. Korábbi kapcsolata a cigány értelmiséggel: D 05,

36. A gyerekekkel megkülönböztetetten foglalkozott: D 06, F 03-05 és 06-07, H 07-08 és 09-13 és 44 (ezért nem szeretik őt),

37. A feszültség pattanásig feszült: D 09-11, E 01-03, F 10-12 (túlzás), M 27 (nem)

38. Konkrét segítség nélkül a legjobb szándék is hamvába holt: D12, N 14-17 (túlpörgetett) LJ 27-28 (nincs)

39. A cigányság foglalkoztatásáról: D 13-14, I 07-09 (cigány: Ő a napon nem dolgozik), K 05 (közhasznú munka-nem az igazi), M 14-16 (rá akarjuk

kényszeríteni, ahogy mi élünk), M 24-25 (Én sem vennék fel cigányt) és 25-26 (az óvoda takarítója- nem vennék fel megbízhatatlant), N 30-34 (Suzukiba vitte őket dolgozni), P 32-33 (a feszültség forrása amit tesznek)

40. A cigányok otthoni belső viszonyairól: D 14-17, M 16-17 (halláshibás gyereket nem vitte orvoshoz az anyja) és 18-19 (A gyerekek teljes létbizonytalanságra jönnek a világra) és 19-20 (manipulálnak a gyerekekkel-családi pótlék)

41. Zsákfalu: D 23-24 (zárkózott, belterjes), G (klikkek- politikai elképzelései- de csodák is előfordulnak), H 02-06 (elmaradott-nem érzi itt jól magát) és 06 (Budapest után alacsony szellemi színvonal) és 23 (150-200 év a gondolkodásbeli lemaradás) és 29 (Pszichofalu-nyomasztó hely) és 32 és 39-40 (pszichofalu- aki bele született megszokta)

42. Nem esnek egymásnak az indulatok: D 27-31, J 00 (vannak jók és rosszak is a faluban)

43. Remények a mediációval: kapcsolatban D11-13, E 06-08, F 26 és 33-35, G 08-09 (ahogy a cigányok lemorzsolódtak nem), H 17-24, K01 (nem volt), L 03 (nem látott benne fantáziát), N 02-04 (fantáziát látott benne)

44. Mit tudott használni a mediációból?: E 10-12, G 15-17 (Pszichológiai dolgokat tanult), M 01-03 ,H 27 (hasznos a saját konfliktuskezelésben),

45. A cigányt nem engedte el a család a mediációba: E 12,

46. A mediáció főbb témái: E 14-15 (14 fő volt ott),

47. Újra belevágna-e egy mediációs projektbe: E 16-18 IGEN, G 18-19 IGEN, N 27-28 (nem),

48. Vöröskeresztes konfliktuskezelés is volt: E 16-18,

49. Megelőző beszélgetés (Fókuszcsoport): E 20-21,

50. A cigányság részvétele a mediációban: E 21-22, F 35-37(külön jártak mediációs tanfolyamra a cigányok), G 06-08 (senki nem járta végig-két-három alkalom után lemorzsolódtak- egymást bíztatták) és G 09-10 (ellenségesnek érzik a kezdeményezést) K 02 (2-szer), L 01 (1-szer), N 02-04 (egyik fél nem vett részt-megígérte délelőtt,hogy eljön)

51. A FORSEE utólagos konfliktuskezelő tervről: E 27-30

52. Tervek a jövőre: JÁTSZÓTÉR E 28-29,

53. Az ISKOLA mint konfliktusgócpont: E 35-40, G 30-33(gócpont volt),

54. A Faluban jelenleg futó (többnyire önkormányzati)projektek: E 42-43,

55. Országos tanulsága a mediációnak: E 47-49 (A renitensek megbolázása)

56. Roma anyukákkal foglalkozás: F 05-06,

57. A közmunkáról: F 08-09,

58. A cigánysággal tudni kell bánni: F 12-15,

59. A pénzzel való bánást el kéne magyarázni a cigányoknak: F 15, H 45-47 (becsapták a cigány szülőt az órabérrel)

60. Munkahely volt az ERDŐGAZDASÁGBAN (a romáknak:) F 15-16,
 61. AZ IPOLYFABRIK-ban 3 cigány ember dolgozik: F 15-16,
 62. A romáknak is lehet gyümölcsöt, bodzát szedni: F 25
 63. A lelépett vállalkozó (roma foglalkoztató): F 40-41,
 64. Segíteni próbáltak a romákon: G 05-06, H 40-47(gyerekeket kel-
 lene- eggyel végig tanulta a nyarat)
 65. Italoznak a cigányok: G 05-06(sokan),
 66. A MÉDIA szerepe a cigányokkal kapcsolatban: G 10-11 (utálják
 őket)
 67. Normális cigány család is van: G 11-12 (egy pár),
 68. Érdemes lenne-e másutt is szervezni mediációt?: G 21-22,
 69. Vérvízközelési probléma a romák közt: G 33-34, H 41-42
 70. A FELNŐTT ROMÁK-kal nem nagyon tudunk mit kezdeni: H 17,
 71. Nem kaptak pénzt a cigány gyerekek a kirándulásra: (iskolai) H
 24-26,
 72 Választási eredmények: H 32 (92% a Jobbikra szavazott)
 73. A cigányok félnek: H 49-51 (elmenni más településre; éjjel a gyerek
 felkapcsolt villannyal alszik- okkult „kötelék”)
 74. Temetés: H 01.00-01.02 (sógora halála-nem lehetett először katonai-
 lag temetni)
 75. Óvoda: K 06-07(el kellett vinnem a gyereket máshova), M 17-18 (
 most már több mint fele cigány gyerek)
 76. Vöröskeresztes cigány segélycsomag: K 10-14 (nem használható dol-
 gok voltak benne)
 77. A JÁTSZÓTÉR:(külön is) L 04-05,
 78. Hogyan jött létre a projekt: N 00-01 (FORESEE hozta a finanszírozást),
 79. Telepes: N 21-23 (6-7 család a Felvidékről betelepített 70-ből maradt)
 80. N tapasztalata a keresztény roma segédmunkásokkal: N 48-50 (
 mint változás)
 81. Morálja a roma közösségnek: P 23-24 (tanulatlanság)

JEGYZETEK

¹ Lovas Zsuzsanna - Herzog Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés

Múzsák Kiadó Bp, 1999. 24.o.

² Krémer András: A mediáció alapkérdései Sáriné Simkó Ágnes szerk: Mediáció-közvetítő eljárások HVG-ORAC Kiadó Bp.2012. 35.old.

³ Ferenczi Andrea: A konfliktus ami összeköt – A mediáció mint a biza-
 lomépítés eszköze Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudo-
 mányi Kar Pécs, 2010 11-12.old.

⁴ Dr Göncz Kinga-Wagner János: Konfliktuskezelés és mediáció Dr. Eörsi Mátyás – Dr. Ábrahám Zita szerk: Pereskedni rossz – Mediáció: a szelíd konfliktuskezelés Minerva Kiadó Bp.é.n. 11.old.

⁵ Nagy Márta: Bírósági mediáció Bába Kiadó Szeged 2011 13.o.

⁶ Dr.Varga Zsigmond: Újszövetségi görög-magyar szótár Ref. Zsinati Iroda Sajtóoszt. Bp.1992 616.old.

⁷ Saját kutatásból származó táblázat

⁸ Krémer András i.m.19.old.

⁹ Dr Göncz Kinga-Wagner János. i.m.25.old.

¹⁰ Nagy Márta: Bírósági mediáció im. 18.old.

¹¹ Szászné Lőrik Emese : A békéltető szolgálat (mediáció) elméleti és gyakorlati alapja a házassági és gyülekezeti konfliktusok kezelésében Szakdolgozat BTA Bp.2004. 22.old.

¹² Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez- A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon Napvilág Kiadó Bp.2009. 70.old.

¹³ Fellegi Borbála i.m. 71.old.

¹⁴ Dávid János: Mediáció a szociológus szemével. Dr Eörsi Mátyás- Dr. Ábrahám Zita szerk: Pereskedni rossz – Mediáció: a szelíd konfliktuskezelés Minerva Kiadó Bp.é.n. 210.old.

¹⁵Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története Ecclesia Bp.1988. II.kötet 442.old.

¹⁶ Alexander Reidlich: Konfliktusmoderálás- Magatartási stratégiák csoportokkal foglalkozóknak Műszaki Könyvkiadó Bp.2000. 56.old.

¹⁷ Nagy Márta i.m. 21.old.

¹⁸ Nagy Márta i.m.21.old.

¹⁹ Krémer András: i.m. 35.old.

²⁰ Fellegi Borbála i-m 73.o.

²¹ Dr. Decastello Alice: Mediáció az egészségügyben HVG-ORAC Kiadó Bp.2010. 18.old.

²²R.Várkonyi Ágnes: Szabadságharc az állam önnállóságáért. Ember Győző-Hackenast Gusztáv főszerk.: Magyarország története 1686-1790 .I.kötet Akadémiai Kiadó Bp.1989. 198.old.

²³Ferenczi Andrea: i.m. 50.old.

²⁴ Krémer András i.m. 35.old.

²⁵ Foresee K.N.K.Kft.:Bűnmegelőzés és konfliktuskezelés-alternatív módszerek a nagybözsönyiek kerzében- Sajtóközlemény www.forsee.hu_sajtokozlemenye_final_01.pdf. 2012.12.10.

²⁶ Krémer András i.m.18.old.

²⁷ Krémer András i.m. 26.old.

²⁸ Krémer András i.m. 34.old.

²⁹ Saját kutatásból

³⁰ Krémer András i.m. 39.old.

- ³¹ Ferenczi Andrea i.m.33.old.
- ³² Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet: „Mediare necesse est”- A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása Animula Kiadó Bp. 2002. 79.old.
- ³³ Krémer András i.m. 37.old.
- ³⁴ Dr.Decastello Alice: i.m. 29.old.
- ³⁵ Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet i.m. 77.old.
- ³⁶ Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet i.m. 78.old.
- ³⁷ Dr Veres Sándor Péter: Kommunikáció alapok I. Power-Point BTA Dokumentumtár
- ³⁸ Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet i.m. 80.old.
- ³⁹ v.ö.Partners Hungary Foundation: Best Practices for Project in Central and Eastern Europe Bp.2003.10,25,46,72,93.old
- ⁴⁰ www.partnershungary.hu/em/romed-interkiulturalis-mediacio.html 2012.12.10.
- ⁴¹Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Akadémiai Kiadó Bp. 1988. II.kötet 178.old.
- ⁴² V.ö. Horváth M. Ferenc: Nagybörzsöny Száz Magyar Falu Könyvesháza K.H.T. Bp. é.n. 21.old.
- ⁴³ v.ö. Horváth M.Ferenc i.m. 122.old.
- ⁴⁴ v.ö. Zoványi Jenő: A reformáció Magyarországon 1565-ig Genius Kiadás é.n. 25.old.
- ⁴⁵ Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára A szerző kiadása Pest 1851. I.Kötet 166.old.
- ⁴⁶ v.ö. Horváth M.Ferenc i.m. 60.old.
- ⁴⁷ Horváth M.Ferenc i.m. 70.old.,
- ⁴⁸ v.ö. Horváth M. Ferenc i.m. 76.old.
- ⁴⁹ Révai Nagylexikona Révai Testvérek Irod. Int. R.T. Bp.1911. 3.kötet 668.old.
- ⁵⁰ Horváth M Ferenc i.m. 179.old.
- ⁵¹ Horváth M. Ferenc i.m. 120.old.
- ⁵² Horváth M.Ferenc i.m. 121.old.
- ⁵³ Horváth M.Ferenc i.m. 121.old.
- ⁵⁴ Horváth M-Ferenc i.m.121.old.
- ⁵⁵ vagyunkmiis.wikispaces.com Zádori Judit: Nagybörzsöny 2005-2008 FORESEE :Zárótanulmány 13.old.
- ⁵⁶ FORESEE Szakmai Beszámoló az OBMB számára www.foresee.hu/szakmai-anyagok
- ⁵⁷ FORESEE: Zárótanulmány 7.old.
- ⁵⁸ Dr.Balogh Eszter: Diagnózisok, célok, módszerek következtetések FORESEE: Zárótanulmány 20.old.
- ⁵⁹ Dr.Balogh Eszter i.m.FORESEE: Zárótanulmány 34.old.

⁶⁰ Lídia Balogh: Possible responses to the Sweep of Right-wing Forces and Anti-Gypsyism in Hungary. Michael Stewart ed: The Gypsy Manace – Populism and New Anti-Gypsy Politics Hurst&Company Publishers London 2012. 256.old

⁶¹ Freddie Strasser-Paul Randolph: A mediáció- A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai Nyitott Könyvműhely Kiadó Bp.2005. 52.old.

⁶² Török István : Dogmatika Free University Press Amsterdam 1987. 184.old.

⁶³ Ken Sande: The Peacemaker – A Biblical Guide to Resolving Personal Conflict Baker Books Grand Rapids (USA) 1998. 39.old.

⁶⁴ Ken Sande i.m. 70.old.

⁶⁵ Institute for Christian Conciliation: Conciliator Training Phase 1. é.n. 42.old. saját fordításban

⁶⁶ Institute for Christian Conciliation: Guidelines Christian Conciliation ICC kiadás Billings (Montana) USA 1989 3.old. saját fordításban

⁶⁷ FORESEE Zárótanulmány i.m. 110.old.

⁶⁸ v.ö. www.foresee.hu/szakmai-anyagok.pdf 2012.12.10.

⁶⁹ Horváth Zsannett: A cigányság önszerveződése Nagykanizsán Szakdolgozat BTA Bp.2006.18.old.

⁷⁰ www.bacsinszkykzakkoli.hu 2012.12.10.

⁷¹ FORESEE Zárótanulmány i.m.106.old.

⁷² Krémer András: i.m.26.old.

⁷³ Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet i.m. 21.old.

⁷⁴ Dr. Göncz Kinga-Wagner János: i.m. 35.old.

⁷⁵ Dr. Göncz Kinga-Wagner János i.m. 31.old.

⁷⁶ Kovács Bálint: Baptista vallásosság a cigánymisszióban BTA Szakdolgozat Bp.2012 22.old.

⁷⁷ Kovács Bálint i.m. 53.old.

⁷⁸ Herbai István: A konfliktuskezelő hálózat kialakításának tapasztalatai Partners H.A: Közösségi konfliktuskezelés hatékony modellje-Konfliktuskezelő jelzőrendszer és közösségi mediáció é.n. 28.old.

⁷⁹ <http://www.evangelikus.hu/aktualis/szocialis-foeldprogramban-veszreszt-a-nyirteleki-filadelfia-evangelikus-egyhazkoezseg> 2012.12.10.

⁸⁰ R.S.Latimer: Isten utazó nagykövete Primo Kiadó Bp.1992. 56.old.

⁸¹ FORESEE OBMB jelentés i.m.

⁸² FORESEE Zárótanulmány i.m.117.old.

⁸³ Kóbor Ildikó szerk: Együtt a helyi érdekek megvalósításáért- Tiszadob Partners H.A.

Bp.2005. 12.old.

⁸⁴ Herbai István i.m. 27.old.

⁸⁵ v.ö. Herbai István i.m. 28.old.

⁸⁶v.ö. Gyetvai Gellért: Kis fehér könyv- a szociális jellegű foglalkoztatásról Szent Lázár Alapítvány Békés 2012

⁸⁷ ESTV Online . www.estv.hu/news.php?item.11893.2 2012.12.11.

⁸⁸ www.cimok.hu/node/10 2012.12.11.

BIBLIOGRÁFIA

Bakos Ferenc szerk.: Idegen szavak és kifejezések szótára Akadémiai kiadó Bp.1984.

Barczy Magdolna-Diósi Pál-Rudas János: Vélemények a másságról- előítéletek a fiatalok körében Animula Egyesület Bp. 1996.

Barczy Magdolna-Szamosi Erzsébet: „Mediare necesse est”- A mediáció technikái és társadalmi alkalmazása Animula Kiadó Bp. 2002.

Csia Lajos: Bibliai Lélektan Százszorszép Kiadó és Nyomda Kft. Bp.1994.

Dr. Decastello Alice: Mediáció az egészségügyben HVG-ORAC Kiadó Bp.2010.

Ember Győző- Hackenast Gusztáv főszerk.: Magyarország története 1686-1790 .I.kötet Akadémiai Kiadó Bp.1989.

Dr Eörsi Mátyás- Dr. Ábrahám Zita szerk:Pereskedni rossz – Mediáció: a szelíd konfliktuskezelés Minerva Kiadó Bp.é.n benne: -Dr Göncz Kinga-Wagner János: Konfliktuskezelés és mediáció - Dávid János: Mediáció a szociológus szemével ...

Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez- A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon Napvilág Kiadó Bp.2009.

Ferenczi Andrea: A konfliktus ami összeköt – A mediáció mint a bizalom-építés eszköze Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pécs, 2010

Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára A szerző kiadása Pest 1851. I.Kötet

Feuer Márta szerk: A családsegítés elmélete és gyakorlata- Szöveggyűjtemény Akadémiai Kiadó Bp.2006

Geskó Sándor: Mediáció a helyi közösségekben Clone Desing Kft. Bp.2009.

Glatz Ferenc szerk.: Cigányok Magyarországon Magyar Tudományos Akadémia Bp.1999.

Griffin Em: Bevezetés a kommunikációelméletbe Harmat Kiadó Bp.2003.

Dr. Göncz Kinga-Wagner János: Konfliktuskezelés és mediáció Dr Eörsi Mátyás- Dr. Ábrahám Zita szerk: Pereskedni rossz – Mediáció: a szelíd konfliktuskezelés Minerva Kiadó Bp.é.n.

Gyetvai Gellért-Kovács Ildikó-Duma Konstantin: Árnyéksereg- Elvi és

logikai dilemmák, anomáliák és megoldások a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásában Szent Lázár Alapítvány Békés 2011.

Gyetvai Gellért: Kis fehér könyv- a szociális jellegű foglalkoztatásról Szent Lázár Alapítvány Békés 2012.

Herbai István szerk. Romák beilleszkedésének elősegítése munkaerőpiaci szerepük megerősítésével Partners Hungary Alapítvány 2003.

Horváth M. Ferenc: Nagyörzsöny Száz Magyar Falu Könyvesháza K.H.T. Bp. é.n.

Horváth Zsannett: A cigányság önszerveződése Nagykanizsán Szakdolgozat BTA Bp.2006.

Institute for Christian Conciliation: Conciliator Training Phase 1. é.n.

Intitute for Christian Conciliation: Guidelines Christian Conciliation ICC kiadás Billings (Montana) USA 1989

Janky Béla szerk.: Szervezet, konfliktus, mediáció- Tanulmányok a 100 éve született Rézler Gyula emlékére Rézler Gyula Alapítvány-Gondolat Kiadó Bp.2011.

Kertész Tibor szerk: Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben Partners Hungary Alapítvány 2001.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Akadémiai Kiadó Bp. 1988.

Kóbor Ildikó szerk: Együtt a helyi érdekek megvalósításáért- Tiszadob Partners H.A.Bp.2005.

Kovács Bálint: Baptista vallásosság a cigánymisszióban BTA Szakdolgozat Bp.2012

Latimer R.S. : Isten utazó nagykövete Primo Kiadó Bp.1992.

Lovas Zsuzsanna - Herzog Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés Múzsák Kiadó Bp, 1999.

Mezey Barna-Nagy Janka Teodóra szerk: Jogi néprajz-jogi kultúrtörténet ELTE Eötvös Kiadó Bp.2009.

Nagy Márta: Bíróági mediáció Bába Kiadó Szeged 2011.

Ország László: Angol-Magyar Kéziszótár Akadémiai Kiadó Bp.1991.

Partners H.A: Közösségi konfliktuskezelés hatékony modellje-Konfliktuskezelő jelzőrendszer és közösségi mediáció é.n. benne: - Herbai István: A konfliktuskezelő hálózat kialakításának tapasztalatai

Partners Hungary Alapítvány: Tervező és együttműködő Cigány Kisebbségi Önkormányzatok Partners H.A. Bp.2000.

Partners Hungary Foundation: Best Practices for Project in Central and Eastern Europe Partners H.A. Bp.2003.

Reidlich Alexander: Konfliktusmoderálás- Magatartási stratégiák csoportokkal foglalkozóknak Műszaki Könyvkiadó Bp.2000.

Sande Ken: The Peacemaker – A Biblical Guide to Resolving Personal Conflict Baker Books Grand Rapids (USA) 1998.

Sáriné Simkó Ágnes szerk: Mediáció-közvetítő eljárások HVG-ORAC Kiadó Bp.2012. benne:- Krémer András: A mediáció alapkérdései

Stewart Michael ed.: The Gipsy Manace – Populism and New Anti-Gypsy Politics Hurst&Company Publishers London 2012. benne: Lídia Balogh: Possible responses to the Sweep of Right-wing Forces and Anti-Gypsyism in Hungary.

Strasser Freddie - Randolph Paul: A mediáció- A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai Nyitott Könyvműhely Kiadó Bp.2005.

Szoboszlai Zsolt szerk: Cigányok a szociális földprogramban Gondolat Kiadó Bp. 2003.

Szuhay Péter: Sosemlesz Cigányország Osiris Kiadó Bp.2012.

Török István : Dogmatika Free University Press Amsterdam 1987.

Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története Ecclesia Bp.1988. II.kötet

Szászné Lőrik Emese : A békéltető szolgálat (mediáció) elméleti és gyakorlati alapja a házassági és gyülekezeti konfliktusok kezelésében Szakdolgozat BTA Bp.2004.

Dr. Varga Zsigmond: Újszövetségi görög-magyar szótár Ref. Zsinati Iroda Sajtóosztálya Bp.1992.

Zoványi Jenő: A reformáció Magyarországon 1565-ig Genius Kiadás é.n.

Internetes források:

1. www.bacsinszkysszakoli.hu 2012.12.10.
2. www.cimok.hu/node/10 2012.12.11.
3. ESTV Online . www.estv.hu/news.php?item.11893.2 2012.12.11.
4. <http://www.evangelikus.hu/aktualis/szocialis-foeldprogramban-vesz-reszt-a-nyirteleki-filadelfia-evangelikus-egyhazkoezseg> 2012.12.10.
5. Foresee K.N.K.Kft.:Bűnmegelőzés és konfliktuskezelés-alternatív módszerek a nagybözsonyiek kerzében- Sajtóközlemény www.forsee.hu_sajtokozlemenyn_final01.pdf 2012.12.10.
6. FORESEE Szakmai Beszámoló az OBMB számára www.foresee.hu/szakmai-anyagok
7. www.partnershungary.hu/em/romed-interkiulturalis-mediacio.html 2012.12.10.
8. vagyunkmiis.wikispaces.com
FORESEE :Zárótanulmány benne:
- Zádori Judit: Nagybörzsöny 2005-2008
- Dr.Balogh Eszter: Diagnózisok, célok, módszerek következtetések
9. Dr Veres Sándor Péter: Kommunikáció alapok I. Power-Point BTA Dokumentumtár www.bta.hu/dokumentumtar/mediacio
10. Dr .Veres Sándor Péter: A Közbenjáró-A mediáció Istentől rendelt útja Power-Point BTA Dokumentumtár www.bta.hu/dokumentumtar/mediacio

MELLÉKLET

A protestáns cigánymissziós referensek állásfoglalása az integrációs források hatékony fölhasználásáról⁸⁸**Bevezető**

Mi, a baptista, evangélikus, metodista, pünkösdi és református egyházak cigánymissziós referensei által létrehozott szakkollégium tagjai hálásak vagyunk azért az egységért, amely közöttünk létrejött. Ez az egység tette lehetővé, hogy összefogva foglaljunk állást a mélyszegénységbe süllyedő cigány honfitársaink megsegítését célzó integrációs források hatékony fölhasználásáról. Széles körű szakmai tapasztalataink és ismeretanyagunk, valamint a cigány nép fölemelkedése melletti elkötelezettségünk jogosít föl bennünket arra, hogy állásfoglalásunkat mind a szakmai közvélemény, mind az illetékes döntéshozók figyelmébe ajánljuk. Javaslataink háttéranyaga természetesen az állásfoglalásunkban rögzített gondolatoknál sokkal kiterjedtebb, de a kezelhető formátum érdekében csak a főbb gondolatokat szerepeltetjük.

A szakmai anyag ismertetésének útja

A protestáns cigánymissziós referensek saját soraikból kijelöltek egy háromfős tárgyaló delegációt, melynek azt a mandátumot adták, hogy a fölkeresett tárgyaló felekkel (KIMM államtitkára Balog Zoltán, Nemzeti Fejlesztési Ügynökség vezetői, Országos Roma Önkormányzat vezetői) ismertessék ezt a dokumentumot, konkrét reflexiókat kérve az abban fölvetett kérdésekre, együttműködési javaslatokra. A szakmai delegáció tagjai: Durkó Albert, Hecker Róbert, Landauer Attila. A delegáció arra is fölhatalmazást kap, hogy az Országos Cigány Módszertani és Kutató Központ (CIMOK) által 2012. február 02-án Békésen megszervezésre kerülő, a fenti dokumentumot a szakma széles publicitása előtt véleményező és bemutató szakkonferencián a tárgyaló feleket előadókként meghívja.

A protestáns cigánymissziós referensek szakkollégiumának kiemelt célja az, hogy a szakkonferencia előadásaival és kommentárjaival kiegészült publikációt egységes szerkezetbe rendezze, és a döntéshozók számára figyelembe veendő szakmai anyagként rendelkezésre bocsássa.

Problémafölvetések**Problémafölvetés 1:**

A jelenleginél sokkal rugalmasabb, a cigány társadalom speciális helyzetéhez, az ott szükséges kompetenciákhoz jobban alkalmazkodó pályázati struktúrára volna szükség. Az integrációs pályázatok eddigi gyakorlatában ugyanis nem csupán az elérendő célokat, és a követendő irányelveket határozzák meg,

hanem a végrehajtás módozatait, a bevonandó személyek kompetenciáit is. Ez a szűk, tendenciájában nem a cigány társadalom lehetőségeihez alkalmazkodó kompetencia-katalógus a pályázatok monitoring-szerkezetével egyetemben kontraproduktív jellegű: sok esetben olyannyira apró részletekig leszabályozza a tennivalókat és az előrehaladás mérését, hogy a gyakorlati alkalmazhatóság - ezzel együtt a hatékony segítség – elve súlyosan sérül.

Problémafölvetés 2:

Az integrációs pályázatok ősi problémája a cigányságra vonatkozó statisztikai adatok megbízhatatlan, hiányos volta. Ebből következően sok esetben előfordul az, hogy egy-egy konkrét integrációs program során a pályázati indikátorok eleve statisztikailag abszurd helyzeteket eredményeznek, - hiszen pl. miként fordulhat elő az, hogy egy-egy sikeres pályázati program célterületén sokkal több a programba bevont cigányok számaránya, mint ahogyan az egyébként a KSH vonatkozó adatai alapján lehetséges lenne? Releváns statisztikai kutatások nélkül tehát az integrációs pályázatok társadalmi beágyazottságának adekvát mérése nem lehetséges.

Problémafölvetés 3:

A döntéshozók figyelmét szeretnénk fölhívni arra a káros hatásra, amelyet az integráció, és az antiszegregáció jelszava alatt kivitelezett települészámolási elképzelések jelentenek a cigány és a magyar nemzetalkotó közösség együttélésére nézve. Ezek mögött az elképzelések mögött az a félreértés húzódik meg, mely a cigány szegénységet egyéni, és nem közösségi szegregátumként kezeli. Márpedig a cigány-kultúrában a közösségi együttélés paradigmáiban gondolkodva választják ki lakóterüket, a rokoni kötelékeket előtérbe helyezve. Tudomásul kell tehát venni azt a tényt, hogy a közösségi gondolkodásmódban gyökerező cigányság szociális jellemzője a telepesedés.

Megoldási javaslatok

Megoldási javaslat 1:

Mindenképpen megfontolandó lenne annak a fajta pályáztatási gyakorlatnak a bevezetése, mely a kiíró szintjén a pályázati elvek és célok világos, közzérthető megfogalmazásra szorítkozna. Így a pályázó települési közösségek szakemberei a problémák, és a kitörési pontok leírásán túl a kitűzött célok elérésének módját, ütemezését, mérhetőségének rendszerét is önállóan fogalmazhatnák meg. Kiemelt témaként a Tanoda-programot ide soroljuk.

Javasoljuk, hogy az integrációs pályázatok kétkörös rendszerű, un. ötlet-pályázatok legyenek. Az elsőben a pályázati cél adaptálásának, és a célcsoport elérésének minél innovatívabb megoldásai álljanak a pályázati bírálat homlokterében. A második körben a konkrét pályázatokat csak azok írják meg, akiket

az első forduló után nyertesként hirdettek ki. A pályázati mellékletek becsatolására is csupán a második fordulóban, a nyertesek esetében kerüljön sor.

Megoldási javaslat 2:

A nagyobb volumenű integrációs pályázatok finanszírozásának legyen előfeltétele a pályázatban érintett, konkrét célcsoport minél szélesebb körű, adekvát cigány-kutatása is.

Ez a fölmérés szigorúan önkéntes alapon történjék döntő módon azok között, illetve azok segítségével, akik – szintén önkéntes alapon – úgy döntenek, hogy cigány identitásukat vállalva vesznek részt az integrációs pályázat célcsoportjának tagjaként. Az előzetes cigány-szociológiai fölmérések kivitelezésére a programok előkészítésének részeként, előfinanszírozással kerüljön sor. Legyen a fölkészülési szakasz szerves része a cigány kérdezőbiztosok kiképezése is, mert az ő segítségükkel sokkal hitelesebb adatokhoz juthatunk. A pályázati során kötelező indikátorként javasoljuk a cigányság legalább 30%-os részvételi kötelezettségének rögzítését. Vagyis: addig ne minősüljenek elszámolhatónak az integrációs pályázatok, ameddig a szakaszunk kiindulópontjában meghatározott adekvát cigány-kutatás adatai alapján a program befejezői között cigányok bizonyítottan legalább 30%-os arányban jelen nincsenek.

Megoldási javaslat 3:

Nem mindegy, hogy ezeket a telepeket felszámoljuk, vagy felújítjuk, modernizáljuk. Ezt az így kialakuló, ma is létező telep-szerkezetet tanácsos egységben kezelni, és organikus fejlődését a pályázati struktúrákban is előmozdítani.

A telep-modernizáció gyakorlati eszköze a telep-középpontba állítandó konténer-közösségi ház, mely egészségügyi és szociális szolgáltatásokat is nyújt. (Pl. egészségügyi szűrővizsgálatokat, mosodát, tisztálkodási lehetőségeket stb. – természetesen cigány és magyar terepmunkásokkal együtt, akik ennek a konténer-közösségi háznak az üzemeltetését felügyelnék.) Javaslatunk szerint a telepi házak modernizációja – különösen a fürdőszoba-beépítés – a másik fontos pályázati célkitűzés. Javaslatunk lényege, hogy a pályázati kiírás tegye lehetővé a családi kivitelezésben beforgatott élönmunkának a ház kivitelezési költségeibe való beszámítását, érdekeltté téve ezzel az épülő ház tulajdonosát a kivitelezés munkájába való bekapcsolódásban. A később részletesen kifejtendő szociális szövetkezeti pályázati projekt keretében dolgozó, korábban ugyanott kiképzett kőművesek ennek a fajta, speciális szociális bérlakás-programnak a beindítása révén újra közreműködhetnének abban, hogy új lakások építésére olcsóbb ajánlatok szülessenek.

A feltétlenül támogatandó pályázati témakörök

A közösségi házak. Véleményünk szerint nagyon fontos, hogy a pályázati kiírások ne a legmodernebb EU-s normáknak megfelelő közösségi házak föl-

épülését preferálják, hanem a szerény költségvetésből kivitelezett lakóház-átalakításokat. Ez a modell szervesen kapcsolódna a cigány népközösség föl-emelkedésének zálogaként központi szerepet betöltő oktatáshoz, melynek komplex javaslatcsomagját a következő pontban fejtjük ki.

A Tanodák. Javaslatunk szerint a családi napközi mintájára kellene a Tanoda-rendszert átformálni. Mivel a cigány közösségekben a családi kötelékek sokkal erősebbek, mint az individualizálódott magyar társadalomban, ezért ezeket kellene megtámogatni ahhoz, hogy egyfajta családi napköziként működ-hessenek. Így a költségek is sokkal kisebbek lennének, a házigazdaként működő családok pedig lakhatási körülményeik javításában kaphatnának jól átgondolt, ésszerűen hasznosuló, a tanulási tér egyszerű eszközigényű megvalósításához szükséges támogatást, házaikhoz jönnek ki a gyermekekkel foglalkozó tanárok. A házigazdaként működő bizalmi személyek a közösségben elismert státuszuk-nál fogva be tudják gyűjteni a tanulási problémákkal küszködő, rászoruló fiatalokat, ezért javaslatunk szerint közösségmegtartó funkciójuk pályázati forrásokból való megtámogatása ennek a megújítandó Tanoda-programnak elengedhetetlen eleme. Ezért kikerülhetetlen a Tanoda-program összekötése a közösségi roma-mentorok tudatos kiválasztásával, képzésével és anyagi támogatásával. Ők lennének azok a személyek, akik világosan körülírt kompetencia-fejlesztési programban vennének részt, és ugyanakkor kötelezettségük lenne a tanodai programban részt vevő fiatalok motiválása, bátorítása. A megreformált Tanoda-programban a fejlesztendő gyermekekre nézve fontosnak tartjuk, hogy ne az országos kompetencia mérés paradigmáit alkalmazzák, mert így pl. olyan kiindulópontok kijelölésére került sor, melyek a funkcionális analfabéták esetében sok esetben még fejlesztési célokként is irreálisak. Ugyanakkor nemcsak a gyermekeket kell képezni, hanem komplexen az egész családot.

Ebben a vonatkozásban válik kikerülhetetlenné a párhuzamosan föl-válalt/működtetett felnőtt képzés a következő hangsúlyokkal: vezetőképzés, házasság-gondozást, háztartási ismeretek – beleértve a helyes pénzbeosztás oktatását is. Erre a népfőiskolai rendszerre épülne rá javaslatunk szerint az, amikor a közösségi házak iskolákkal együttműködve tennék kihelyezett oktatási helyszínekként lehetővé a felnőtteknek munka utáni általános és középiskola esti tagozatán való tanulását. A családi napközik párhuzamosan vállalják föl a fölzárkóztatási programokban tanuló szülők gyermekeinek őrését. Ezt a jellegű, családi napközis komplex képzést javaslatunk szerint normatív támogatási rendszer keretében, nem pedig a kampányszerű pályáztatási kiírások alapján kellene finanszírozni.

A kétkézi munka jövedelemszerző képességének visszaállítása. A cigány-missziós tevékenységünk ez irányú tapasztalat-anyaga egyértelmű: a gépesített-automatizált korunk következtében feleslegessé váló munkaerő elsősorban az emberhez méltatlan élet-tékozlásra szabadul föl. Az önellátásra való törekvés kapcsán az éhező családok számának drasztikus emelkedése okán a pályázati

finanszírozásból megvalósuló kemence-építést, a sütő-tanfolyam elvégzését és a kenyérsütéshez való alapanyag megvételét részben megfinanszírozó komplex programot kiemelten fontosnak tartjuk. Ugyanebbe a kategóriába tartozik a farm program, ahol serkentő, a hosszabb távon tervező öngondoskodást, gyümölcsfa-telepítést tartjuk a praktikusabbnak.

A szociális szövetkezetek alapításának, menedzselésének ügye. Ez a speciális vállalkozási forma a szociális szolidaritás és az önfenntartó gazdasági rendszerek jogi háttereként hasznosul. Bár hazánkban még igen kezdeti stádiumban, alacsony elterjedtségi fokon áll, előmozdítása révén az integráció gazdasági hajtómotorjaként bizonyíthatja életképességét. Ehhez azonban elengedhetetlen azoknak a kézműves-tevékenységeknek a szociális dimenziójú továbbfejlesztése, melyek szervesen kapcsolódnak a cigány népesség hagyományosan végzett kézműves-tevékenységéhez is.

A teljesség igénye nélkül ezek a következők: a fémgyűjtésre-művességre ráépülő használt számítógép kereskedelem, illetve alkatrész-újrahasznosítás; a hagyományos fémművességet a mai technikai tudással ötvöző kovács-, és bádogos-szakma; a zenész-hagyományra épülő roma/cigány könnyűzene-iskolai hálózat és rendezvényszervezés létrehozása, működtetése, valamint a hangszerjavítás; a vályogvetés hagyományaira épülő vályogtégla-, és szalmabrikettgyártás (utóbbi fűtőanyagként is hasznosul a vályogtégla tartozékán túl), valamint építőipari tevékenység – összekötve folyamatos, finanszírozott szakmászító képzettséggel. A szociális szövetkezetek által működtetett boltokban a közvetlen forrásból származó egyszerűbb, házas élelmiszerek és mezőgazdasági termékek árusítása, a használt bútorok javítása és árusítása, a használt-újrahasznosított háztartási eszközök értékesítése révén a kereskedelem és javítás cigány hagyományai élhetnek tovább a szegényebb rétegek javára. Ennek a programnak az országos elterjedése föltételezi a szociális szövetkezetek szakszerű működtetéséhez elengedhetetlen management-tudás és pénzkezelési-adminisztrációs bázis-ismeretek elsajátítását, melynek megtanítása fontos pályázati célkitűzés lehet.

A közbiztonság javítása a magyar és cigány nemzetalkotó közösség összefogása révén. Kiemelten fontos területként javasoljuk az olyan polgárőrcsoportok speciális támogatását, melyek megalapításában és működtetésében magyarok és cigányok együtt vesznek részt.

A környezetvédelem területe. Az országsszerte elszaporodó illegális személtlerakás kapcsán a magyar és cigány nemzetalkotó közösség összefogásának időszerű, pályázati forrásokból megfinanszírozandó területe lehet a környezetvédelemé, amikor magyarok és cigányok együtt végzik környezetük lomtalanítását-takarítását – a pályázati forrásokból biztosított eszközök segítségével.

Az egészségmegőrzés területe. Az egyre romló, sokszor igen szomorú egészségi állapotban lévő cigány lakosság számára az egészségügyi szűrések területe kiemelten fontos.

Az egészségügyi intézményektől való ösztönös idegenkedés miatt – és főleg az elmaradott vidékek infrastrukturális alulfejlettsége okán a szűréseket mobil busszal lehetne az elmaradott vidékekre eljuttatni – hasonlóan a Református Egyház által működtetett „Út az Életért” akcióhoz, amikor az egyház orvosai rendszeresen társadalmi munkában járkák az ország elmaradott részeit, szűréseket végezve az ott élők számára. Egy ilyen, önkéntesek által támogatott-működtetett egészségügyi szűrő-busz felszerelése és működtetése fontos pályázati célkitűzés lehet.

A művészi tevékenységek köre. Itt a zenei oktatás és tehetséggondozás támogatására kiírandó – erről a szociális szervezetekről szóló szakaszban már szóltunk –, pályázatok szükségességére ismét nyomatékkal föl kívánjuk hívni a figyelmet. Végül, de nem utolsó sorban olyan művészek projektjeinek támogatása is fontos pályázati szempont lehet, akik cigányként a magyarok, magyarként pedig a cigányok felé építenek alkotásaikkal tudatosan hidat, hozzájárulva az előítéletek leépítéséhez.